

หาสรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๗๕

ปริญาณิพนธ์
ของ
นางลักษณ์ แซ่มโซติ

สำนักพิมพ์สมเด็จกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ถนนวิภาวดี ๑๐ แขวงวิภาวดี เขตจตุจักร ๓ โทร. ๘๐๒๑๕๐๑-๘๐๒๑๕๐๒

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
มีนาคม ๒๕๒๑

หасыรสนัวรณการณรยกรองของไทย
สมัยรัตนโกสินทร์-พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๗๕

บทคัดย่อ
ของ
นางลักขณ์ แซ่มโซติ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาามหาบัณฑิต
มีนาคม ๒๕๒๑

✓

หасыรสีในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๗๕

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายจะศึกษาหасыรสีในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ในเรื่อง แรงบันดาลใจในการสร้างหасыรสี จุดมุ่งหมายในการสร้างหасыรสี กลวิธีที่ผู้แต่งใช้สร้างหасыรสี และความสัมพันธ์ระหว่างหасыรสีกับสังคม การศึกษาค้นคว้าใช้วิธี วิจัยจากเอกสาร โดยอาศัยแนวทางการศึกษาวรรณกรรมในแง่วรรณศิลป์ และแนวพินิจสังคมและวัฒนธรรม ประกอบกับการวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม เสนอผลการศึกษาค้นคว้า แบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาค้นคว้ามีดังนี้

๑. ผู้แต่งสร้างหасыรสีเพื่อจุดมุ่งหมายที่สำคัญสามประการคือ เพื่อสนองความต้องการ ย้อนคลายความเครียดอันได้รับจากสังคม หรือชีวิตประจำวัน เพื่อล้อเลียนเนื้อหาวรรณกรรมซึ่งดูเป็น แบบแผน หรือที่ฉีกพลาตูกพร่อง เพื่อเสียดสีเหน็บแนมบุคคลหรือสังคม โดยแสดงออกในวรรณกรรม ประเภทเพื่อความบันเทิงโดยตรง วรรณกรรมล้อเลียน และวรรณกรรมเสียดสีเหน็บแนม

๒. กลวิธีที่ผู้แต่งใช้สร้างหасыรสีส่วนใหญ่ใช้การบรรยายลักษณะ พฤติกรรมของตัวละคร หรือบุคคล และสภาพเหตุการณ์ออกมาตรงๆ กลวิธีอื่นๆที่ผู้แต่งใช้ได้แก่ การเลือกเสียงและความหมายของคำซึ่งมีน้ำเสียงหรือให้บรรยากาศสร้างภาพไปในทางน่าขัน การสร้างภาพพจน์ การใช้ สัญลักษณ์ การสร้างยกย่อง การสร้างลักษณะขัดแย้ง การพรรณนาแบบผิดธรรมเนียมนิยม การเขียนให้แปลกหรือแฉลงออกไป การเขียนแบบวิวีว การดำเนินเรื่องให้ผู้อ่านประหลาดใจ หรือพลิกความคาดหมาย และผลจากแบบสอบถามปรากฏว่า หасыรสีในวรรณกรรมร้อยกรอง ของไทยสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกบันเทิง แต่ไม่ถึงขั้นหัวเราะ สิ่งซึ่งทำให้ผู้อ่านขบขันคือ บุคลิกหรือบทบาทของตัวละคร การใช้ถ้อยคำหรือสำนวนโวหาร เรื่องสลับปรกหรือสลับคน การเสียดสีเหน็บแนมบุคคลหรือสังคม การล้อเลียนวรรณกรรม และท่วงทำนองเขียน หасыรสี ในรูปการล้อเลียนวรรณกรรมมีแนวโน้มสร้างความขบขัน และได้รับความนิยมจากผู้อ่านมากกว่า หасыรสีในรูปแบบอื่น

✓✓

๓. หาสยรสมมีความสัมพันธ์กับสังคมในแง่สังคมเป็นเครื่องบันทึกลใจให้ผู้แต่งสร้าง
หาสยรต ในขณะเดียวกัน ผู้แต่งก็อาศัยหาสยรตในรูปของการเสียดสีเหน็บแนมเป็นเครื่องมือสำหรับ
จู่โจมกพรองในสังคม เพื่อนำทางไปสู่การแก้ไขสังคม และหาสยรตยังสะท้อนแนวคิด กำนินยม
อุปนิสัยของคนไทย ตลอดจนสภาพบางประการของสังคมในสมัยนั้นด้วย

HUMOR IN THAI POETRY OF THE RATANAKOSIN PERIOD,

B.E. 2325 - 2475

ABSTRACT

BY

NONGLAK CHAMSHOT

Presented in partial fulfilment of the requirements

for the Master of Education Degree

Sri Nakharinwirot University

March, 1978

HUMOR IN THAI POETRY OF THE RATANAKSIN PERIOD,

B.E. 2325 - 2475

The aim of this thesis was to study humor in Thai poetry of the Ratanakosin Period in terms of its objectives, the techniques used, inspiration and its relationships with society. Various literary works were studied within the framework of literary art and socio - cultural relationships through an analysis of the works and testing of humorous sequences through questionnaires, using a descriptive analysis approaches.

The findings are as follows :

1. Humor was used for three purposes : to relieve the reader's tension arising from interaction with his society and his daily - life, to satirize conventional plots in the literature of the period or to lampoon poorly constructed plots and to ridicule persons or social situations.

2. The technique used most frequently was detailed description of characteristics and circumstances. Other techniques used were figures of speech, symbolism, irony, antithesis, unconventional description and plot construction. In addition, the poets used nonsensical words, the sounds of which were associated with humorous meanings. Sometimes a poet selected his characters from various literary works and then wrote his own new plot. Through an analysis of the questionnaire, it was found that sometimes the humor aroused in readers enjoyment but not laughter. Generally the devices that aroused amusement were descriptions of personal characteristics, styles of rhetoric, obscene scenes, satire, and

parody. Parody was probably the most popular way to invoke amusement.

3. As for the relationship between society and inspiration, It was found that conditions of society created inspiration in the poets, who used humor in the form of satire as the way to point out social defects needing improvement. Furthermore, their humor reflected the thoughts, social values and characteristics of the Thai people, as well as some aspects of the society of that period.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิติได้พิจารณาปัญหานี้อย่างถี่ถ้วนแล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

..... ศ.ดร.สมชาย ประธาน

..... ศ.ดร.สมชาย กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก
รองศาสตราจารย์กระแสร มาลัยภรณ์ ประธานกรรมการ และอาจารย์สุวคนธ์ จงตระกูล
กรรมการ ที่ได้กรุณาแนะแนวทางในการศึกษาค้นคว้า และสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง
ต่าง ๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณอาจารย์คอริส วิบูลย์สิน ที่กรุณาตรวจแก้ไขบทความภาษาอังกฤษ
และขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และหอสมุดเสียง มหาวิทยาลัยศิลปากร หีบแก้ว
ซึ่งได้อำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก คุณจารุณี สิงห์พันธ์ พี่ และ
เพื่อนนิสิตปริญญาโทสาขารัฐศาสตร์และวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
ตลอดจนน้องของผู้วิจัยที่ช่วยเหลือด้านการพิมพ์มาโดยตลอด จึงขอขอบคุณมาในที่นี้

บุคคลสำคัญที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จครั้งนี้คือ คุณพ่อ และคุณแม่ ของผู้วิจัย ซึ่งได้
สนับสนุนการศึกษาของผู้วิจัยมาโดยตลอด จึงขอน้อมระลึกถึงพระคุณมาในโอกาสนี้ด้วย

นางลัทธน์ แซ่มโซติ

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑ บทนำ	๑
จุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	๒
สมมุติฐานในการศึกษาค้นคว้า	๒
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	๒
ข้อตกลงเบื้องต้น	๓
ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า	๓
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	๑๐
วิธีดำเนินการค้นคว้า	๑๑
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	๑๓
๒ ลักษณะทั่วไปเกี่ยวกับทาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย	
สมัยรัตนโกสินทร์	๑๕
ลักษณะทั่วไปเกี่ยวกับอารมณ์ขัน	๑๕
ความหมาย	๑๕
ลักษณะอารมณ์ขัน	๒๐
เหตุที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน	๒๒
ลักษณะทั่วไปของทาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย	
สมัยรัตนโกสินทร์	๓๐
ทาสยรสในรูปการบรรยายตรงๆ	๓๒
ทาสยรสในรูปของการล้อเลียน	๓๓
ทาสยรสในรูปของการเสียดสีเหน็บแนม	๔๐

๓ การวิเคราะห์หาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์	๔๔
จุดมุ่งหมายในการสร้างหาสยรส	๔๔
เพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ	๔๔
เพื่อล้อเลียนเนื้อหาวรรณกรรม	๕๐
เพื่อเสียดสีเหน็บแนม	๖๐
กลวิธีในการสร้างหาสยรส	๖๕
การบรรยายสภาพเหตุการณ์ ลักษณะ หรือพฤติกรรมของตัวละคร	
ออกมาตรงๆ	๖๕
การเลือกใช้คำ สำนวนโวหาร และวิธีการบรรยายที่ให้อารมณ์ขัน	๖๗
การเลือกเสียงและความหมายของคำ	๖๗
การวิเคราะห์ความหมายของคำ และการเล่นคำ	๗๘
การสร้างภาพพจน์	๘๐
การใช้สัญลักษณ์ในบทสนทนา	๘๔
การส่ายกย่อง หรือสร้างทำเป็นเห็นคิ้วขมวด	๘๔
การสร้างลักษณะขัดแย้ง	๘๘
การเขียนแบบผิดธรรมเนียมนิยม	๑๐๓
การเขียนล้อเลียนลักษณะบางประการในวรรณกรรมเก่า	
แล้วทำให้ผิดแปลกยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม	๑๑๑
การสร้างบทบาทหน้าชบขันให้ตัวละคร หรือบุคคลในเรื่อง	๑๒๔
ตัวละครที่มีบทบาทหน้าชบขัน	๑๒๔
บุคคลที่มีบทบาทหน้าชบขัน	๑๔๓
การเขียนแบบรีวิว	๑๕๔
การดำเนินเรื่องให้น่าขัน	๒๐๑
การแทรกหาสยรสในเนื้อหาวรรณกรรมเพื่อผ่อนคลายความเครียด	
ของผู้อ่าน	๒๐๑
การดำเนินเรื่องให้มีความตลกขบขันของผู้อ่าน	๒๐๕

สรุปผลบางประการเกี่ยวกับกลวิธีในการสร้างหาสยรสที่ได้จากแบบสอบถาม...	๒๑๖
สิ่งซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อ่านขบขัน	๒๑๖
ระดับความรู้ลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม	๒๒๘
อันดับความนิยมของผู้อ่านที่มีต่อแก้ว และวรรณกรรมที่ให้หาสยรส	๒๓๐
ประโยชน์ที่ผู้อ่านได้รับในแง่กลวิธีการประพันธ์ และวรรณกรรม	๒๓๖
๔ ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับการสร้างหาสยรส	๒๓๘
ความสัมพันธ์กับสังคมในฐานะสังคมเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างหาสยรส	๒๓๘
บุคคลที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างหาสยรส	๒๓๘
เหตุการณ์ และความเคลื่อนไหวในสังคมที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างหาสยรส	๒๔๔
อิทธิพลของหาสยรสที่มีต่อสังคม	๒๔๖
ความสัมพันธ์ของหาสยรสกับสังคมในแง่สะท้อนสภาพของสังคม	๒๔๘
๕ บทสรุป	๒๕๐
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	๒๕๐
อภิปรายผล	๒๕๑
ข้อเสนอแนะ	๒๕๒
บรรณานุกรม	๒๕๔
ภาคผนวก	(๑)
ภาคผนวก ก. เนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรองที่นำมาวิเคราะห์	(๑)
ภาคผนวก ข. ผู้แต่งวรรณกรรมร้อยกรองฉบับต่างๆที่นำมาวิเคราะห์	(๒๓)
ภาคผนวก ค. รายละเอียดเกี่ยวกับแบบสอบถาม	(๓๑)

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
๑ แสดงถึงสิ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกขบขันด้วยการแจกแจงความถี่ และ คิดเป็นร้อยละ	๒๒๔
๒ แจกแจงความถี่ และค่าระดับคะแนนเฉลี่ยความรู้สึกขบขันของผู้อ่าน.....	๒๒๕
๓ แสดงอันกับควาามนิยมของผู้อ่านที่มีต่อหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรอง.....	๒๓๑
๔ แสดงอันกับควาามนิยมของผู้อ่านที่มีต่อกวี	๒๓๔

บัญชีภาพประกอบ

ภาพ	หน้า
๑ รูปปั้นตัวละครกรีกที่แสดงอารมณ์ขัน.....	๒๕
๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ภาพล้อเส้นหมึก ผีพระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๒๕๓
๓ นกอีมิว	๒๕๗
๔ นางระบำ "ละมึระ"	๒๗๘

บทที่ ๑

บทนำ

ชีวิตมนุษย์ส่วนใหญ่มีแต่เรื่องเคร่งเครียด เพราะต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ ต้องเผชิญกับธรรมชาติ และปัญหาในสังคม สิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้ชีวิตคลายความเคร่งเครียดได้คือ อารมณ์ขัน (sense of humor) "อารมณ์ขันเป็นผลดีสองทาง คือดีต่อเจ้าตัวเอง และดีสำหรับคนอื่น ๆ ... เพราะอารมณ์ขันช่วยให้ทุกคนขำขัน เห็นชีวิตเป็นสุขไปพักหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าอารมณ์ขันเป็นคุณลักษณะที่เกิดจากความรู้สึกเสมอภาคเทียมมาเทียมไปหลักัน ... อารมณ์ขันเปรียบได้กับแสงแดดอ่อนอันอบอุ่นในฤดูหนาว ซึ่งทำให้เกิดความขำขัน และรู้สึกเป็นกันเอง"

คนไทยมีลักษณะเด่นอย่างหนึ่งคือรักสนุก และมีอารมณ์ขัน "คนไทยไม่ว่าจะมีหรือยากจนจะมีรอยยิ้มปรากฏบนใบหน้าเสมอ จนชาวต่างประเทศขนานนามว่า ดินแดนแห่งรอยยิ้ม (Land of Smiles) การยิ้มจึงเป็นวิถีชีวิต (way of life) ที่ปฏิบัติจนเกิดความเคยชินติดเป็นนิสัย จนกลายเป็นแบบที่ทำได้โดยไม่รู้ตัว" จากนิสัยรักสนุกนี้ พบว่า ไม่ว่าสังคมเมืองหรือชนบท ความสนุกสนานมักจะแฝงอยู่ในกิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตเสมอ" ผู้ร่างคนหนึ่งเขียนไว้ใน Thailand in Transition ว่า ลักษณะของคนไทย และชาติไทยนั้นจะอธิบายได้โดยใช้คำเพียงคำเดียวคือ 'Sanuk' (สนุก)" ถึงแม้ว่าปัจจุบันสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดความเครียดในสังคม เราก็มักจะพบว่า ในวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมา บางครั้งอารมณ์ขันก็ยังแฝงอยู่ในรูปของการเสียดสีเหน็บแนม

* วิทย์ ศิวะศรียานนท์ "อารมณ์ขัน" เอกลักษณ์ไทย ๒ : ๗๓ - ๗๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐.

๒ สุพัทธรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า ๑๐.

๓ วิลาศ มณีวัต สายลมแสงแดด หน้า ๓๖.

วรรณกรรมไทย เป็น เครื่องบันทึกสังคมและสะท้อนภาพของสังคม ทั้งที่ เอกเวอร์ค อีเวเรทท์ กล่าวว่า "วรรณคดีคือกิริยาท่าทีของสมัย และรัฐ เป็นกิริยาท่าทีอันสื่อให้เห็นอุปนิสัย กำลัง และคุณวุฒิของประเทศชาติในแง่ความคิดเห็นของผู้มีความคิดสูง" ^๑ และ พระยาอนุมานราชธน กล่าวในทำนองเดียวกันว่า "วรรณคดีเป็นเสมือนกระจกเงาฉายให้เห็นชีวิตและความเป็นอยู่ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในร่างกายของคนในชาติ" ^๒ วรรณกรรมไทยเป็นจำนวนมาก สะท้อนลักษณะอย่างหนึ่งของคนไทย คือเป็นคนรักสนุก และมีอารมณ์ขัน กระแสร์ มาลายาธารณ์ กล่าวไว้ในลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยว่า "(ครั้งหนึ่ง) สภาพเศรษฐกิจและภูมิประเทศก็อำนวยให้คนไทยหัวเราะเก่ง ดังนั้นวรรณคดีก็สะท้อนลักษณะนี้ออกมา และมากเสียด้วย" ^๓ อารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยกรองนั้นจัดเป็นรสวรรณคดีรสหนึ่ง เรียกว่า "หาสยรส"

ในวรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งใกล้ชิดกับชีวิตชาวบ้านมากที่สุดนั้น เราจะพบอารมณ์ขันของคนไทย จากมุขตลกในนิทานหรราชาที่เล่าสู่กันฟัง มีทั้งนิทานหรราชาแบบหยาบโลน และไม่หยาบโลน" ^๔ และ "ถ้าอ่านวรรณคดีไทยจะเห็นว่า มีอารมณ์ขันแทรกอยู่มาก เพราะคนไทยเราออกจะมีเส้นชั้นอุกมตีกว้างชาติอื่น ๆ ... แม้ในเรื่องศาสนาซึ่งเราแทนที่จะเคารพและถือเป็นเรื่องเคร่งขรึมที่สุดแล้ว แต่เราก็เปิดช่องไว้ให้ขันกันจนได้" ^๕ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับวรรณคดีทางศาสนาของไทยว่า "นอกจากจะมีความประสงค์ที่จะสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย โดยเฉพาะพระพุทธคุณ มักมีเรื่องขบขันตามวัฒนธรรมไทยแทรกอยู่ด้วย เช่น เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ตัวชูชกอาจตกอยู่ในเกณฑ์ตัวร้าย ก็ทำให้เห็นเป็นตัวขบขัน ทำให้มีความน่าเอ็นดูไปด้วย" ^๖

^๑ เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา หน้า ๑๕.

^๒ พระยาอนุมานราชธน การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ หน้า ๑๕.

^๓ กระแสร์ มาลายาธารณ์ วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น หน้า ๒๐.

^๔ กิ่งแก้ว อัดถาการ วรรณกรรมจากบ้านใน หน้า ๓๒ - ๓๖.

^๕ วิลาศ มณีวัต โฉมหน้านักประพันธ์ หน้า ๗๖.

^๖ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย" วรรณคดี หน้า ๒๕.

เท็ด สเตรโลว์ ให้ความเห็นเกี่ยวกับอารมณ์ขันของคนไทยจากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า "อารมณ์ขันก่อนข้างจะหนักมือ และบางครั้งอาจจะพูดได้ว่าหยาบโลน อารมณ์ขันที่ว่านี้มักจะมีการเยาะเย้ยเยาะเย้ยแทรกอยู่ด้วย คนตะวันตกอาจจะเห็นว่า การเยาะเย้ยเช่นนี้ก่อนข้างจะขาดความเมตตาอยู่สักหน่อย อย่างไรก็ตาม คนไทยโดยแท้จริงนั้นก็มิได้เจตนาที่จะให้เป็นเช่นนั้น เพราะคนไทยเองก็มักจะหัวเราะเยาะตนเองอยู่บ่อย ๆ เหมือนกัน"

ผู้แต่งวรรณกรรมต่างมีวัตถุประสงค์และกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันต่างกันออกไป บางครั้งก็เพื่อความขบขันเพียงประการเดียว บางครั้งก็ต้องการล้อเลียน เสียดสี เหน็บแนม ผลที่ผู้อ่านได้รับคือการผ่อนคลายความเครียด และได้รับความเพลิดเพลิน หรือประทับใจในความคมคาย พฤติกรรมที่แสดงออกมาอาจเป็นเพียงนิกยัมในใจ จนถึงขั้นระเบิดเสียงหัวเราะออกมา

จุดที่ทำให้ผู้อ่านขบขันและกลวิธีในการสร้างอารมณ์ขันเป็นสิ่งที่น่าศึกษา เรื่องประเภทสัปดนเกี่ยวกับเพศซึ่งขาดไม่ได้ในอารมณ์ขันแบบไทย ๆ พบว่าผู้แต่งบางคนอาศัย "ศิลปะอย่างสูงที่แฝงไว้ด้วยความลึกซึ้ง คนที่ "หัวไว" เท่านั้นที่จะเข้าใจ" ศักดา ปันเหน่งเพชร พบว่าลักษณะความขบขันในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนส่วนใหญ่เกิดมาจากผู้แต่ง "เลือกคำแปลก ๆ ที่มีไวยากรณ์ มีเสียงที่ดูไม่น่าจะมีความหมาย เช่น โกง โกง เณ เก้ง เง้ ตำเเง ล้มเฉง ตำโพรง โกรงโกรง เก้งก้าง มูทุ บ่อหลอ มาใช้ในการประพันธ์บทขบขัน เพราะมีความหมายและเสียงล้อความรูสึก" และ ล่ายอง วิมุกตะลพ กล่าวว่า "วรรณคดีประเภทล้อเลียนเป็นหนังสือที่มีแนวเขียนแปลกและมีจุดที่นำเสนออยู่ที่ความขบขันที่ผู้เขียนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ตามผู้เขียนจะต้องมีอารมณ์และความสังเกตดี จับเอาจุดบกพร่องของผู้อื่นมาชี้ให้เห็น นับว่าไม่ใช่เรื่องที่ทำใ้ง่ายนัก"

^๑ เท็ด สเตรโลว์ "วิจารณ์ขุนช้างขุนแผน" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๕ : ๘๖ - ๘๗, มีนาคม - พฤษภาคม ๒๕๑๑.

^๒ บุญ บ่ออย่าง (นามแฝง) "คนไทยกับอารมณ์ขัน" สายสน ๑ : ๕๕, มีนาคม - เมษายน ๒๕๑๔.

^๓ ศักดา ปันเหน่งเพชร คุณค่าเชิงวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๑๑๕.

^๔ ล่ายอง วิมุกตะลพ "วรรณคดีประเภทล้อเลียน" วัฒนธรรมไทย ๔ : ๙๘, มิถุนายน ๒๕๑๔.

สภาพสังคมมีส่วนสัมพันธ์กับอารมณ์ขัน เมื่อใดสังคมสงบสุข ผู้แต่งก็มีอารมณ์จะเล่นสนุก เมื่อประสบภาวะตึงเครียดในสังคม บางครั้งอาจจะขันไม่ออกก็ได้ หรือถ้าสภาพทางการเมือง ให้เสรีภาพการเขียนผู้แต่งก็จะสร้างเรื่องประเภทเสียดสีเหน็บแนม ยั่วล้อได้ อย่างเช่น ในเนื้อหาละครสุชนาฏกรรม (comedy) ของกรีก "มักเป็นเรื่องเยาะหยัน 'คนใหญ่คนโต' โดย 'คนเล็กคนน้อย' ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องล้อเลียนนักการเมือง (ซึ่งมีชีวิตอยู่ในขณะนั้น) นายพลผู้ยิ่งใหญ่ นักการศึกษาผู้เข้มงวดเคร่งครัด พระเถระผู้ใหญ่โศกโศก (ที่มีหลังฉาก) การมีเสรีภาพในการพูดบางครั้งก็เป็นบทขบขันที่เกินเลยไป แต่ถือกันว่ามันแหละเป็นความขบขันแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง"

ถึงแม้อารมณ์ขันจะเป็นพฤติกรรมของบุคคล แต่ก็มีความสัมพันธ์กับสังคมด้วย ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวว่า "ลักษณะความขบขันจะเป็นไปตามวัฒนธรรม เช่น ฝรั่งเศสจะรู้สึกตลกในเรื่องลูกเขย และเมียขย แต่คนไทยจะเป็นลูกเขยกับพ่อตา หรือ เรื่องหัวล้าน เป็นสิ่งที่คนไทยเห็นขันในขณะที่ชาวต่างประเทศไม่เห็นขันท้าย"

อารมณ์ขันในวรรณกรรมมีส่วนสัมพันธ์กับสังคม อย่างน้อยจุดที่ทำให้ผู้อ่านขำขันนั้นน่าจะมาจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสังคม อาจเป็นพฤติกรรมของบุคคล เหตุการณ์ในสังคม หรือสิ่งที่ผิดไปจากค่านิยมของสังคม โดยเฉพาะความขบขันอันเกิดจากการเสียดสี เหน็บแนม พฤติกรรมของบุคคล หรือเหตุการณ์ในสังคมเพื่อหวังแก้ไขให้ดีขึ้น โดยมีใ้มุ่งเพื่อความขบขันเพียงประการเดียว วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างกวีและสังคมไว้ว่า "กวีถึงจะคนเดียวก็เปรียบเหมือนสามคน คือนอกจากเป็นนักประพันธ์ข้างแต่งหนังสือแล้ว ยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้น สมัยนั้น และเป็นพลเมืองอีกด้วย เนื่องจากเขื่อนอกจากจะต้องสังวรในอาชีพนักประพันธ์ของตนในฐานะที่เป็นกวีแล้ว ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของคนในสมัยนั้นก็ยอมทำเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสียดสีเหตุการณ์ที่ตนเห็นอยู่คำตา ประจักษ์อยู่แก่ใจหาได้ไม่ และในฐานะที่เป็นพลเมืองอีกเล่า ก็ต้องใส่ใจในเหตุการณ์บ้านเมือง ความเคลื่อนไหวของประเทศชาติ ตลอดจนชนอาชีพที่ตนเป็นอีกหน่วยหนึ่งด้วย" ดังนั้นการศึกษาอารมณ์ขันในวรรณกรรม และ

กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณคดีเปรียบเทียบ ๒ หน้า ๑๐.

๒ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "อารมณ์ขัน" การอภิปรายของชุมนุมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว ๔ กันยายน ๒๕๑๕ เวลา ๑๕.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.

๓ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า ๑๔๒.

สืบค้นหาจุดที่เป็นเหตุที่ทำให้ขบขันนั้น จึงเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่การศึกษาสังคม และเป็นผลให้สามารถช่วยอธิบายพฤติกรรมของบุคคลและเหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยนั้น ๆ ได้นอกจากนั้นยังทำให้เข้าใจค่านิยม และลักษณะนิสัยของคนไทยด้วยอีกประการหนึ่ง ล่ายอง วิมุกตะลพ กล่าวว่ "การอ่านวรรณคดีเก่าที่แม่จะไม่ใช่ว่าเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญ. ก็ยังทำให้เราได้เรียนรู้ ได้เข้าใจความเป็นอยู่ของคนแต่ก่อน ได้รู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความบันเทิงใจ ความสนุกสนานของคนแต่ก่อน ได้เห็นแง่มุมต่าง ๆ ที่คนแต่ก่อนท่านจะเห็นเป็นเรื่องตลกขบขัน แล้วนำมาเปรียบเทียบกับความสนุกสนานบันเทิงของคนเราว่าต่างกันหรือเหมือนกัน หรือมีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงไร การศึกษาของเก่าก็เท่ากับการศึกษา รากฐานชีวิตความเป็นไทยของเรานั้นเอง"

ทั้งที่อภิปรายมานี้ ผู้เขียนเห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาอารมณ์ขันในวรรณกรรมไทยอย่างจริงจังและมีระบบ เพื่อศึกษาลักษณะและกลวิธีในการสร้างอารมณ์ขัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการศึกษาศิลปะในเชิงภาษาและวรรณกรรมแล้ว การศึกษาจุดที่ทำให้ขบขันจะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจลักษณะนิสัยของคนไทย และผลของการศึกษาก็ช่วยให้สามารถอธิบายพฤติกรรมของบุคคลและเหตุการณ์บางประการในสังคมได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงเลือกศึกษาอารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วง พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๗๕ นอกจากจะได้ศึกษาช่วงที่วรรณกรรมร้อยกรองรุ่งเรืองในบางช่วงแล้ว ยังสามารถเห็นลักษณะ และความเปลี่ยนแปลงกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยกรองอีกด้วย ผู้เขียนอาศัยการวิเคราะห์วรรณคดีตามแนววรรณศิลป์ (Literary art) เพื่อพิจารณากลวิธีของผู้แต่งในการสร้างหาสยรส และอาศัยแนวพินิจสังคมวัฒนธรรม (Socio - cultural Approach) มาประกอบการศึกษาจุดที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขันด้วย

๑ ล่ายอง วิมุกตะลพ "วรรณคดีประเภทล้อเลียน" วัฒนธรรมไทย

๔ : ๑๘ มิถุนายน ๒๕๑๕.

จุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

๑. ศึกษาแรงบันดาลใจ (Inspiration) ในการสร้างหาสยรส
๒. ศึกษาจุดมุ่งหมายในการสร้างหาสยรส
๓. ศึกษาเทคนิค (Techniques) ในการสร้างหาสยรส
๔. ศึกษาความสัมพันธ์ของการสร้างหาสยรสกับสภาพสังคม

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

๑. เนื่องจากคนไทยรักสนุก และมีอารมณ์ขัน ดังนั้นจึงปรากฏหาสยรสในเนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรองของไทย
๒. หาสยรสที่เกิดจากการเสียดสีเหน็บแนม (Satire) มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคล หรือเหตุการณ์ในสังคม
๓. เทคนิค (Technique) ที่ผู้แต่งใช้สร้างหาสยรส ในระยะแรก ๆ เป็นการบรรยายพฤติกรรมอย่างตรงไปตรงมาเป็นส่วนใหญ่ และมีการนำกลวิธีอย่างอื่นมาใช้มากขึ้นในสมัยต่อมา
๔. ในระยะแรก ๆ หาสยรสจะเป็นเพียงส่วนประกอบในวรรณกรรมและเป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคลิก และพฤติกรรมอันผิดปรกติของบุคคลเป็นส่วนใหญ่ ภายหลังน่าจะเริ่มมีบทบาทสัมพันธ์กับชีวิต และสังคมมากขึ้น

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะทำให้เข้าใจลักษณะและศิลปะการสร้างหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์

๒. ผลการศึกษาครั้งนี้ สามารถนำไปเป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรม ร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นได้

๓. การศึกษาหาสาระในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย ช่วยให้เห็นลักษณะนิสัยของ คนไทย และการศึกษาจุดที่ทำให้ผู้แต่งสร้างหาสระนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การศึกษา พฤติกรรมของบุคคล และสภาพบางประการของสังคมได้

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์มีเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็น ตัวเขียน หรือพิมพ์เป็นรูปเล่มจำหน่าย และที่ลงพิมพ์แพร่หลายในหนังสือพิมพ์ การนำวรรณกรรม ร้อยกรองทั้งหมดมาศึกษาย่อมเกินความสามารถของผู้เขียน ดังนั้นผู้เขียนจึงเลือกวรรณกรรม ร้อยกรองบางประเภทศึกษา โดยเลือกวรรณกรรมร้อยกรองที่มีคุณค่า และเป็นที่รู้จักกันอย่าง แพร่หลายในหมู่ผู้สนใจวรรณกรรมศึกษา

ขอบเขตการศึกษาครั้งนี้

๑. วรรณกรรมที่นำมาศึกษาเป็นวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งแต่งภายใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ เหตุที่ไม่นำวรรณกรรมร้อยกรองของไทยใน สมัยรัตนโกสินทร์ช่วงหลังมาศึกษา เพราะเป็นช่วงที่วรรณกรรมร้อยกรองเริ่มได้รับความนิยม น้อยกว่าร้อยละ และมีลักษณะเนื้อหา และรูปแบบต่างออกไป ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่น่าจะ นำมาศึกษาทางหาก

๒. วรรณกรรมที่นำมาศึกษาเป็นวรรณกรรมร้อยกรองประเภทกลอนบทละคร นิทานคำกลอน เสภา ร่ายยาว ลิลิต และวรรณกรรมร้อยกรองที่อยู่ในรูปเรื่องเสียดสีเหน็บแนม (Satire) และล้อเลียน (Parody)

๓. วรรณกรรมร้อยกรองประเภทประเภทยาพการ์ตูน ภาพล้อ เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะ การสื่อสารต่างจากวรรณกรรมร้อยกรองที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ จึงจะไม่นำมาศึกษาด้วย นอกจากสิ่งที่พาไปถึง

๔. วรรณกรรมร้อยกรองที่นำมาศึกษา จะศึกษาเฉพาะวรรณกรรมไทยที่ไม่ได้
แปลโดยตรงจากวรรณกรรมต่างประเทศ

๕. วรรณกรรมร้อยกรองประเภทนาฏวรรณกรรม จะศึกษาเฉพาะในแง่วรรณศิลป์
เท่านั้น ไม่พิจารณาไปถึงกลวิธีทางนาฏกรรม หรือนาฏศิลป์ด้วย

๖. วรรณกรรมที่นำมาศึกษามีดังนี้

สมัยรัชกาลที่ ๑ (๒๓๒๕ - ๒๓๕๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และคณะกวี

๑. บทละครเรื่องรามเกียรติ์

๒. บทละครเรื่องอุณรุท

สำนักกวีสังขกร ะจาย

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก*

สมัยรัชกาลที่ ๒ (๒๓๕๒ - ๒๓๖๗)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และคณะกวี

๑. บทละครเรื่องอิเหนา

๒. บทละครเรื่องรามเกียรติ์

๓. เสภาเรื่องขุนร มขุนแผน

๔. บทละครนอกเรื่อง ไชยเชษฐ กาวี ไกรทอง มณีพิชัย สังข์ทอง

พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (รัชกาลที่ ๓)

บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

* สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งในสมัยนี้ (ดูความละเอียดใน "สำนักกวีสังขกร ะจาย จากภาคผนวก ข.)

สุนทรภู่

๑. นิทานกำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี โศกบุตร ลักษณะวงศ์ สิงห์ไกรภพ
๒. ภาพพระไชยสุริยา
๓. บทละครเรื่องพระอภัยนาราท

สมัยรัชกาลที่ ๓ (๒๓๖๗ - ๒๓๙๘)

พระมหามณเฑียร (ทรัพย์)

๑. เพลงยาวว่าจมนรทนาย
๒. บทละครเรื่องระเด่นลันได

สมัยรัชกาลที่ ๔ (๒๓๙๔ - ๒๔๑๑)

คุณสุวรรณ

๑. เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์
๒. บทละครเรื่องพระมະเหลเถไถ
๓. บทละครเรื่องอุณรุทธน้อยเรื่อง

คุณพุ่ม

คำอธิบายของ คุณพุ่ม

สมัยรัชกาลที่ ๕ (๒๔๑๑ - ๒๔๕๓)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑. บทจักรบาตลก
๒. นิราศรัตน
๓. บทละครเรื่องวงศ์เทวราช
๔. บทละครเรื่องเงาะป่า

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

๑. บทละครเรื่องพระลอ

๒. บทละครเรื่อง "ปริศนาชั้น" เรื่อง บรมหึง โฉมเบ๊ กระท่อมคินเบ๊ยะ

น้ำสอ จักะเหลน

"ตลกโหวด" (นามแฝง)

นิทานคำกลอนเรื่อง เองคังหาว

สมัยรัชกาลที่ ๒ (๒๔๕๓ - ๒๔๖๘)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑. นิราศพระมะเหตเถไถ

๒. โคลงโลกนิติว่าแสง

๓. บทละครเรื่องตึงจิตคึกคัก

พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

ลิลิตสามกรุง

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรม หมายถึง หนังสือซึ่งมีผู้เขียนขึ้น มีขนานสั้นยาวตามรูปแบบการประพันธ์
ร้อยกรอง (Poetry) คือวรรณกรรมที่เรียบเรียงถ้อยคำตามแบบกาหนดฉันทลักษณ์

และรูปลักษณะของคำประพันธ์ เป็นคำประพันธ์ประเภท โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย
ซึ่งแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้เป็น บทละคร นิทานคำกลอน เสภา ร่ายยาว ลิลิต
เพลงยาว และนิราศ

แรงบันดาลใจ (Inspiration) คือการที่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระทบใจผู้แต่งอย่างแรง
จนอดไม่ได้ที่จะถ่ายทอดความรู้สึกออกมาเป็นเรื่องราว

กลวิธี (Techniques) หมายถึง วิธีการที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดความคิดหรืออารมณ์สะท้อนใจ

ท่วงทำนองเขียน (Style) หมายถึง ลักษณะพิเศษอันเป็นแบบเฉพาะตัวของผู้แต่งแต่ละคนที่แสดงออกในงานประพันธ์ เช่น การวางแนวคิด ลำนวนโวหาร การใช้กลวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างในการประพันธ์

ธรรมเนียมนิยม (Convention) หมายถึง การที่ผู้แต่งวางธรรมเนียมเขียนตามแบบครู หรือกวีรุ่นเก่า ทั้งในด้านโครงสร้าง และวิธีการบรรยาย

หาสยรส (Humor) หมายถึง ความรู้สึกขบขันเมื่อได้อ่านวรรณกรรมร้อยกรองอันเป็นผลมาจากการแสดงออกในเชิงประพันธ์ หรือในเนื้อเรื่องของผู้แต่ง

วรรณกรรมเสียดสีเหน็บแนม (Satire) หมายถึง งานประพันธ์ที่แสดง ความอ่อนแอ จุดอ่อน ข้อผิดพลาด ของบุคคล หรือสังคม ด้วยการทำให้สิ่งนั้นน่าขัน ใบปลิวจะแบ่งออกเป็นสองลักษณะคือ

- เรื่องเสียดสียั่วล้อ เป็นงานเขียนเสียดสี ล้อเลียนบุคคล หรือสังคม ด้วยอารมณ์สนุกของผู้แต่ง การเสียดสีอาจมีความรู้สึกเอ็นดู หรือพอใจปนอยู่ด้วย
- เรื่องเหน็บแนม เป็นงานเขียนเสียดสีบุคคล หรือสังคม โดยหวังให้ผู้อื่นมีเจตนาจะให้ขบขัน สะกิดใจ และสะใจ

วรรณกรรมล้อเลียน (Parody) หมายถึง เรื่องที่แต่งขึ้นล้อเลียนเรื่องที่แต่งกันจนแพร่หลาย โดยใช้อารมณ์ขันเป็นสื่อ นำความคิดของผู้แต่ง

วิธีการดำเนินการค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) มาประกอบกับการศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง

๑. แหล่งข้อมูลในการศึกษาคนควา

ก. วรรณกรรมร้อยกรองในสมัยรัตนโกสินทร์ที่เป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) จากหอสมุดต่าง ๆ และที่พิมพ์ออกเผยแพร่

ข. ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงการอธิบายเรื่อง "อารมณ์ขัน" ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว ผู้รวมอธิบายคือ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ดร.เจตน์ นาควัชร และ ดร.วิภา เสนาบุญ

ค. กลุ่มตัวอย่างจากผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ทางวรรณคดีไม่ต่ำกว่า ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ถึงระดับปริญญาโท จากวิทยาลัยครูต่าง ๆ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จำนวน ๑๕๐ คน

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. วิเคราะห์หาสาระในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ตามความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง แรงบันดาลใจ จุดมุ่งหมาย ลักษณะ และทวิวิธีในการสร้างหาสาระ และความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างหาสาระ กับสังคม

ข. การวิเคราะห์ใช้แนวการวิเคราะห์วรรณกรรมแนววรรณศิลป์ (Literary art) ในการศึกษาทวิวิธี และอาศัยแนวพหุวัฒนธรรมเชิงสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural approach) มาประกอบการศึกษา จุดที่ให้ผู้ถามเกิดอารมณ์ขันด้วย

ค. การวิเคราะห์ทวิวิธีการสร้างหาสาระในวรรณกรรมร้อยกรอง อาศัยการวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในแบบสอบถาม ด้วยการนำผลการแจกแจงความคิดเห็นของคำตอบแต่ละข้อมาหาค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ของความชอบ และนำความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างมาประกอบในการวิเคราะห์

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เกี่ยวกับการศึกษาหาสาระในวรรณกรรม

กิ่งแก้ว อัครถาวร กล่าวถึงลักษณะ และเสรีนิยมกับความหวังของชาวบ้านใน จังหวัดชลบุรีว่า ในวรรณกรรมขุนช้างขุนแผน ประเพณีทานหรรษา มีมุขตลกทั้งแบบหยาบโสม และไม่หยาบโสม

ประจักษ์ สลายแสง ศึกษาวรรณกรรมชาวบ้าน ตำบลศรีศรีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย พบว่านิทานหรรษาทั้งแบบหยาบโสม และไม่หยาบโสม และได้ให้ข้อสังเกตว่า ถึงแม้ชาวศรีศรีรีมาศ จะนับถือพุทธศาสนา แต่ก็พบมุขตลกนักบวชในเรื่องราคะประเวณี ผู้เล่ามีวิธีเล่าให้เห็นเป็นเพียง เรื่องตลก และยอมรับในหมู่ผู้ฟังว่ามีเรื่องสงฆ์ในพุทธศาสนา มุขตลกแบบหยาบโสมนั้น นอกจากให้ความขบขันแล้ว ยังมีคติสอนใจอีกด้วย^๒

เทือก สเตรโลว์ วิเคราะห์เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า อารมณ์ขันในเรื่องเกิดจาก พฤติกรรมของขุนช้าง ความขบขันก่อนขุนจะหยาบโสม และเยาะเย้ยไม่คอยอย่างขาดความเมตตา อย่างไรก็ตาม คนไทยโดยแท้จริงนั้นก็มิได้เจตนาที่จะให้เป็นเช่นนั้น เพราะคนไทยเองก็มักจะหัวเราะเยาะตนเองอยู่บ่อยๆเหมือนกัน^๓

เสาวลักษณ์ อนันตคานต์ กล่าวถึง การแทรกบทตลกในการแสดงละครนอกว่า มักแทรกบทตลกขบขัน และการเล่นอย่างโศกโสม บางครั้งตลกจะหยาบโสม เมื่อมีโอกาสจะเล่นตลกโดยไม่คำนึงถึงเวลา หรือความเหมาะสมกับเรื่อง^๔

^๑ กิ่งแก้ว อัครถาวร วรรณกรรมจากบ้านใน หน้า ๓๕ - ๔๖.

^๒ ประจักษ์ สลายแสง วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย หน้า ๒๗ - ๓๒.

^๓ เทือก สเตรโลว์ "วิจารณ์ขุนช้างขุนแผน" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๕ : ๕๕ ,
มีนาคม - พฤษภาคม ๒๕๑๑.

^๔ เสาวลักษณ์ อนันตคานต์ บทละครนอกสมัยอยุธยา หน้า ๑๓.

บัวงาม อรรถพันธ์ กล่าวถึง การแทรกบทกลอนบทละครในว่าไม่นิยม
เล่นกลกลไกโศกโณ และรักษาวรรณคดีประเพณี ถ้ามีบทชวนหัวก็จะเป็นบทของตัวละครสามัญ เช่น
นางกำนัล มหาดเล็ก หรือประชาชน^๑

ประจักษ์ ประภาพิตยากร กล่าวถึง บทชวนหัวบางตอนในวรรณกรรมร้อยกรอง
ของไทย จากเรื่องพระอภัยมณี เองคิพ พราหมณ์ รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน แดงมหาชาติ
นิราศราฟิงของพระยาอุรังคธาตุ นิราศของมหาฤกษ์ บทกลอนของสุพรรณภูมิ และงานร้อยกรอง
บางบทของ เป โมรา^๒

เทือก กุสุมา ณ อุรุยา กล่าวถึง วรรณกรรมประเภทล้อเลียนซึ่งแต่งล้อ
วรรณกรรมที่แพร่หลายคือเรื่อง ตอนคีโศเต ของเขวันเตส นักประพันธ์สเปน ผู้แต่งต้องการ
ล้อชีวิตอันเกรียงไกรของอัศวินในยุคกลางของยุโรป และเรื่องระเณลันไคของพระมหามณเฑียร (ทรัพย์)
ซึ่งผู้แต่งจงใจล้อเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่แต่งกับคาคคินในสมัยนั้น^๓

✓ เสถียร จันทิมาธร กล่าวถึงท่วงทำนองเขียนแบบแพโรดี้ (Parody) และ
วรรณกรรมประเภทแพโรดี้ (Parody) ของไทยคือเรื่องระเณลันไค อุนรุร้อยเรื่อง
กลอนโคโรวิซิมทราม และเรื่องวงศ์เทวราช เรื่องที่ผู้เขียนเห็นว่าอยู่ในชั้นแนวหน้าในแง่การริเริ่ม
สิ่งใหม่สำหรับวงวรรณกรรม และกลวิธีการแต่งได้แก่เรื่องระเณลันไค ของพระมหามณเฑียร (ทรัพย์)^๔

^๑ บัวงาม อรรถพันธ์ วิเคราะห์บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยเฉพาะสภาพชีวิตและความเป็นไปที่ปรากฏในเรื่อง หน้า ๔๖ - ๔๗.

^๒ ประจักษ์ ประภาพิตยากร "บทชวนหัวในวรรณคดี" ต่วย ๑๕ : ๖๑ - ๑๓
มกราคม ๒๕๑๕ - ๑๐ : ๖๔ - ๗๓ มิถุนายน ๒๕๑๕.

^๓ เทือก กุสุมา ณ อุรุยา "วรรณกรรมอย่างไรที่เรียกว่าแพโรดี้" วิทยาสาร
๒๕ : ๓๐ - ๓๒ กันยายน ๒๕๑๖.

^๔ เสถียร จันทิมาธร ลุควิก ฟอน วูล์ฟแกง อีแวง บทกลอนนำ.

✓ ไพโรธ เลิศพิริยภมร เขียนบทความเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์บางเรื่องในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ นิราศวัดคันธาราม ทละครเรื่องวงศ์เทวราช และกลอนไคยวิเศษทราบ ความขบขันในวรรณกรรมดังกล่าวเป็นแบบล้อเลียน ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงมีวัตถุประสงค์ล้อเลียนคางกันออกไป^๑

✓ ลำยอง วิมุกตะลพ กล่าวถึง วรรณคดีประเภทล้อเลียนซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือเรื่อง ไคยวิเศษทราบ และบทละครเรื่องวงศ์เทวราช ซึ่งเป็นวรรณคดีที่แสดงถึงพระอารมณ์ขัน และมีลักษณะน่าสนใจศึกษา^๒

✓ ลาวัณย์ โชตาบระ กล่าวถึง พระอารมณ์ขันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากพระราชนิพนธ์เรื่อง นิราศวัดคันธาราม วงศ์เทวราช พระราชนิพนธ์เสภา และพระราชนิพนธ์สิบสองเดือน พร้อมทั้งให้ข้อสังเกตว่า อารมณ์ขันที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์นั้นมีสาเหตุสองประการคือ ประการแรกทรงขำเย้ยความพ้อพระราชนิพนธ์ และอีกประการหนึ่งทรงเยาะเย้ยประชดประชันกับคนที่ไม่พ้อพระราชนิพนธ์ ซึ่งประการแรกพบมากกว่าประการหลัง^๓

✓ ยุพธ อร่ามกุล กล่าวถึง ความขบขันในพระนิพนธ์กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ความขบขันปรากฏทั้งในพระนิพนธ์ร้อยแก้ว และร้อยกรอง ทรงแทรกความขบขันไว้หลายลักษณะ เช่น ความขบขันจากเนื้อเรื่อง คีตปะการไถ่ภาษา และปฏิภาณของพระองค์^๔

^๑ ไพโรธ เลิศพิริยภมร "พระราชนิพนธ์พิเศษของรัชกาลที่ ๕" วิทยาสาร

๔๖ : ๓ - ๑๔, ๕๑ - ๕๒ , ตุลาคม ๒๕๑๓.

^๒ ลำยอง วิมุกตะลพ "วรรณคดีประเภทล้อเลียน" วัฒนธรรมไทย ๔ : ๙ - ๒๓, มิถุนายน ๒๕๑๕.

^๓ ลาวัณย์ โชตาบระ "อารมณ์ขันในพระราชนิพนธ์ของพระนิพนธ์ของพระนิพนธ์" ต่วย'ตูน ๕ : ๖๑ - ๗๕, พฤศจิกายน ๒๕๑๔.

^๔ ยุพธ อร่ามกุล ลักษณะเด่นในงานพระนิพนธ์พระราชนิพนธ์ของพระนิพนธ์ของพระนิพนธ์ หน้า ๖๓ - ๘๘.

"บัญญัติ" เขียนถึงวรรณกรรมเรื่องเองคังห้าว ของ "คลกโหวหาร"

ที่พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ว่า ถึงแม้เรื่องเองคังห้าวจะเป็นหนังสือสำหรับเด็ก ในสมัยนั้น เนื่องจากเนื้อเรื่องบางตอนมีคติสอนใจ แต่วรรณกรรมเรื่องนี้ให้ความขบขัน อย่างแปลก และมีลักษณะล้อเลียนเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ สมัยนั้น เนื้อเรื่องมีทั้งบทไหว้ครู ชมโฉม ยกทัพ บทกัศกรรย์ และบทชมนกชมไม้ ชนิดที่ชวนให้หัวเราะทั้งสิ้น^๑

"บุญ บ่อยาง" กล่าวถึงอารมณ์ขันของคนไทยซึ่งเห็นอย่างเด่นชัดจากวรรณกรรม ร้อยกรองของไทย รวมทั้งการเล่นลิเก และการ เล่นพื้นเมืองปักษ์ใต้^๒

✓ กลวิธีในการสร้างหาสยรส

✓ สิทธา พินิจภูวนท กล่าวถึง กลวิธีการสร้างหาสยรสในวรรณกรรมไทยว่า มีทั้งแบบตรงไปตรงมา และแบบเย้ยหยัน ผู้อ่านจะสามารถเข้าถึงได้โดยไม่ต้องใช้สติปัญญา มากนัก ความขบขันส่วนใหญ่เกิดจากกิริยาท่าทางของตัวละคร ซึ่งได้แก่ตัวร้ายในเรื่องนั่นเอง^๓

ศักดิ์ดา ปั่นเหน่งเพชร พบว่า ความขบขันจากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เกิดจาก รูปร่าง บทบาท พฤติกรรม ของขุนช้าง ซึ่ง แฉก วิดถาวร ไม่ถูกกาลเทศะ ปราศจากสติ และลักษณะความขบขันอีกประการหนึ่ง เกิดจากการที่วิไชยอภัยคำซึ่งมีเสียงให้ขำขบขัน^๔

^๑ บัญชี (นามแฝง) "หนังสือคังห้าวสมัยคุณปู่" ฐานกรง ๑๐ : ๔๖ - ๔๖

พฤษภาคม ๒๕๐๔.

^๒ บุญ บ่อยาง (นามแฝง) - "คนไทยกับอารมณ์ขัน" สายสน

๑ : ๕๓ - ๖๗, มีนาคม - เมษายน ๒๕๑๔.

^๓ สิทธา พินิจภูวนท ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า ๔๕๑.

^๔ ศักดิ์ดา ปั่นเหน่งเพชร คุณค่าเชิงวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๑๑๖ - ๑๑๗.

✓ แยม ประพัฒน์ทอง กล่าวถึง การสร้างหาสยรสีในวรรณกรรมร้อยกรองว่า ผู้แต่งต้องพรรณนาอาการที่บุคคลในเรื่องแสดงอย่างฉับปรกติต่าง ๆ เช่น คนโง่คิดจะปกปิดความโง่ของตนด้วยการแสดงความฉลาดออกมา หรือคนเขลาคลั่งจะปกปิดความเขลาของตนด้วยการแสดงความฉลาดออกมา เป็นต้น^๑

อนันต์ แจงกลีบ กล่าวถึง วิธีการเล่าเรื่องตลกให้ตลกกว่า การเล่าเรื่องตลกจะต้องมีจุดจีเส้น (Punch Line) ในตอนจบเพื่อให้ผู้ฟังคาดคิด ต้องใช้ภาษาอย่างมีศิลปะ และฟังเข้าใจง่าย เรื่องตลกนั้นมีความสัมพันธ์กับ เพศ วัย และสติปัญญาของคนฟังด้วย^๒

✓ ม.ล.ศุภ ชุมสาย กล่าวถึง เงื่อนไขที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน และหลักเกณฑ์การสร้างอารมณ์ขันว่ามีหลายวิธีคือ การเปลี่ยนทิศทางไปอย่างกะทันหัน ให้อ่านคิดถึงสิ่งที่ปกปิดที่คนสนใจอยู่แล้ว เล่าเรื่องเกินจริงที่เป็นไปได้ (Possible) แต่ไม่น่าจะเป็นขึ้นได้ (Probable) ที่ประสมการณณ์ผิด เห็นแบบเพราะไม่ถูกเส้นกัน เล่าเรื่องเหลวไหล ลวงให้คิด ใช้คำที่มีสัมผัสเสียงคล้าย ๆ กันแต่มีความหมายไปอย่างหนึ่ง สันฐานไร้สสารูป (Incongruous Percept) ตลกวิจาวณณ์ผิด ๆ ล้อสังคม ความคิดไร้สสารูป (Incongruous Thought) และเรื่องสัปดน^๓

กระแสร มาดยาภรณ์ กล่าวถึงกลวิธีที่กวีใช้สร้างความขบขันในวรรณคดีไทยไว้สี่ลักษณะคือ แบบขรรคมคา แบบสมคมหรือวิวิว แบบให้เกิดความขัดแย้งในตัว แบบยั่วให้เกิดความประหลาดใจ^๔

✓ เสถียร จันทิมาธร กล่าวถึง จุกเอนสามประการของงานเขียนประเภทล้อเลียน (Parody) คือการใช้ถ้อยคำสำนวนที่ผิดไปจากขรรคมคา และเน้นให้เห็นอย่างเกินจริง ท่วงทำนองเขียนเยาะเย้ย ตากดาง โดยใช้อารมณ์ขันเป็นสื่อนำความตลก และเนื้อหาตรงกันข้ามกับเรื่องเดิมตลอดเป็นแบบล้อเลียน^๕

^๑ แยม ประพัฒน์ทอง รสวรรณคดี หน้า ๑๐๔.

^๒ อนันต์ แจงกลีบ "วิธีเล่าเรื่องตลกให้ตลก" ชาวกรุง ๒๓ : ๒๒ - ๒๔, กรกฎาคม ๒๕๑๗.

^๓ ม.ล.ศุภ ชุมสาย วรรณกรรมพื้นาเชิงจิตวิทยา หน้า ๑๔๖ - ๑๔๖.

^๔ กระแสร มาดยาภรณ์ วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น หน้า ๒๒ - ๒๗.

^๕ เสถียร จันทิมาธร อุควิก "สอน วุฒิปแกงอีแรง" บทกล่าวนำ.

ประจักษ์ ประภาวิทย์นฤนาถ กล่าวถึง กลวิธีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ทรงพระประชวร) สร้างความขบขันในเรื่องระเณลันไค โดยจำแนกออกเป็นห้าอย่างคือ การพรรณนาให้เกิดความขำขันโดยไม่ตอ้งกิดการสร้างควาขำขันในลักษณะอื่น (Parody) การใช้คำให้อยู่ในลักษณะขัดแย้งกัน (Contrast) สร้างความขำขันที่ผู้อ่านคาดไม่ถึง และสร้างควาขำขันด้วยการบรรยายของสรรพสิ่งไว้แต่มีเจตนาไปในทางตรงกันข้าม

วิทย์ สีระศรียานนท์ กล่าวว่า กวีบางเน เช่น เซ็กสเปียร์ แรลลีย์ และกวีในละครโศกอันเป็นศิลปะการประพันธ์ที่ขัดแย้งกัน (Contrast) ทำให้เนื้อเรื่องมีรสชาติ "จืดทำให้หมักหมมเค้นขึ้นโดยไม่ทำให้หมดรสเสียเอกภาพ ทั้งยังช่วยผ่อนคลายความเครียดของผู้ควบ วรณคดีไทยที่มีลักษณะทั้งกล่าวนี้ได้แก่ บทละครเรื่องอิเหนา เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน และดิถีพระลอ^๒

นิยะดา สาริกภูติ กล่าวถึง วิธีการสร้างอารมณ์ขันในบทละครสั้นสกุลตลก จะมีตัวตลกที่เรียกว่า "วิหังคะ" เป็นตลกหลวงคอยติดตามตัวเอกในฐานะสหายสนิท และผู้รับใช้ คอยสอดแทรกเล่นตลก มักเป็นพรานตลกแต่งกายประหลาด ในละครไทยก็เช่นเดียวกันคือนิยมสอดแทรกบทของตัวตลกในการเดินเรื่องมรชาลัยของตัวเอก ตัวตลกบางเป็นมนุษย์ หรืออมมนุษย์ คอยรับใช้ช่วยเหลือตัวเอก^๓

^๑ ประจักษ์ ประภาวิทย์นฤนาถ "ระเณลันไค" ความรู้เรื่องภาษาไทย หน้า ๓๔ - ๔๔.

^๒ วิทย์ สีระศรียานนท์ "บทโศกและบทเพลงในวรรณคดี" บทความวิจารณ์วิหังคะรายเรียงชุดความรู้ทั่วไป หน้า ๔๑ - ๔๕.

^๓ นิยะดา สาริกภูติ ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยกับละครการ์ตูน หน้า ๒๐๗ - ๒๑๐.

ลักษณะทั่วไปเกี่ยวกับทฤษฎีวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา

๑. ลักษณะทั่วไปเกี่ยวกับอารมณ์ขัน (Humor)

ก. ความหมาย

ถ้าพิจารณาความหมายของรูปคำพจน์แนวคิดทางตะวันตกที่ได้นิยามไว้ ตามรูปคำเดิม "Humor" ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละติน หมายถึงของเหลวหรือความชื้นในร่างกายมนุษย์ ซึ่งได้แก่ เลือด (Sanguine) เสมอ (Phlegm) น้ำดีเหลือง (Choler) และน้ำดีดำ (Melancholy) ^๑ เรื่อกันว่าสัดส่วนของเหลวที่ผสมกันอยู่ในร่างกายมีส่วนกำหนดภาวะอารมณ์ของมนุษย์ ผู้ที่เป็นปกติจะมีส่วนผสมของของเหลวอย่างมีสัดส่วนพอๆ ถ้ามีส่วนผสมของของเหลวชนิดใดมากก็จะมีบุคลิกภาพเด่นออกมาตามชื่อของวัตถุเหลวนั้น ๆ คือบุคลิกภาพ ร่าเริง (Sanguine) มุ่งมั่นจริงจัง (Choleric) เศร้าสร้อย (Melancholic) เชื่องช้า (Phlegmatic) ความหมายในระยะแรกจึงเน้นไปในทางสรีรศาสตร์ ^๒

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ความหมายของ "Humor" ขยายความหมายหนักไปในทางจิตที่ไม่สมดุล เช่นอารมณ์หงุดหงิด ความปรารถนาประหลาด ๆ ความชั่วร้ายที่คิดในสย และภาวะทางจิตอื่น ๆ จึงกลายเป็นเนื้อหาของนักเขียนที่ชอบล้อเลียนกัน ^๓

ความหมายของอารมณ์ขัน "Humor" ในปัจจุบันตามที่พจนานุกรมเว็บสเตอร์ได้นิยามไว้กว้าง ๆ ว่า "...คือคุณลักษณะในการพูด จากงานเขียน หรือกิริยาอาการที่เป็นไปในลักษณะกระตุ้นให้เกิดความขบขัน หรือหัวเราะ, ความสามารถในการรับความขบขัน หัวเราะ หรือขำเย้ยหยัน จากการพูด การเขียน หรือพฤติกรรมที่มุ่งหมายจะให้เป็นขบขัน, สภาพ หรือภาวะของอารมณ์มนุษย์ที่เป็นขบขัน" ^๔ การนิยามความหมายนั้นพบรวมไปถึงอารมณ์ขันที่เป็นสภาพอารมณ์ของมนุษย์

^๑ S.H. Steinberg, "Humor" in Cassell's Encyclopedia of World Literature Vol. 1, p. 281.

^๒ ม.ล.ศุภ ชุมสาย วรรณกรรมและจิตวิทยา หน้า ๑๓๔.

^๓ Dana F. Kellerman, "Humor" in The New Grolier Webster International Dictionary of the English Language Vol. 1, p. 407.

การแสดงออกด้วยอารมณ์ขันในการพูด การแสดง และงานประพันธ์ จนถึงการรับรู้และการเกิดความรู้สึกร่วมเมื่อได้ประสมกับกวีภาพนาฏมณฑลจากการพูด การแสดง และงานประพันธ์นั้นด้วย

ข. ลักษณะของอารมณ์ขัน

✕ อารมณ์ขันเป็นสภาวะทางอารมณ์ที่สามารถสังเกตเห็นได้จากพฤติกรรมที่แสดงออก และยังเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพด้วย คนที่มีอารมณ์ขันจะเป็นคนที่ไม่เอาใจใส่อะไร เกรงเกรี้ยวจนเกินไป บุคคลจะเป็นคนที่มองโลกในแง่ดี อิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) มองอารมณ์ขันในลักษณะที่เป็นกระบวนการผ่อนคลายความเครียดของจิตใจ และความคิดที่เหนืออบอวล อึดอัด เพราะจะต้องอยู่ในกรอบของความถูกต้องหรือความยับยั้งชั่งใจ ซึ่งเมื่อคนเรามีอารมณ์ขัน ความเครียดก็จะผ่อนคลายลง เกิดความสนุกสนานรื่นเริงมาแทนที่ เขากล่าวว่า "ความสนุกสนานเพลิดเพลินอันเกิดจากความขบขัน (Wit) สำหรับข้าพเจ้าเกิดมาจากการประหยัดความยับยั้งชั่งใจ ความตลกขบขัน (Comic) เกิดมาจากการประหยัดในทางความคิด และอารมณ์ขัน (Humor) เกิดมาจากการประหยัดความรู้สึก"

เนื่องจากอารมณ์ขันของมนุษย์เป็นเรื่องของความรู้สึกภายใน จึงน่าทึ่งที่ว่าเมื่อมนุษย์มีอารมณ์ขันจะมีพฤติกรรมถูกไปจากภาวะปรกติอย่างไร พฤติกรรมของอารมณ์ขันเป็นที่สนใจของนักจิตวิทยา นักจิตวิทยาพยายามจะวัดอารมณ์ขันว่ามีพฤติกรรมปรากฏออกมาให้เห็นได้ด้วยการพยายามใช้เครื่องมือวัดว่าเรารู้จักกิจกรรมของ ปอด หัวใจ กล้ามเนื้อ และระบบประสาท แต่ไม่สำเร็จ เพราะเมื่อจับคนเข้าเครื่องวัดเขาการเสียแล้ว จะหาอะไรมาทำให้เกิดอารมณ์ขันได้ยากเต็มที่ ถ้าจะมีอารมณ์ขันเกิดขึ้นก็เป็นไปอย่างแห้งแล้ง และบางทีก็ไม่แท้จริง^๒

^๑ H.J. Eysenck, "Humor" in Encyclopedia of Psychology, Vol.2, p. 81. ("The pleasure of wit seem to me" to arise from "an economy of expenditure of inhibition; that of the comic from an economy of expenditure of representational thought; and that of humor from an economy, of expenditure of feeling")

^๒ ม.ว.ศุภ ชุมสาย วรรณกรรมพื้นใจเชิงจิตวิทยา หน้า ๑๓๔.

Vol. 19, p. 400. Stanley Shindler, "Laughter" in Encyclopedia International

ถ้าจะพิจารณาจากกิจกรรมของความขบขันตามแนวทิศทางผ่านตะวันออก จากศีรษะ
สู่โพรงหลังการ แบ่งลักษณะพฤติกรรมออกเป็น ๕ ส่วน คือ

- ๑) สีต การขบขัน หัวเราะมีชั้นต่ำเบิกบาน
- ๒) ตีต ไกล่แก่การขบขัน เป็นการหัวเราะเห็นพ้องน้อยหนึ่ง
- ๓) วลีต เป็นการหัวเราะออกเสียงดัง ๆ
- ๔) อุปหิต เป็นการหัวเราะไกล่ไกล่ ไกล่หัว หรือหัวเราะงอหาบ
- ๕) อวหิต เป็นการหัวเราะออกคอ หรือหัวเราะจนน้ำตาไหล
- ๖) อติหิต เป็นขั้นสูงสุดของความขบขัน ซึ่งไกล่แก่การหัวเราะทองกักทองแข็ง

อาการหัวเราะทั้ง ๖ ลักษณะขึ้นอยู่กับระดับบุคลิกซึ่งจัดตามลำดับคือ

- ๑) บุคลิกชั้นสูง อันไกล่แก่พระอรหันต์ขั้นนี้เพียง ขบขัน หรืออติต และขบขัน หรือ
หิตเท่านั้น ไม่มีลักษณะหลังโดยเด็ดขาด
- ๒) บุคลิกชั้นกลาง หรือพระอริยบุคลิกจะบังเกิดอารมณ์ขันในชั้น วลีต และอุปหิต
เพิ่มขึ้นอีก
- ๓) ฝ่ายชั้นต่ำ อาจหัวเราะตั้งแต่ลำดับขั้นแรกไปจนถึงอวหิต และอติหิต ซึ่งแล้วแต่
ลำดับชั้นของอารมณ์ขัน^๒

ค. เหตุที่ทำให้เกิดความขบขัน

ถ้าจะพิจารณาการเกิดอารมณ์ขันโดยบังเกิดจากพฤติกรรม เช่น การขบขัน การหัวเราะ
พฤติกรรมเหล่านี้อาจเกิดมาจากสาเหตุหนึ่งนอกเหนือจากความขบขันได้ เช่นสาเหตุทางกายได้แก่
เมื่อบางคนถูกจุกหลังข้าง หรือเขาเขาก็หัวเราะดังไปคืนมา การหัวเราะเกิดมาจากการจุกกะวัก

ทางวิชาสรีรศาสตร์เกี่ยวกับประสาท (neurophysiology) พบว่าเหตุการหัวเราะ
ของคนใช้ส่วนหนึ่งจากกลไกของพฤติกรรมเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ อาจเกิดจากการใช้ยาเสพติดอย่างนอน
(nitrous oxide) หรือที่เรียกว่า "แก๊สหัวเราะ" (laughing gas) หรือจะนั้นก็เกิดจาก
ความเจ็บป่วย เช่นอาการผิดปกติทางประสาทเรียกว่าโรคหัวเราะ

^๑ ขบขัน ประพันธ์ของ รศ.วราพรกัญญา หน้า ๗๘ - ๘๑.

คนที่เห็นโรคนี้อาจหัวเราะเมื่อรู้สึกเศร้า และร้องไห้เมื่อมีความสุข บางครั้งการหัวเราะอาจเกิดจากอาการโรคจิตที่พบบ่อยโดยสามัญ เช่น โรคจิตวิปลาส (psychosis) และโรคจิตประเภทลึกลับ (schizophrenia) ทั้งเราจะพบบ่อย ๆ ที่หัวเราะโดยไม่ตั้งใจ หรือไม่รู้สึกละอาย

ส่วนการขำ หรือการหัวเราะที่เกิดมาจากความรู้สึกขำขัน หรือขบขันนั้นได้มาจากแรงกระตุ้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจตนา นกาวีระ กล่าวไว้ว่า "อารมณ์ขันเป็นอะไรอย่างหนึ่งที่อยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งต้องการอะไรบางอย่างเข้ามากระตุ้น มันเป็นสภาวะทางจิตของการแรงกระตุ้นซึ่งแรงกระตุ้นนี้กล่าวโดยมากว่าเป็นแรงภายในหรือภายนอก...แรงกระตุ้นส่วนนี้อาจมาจากความจริงของเรา มาจากประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วทำให้เกิดอารมณ์ขัน" บางครั้งแรงกระตุ้นเกิดจากภายนอก เช่น ได้เห็นพฤติกรรมที่น่าขบขัน ได้ฟังคำพูด หรืออ่านหนังสือที่ให้อารมณ์ขัน เป็นต้น

สถานการณ์อันเป็นมูลเหตุภายนอกที่กระตุ้นให้คนเราเกิดอารมณ์ขันเป็นสิ่งที่น่าจะนำมาพิจารณาว่ามีลักษณะอย่างไร

ในสถานการณ์หนึ่ง ๑๖๖ ว่าชายคนหนึ่งได้ทางมาบนหญิงสาวกลางทาง สาวคนนั้นเปิดทรวงให้เธอเป็นการท้าทาย ปรากฏว่าทันใดนั้นมีเกวียนบินออกมาจากทรวงของเธอ คนทั้งหลายที่อยู่ในที่นั้นต่างพากันหัวเราะ ความขบขันเกิดจากเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน สถานการณ์ให้ความขบขันอาจจะเกิดจากความไม่คาดคิดอะไร หรือการไปด้วยกันไม่ได้ เช่น เด็ก ๆ ซึ่งได้เห็นสุนัขตามถนนทุกวันจะไม่รู้สึกอะไร แต่ถาสุนัขเดินเข้ามาใกล้แล้ววิ่งหนีทุกคนจะหัวเราะ เพราะสุนัขไม่เคยอยู่ที่นี่

^๑ Stanley Shandler, "Laughter" in Encyclopedia International Vol.10, p.400.

^๒ เจตนา นกาวีระ "อารมณ์ขัน" การอภิปรายของมนุษยวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๐๕ ๔ ก.ย. ๒๕๐๕ เวลา ๑๕.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.

^๓ Morris J. Jones "Humor" in The World Book Encyclopedia, Vol.9, p. 389.

^๔ Ibid.

✓ อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวถึงสาเหตุของความขบขันไว้ใน "De Poetica" ที่เกี่ยวกับเรื่องสุขนาฏกรรม (Comedy) ว่า "ความนาขบขันเกิดจากความผิดพลาด หรือ ความผิดปรกติพิการที่ไม่ก่อให้เกิดผลเป็นความเจ็บปวด หรือความเสียหายต่อบุคคลอื่น" ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายคือตลกที่ไร้อำนาจหรือสำหรับแสดงละครตลก (Comedy) ที่ก่อให้เกิดความขบขันจะมีลักษณะ น่าเกลียด บิดเบี้ยว ผิดรูปไปจากปรกติแต่ปราศจากสาเหตุที่ทำให้เจ็บปวด^๒ อริสโตเติล (Aristotle) ยังวิเคราะห์เหตุของความขบขันเป็นหลักใหญ่ ๆ อีกว่า "เมื่อกบฏกำลังได้เห็น เหตุการณ์อันใดอันหนึ่งอยู่แล้ว เหตุการณ์นั้นเปลี่ยนลักษณะไปอย่างฉับพลันทันที คนจะเกิดอารมณ์ หัวเราะ และหัวเราะ เช่นขณะที่ทหารโรมันแค้นตัว เต็มยศคนหนึ่งกำลังเดินองอาจมาหาความถ่อม คนก็มองอย่างขบขันเกรง แต่พอทหารโรมันคนนั้นเหยียบเปลือกกล้วย เขาจะล้มลงจนกระทั่งแตก ความสง่าหายไประลอกในชั่วพริบตาทันที คนก็จะหัวเราะเฮฮาขึ้นมาทันที ภาวะเปรียบต่างที่เกิดขึ้นยิ่งมาก อารมณ์หัวเราะก็ยิ่งมาก เช่นในกรณีการเหยียบเปลือกกล้วยลงบน ถ้าเป็นเด็ก เสื้อผ้ามอมแมมวิ่งปูเลง ๆ มาแล้วเหยียบเปลือกกล้วยลงลงก็ไม่ขันเท่าไร ... ถาตแห่งการเปลี่ยนแปลงเกิดเป็นทุกขารมณ์ขึ้นมา อารมณ์หัวเราะก็จะไม่เกิดขึ้น เช่นในกรณีทหารโรมันคนนั้น ถ้าตกลงถึงกับหัวแตกสลบไป หรือขาหักคนคงอาจไม่เห็นเป็นของขัน หรือขันหัวประเดี้ยวเกี้ยว"^๓

✓ อ็องรี แบร์กซอง (Henri Bergson) เน้นว่า "อะไรที่คน ๆ หนึ่งจะทำอะไร ๆ อย่าง เป็นอิริยาบถของคน คือทำตัวธรรมดา ๆ หรือลุ่มหลงตามสบายแก่กลับไปทำเสียอย่างเป็นเครื่องจักร คนก็หัวเราะ เช่น ถ้าตัวละครตัวหนึ่งเดินออกมาจากเวที ทำท่าเหมือนตุ๊กตาโซลานเดินออกมา ก็ทำให้คนเกิดอารมณ์หัวเราะได้ ในภาพยนตร์เรื่อง The Dictator ซึ่ง ชาลี แชปลิน แสดง อิตเลอร์ มีตอนที่แสดงถึงอิตเลอร์กำลังพบกับกบฏนั้นแสน หอจบประโยคก็ตามมีวสันต์หัวเราะ หัวเราะแล้ว อิตเลอร์จะพูดต่อไปจึงยกมือห้าม เสียงตบมือที่นั้นเงียบไปทันทีทันใด เหมือน กกลวิทย์ไฟฟ้า (ซึ่งแสดงให้เห็นอำนาจเกิดจากของจอมบงการ) คนก็มีอารมณ์หัวเราะขึ้นมาทันที

^๑ Richard Mc Keon "Comedy and epic poetry" The Basic Work of Aristotle, p. 1459.

^๒ Ibid.

^๓ ม.ล.กัญ ทุมสาย วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา หน้า ๓๔๐.

ภาพประกอบที่ ๑ รูปปั้นตัวละครกรีกที่แสดงอารมณ์ขัน ตัวละครกรีกจะใส่น้ำจากเวลา
 แสง เพื่อจะได้แสดงความรู้สึกต่างๆให้คนดูเห็นชัด เพราะโรงละครกรีกมีขนาดใหญ่ ตัวละครตัว
 หนึ่งๆจะมีหน้าากหลายอัน ผู้แสดงจะต้องมีเทคนิคการเปลี่ยนหน้าากเพื่อมิให้การแสดงขาดช่วง
 และหมดรสชาติไป ในภาพสี่รูปปั้นตัวละครกรีกขณะแสดงอารมณ์ขัน หน้าากที่ใส่นั้นจะดูขบขัน
 แต่ก็ไม่แสดงความปวักร้าง หรือเจ็บปวด

เพราะในการยกมือห้ามของคีตเรอร์ และการหยุดกบมือของกนฟงนั้นประจักษ์จรกฉนวนหนึ่ง
 คนธรรมดาทำอย่างนั้นไม่ไ้^๑

มูลเหตุของความขบขันอาจเกิดมาจากลักษณะขัดแย้งกัน (contrast) ซึ่งอาจมีได้
 หลายลักษณะ เช่น การขัดแย้งกันระหว่างลักษณะที่ปรากฏกับลักษณะที่เป็นจริง การขัดแย้งระหว่าง
 น้ำเสียงกับคำพูด การขัดแย้งระหว่างหน้ากากกับหน้าจริง เมื่อสิ่งที่ขัดกันนั้นเข้าประสมกันเข้ามก
 กลายเป็นความขบขัน^๒ เช่นตัวอย่าง "ชายคนหนึ่งกล่าวว่านิกรบาเป็นกรนั้นไม่ไ้เนร ะเมื่อ
 ไปเที่ยวกลัมนานัก ๆ มักจะถูกกรบาทำโธะโดยไ้ไ้เียนว่า กรว่นเะไ้กลับบ้านดัก" รอยกรัง^๓
 ที่เราเห็นขันเพราะการลงโทษด้วยการให้ดักนักหลาย ๆ ครั้งนั้นเป็นวิธีทศุไ้กับเด็กนักเรียน
 ที่เขียนหนังสือผิดดักกลับมาไ้กับสารี ลักษณะขัดแย้ง (contrast) นี้ไ้นำมาไ้กับศิลปะการใช้คำ
 ไ้ขัดแย้งกันไ้ไ้ให้เกิดอารมณ์และประสบความสำเร็จ ไ้แก่การใช้คำในเรื่องระเณคันไ้ของ
 พระมหามนตรี (ทรพี) เณ

"อยู่ปวสาธุเสากอภยออกควน กำแพงแก้วแลวลนควยเร็ววนาน"

สัจกัและความหมายของคำในตนวรรคและท่ายวรรคขัดกัน ในขณะเดียวกันก็ขัดกับสัจกัของตัวละคร
 ซึ่งเป็นเพียงขอทานมิใช่พระมหากษัตริย์

สาเหตุที่ทำให้เกิดความขบขันดังที่ได้อธิบายแล้วนั้นเป็นเพียงสาเหตุส่วนหนึ่ง เป็นไป
 ได้อย่างที่จะกล่าวถึงสาเหตุทั้งหมดไ้ อย่างไรก็ตามถ้าเราจะสรุปสาเหตุที่ทำให้เกิดความขบขัน
 จากความคิดของนักปรัชญา หรือนักทฤษฎีที่อธิบายแกวความคิดออกไ้เป็นสองกลุ่ พวกหนึ่งจะเห็นว่า
 อารมณ์นั้นเป็นความก้าวร้าวคูหนึ่ง และอีกพวกหนึ่งเห็นว่าอารมณ์นั้นเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ไม่เป็ลบถย์^๔
 เราอาจแบ่งสาเหตุการเกิดอารมณ์ขันออกไ้เป็น ๓ ลักษณะไ้คือ

^๑ ม.ล.ศุภ ชูฉาย วรณกรรณนิพนธ์เชิงจิตวิทยา หน้า ๑๔๑.

^๒ หลวงวิจิตรวาทการ "ความขบขัน" รวมปาฐกถาของหลวงวิจิตรวาทการ หน้า ๕๕.

^๓ ๒.

^๔ พระมหามนตรี (ทรพี) บทละครเรื่องระเณคันไ้ หน้า ๕๕.

^๕ Bernard S. Cayne, "Theory of Humor" in Encyclopedia Americana, Vol.14, p. 562.

๑. ความรู้สึกเหนือกว่า หรือการลดต่ำลงไป (Superiority or Degradation)

สิ่งที่เราชอบจะอยู่ในตำแหน่งหรือฐานะที่ต่ำกว่าเรา เรามักจะชอบในสิ่ง
 ผิดปกติ ความอัปลักษณ์ ความฉิบหาย และบุคคลอื่นหรือสิ่งที่เราชอบขึ้น ความชอบในลักษณะนี้
 มักปรากฏด้วยคำพูดแสดงความเห็นสนับสนุน เช่น เพลโต (Plato) เห็นว่า "เราหัวเราะ
 สิ่งที่เราชอบนั้นและไปอยู่ในสภาพที่ควรจะเป็น" ส่วนอริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า ในละคร
 สุขนาฏกรรม (comedy) มักจะเห็นว่า "สิ่งที่ให้ความชอบขึ้นเป็นลักษณะหนึ่งของความน่าเกลียด
 อาจนิยามลงไปได้ว่าความชอบขึ้นกับสิ่งผิดแปลก หรือลักษณะผิดปรกติ" โทมัส ฮอบบ์ (Thomas
 Hobbes) มีความเห็นว่าความสนุกสนานในความคิดของเขา เน้นที่ความรู้สึกมีชัย (sense of
 triumph) ของผู้หัวเราะ เขากล่าวว่า "มนุษย์เรามักจะหัวเราะการกระทำของตนเองที่กระทำ
 ไปโดยไม่ไตร่ตรอง นอกจากนั้นมนุษย์ยังหัวเราะความอ่อนแอของผู้อื่นโดยนำมาเปรียบเทียบกับ
 ความสามารถของตนเอง และมนุษย์ยังหัวเราะการลดเลี้ยวอย่างกะทันหันที่ทำให้รู้สึกถึงความโง่งอย่าง
 น่าขันของคนอื่น ในขณะที่เขากำลังนึกถึงนั้นเกิดขึ้นกับตนเองหรือเพื่อนเราจะไม่หัวเราะ" เขาสรุป
 แนวคิดนี้ว่า "อารมณ์ขันไม่ใช่สิ่งกึ่งโง่เลย นอกจากความรู้สึกที่เหนือกว่าของเราเองที่เกิดขึ้นในทันที
 ทันทีโดยนำไปเปรียบเทียบกับความอ่อนแอของผู้อื่น" หรือของเรามาก่อน แมงกอน (Henri
 Bergson) สรุปความรู้สึกของ โทมัส ฮอบบ์ (Thomas Hobbes) ในเรื่องความชอบขึ้นว่า
 "เรามักจะมีเจตนาที่จะทำให้ใคร่อาศัย และผลที่ตามมาก็คือเป็นการแก้ไขพฤติกรรมของผู้อื่นที่ถูกหัวเราะ"

๒. ความไม่ไปด้วยกัน การผิดความคาดหมาย และความสับสนระหว่างเหตุการณ์สองเหตุการณ์
 (Incongruity Frustration of Expectation and Bisociation)

ความชอบขึ้นจะเกิดจากการผิดความคาดหมายในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ในขณะที่เรา
 คาดหมายว่าเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งจะก่อให้เกิดขึ้นต่อไปอย่างเคร่งเครียดว่าจะต้องเป็นไปตามที่เรา

๑
 Bernard S. Cayne, "Theory of Humor" in Encyclopædia Americana,
 Vol. 14, p. 562.

เคยมีประสบการณ์ หรือตามความเคยชิน แต่ปรากฏว่าเหตุการณ์เปลี่ยนไปอย่างที่ไม่ได้คาดคิด หรือเปลี่ยนไปสู่ความไม่มีอะไรเลย เราจะรู้สึกขบขันทันที พาสคาล (Blaise Pascal) กล่าวว่า "ไม่ว่าอะไรที่จะทำให้คนเราหัวเราะได้เท่ากับความไม่เหมือนกันอันน่าประหลาดระหว่างสิ่งที่เขาคาดหวังกับสิ่งที่เขาพบ" โชเพนฮาวเออร์ (Arthur Schopenhauer) เน้นในเรื่องความไม่ไปด้วยกัน (incongruity) เขากล่าวว่า สาเหตุของการหัวเราะนี้คือความรู้สึที่เกิดขึ้นทันทีของความไม่ประสานกันระหว่างความคิดกับความเป็นจริง" ตัวอย่างที่มักนำมาอ้างกันบ่อย ๆ คือ "มีผู้คุมกลุ่มหนึ่งอนุญาตให้นักโทษเดินไปควย ปรากฏว่าขณะที่เขายืนอยู่นั้นผู้คุมจับได้วานักโทษคนหนึ่ง กำลังเล่นโก่งกั๊กและเตะนักโทษคนอื่นออกจากคุกไป"

ส่วนทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์สองเหตุการณ์ (bisociation) เป็นแนวคิดของโกสต์เลอร์ (Arthur Koestler) เขากล่าวถึงแนวคิดของแบร์กซง (Henri Bergson) ซึ่งค่อนข้างจะลำพำเข้ามาในทฤษฎีที่ว่า "สถานการณ์จะชวนขันก็ต่อเมื่อเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องกันอย่างอิสระ และเราสามารถจะตีความออกเป็นสองลักษณะที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในเวลาเดียวกัน" โกสต์เลอร์ (Arthur Koestler) อธิบายทฤษฎีนี้ว่า "การเกิดความสัมพันธ์กันทันทีของเหตุการณ์ในใจที่คาดคิดไว้พร้อมกับเหตุการณ์ที่ไม่เป็นไปตามความเคยชินของเหตุการณ์ การเกิดความสัมพันธ์กันทันทีเป็นผลมาจากกระบวนการความคิดต่อเนื่องที่เปลี่ยนไปโดยทันทีทันใดจากเนื้อเรื่องที่เกี่ยวพันกัน เรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง วารมศรีเรียกข้อนี้ว่า โลกทัศน์คลาคลายเหตุผล และความตึงเครียดได้ถูกปลดปล่อยด้วยการหัวเราะ" เขาสรุปแนวคิดตามทฤษฎีนี้ว่า "ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์สองเหตุการณ์ (bisociation) ก็คือการรับรู้สถานการณ์หรือเหตุการณ์ในสิ่งที่เป็นไปตามความเคยชิน และสิ่งที่ผิดไปจากความเคยชินสองอย่าง" ตัวอย่างที่คัดลอกเรื่องการลงโทษนักโทษลงหมู่เมื่อเขาจับได้วานักโทษเดินไปโก่ง เหตุการณ์ที่เป็นไปตามความเคยชินคือการลงโทษด้วยการคุมขัง แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นการลงโทษด้วยการเตะให้ออกจากคุก การที่เหตุการณ์ไม่เป็นไปตามที่คาดคิดไว้ตามความเคยชิน ทำให้ขบขัน ถ้าเหตุการณ์เป็นไปตามที่คาดคิดไว้เราจะรู้สึกธรรมดา ไม่ขบขันเลย"

๓. การผ่อนคลายความเครียด และการปลดปล่อยความคิดจากความยับยั้งชั่งใจ

(Relief of Tension and Release from Inhibition)

แนวคิดนี้เห็นว่าอารมณ์อันเป็นกระบวนการผ่อนคลายความเครียด หรือความอึดอัดใจของมนุษย์ในภาวะปกติที่อยู่ในกรอบความถูกต้องของสังคม และความยับยั้งชั่งใจ ซึ่งเมื่อมนุษย์เกิดอารมณ์ชั่ววูบจะทำให้หลุดพ้นจากภาวะดังกล่าวแล้ว

ผู้มีอิทธิพลต่อแนวคิดนี้คือ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เขาเชื่อว่าการหัวเราะเกิดขึ้นเมื่อพลังทางจิต (psychic energy) นั้นเป็นอิสระจากความเก็บกด หรือความสะกดกลั้น ความคิดอันต้องห้าม เรื่องขบขันเกิดจากจิตไร้สำนึก (unconscious) ที่มีแนวโน้มไปในทางก้าวร้าว (aggressive tendency) ผสมกับความขำเล่น ขำขี้มุก ซึ่งเก็บกดไว้ในวัยเด็ก และพลังทางจิตที่แตก่อนจะต้องยับยั้งสะกดกลั้นไว้ก็สามารถผ่อนคลายอิสรภาพของความคิดก่อให้เกิดความสนุกสนานในทันที ซึ่งทำให้หัวเราะขึ้นอย่างแจ่มใส

แนวคิดเกี่ยวกับการเกิดอารมณ์ขันสามแนวคิดนี้ ในข้อแรกค่อนข้างจะจำกัดวงแคบไปในความรู้สึกด้านเดียว นำไปใช้ได้กับเรื่องประเภทเสียดสีเหน็บแนม (satire) เพราะเป็นการจู่โจมบ่งชี้ และนำข้อผิดพลาดหรือบกพร่องนั้นมาเป็นเรื่องขบขัน ลักษณะความขบขันในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยบางส่วนเป็นไปตามแนวคิดนี้ ได้แก่ความขบขันที่เกิดจากความบกพร่องทางกาย ความผิดพลาด และปมค้อยของตัวละครฝ่ายปรปักษ์ ความขบขันดังกล่าวนี้ ผู้ที่ขบขันจะรู้สึกว่ามันอยู่เหนือสภาพนั้น ส่วนในข้อสองค่อนข้างจะเกี่ยวโยงไปถึงกลวิธีการสร้างสถานการณ์ให้เกิดอารมณ์ขันซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ทำให้ผู้อ่านคาดไม่ถึง หรือคิดไปอีกทางหนึ่งแตกต่างไปจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น กลวิธีนี้จะพบมากในวรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว หรือบทกลอนสั้น ๆ มากกว่าในวรรณกรรมร้อยกรอง และแนวคิดในข้อสามซึ่งกินความกว้างครอบคลุมข้อสองด้วย เราจะพบว่าช่วงเวลาที่เราสนุกสนานหรือเกิดอารมณ์ขันจะเป็นเวลาที่เรายู่ในบรรยากาศที่ไม่จริงจังเป็นทางการ เราจะพบความเป็นกันเอง

^๑ Bornard S. Cayno, "Theory of Humor" in Encyclopedia Americana, Vol. 14, pp. 563 - 564.

ความไม่ต้องการระบัตินี้ และเป็นอิสระจากกฎเกณฑ์บางอย่างของสังคม แนวคิดของฟรอยด์ (Sigmund Freud) ที่ว่าอารมณืขึ้นเป็นการผ่อนคลายความเก็บกด หรือการจะปลดปล่อยความที่อัดอั้น ต้องหาหน้ที่มีลักษณะที่สามารถนำเอาไปเกี่ยวข้องกับอวัยวะที่ชอบคล้อยตามความแรงขั้วจริงจัง เช่นวรรณกรรมที่เป็นแบบฉบับ นักการเมืองที่เข้มงวด หรือกระที่เคร่งครัดศึก รวมไปถึงตลกแบบ สกปรกสัฟเฟ่น หรือหยาดโหลอันเป็นลักษณะที่ต่อต้านหรือชิงชัยภายในภาวะปรกิตามกานนิยมหรือระเบียบของสังคมได้ ✓

๒. ลักษณะทั่วไปของหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์

วรรณกรรมที่คึกคักจะต้องให้ความเพลิดเพลิน และให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ งามดูแต่ง เพราะวรรณคดีไม่มุ่งแสดงข้อเท็จจริง หรือความรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์ สิ่งที่ช่วยให้ วรรณคดีมีลักษณะดังกล่าวนี้คือ "รสวรรณคดี" อันได้แก่ความรู้สึก รัก โศก ยินดี พิศวง ขบขัน โกรธ เป็นต้น ถ้าเปรียบวรรณคดีกับอาหาร "เครื่องปรุงรสคือพริกไทย ใบผักชี ฯลฯ ช่วยชูรสให้ คั่ว แกง พะแนง ผัด ปิ้งสัก็เลิศฉัณได รสต่าง ๆ ในวรรณคดีก็ช่วยเสริมความดีเด่น ของวรรณคดีให้เป็นอาหารใจที่เลอเลิศฉัณนั้น" ในอสังการศาสตร์กล่าวถึงรสวรรณคดีว่า "ถึงแม้ ว่าสุกดีแล้ว ถ้าขาดเกลืออาหารไม่อร่อยฉัณใด ภาพยนตร์จากกร สก็ไม่ว่ายฉัณนั้น" ๒ รสวรรณคดี ตามที่ปรากฏในอสังการศาสตร์มี

๑. ศุภการรส รสของการที่สามิ และภรรยาปฏิบัติต่อกันด้วยความรักใคร่
๒. วิรรส รสแห่งความกล้า หรือความเพียร
๓. กรุณารส รสแห่งความโศกเศร้า
๔. หาสยรส รสแห่งความขบขัน
๕. อหุตรรส รสแห่งความประหลาดใจ

๑ สุจิตต์ พงศ์ไพฑูย์ วรรณคดีและวรรณกรรมปัจจุบัน หน้า ๑๔.

๒ วาสุวะ . อสังการศาสตร์ ป.ศ.ศาสตร์ แปล หน้า ๓๗.

๖. ภยานกรส รสแห่งความกลัว
๗. เราทรรส รสแห่งความโกรธ
๘. ฌิตฺตรส รสแห่งความเกลียดชัง
๙. ตานุตรส รสของความรักชอบ เกิดแต่การสละความรัก หรือความเกลียดชัง

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะหาสยรส ซึ่งหมายถึง "ความรู้สึกขมขื่นเป็นสฺถายิกาว"^{*} ความขมขื่นเกิดแต่การที่เห็นว่าการทำทาง ร่างกาย หรือการแต่งตัวผิด"^๒

หาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ในการสร้างและรูปแบบของวรรณกรรมอยู่บ้าง เช่น ถ้ากวีต้องการแต่งวรรณกรรมเพื่อสั่งสอนเป็นภาวนา หรือเรื่องเกี่ยวกับศาสนา กวีอาจไม่แทรกหาสยรสเข้าไปด้วย ท่านองคิยวาทกับวรรณกรรมที่ต้องการแสดงความรู้สึกในรูปการบอกเกียรติหรือยกย่องวีรกรรม การระบายอารมณ์เศร้า เมื่อต้องพลัดพรากจากคนรักในรูปแบบของนิราศ ในสถานการณ์เหล่านี้หาสยรสก็จะปรากฏน้อย หรือไม่ปรากฏเลย อาจจะมีอยู่บ้างที่กวีแทรกหาสยรสเข้าไปในวรรณกรรมประเภทที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่แทรกหาสยรสเข้าไปเพื่อไว้เตือนใจคนอ่านให้นึกถึงทุกข์หรือเครื่องเรี่ยทนเกินไป วรรณกรรมนิราศบางเรื่องของสุนทรภู่ บทอาถุญญ และบางกวีก็มีบางตอนแสดงให้เห็นอารมณ์ขันตามบุคลิกของกวี แต่หากกวีเขียนวรรณกรรมขึ้นเพื่อความบันเทิงใจ เช่น บทละคร นิทานคำกลอน หรือเสภา หาสยรสก็จะปรากฏมาแต่เฉพาะวรรณกรรมที่ใกล้ชิดกับชีวิตของชาวบ้านที่ไม่เน้นความประณีตสวยงามก็จะยิ่งได้พบหาสยรสแทรกอยู่มาก เช่น เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน จะบทละครนอก เป็นต้น

^{*} วาคว อภิงการศาสตร์ ป.๘. ศาสตร์ แปล หน้า ๓๗ - ๔๔

^๒ ฎ. หน้า ๓๔.

^{*} สฺถายิกาวะ คือความรู้สึก หรือความเสียดใจอันเป็นผลมาจากการอ่านกวีนิพนธ์ ศัพท์นี้พจนานุกรมสันสกฤต - ไทย อังกฤษ อธิบายให้ความหมายว่า "มโนธรรมอันเป็นพัสดุแห่งกาพย์พรรณนา, fixed condition ; permanent condition ; a feeling which is an object of poetical description."

หาสยรสีในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์นั้น จะกล่าวโดยทั่วไปตามรูปลักษณะ และวัตถุประสงค์ในการแต่งจะเห็นได้เป็น ๓ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

ก. หาสยรสีในรูปการบรรยายตรง ๆ

การแต่งหาสยรสประเภทนี้มุ่งความบันเทิงใจ เพื่อผ่อนคลายอารมณ์ตามลักษณะนิสัยและรสนิยมแบบไทย ๆ จะพบมากในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่อง บุคลิกและพฤติกรรมของตัวละคร ตลอดจนสำนวนภาษาบางตอน ในวรรณกรรมประเภทละคร (นอกจากบทละครล้อ [parody]) ได้แก่ บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ กาหัง อุณรุท บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ อิเหนา บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มักปรากฏหาสยรสีอยู่ในเนื้อเรื่องบางตอนซึ่งเป็นบทบาท หรือพฤติกรรมของตัวละครบางกลุ่ม เช่น เสนาข้าราชบริพาร ประชาชน ที่เลี้ยงตัวละครเอก ว่ามีดีป้า เป็นต้น เห็นได้จากบทบาทของชาวเมืองกาฬยาศที่อิเหนาจัดไพร่พลจะไปแย่งชิงระเด่นวิยะธากากลียะธรา เพราะเข้าใจว่ากลียะธราเป็นโจรป่า ชาวเมืองพากันตกใจนึกว่าโจรมาปล้นเมือง

"บั้งร้องเรียกผัวกลัวตาย	หญิงชายวิ่งปะทะปะกัน
ลงคนสาคะวนนอกสนุก	เมียปลุกลูกหลงละเมอฝัน
หลับตากว่าอะไรก็ไม่รู้	นุกคร่ำพาทันออกนอกมุ้ง
ที่บานไก่อไถ้นเสียงแฉ่	นึกแน่ว่าไฟไหม้ไก่อรุ้ง
ซัดเฒ่าออกมายุ่งพันพุง	เป็นขึ้นข้างข้างแย่งหลังคา
บั้งวิ่งวุ่นอลวนวนของ	โทษไระตุ๊กกร่องลมอลา
หลงกลแม่บ่าวถรรพยา	เหลือบไปปะพอดาคักใจ"

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๔๘๖.

ความขบขันยังเกิดจากพฤติกรรมของตัวละครสำคัญ ซึ่งก็มักได้แก่ตัวละครฝ่ายปรปักษ์ นอกจากจะเป็นตัวร้ายแล้ว ยังมีบุคลิกบางอย่างที่น่าสนใจ เช่น จรกานในเรื่อง อิเหนา หรือ ทักข์ ในเรื่อง รามเกียรติ์ บางครั้งก็มีพฤติกรรมที่เรียกอารมณ์ขัน เล่นล้อสมเพชไปด้วย เช่น จากเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนสุครีพหักฉัตร ทศกัณฐ์ยังมีอุบายมาก บิดรึงขี้สับาร แต่ด้วยความหวงมเหสีจะชรายจึงต้องโกรธถึง ๑๕ กรอญไว้ เหลือกรเพียงกรเดียวต่อสู้กับสุครีพ และแพ้สุครีพในที่สุด

" เมื่อนั้น	ทศเคียรสุริยวงศ์ยักยัก
ไม่รู้ที่จะตอบดูธา	ผู้เดียวพะว้าพะวังใจ
เวียนวงไปตาขมขื่น	หลีกหลีกมิให้เข้าใกล้
กรหนึ่งถอนพวงมนไทไว้	กรสองคว้าไถ่นางอัถก
สืบเจ็ดกรวุ่นผูกพัน	กรหนึ่งแกว่งพระขรรค์ชัยศรี
ขัดขวางทางที่จะต่อศิ	เสียทีว่าบร เวียงเขาวมลาย"

เป็นอันว่าเหตุที่ทศกัณฐ์แพ้สุครีพนั้น ไม่ได้แพด้วยชั้นเชิง แต่แพ้เพราะมีพระชรายามักนั่นเอง

สถานการณ์นี้มักแทรกทหาศบรได้แก่ตอนที่ตัวละครวิ่งเร่ในงานมหรสพ ภาวะถึงเกียกขยะเกิดจลาจล ไฟไหม้ หรือสงคราม ลักษณะนี้จะได้พบเสมอในวรรณกรรมประเภทละคร ทั้งบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒

วรรณกรรมประเภทละครนอก ซึ่งได้แก่บทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิริย ควี่ และ ไชยเชษฐ์ บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และงานของกวีท่านอื่นคือ บทละครเรื่อง สังข์ศิลป์ไชย บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเรื่อง พระอภัยนารณ ของสุนทรภู่ จะปรากฏทหาศบรมากกว่าบทละครใน เพราะมุ่งความสนุกสนาน เป็นสำคัญ จะพบการแทรกบทตลกเข้าที่จะมีโอกาสดูตลกได้ ในบทละครนอกนี้จะพบการลดชั้น (degradation) โดยนางเจ้าพระยามหากษัตริย์บาลกชั้นได้เป็นควักกล ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นกษัตริย์

^๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ เล่ม ๒ หน้า ๑๑๕๒.

เมืองเล็กเมืองน้อยที่ดูไม่ยิ่งใหญ่และไม่มีพุทธาภุษาพญาเกรงเหมือนนครวิชัยในทะเลครโน เช่น หัวสามนต์ หัวสันนุราช หรือหัวเสนาภูมิ ซึ่งมีพิธีกรรมเรียกเสียงหัวเราะจากผู้่านได้มาก นอกจากนั้นตัวละครเอกบางตัวในละครนอก เช่น เจ้าเงาะในเรื่องสังข์ทองก็ยังมีพฤติกรรมน่าขบขัน

วรรณกรรมประเภทละครในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ นอกเหนือจากละครว่าแบบเก่าแล้ว ยังมีบทละครประเภทอื่นซึ่งมีลักษณะบางประการในเนื้อหา และรูปแบบได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก เช่น บทละครร้อง และบทละครพูด เป็นต้น ในจำนวนบทละครดังกล่าวนี้ บทละครประเภทโศกนาฏกรรม (tragedy) มีการแทรกหาสยรสเพื่อผ่อนคลายความเครียดของผู้่านโดยไม่เสียความเป็นเอกภาพ เช่น บทละครเรื่องเงาะป่า บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการแทรกบทกลของตัวละครประกอบ เช่นเกี่ยวกับบทละครพูดเรื่องมัทนะพาธา บทพระนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแทรกบทกลที่เป็นบทเจรจาของตัวละครประกอบ นับเป็นหาสยรสในละครโศก

บทละครร้องซึ่งเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ มีการแทรกหาสยรสนกกลวิธีการดำเนินเรื่อง นับเป็นบทละครที่มีกลวิธีการดำเนินเรื่องคล้ายวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี (fiction) ของตะวันตก

วรรณกรรมร้อยกรองที่มีลักษณะเด่นในการสร้างหาสยรสนี้อีกประเภทหนึ่งคือ วรรณกรรมในรูปแบบเสภา ได้แก่ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ และนิพนธ์ของกวีหลายท่านในสมัยรัชกาลที่ ๒ เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตชาวบ้านธรรมดา ๆ จึงมีแง่มุมเข้าชั้นอันแสดงถึงอุปนิสัยของคนไทยอย่างเด่นชัด และเกือบตลอดเรื่อง พฤติกรรมที่ให้ความขบขันมักเป็นบทบาทของตัวละครฝ่ายปรีชา คือขุนช้าง และพฤติกรรมที่แสดงถึงความเป็นคนค่อนข้างปัญญาอ่อนไว้ลี้ นอกรากนี้ยังมีบุคลิกที่บกร่อง และเป็นปมค้อย สิ่งเหล่านี้เป็นจุดที่กวีนำมาสร้างอารมณ์ขันโดยตลอด เช่น ปมค้อยเรื่องรูปร่างของขุนช้าง โดยเฉพาะเรื่องหัวล้าน กวีมักจะนำลักษณะนี้

* พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๒ หน้า ๑๑๕๒.

มาบรรยายอย่างน่าขันเสมอ ทั้งในตอนขุนช้างเดินทวงโปงานแต่งงานของจ่มม้นไวย และศรีมมาลา
ก็บรรยายลักษณะของขุนช้างอย่างน่าขบขันว่า

" สั่งให้ผูกขางงาสง่างาม	เชือกทวนควนคานผ้าแดงก็
สั่งแล้วอนำธาระกาย	ย่องกรายเข้าไปจับกระจักหวี
ให้ทักแคะใจตัวหัวอปริย	วิ่งไปสีเอาดินหม้อมาพองแรง
บนเข้ากับน้ำมันแล้วบนปีก	ยังไม่คำข้าวก็ออกเป็นแสง
แต่ดินมันหมอกว่าขยหายแรง	แล้วลูกลมทาแป้งเข้าเป็นพาย
นุ่งยกอย่างโบรณกานแย่ง	หมี่สามสีแดงกูดึกฉวย
กุดะวันสว่างขึ้นซางพลาย	บ่าวไพร่มาทมาดตามพุ่มา
ขุนช้างใส่ขางมาเงินเงิน	โค้งเกินซิกเคียดเข้าคางป่า
อ้ายเผ่าหัวล้านเป็นควาญมา	บ่าวซาคามแน่นแน่นปะเค่ง
ซางหนองขึ้นเนินคุ่มเคินหรับ	เห่งอชัยโชนตัวหัวใส่เน่ง
อ้ายเผ่าทวนควาญท้ายยานตามแสง	คร่อมท้ายตะโพงแก่งคุดคู้โพง"

จะเห็นว่าเรื่องหัวล้านนี้ แม้แต่ตัวขุนช้างเองก็รู้สึกเป็นปมค้อยอย่างมาก กวีก็ตั้งใจร้ายพอที่จะ
ให้ควาญของขุนช้างหัวล้านประจานเจ้านายอีกด้วย

นอกเหนือจากภาพขบขันอันนี้ ก็จากพฤติกรรมของตัวละครแล้ว ในเสภาเรื่อง
ขุนช้างขุนแผนยังมีหาสยรสประเภทสกปรก และสัปคนปนอยู่ด้วยไม่น้อย

วรรณกรรมประเภทนิทานเกกกลอนที่เป็นงานประพันธ์ของสุนทรภู่คือ นิทานกำกลอน
เรื่อง พระอรหันต์ โศบุตร ลักษณะวงศ์ และสิงห์ไกรภพ การสร้างหาสยรสมีลักษณะเช่นเดียวกับ
วรรณกรรมประเภทบทละครคือ หาสยรสจะเกิดจากพฤติกรรมของตัวละคร เช่น ชีเป่ลื้อย และโจรสลัทธิ

^๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๔๐๗ - ๔๐๘.

ในเรื่องพระอภัยมณี บางครั้งมีการแทรกหาสยรสแบบสัปคนเข้าไปด้วย เช่น ลักษณะของ
ชีเปลือยตอนเข้าเมืองการเวก กวีบรรยายว่า

"ส่วนตาเข่าเจ้าเล่ห์เหมือนเกร็ดจาน	หน้ามันค้ำค้อนไก่อ้มบักสี
ดูสาวสาวชาวบุรินทร์สันติ	มาถึงที่โนวังนังยองยอง
สะกดจิตบิณฑกยาไม่หายเหือก	คุ้งเลื้อยขึ้นหน้าเกศาของ
อามตย์พาวริมพระโรงทอง	เสียงแซ่ของเสนาออกมารับ
บ้างว่ามานานกลัวหัวเหมือนนาค	บ้างจุปากว่าไม่เท่ายาวจําหนับ
บ้างบอกความตามรับสั่งนั่งคำนับ	ตรัสให้รับคุณเข้าไปในพระโรง"

น่าสังเกตว่าตอนสุดสัปดาห์ก็ไม่ได้เข้าเมืองการเวก ไม่มีใครจุปากว่า "ไม่เท่ายาวจําหนับ" เลย
ทั้ง ๆ ที่สุดสัปดาห์เล็กกว่าชีเปลือยมาก

นิทานคำกลอนอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเขียนในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือเรื่องเองคิงหัว มีลักษณะ
ล้อเลียน (parody) เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ในสมัยนั้น มีตลกประเภทสัปคน และหยาบโหล่มาก
บางครั้งขาคีลปะในการแสดงออกจนกลายเป็นอนาจารไป

นอกเหนือจากวรรณกรรมร้อยกรองที่กล่าวแล้วข้างต้น ยังมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
พระพุทธรูปอีกเรื่องหนึ่งคือ ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ผู้แต่งแทรกหาสยรสให้เป็นตลกครื้นครั่นกัน
โดยเฉพาะในการเทศน์ พระมักใส่กลเม็ดในการสร้างหาสยรสเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ อุบาสกอุบาสิกา
ที่ต้องนั่งฟังเทศน์มหาชาติยาวถึง ๓ กัณฑ์ ทำให้เกิดสำนวนเทศน์หลายสำนวน กัณฑ์ที่เรียกว่ามณเฑียร
จากปู่อานไทม์มากคือกัณฑ์ชูชกของสำนักวัดสังฆกรจะวาย พฤติกรรมของชูชกตัวร้ายในเรื่อง น่าขบขัน
แก่น่าสมเพชไม่น้อย

ลักษณะหาสยรสในเชื้อหาวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์คงกล่าวแล้ว
มักพบในเนื้อหาบางตอนไม่ใช่โดยตลอด หาสยรสที่เกิดขึ้นจะเกิดและสิ้นสุดเป็นตอน ๆ ไป

^๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี หน้า ๓๔๔.

๒. หาสาระในรูปของการล้อเลียน (parody) "การล้อเลียน (parody)"

เป็นทฤษฎีวิจารณ์วรรณคดีอย่างหนึ่ง หมายถึง ทำนองเขียนที่ล้อเลียน หรือเลียนแบบบุคคล เหตุการณ์ และงานวรรณกรรมที่ดูเป็นแบบแผน การล้อเลียนมีเจตนาให้ผู้อ่านด้วยวิธีที่เหลวไหล หรือเป็นเชิงตลกขบขันการตลกแบบอย่างน่าขัน^๑ เพื่อถก กุสุมา ณ อยุธยา ให้คำจำกัดความ วรรณกรรมประเภทล้อเลียนว่า "เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อล้อเลียนเรื่องที่แต่งกันจนแพร่หลายจนเบื่อจนเกินไป เมื่อเบื่อจนหนักก็แต่งเป็น parody ล้อเลียนเรื่องนั้นอีกทีหนึ่ง"^๒ ลักษณะ วรรณกรรมล้อเลียนนี้ กระแสร์ มาลัยทาร์ณ กล่าวไว้ว่า "คือเรื่องที่เขียนในใจเกี่ยวกับเรื่องที่ ผู้แต่งล้อเลียน (parody) และแต่งตัวเอง (self parody) เป็นการล้อเลียนเชิงซ้ำซ้อน เป็นส่วนใหญ่ อาจมีเหน็บแนม (satire) ปนบ้าง เรื่องอันนั้นต้องมีชื่อ และผู้แต่งจะต้องมี ชื่อด้วย"^๓

การเขียนแบบล้อเลียน (parody) นี้ถูกมองข้ามไปในวงวรรณกรรมไทย ความจริงกวีไทยได้เขียนมานานแล้ว จากหลักฐานที่ปรากฏ พระมหามนตรี (ทวีป) กวีในสมัย รัชกาลที่ ๓ น่าจะเป็นผู้ริเริ่มงานเขียนประเภทล้อเลียนเป็นคนแรก โดยแต่งเรื่อง ระเกณลิ้นโค ล้อเลียนเรื่องอิเหนา เรื่อง ระเกณลิ้นโค จึงนับเป็นงานวรรณกรรมร้อยกรองประเภทล้อเลียน เรื่องแรกของไทย ที่นิยมอ่านกันอย่างกว้างขวาง ในฐานะที่ให้ความขบขันอย่างสนุกสนาน

งานประเภทล้อเลียนนั้นเขียนได้ยาก ในวงวรรณกรรมไทยจึงปรากฏงาน ประเภทล้อเลียนไทยตรงทั้งเรื่องน้อยมาก และบางเรื่องมีลักษณะเสียดสีเหน็บแนม ปนอยู่ด้วย วรรณกรรมประเภทล้อเลียนที่ควรกล่าวถึง ได้แก่ บทละครเรื่อง ระเกณลิ้นโค ของ พระมหามนตรี (ทวีป) บทละครเรื่อง อุณรุท ของ คุณสุพรรณ ซึ่งแต่งขึ้นล้อเลียน วรรณคดีร้อยกรองประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะบทละครเรื่อง อิเหนา และอุณรุทซึ่งนิยมอ่านกันในสมัยนั้น

^๑ Harry Shaw, "Parody" in Dictionary of Literary Terms, p. 227.

^๒ เทือก กุสุมา ณ อยุธยา "วรรณกรรมอย่างหนึ่งที่เรียกว่าแพโรดี้" วิทยาสาร

๒๔ : ๓๐ กันยายน ๒๕๑๖.

^๓ กระแสร์ มาลัยทาร์ณ โน้ตประกอบการเรียนวรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า ๕.

วรรณกรรมล้อเลียนอีกเรื่องหนึ่งคือ กลอนโคตรวิเศษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ล้อเลียนหนังสือประเภท "ขี้มรดก" ที่ผู้แต่งไม่รู้จักการใช้ถ้อยคำ และอักขรวิธี รู้แต่แต่งกันคงไป หากผู้อ่านไม่รู้หนังสือเกี่ยวกับการใช้ภาษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว อาจไม่เห็นชั้น นอกจากจะเห็นว่า เป็นหนังสือที่มีอักขรวิธีผิดแปลกไปจากหนังสือเรื่องอื่น ๆ เท่านั้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังมีงานประพันธ์ซึ่งได้รับความนิยมจากผู้อ่านไม่น้อยคือ นิยายอิงพงศาวดารจีน และนิทานกำกอนบนระโลมโลก หรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ และเมื่อนักประพันธ์สมัยนั้นสร้างโครงเรื่องแบบเกี้ยว ๆ กันมากเกินไป ก็ถูกนามล้อเลียน เช่น ห้องฉันทกลอนล้อเลียน นิยายอิงพงศาวดารจีน และเรื่อง เองคังท้าวฮึง เป็นนิทานกำกอนตลกมีลักษณะล้อเลียนวรรณกรรมจักร ๆ วงศ์ ๆ ดังกล่าวแล้ว

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จัดเป็นวรรณกรรมประเภทล้อเลียน ได้แก่ โคลงโลกนิติจำแลง ทรงพระราชนิพนธ์ล้อเลียนเนื้อหา โคลงโลกนิติ ฉบับที่กรมพระยาเดชาดิศรทรงปรับปรุงจากโคลงโลกนิติโบราณตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา - โคลงโลกนิติจำแลง มีเนื้อหาล้อเลียนบนเสียดสีเหน็บแนม (satire) บุคคลและสังคมในสมัยนั้นด้วย อีกเรื่องหนึ่งคือ นิราศมะเหลเถไถ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ล้อเลียนการใช้ภาษาของขุนสุวรรณ์ ในบทละครเรื่อง พระมะเหลเถไถ ประกอบกับการเสียดสีเหน็บแนมอุปนิสัยที่ต่ำชั้นของพระยาสุจริตธารง (อุก สุจริตกุล) ข้าราชการซึ่งตามเสด็จประพาสในคราวนั้น

เนื้อหาบางตอนใน ลิลิตสามกษัตริย์ พระนิพนธ์ในพระราชนัดดาองค์โต กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ มีลักษณะล้อเลียนธรรมเนียมนิยม (convention) การเขียนนิราศ โดยเฉพาะบทนิราศในกาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้ากรมวิไลเยศวร และในลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์ในกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

ระยะหลัง ๆ ไม่ปรากฏวรรณกรรมย่อยกรองประเภทล้อเลียนที่เกินและน่าสนใจ จะมีอยู่บ้างก็เป็นการเลียนแบบวรรณกรรมรุ่นเก่า ๆ เช่น บทละครลิง "ห้าวฮ้อย" ของแก่นเพ็ชร ซึ่งลงเป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์ เกราะเหล็ก ช่วง พ.ศ. ๒๔๖๔ โดยคัดตอนมาจากวรรณคดีเก่า และดัดแปลงให้ตลก บางตอนมีลักษณะล้อเลียนแต่ก็เลียนแบบก็รุ่นเก่า เช่น พระสมณนครี (ทรัพย์) และขุนสุวรรณ์ เป็นต้น

ก. หยาบยรลีในรูปของการเขียนเสียดสีเหน็บแนม (satire) ลักษณะงานประเภทเสียดสีเหน็บแนมมักไปทางงานที่แสร้งอารมณ์ขันขมขื่น เพราะเป็น "การแสร้งถึงความอ่อนแอ จุดอ่อน ข้อผิดพลาด ของมนุษย์ชาติ และทำให้สิ่งเหล่านั้นนั้นน่าขัน" แต่ผู้แต่งเรื่องเสียดสีเหน็บแนมจะต้องการกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ขัน! แต่ผู้แต่งก็ไม่ได้ต้องการให้ผู้อ่านหัวเราะเพียงอย่างเดียว ยังต้องการให้ผู้อ่านหัวเราะเพื่อนำไปสู่การแก้ไขความประพฤติ ขนบประเพณี และความเลวบางอย่างที่ผิดพลาดให้ถูกต้อง ^๒

เราพบการเสียดสีเหน็บแนมในคำพูด บทเพลง การแสดง และในวรรณกรรม ซึ่งอาจเป็นวรรณกรรมประกอบการ์ตูนภาพล้อ (caricature) วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว และร้อยกรองในรูปแบบต่าง ๆ "ผู้แต่งเขียนวรรณกรรมประเภทเสียดสีเหน็บแนมเพื่อใช้เป็นสื่อแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เขาไม่สามารถพูดได้อย่างเปิดเผย ทักษะที่ผู้แต่งแสดงออกมาเป็นทักษะของผู้ที่มองความจริงอย่างเฉียบแหลม ผู้แต่งสามารถจับจุดที่ตำหนิ บกพร่อง หรือน่าละอาย มาแสดงออกในวรรณกรรมด้วยกลวิธีต่าง ๆ กัน และมีน้ำเสียงที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าผู้แต่งต้องการ ตำหนิ หรือคัดค้าน" ^๑ รูปแบบการเขียนเสียดสีเหน็บแนมที่ผู้แต่งนิยมใช้มีสองชนิดคือ

๑) การเสียดสีเหน็บแนมตรง ๆ (Direct Satire) เป็นรูปแบบที่เขียนได้ง่ายที่สุด ผู้แต่งจะใช้ภาษาตำหนิข้อผิดพลาด หรือบกพร่องของบุคคลออกมาตรง ๆ และอย่างเฉียบขาด บางครั้งออกจะรุนแรงก้าวร้าว ผู้แต่งจะเน้นเฉพาะส่วนที่บกพร่องน่าขบขัน ส่วนที่ดีของผู้แต่งจะมองข้ามไป เช่นใน เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ พระมหามนตรี (ทรัพย์) นำลักษณะจมีนราชามาตย์ วาโศ ไวยศ และใช้คำอ่านหน้าตาที่หาผลประโยชน์ส่วนมาเหน็บแนม ถึงกลอน

" ถนบกัวงสี่ขาไม่ไ้	ก็หัวโหล่โกวแขนให้ขัดข้อง
พวกหัวไม่ เห็นกลวิธังหัวอง	ยกคองมือกร ขนอกร ขยคิน
คัยอ่านจร ราชคักคินนัณักหนา	ถ้าเข้ากาแล้วลวนรับเป็นสัจยสิน
มีทหารชายุชัยใจหมิพ	คงจะกินเนื่อมนุษย์สุกพิฬ" ^๓

^๑ Bernard S. Cayne, "Satire" in Encyclopedia Americana, Vol. 24, p.294.

^๒ Harry Shaw, "Satire" in Dictionary of Literary Terms, p.232.

^๓ พระมหามนตรี (ทรัพย์) เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ หน้า ๓๘.

๒) การเสียดสีเห็นแก่แบบโดยทางอ้อม (Indirect Satire) ผู้แต่งจะสร้างเรื่องขึ้นมา แล้วนำพฤติกรรม หรือสิ่ง^๑ที่ผู้แต่งต้องการจะเสียดสีเห็นแก่แบบมาใส่ในมุขลิก หรือ บทบาทของตัวละคร^๒ เช่นในเรื่องโคบุตร ผู้แต่งนำพฤติกรรมแบบรักร่วมเพศ หรือการ "เล่นเพื่อน" ในราชสำนักมาเห็นแก่แบบด้วยการนำไปใส่ในบทบาทของนางใน ตอนพระโคบุตร เขาหาทางอำพัน ว่า

" บ้างนอนวัดปักไธเฒ่าหก หวีกระจกไธแบ่งตะแคงหงาย
 บ้างเล่นเหอนกอดน้องประคองกาย พระตะมายชะมอยชนทุกข^๓เฒ่า"

กลวิธีการเขียนเสียดสีเห็นแก่แบบนั้น เป็นการผสมผสานอารมณ์ขัน และคำพูดที่คมคาย กว้างขวางวิเคราะห์วิจารณ์กิจกรรมมนุษย์ ผู้แต่งจะใช้คำพูดแบบประชดประชัน (irony) หรือเย้ยหยัน (sarcasm) เพื่อเป็นทางให้บรรดาศักดิ์ประดงคองผู้แต่งด้วย

การสร้างหาสรสแบบเสียดสีเห็นแก่แบบ (satire) นี้เริ่มปรากฏอยู่ในเนื้อหาบางตอนของบทละครและเสภาในสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นการเสียดสีเห็นแก่แบบจุ๋มจุ๋น หรือข้อบกพร่องของมนุษย์อย่างมีอารมณ์ขัน เช่น ในบทละครเรื่องควี มีการเห็นแก่แบบพฤติกรรมของชายแก่ที่อยากมีภรรยาสาว ซึ่งจะพบได้ในสังคมทั่วไป นั่นคือพฤติกรรมของท้าวสับนุราช พระองค์ลุ่มหลงนางจันทร์สุภา และพยายามขอ ขวาทาหนาทให้พระองค์กลับเป็นหนุ่ม กังกลอนว่า

pp. 294-295. ^๑ Bernard S. Cayne, "Satire" in Encyclopedia Americana Vol. 24,

^๒ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานกำกลอนเรื่องโคบุตร หน้า ๒๓.

^๓ Harry Shaw, "Satire" in Dictionary of Literary Terms, p. 322.

"	ชันษาหกสิบสี่ปีล ย
หน้าพระทนต์บนกลางหว่างหัก	ตรงพระพักตร์เหี่ยวเห็นเส้นสาย
เกศาเฟื่องจะประปราย	รูปกาชชายระพิมิเนื้อ
พระเสวมือละซามสามเวลา	ทรงกาลังวังชาพระหาคาเหว
พอใจเกี้ยวผู้หญิงริงเรี	ดูพินหันเหือไม่เบื่อใจ
รากับหนุ่มคุมคั่งนั่งบน	จะหางาเล่นสักกหนึ่งไ้ไ้
รำพึงกะเนิงคิดเป็นนิจไป	มิไ้กว้างเวนสักเวลา" ๑

หรือการเสียดสีเห็นแบบพฤติกรรมแบบ "บ้านนอกเข้ากรุง" เช่นในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนหัวเกนากุกับโอรีฯ เข้าเมืองเนรมิตร พบนายประตูก็เข้าใจว่าเป็นเจ้านาย และลงนักรายให้ไว้ คือ

" ว่าพลางยังเยื้องจรรวัด	ถึงประตูทวยอยู่รักษา
ท้าวเขม้นเห็นเทพเทวา	ศกประหม่าเหลียวแลคนลาน
ฉินหน้ามาสะกิดลูกชาย	ดูเห็นเจ้านายไม่บอกขาน
แล้วทรมึงคั่งท่าจะกราบกราบ	พระกุมารฉวยฉกมมือไว้" ๒

เนื้อหาบทละครนอกบางเรื่องมีลักษณะเสียดสีชายที่มีกรรขายากแต่ทุเบา โดยเฉพาะในพระราชนิพนธ์ไม่ว่าจะเป็นท้าวแสนนุกุในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ท้าวศวิมลในเรื่องสังข์ทอง และพระไชยเชษฐาในเรื่องไชยเชษฐา ล้วนแต่มีชรายากแต่มีใจไม่มั่นคง เชื่อคำยุยง หรืออุบายจากสนมเอกแม่แต่อุบายคน ๆ จนต้องขับไล่ชรายา และโอรีสไปเผชิญภัยตามลำพังทั้ง ๆ ที่ไม่มีความผิด,

เนื้อเรื่องบางตอนในบทละครใบ และเสภา มีลักษณะเสียดสีเห็นแบบอยู่บาง เช่นการเสียดสีเห็นแบบพฤติกรรมของนางในเรื่อง การนอน การแต่งตัว การเล่นเพื่อน บางครั้ง

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องควี หน้า ๑๗.

๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย หน้า ๒๔๙ - ๒๕๐.

มีการเห็นแบบความประพฤติอันไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ในสมัยนั้น เช่น ในเรื่อง รวมเกียรติ
 บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมใน
 บทบาทฤๅษี คือ เห็นว่า

“ บัดนั้น นั่งประชุมชวนกันฉันน้ำชา บ้างอวดเพื่อนพนันฉันจุ บ้างว่าดาทุเรียนลักสลับใบ ที่บวชเข้าเกษราภิรมย์ บ้างทำเลขลงดินสอเป็นหมอดู	พวกคณะฤๅษีข้า อยู่ทีบรรดาศักดิ์ ถิ่นที่เสกคุ้มรับได้ จะฉันให้ไม่เหลือเลยสักพู่ สอนลูกศิษย์เกรี้ยวกราดท้าว เรียนรู้หลายอย่างต่างกัน”
---	---

การเสียดสีเห็นแบบความประพฤติของพระสงฆ์ในเรื่อง รวมเกียรติ ในการฉนี้ ยังปรากฏใน
 เรื่อง เทวภิรมย์ และ เรื่องไกรทอง คือเรื่อง “จับแวง”^๒ อีก การที่พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์ท่านองนี้ อาจเป็นเพราะพระสงฆ์ในสมัยนั้นขาด
 ความสำรวมในทางปฏิบัติอันดี และหย่อนท้าววินัย ซึ่งจะทำให้จากกฎหมายสงฆ์ ซึ่งพยายาม
 ตักเตือนห้ามปรามให้พระภิกษุรู้จักสำรวมในกัณฑ์อันควรมาแล้วตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๑^๓

การเสียดสีเห็นแบบในบทละครนวกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน
 ภาลัย ที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ การเห็นแบบความประพฤติอันชั่วช้าของสาวงามอยู่ในบทละคร
 เรื่อง ไกรทอง ตอนนางตะเกาแก้ว ตะเกาทองกระหยิ่มไกรทอง ซึ่งเพื่อบอกนางวิมลว่า

^๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องรวมเกียรติ เล่ม ๓ หน้า ๙๐.

^๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องไกรทอง หน้า ๑๔๒ - ๑๔๓.

^๓ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เรื่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม หน้า ๑๖ - ๒๔.

" ครอบงำหัวองเลวในเวรดำ
จะเลียบผืนลี้ลับรักบิดา

เข้าประจำตัวข้ามาตั้งแต่บ้าน
กวาดข้าวเปลือกข้าวสารส่งไป

(บทว่าเวรดำเทรภ)

ครอบงำพระประแดงแขวงปากน้ำ

เข้าประจำเจ้าคุณจึงนั่งนาน"

เรื่องเกี่ยวกับการประทุษร้ายในวาระสงครามอยู่ในทำนองดูสำนวนนี้ จะพบว่าเหตุการณ์นำมา
เห็นแบบอย่างอันนี้ในนิราศพระปฐมตอนหนึ่งว่า

" พวกเรือจอกหนอยอยู่แลดูม
ที่ฝั่งนอกนอกเรือถูกเชือกโยง
นางสาวมอดูหนึ่งนั้นดูขึ้นเหว
แต่จะมุ่งถ่วงชักปากช่อง
น้ำก็สไประวังบ้างเฉยหนา
หากใจก็มีใจไถ่ไถ่กับขึ้น
พากันเคียวเวรอันใหญ่ไถ่กับขึ้น
ว่ามอดูชาวอย่างเขาได้มา

บ้างหงค่นๆกับกันโชนง
โศคน้ำโหล่งคว่ำวายเป็นถ้ำกอง
ยุคแถมไว้ถ่อนหง ขว้ายตบป้อง
เด็กมันร้องขึ้นแน่นแฉ่หมื่น
เขาเฮฮาสักเท่าไรก็ไม่ขึ้น
ถึงคักกรีนก็ไม่ตื่นตื่นคำร่า
ก็แตกตื่นพุกกันโดยทรรษา
เห็นกับตาฉันจะขวางไปอย่างไร"

นอกจากการเขียนเพียงสี่เห็นแบบแผนที่การล้อเลียนดังกล่าวแล้วในข้อ ข.

วรรณกรรมประเภทเดียวกันนี้เห็นแบบโดยจริง แต่ไม่เด่นในการสร้างอารมณ์คือภาพพระไชยสุริยา
สุนทรภู์แต่งเรื่องขึ้นเพื่อเห็นแบบพฤติกรรมของฝ่ายปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๓ รวมทั้งสถาบันศาล
ซึ่งขาดความยุติธรรม โดยอาศัยการดมฺมุไว้เอง และการใช้สัญญาลักษณ์ เพราะบรรยายภาพทางการเมือง
ไม่อ่านยากให้ เช่น

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องไกรทอง หน้า ๑๒๐.

๒ หลวงจักรปาณี (ฤกษ์) นิราศพระปฐม หน้า ๒๕ - ๒๖.

" อยู่มาหนูซาเฝ้า ที่หน้าศาลี คำข้าเฝ้าสี่ขอ ทาได้ให้รียา	ก็หาเยว่นารี ท้ามะโสรที่เฝ้า เข้าแต่หอลอกมา โศโณพาให้บ้ำใจ"
--	--

วรรณกรรมประเภทเสียดสีเห็นแบบทั้งเรื่องบดบังอารมณ์ขันน่าสนใจคือ เพลงยาว ว่ามนรชาตย์ (ทองปาน) ซึ่งมีผู้เขียนเป็นนิพนธ์ที่นำไปปริวรรตที่พิมพ์ตามคำรวบใน พระบรมมหาราชวัง เฉพาะกรณีที่มนรชาตย์มานั่งว่าความอยู่เป็นประจำ เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นสำนวนของพระมหามนตรี (ทรัพย์) กวีในสมัยรัชกาลที่ ๓ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระกระเด็น จมนรชาตย์ เรื่องความประพฤติอันไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ ผู้แต่งเปรียบเปรยไว้อย่างน่าขัน ผู้อ่านที่ไม่ชอบขี้เกล็นักเห็นว่าจะมีแต่ตัวจมนรชาตย์เองเท่านั้น

งานเสียดสีเห็นแบบบุคคลอีกเรื่องหนึ่งคือ เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์ เชื่อกันว่าผู้แต่งเขียนขึ้นราวปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๔๔ - ๒๓๔๕) ^๒ เป็นการเขียนแกล้งใจเจ้าจอมทำ ผู้ชอบไว้วางใจอย่างเป็ก จนกรมหมื่นอับสรสุภาเทพประทานนามว่า "หม่อมเป็ก" ทานองแกล้งเสียดสีอย่างขันไม่ชอบใจกัน ถาเน้นเรื่องเชิงประวัติดุคคล แะเลือกเล่าเฉพาะตอนที่ ทำเรื่องขาย น้ำ หรือน่าขบขันเท่านั้น นับเป็นวรรณกรรมประเภทเสียดสีเห็นแบบโดยตรงที่บีบคั้นยาวมากเรื่องหนึ่ง

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕ มีกวีหนึ่งมีปากกาเขียนคนหนึ่งคือคุณพุ่ม คุณพุ่มได้เขียนคำอธิบาย ๑๒ ข้อ เนื้อเรื่องเสียดสีบุคคลในสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีอำนาจวาสนาอย่างครั้นเกรง แลอาจหาญ

สมัยรัชกาลที่ ๕ คราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงแสดงละครในพระราชนัดดาเจ้า "ไกลบ้าน"

^๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) กาพย์พระไชยสุริยา . หน้า ๒๕.

^๒ หริก เรื่องกฤษี "อธิบายเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์" กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์ หน้า ๓๐.

ที่มีพระราชนิพนธ์พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิมิตร์ดิศล มีลักษณะคล้ายคลึงกัน
ด้วยพระราชนิพนธ์มากว่า จะเห็นเด่นชัดได้แก่ใช้พยางค์กรรรม บุคคลที่ทรงพระราชนิพนธ์
เสียคือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงฯ จักรกิลปากมณฑลเสด็จไปด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการให้สิทธิและเสรีภาพการพิมพ์อย่างกว้างขวาง ปรากฏว่า
การหนังสือพิมพ์รุ่งเรืองมาก มีทั้งหนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ และรายเดือน มีการแสดง
ความคิดเห็นทางการเมืองอย่างกว้างขวาง แม้แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยัง
ทรงใช้นามปากกาต่าง ๆ ทรงพระราชนิพนธ์ในการถากถางด้วย

หนังสือพิมพ์ที่น่าสนใจในแง่ให้อารมณ์ขันได้แก่ กุลิตสมิต หนังสือพิมพ์ของกุลิตธานี
(พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๒๔๖๕) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ยังเข้าบุคลลอย่างมีอารมณ์ขัน ทั้งที่ใกล้เคียงไว้ใน
วัตถุประสงค์ของหนังสือพิมพ์นี้ทุกฉบับว่า

" หนังสือพิมพ์กุลิตสมิต	ไม่มีคิดคิดทราม
ตั้งไว้จะนำความ	สุขใจให้ทุกนิสัย
ถึงล้อกล้อเพียง	กละเยี่ยงวิธีสหยาบ
ไม่มีจะมุ่งร้าย	ไม่มีมุ่งประจานใคร
ใครวอจะพลาททำ	ก็จะล้อจะเลียนให้
ใครก็วิเศษไซ้	ก็จะชมประสมดี
ชมเราก็อะไร	ผิวฉิวก็ชอบรี
แม้แม้นักบิกันก็	ก็จะเชย ๗ คดองสาม"

หนังสือกุลิตสมิตส่วนใหญ่จะพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ
มีทั้งพระราชนิพนธ์ประเภท บทกวี กวีนิพนธ์ สุภาษิต บทละคร และเรื่องเบ็ดเตล็ด
วรรณกรรมร้อยกรองให้อารมณ์ขันในกุลิตสมิตที่กล่าวถึงคือ โคลงโลกนิติจำแลง และบทละคร
เรื่องคังจิกโกคัง เรื่องหลังทรงพระราชนิพนธ์เห็นแบบแผนล้อเลียนการแสดง และการแต่งบทละครร้อง
ใบสมันที่ส่วนมากตอนยังไม่เข้าขั้น และมักงูจิจกคักด้วยคาถาหยายโคโน

๑ ปาณี ไกรฤกษ์ และคนอื่น ๆ กุลิตสมิต ๑ : หน้าปกหลัง ธันวาคม - กุมภาพันธ์ ๒๔๖๑.

บทละครเรื่องพระลอ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนรา-
ธิปประพันธ์พงศ์ มีลักษณะน่าสนใจคือ การแทรกบทกลอนแบบเสียดสีเหน็บแนมในบทร้องบางตอน
ทั้งที่เรื่องพระลอเป็นละครโศกนาฏกรรม (tragedy) เป็นการเสียดสีเหน็บแนมบุคคลสมัยนั้น
ที่นิยมอารยธรรมตะวันตกโดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ - ๓ หนังสือพิมพ์ "เกราะเหล็ก" วิจารณ์คำที่ออกในช่วง
พ.ศ. ๒๔๖๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ มีความท้าทายในการเขียนมาก ผู้เขียนเสียดสีเหน็บแนมบุคคล
โดยเฉพาะฝ่ายปกครอง ทั้ง ๆ ที่สมัยนั้นยังมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชอยู่ ปรากฏ
การเขียนทั้งในรูป ขาว บทกวี ล่าตัดการเมือง การขุดลอกการเมือง ใบว่านนวนเรื่องดังกล่าวนี้นี้
ล่าตัดการเมืองมีสำนวนเขียนเสียดสีผู้ครอง และบางตอนน่าขัน สำนวนที่มักงอโรงเสมอคือ
"วงล้อเตี้ย" มีลีลาชวนถึงอกถึงใจผู้อ่านทีเดียว เช่น การเขียนเหน็บแนมพฤติกรรมของ
พระยามหิเสน ซึ่งลงคิดต่อกันหลายคน ผู้แต่งกลอนนำเรื่องบางตอนว่า "เปิดดูพระยามหิเสน
อย่างโจ่งครึม ๆ" "นี่คือพระยามหิเสน" หรือ "ล่าตัดเสียดเย้ย วิชาที่ว่านี้เกียรติยศสองตัว
เป็นลูกคู่ แม่ท่านักเลงเต็มที" เป็นต้น

ตัวอย่างล่าตัดการเมือง ตอนเหน็บแนมเรื่องพระยามหิเสนขอรับเงินเรียไรที่
มาช่วยกิจการเสือป่า

" เสนาธิการ	เพื่อนอาทนายเจนวัด
บามท่านมหิเสน	เป็นพระยาหัวนอก
เพื่อนดาวิจิกการ	ล้วนแต่ลารปะโยชน์
สิ่งไหนใจไต่	ล่าทานาไม่หอรก
สข่องทางโค	ให้เสือป่าเจริญ
เจ้าคุณนา ไม่เมิน	โคคเข้าพื้นจนเหงื่อออก
ถึงคราวเสือป่า	จากปณพหน้าใบ
เจ้าคุณนารากใส่	ประกาศให้ช่วยกันออก

ราษฎรชาวไทย	ล้วนแต่ใจรักชาติ
คนละบาทสองบาท	ช่วยกันออก-ออก-ออก
นานานปานี้	ก็ไม่ได้นับ
เจ้าคุณนาคะโลกชัย	ได้สำหรับที่กระบอก
เอาไว้วีณา	ถ้าอากาศปลอดโปร่ง
จะพูดเรื่องในโปง	ให้เห็นโลงทั้งบางคอก

โจ๊ะ พริง ๆ พริง ๆ พริง ๆ โจ๊ะ " °

๑๕ ชิน ชีรานนท์ (บรรณาธิการ) เกราะเหล็ก ๔๐ : ๑๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

บทที่ ๓

การวิเคราะห์หาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์

๑. จุดมุ่งหมายในการสร้างหาสยรส

ก. เพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ จุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งในการแต่งวรรณกรรมก็คือ เพื่อสนองความต้องการผ่อนคลายความเครียดอันมนุษย์ได้รับจากสังคม หรือชีวิตประจำวัน วรรณกรรมที่มีลักษณะดังกล่าวได้แก่ วรรณกรรมประเภทนาฏวรรณกรรม กวีแต่งขึ้นเพื่อใช้แสดงในงานรื่นเริง หรืองานมหรสพ ดังกวีได้แจ้งจุดประสงค์ไว้ เช่น ในตอนท้ายบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ กวีกล่าวถึงจุดประสงค์การแต่งว่า

" จบ เรื่องราเมศกลาง	อสุรพงศ์
บ พิตรธรรมมิกทรง	แต่งไว้
ริ ว่าพรว่าประสงค์	สมโภช พระนา
บุรณ บำเรอมนุษย์ให้	อ่านร้องรำเกษม "๑

หรือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง อิเหนา ขึ้นเพื่อ "บำรุงใจไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน" ดังกลอน

" สนิฮีเนาเอามาทำเป็นคำร้อง	สำหรับงานการฉลองกองกุศล
ครั้งกรุงเก่าเจ้าสตรีเชอนิพนธ์	แต่เรื่องต้นตกหายพรัดพรายไป
หากพระองค์ทรงพิภพปารภเล่น	ให้รำเดินเล่นละครคึกกลอนใหม่
แถมเติมต่อคิดประคินรู้ไว้	บำรุงใจไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน "๒

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๔ หน้า ๒๙๓๖.

๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๑๒๐๗ - ๑๒๐๘.

แม้กวีจะต้องการแสดงแนวคิด หรือคุณธรรมบางประการในวรรณกรรม แต่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงผลพลอยได้จากการชมหรือการอ่าน สิ่งที่ผู้ชม หรือผู้อ่านได้รับโดยตรงก็คือความสนุกสนานเพลิดเพลิน

วรรณกรรมประเภทนิทานคำกลอน หรือ "กลอนประโลมโลก" และเสภา ก็อยู่ในขอบข่ายวรรณกรรมเพื่อความบันเทิงใจเช่นกัน ในบรรยากาศที่ต้องการผ่อนคลายความเครียดนี้ ย่อมขาดไม่ได้ที่จะมีการเล่นสนุก หรือมีเรื่องขำขันให้ไถ่หัวเราะกัน เราจึงพบหาสรสจากเนื้อหาวรรณกรรมดังกล่าว ซึ่งบางครั้งจะดูเหลวไหล ขาดเหตุผล หรือหาสาระอะไรไม่ได้ แต่ก็เหมาะสมกับความต้องการของผู้อ่านที่ต้องการหาความเพลิดเพลิน และการผ่อนคลายอารมณ์

ข. เพื่อล้อเลียนวรรณกรรม "มนุษย์มีธรรมชาติชอบล้อเลียนข้อปฏิบัติที่เคร่งครัด และสิ่งห้ามหวง ฉะนั้นในท่ามกลางบรรยากาศที่ขรึมอยู่นานๆนั้นมักจะต้องระเบิดหัวเราะออกมาในที่สุด" ดังนั้น "สิ่งที่ตามธรรมชาติถือกันว่า ศักดิ์สิทธิ์ เกร่งขลัง หรือเป็นที่นิยมขึ้นอกขึ้นใจของคนทั่วไป พิธีศาสนาที่เคร่งขลัง วิีรบุรุษของโลกหรือของชาติ นิยายพิศวาสที่หวานเจี๊ยบ ล้วนแต่เป็นเป้าของอารมณ์ล้อเลียนทั้งสิ้น สิ่งใดที่ยิ่งมีผู้พยายามทำให้เกร่งขลัง ก็ยิ่งเป็นเป้าของ parody มากขึ้น ฮิตเลอร์และระบอบนาซี เป็นขีปนาวุธของนักเขียนตลกในประเทศประชาธิปไตย... เพราะฮิตเลอร์และระบอบของเขาเกร่งขลังเกินไป"^๒

ประกอบกับคนไทยมีนิสัยรักสนุกอันเป็นผลเชื่อมโยงไปสู่การล้อเลียน และด้วยความเข้าใจในพื้นฐานจิตใจของกันและกันระหว่างคนไทย ผู้ถูกล้อก็มักไม่ถือโกรธ เพราะตนเองก็สนุกที่จะล้อผู้อื่นอยู่เหมือนกัน การล้อเลียนมิได้ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันเท่านั้น ยังปรากฏอยู่ในวรรณกรรมประเภทล้อเลียนอีกด้วย

การเขียนล้อเลียนวรรณกรรมนั้น บางครั้งกวีก็บอกจุดประสงค์ไว้อย่างชัดเจน เช่น ในบทละครเรื่อง วงศ์เทวราช และ โคลงโลกนิติ จำแลง บางครั้งกวีไม่ได้บอกไว้ เราทราบ

^๑ กิ่งแก้ว อัครถาวร วรรณกรรมจากบ้านใน หน้า ๓๗.

^๒ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ "วิจารณ์ระเด่นสันโด" วารสารรามคำแหง

จุดประสงค์ของกวีได้จากท่วงทำนองเขียนเปลี่ยนแปลงวรรณกรรมที่ต้องการจะล้อเลียน อาจจะ
 เปลี่ยนแบบกลวิธีในการเขียน หรือเขียนแบบเนื้อหาเรื่องเดิมในลักษณะที่น่าขบขัน แล้วทำให้
 เป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม ถ้าผู้อ่านเคยอ่านเรื่องที่เป็นแบบในการล้อเลียนแล้วจะรู้ได้
 และเกิดความขบขันในทันที เช่น ในบทละครเรื่องระเด่นสนไค กวีจึงใจล้อเลียนบทละคร
 เรื่องอิเหนา ด้วยการตั้งชื่อตัวเอกว่า "ระเด่นสนไค" เขียนแบบ "ระเด่นมนตรี" ในเรื่อง
อิเหนา ฐานะตัวละครอยู่ในลักษณะตรงกันข้าม ระเด่นมนตรีเป็นโอรสกษัตริย์วงศ์
 เทวาชั้นสูงส่ง แต่ระเด่นสนไคเป็นเพียงขอทานอนาถา เนื้อหาบางตอนกวียังพากพิงถึง
 ตัวละครเรื่องอิเหนา เช่น ตอนระเด่นสนไคเกี้ยวนางประแดะ ว่า

" จะละห้อยน้อยใจไปไยมี	บุญพี่กับนางไคสร้างมา
อันระตุฎาจะคู่กับอนงค์	มิใช่วงศ์อัสสุแควหา
โฉมเฉลาเจ้าเหมือนบุษบา	จรกาธาจะควรกับนวลน้อง
ถ้าเป็นระเด่นเหมือนเช่นพี่	จึงควรที่ร่วมภิรมย์ประสมสอง "

วรรณกรรมร้อยกรองของไทยที่จัดเข้าลักษณะเรื่องล้อเลียน ผู้แต่งมีจุดประสงค์
 เพื่อล้อเลียนต่างกันไปดังนี้

๑) ล้อเลียนเนื้อหาวรรณกรรม ได้แก่

ก) บทละครเรื่องระเด่นสนไค พระมหามนตรี(ทรัพย์)มีจุดประสงค์ล้อเลียน
 เรื่องอิเหนาซึ่งเรื่องเดิมเป็นพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าหญิงมงกุฎ กวีหญิงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย
 ต้นฉบับได้สูญหายไปคราวเสียกรุงใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
 เรื่องอิเหนาถูกนำมาแต่งใหม่ และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ ๑ และ
 รัชกาลที่ ๒

เนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรองในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์
 ตอนต้น เป็นเรื่องจักรวาลซึ่งตัวเอกจะต้องเป็นโอรสกษัตริย์ผู้เก่งกล้าสามารถ มีชีวิต
 ผจญภัยไปจนได้พบธิดากษัตริย์ หรือธิดาพญายักษ์ คำเนินเรื่องต่อไปด้วยการชิงรักหักสวาท

๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) บทละครเรื่องระเด่นสนไค หน้า ๒๒๕.

หรือความริษยาระหว่างชายาของตัวเอก เรื่องคลี่คลายไปจนตัวเอกพบความสุขในบั้นปลาย โศกเรื่องจะซ้ำซากจำเจอย่างนี้ แม้เรื่องอิเหนาที่ได้เค้าเรื่องจากชวาก็มีลักษณะดังกล่าว ความซ้ำซากจำเจทำให้เกิดเอือมขึ้นมา ความเอือมผนวกกับอารมณ์ขันทำให้กวีสร้างเรื่องขึ้นล้อเลียนเรื่องอิเหนาด้วยการเปลี่ยนเรื่องเสียใหม่ให้น่าขัน กวีอาศัย "วัตถุดิบ" จากเรื่องจริงของแขกขอมานซึ่งอาศัยอยู่แถวโบสถ์พราหมณ์มีู้กับภรรยาแขกเลี้ยงวัวจนเกิดวิวาทกัน เป็นที่รู้กันในสมัยนั้นมาผูกเรื่องขึ้นล้อเลียน ดังนั้นนอกจากพระมหามนตรี(ทรัพย์) จะล้อเลียนเรื่องอิเหนาแล้ว ยังเสียดสีชาวสังคมอีกด้วย การดำเนินเรื่องระเด่นสันไค ผู้อ่านจะเห็นว่า กวีถือโอกาสล้อเลียนรูปแบบการบรรยาย ทั้งบทมโนม ชมเมือง บทรัก บทโศก อย่างชวนขันทุกบททุกตอน ดังกลอน

"	มาจะกล่าวบทไป	ถึงระเด่นสันไคอนาถา
	เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวว่าภา	ตามตลาดเสาชิงช้าหน้าโบสถ์พราหมณ์
	อยู่ปราสาทเสาคอคยอคคว้น	กำแพงแก้วแล้วล้วนด้วยเรียวหนาม
	มีทหารทอนเหง้าเฝ้าโมงยาม	คอยปราบปรามประจามิตรที่คิดร้าย "๑

ข) บทละครเรื่องอุณรุท ทร้อยเรื่อง คุณสุวรรณแต่งเรื่องนี้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั่วทั้งงานองเขียนเห็นได้ชัดว่าคุณสุวรรณมีจุดประสงค์ล้อเลียนบทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เช่น การแปลงกายในบทละครเรื่องอุณรุท ด้วยการกำหนดให้มีการแปลงกายแต่เพียงรูปคำหนึ่ง เป็นอีกคำหนึ่งเท่านั้น ดังกลอน

"	จำจะยกโยธาคลาไคล	ตามองค์พระอภัยเขมรฐา
	ว่าปลางนางแปลงกายา	เป็นองค์สุดาเยาวมาลย์
	รีพลีให้กลายเป็นโยธา	ไอยราแปลงเป็นคชสาร
	พาสี่แปลงเป็นอาชาชาญ	พระพรหมานแปลงเป็นท้าวธาดา "๓

๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) บทละครเรื่องระเด่นสันไค หน้า ๑๕๕.

๒ สิทธา พินิจกุล ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า ๒๔๖.

๓ คุณสุวรรณ บทละครเรื่องอุณรุท ทร้อยเรื่อง หน้า ๔๑ - ๔๒.

ค) บทจับระบำตลก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
นิพนธ์บทจับระบำตลกล้อเลียนบทจับระบำที่มีมาก่อน เช่น บทจับระบำในบทละครเรื่องรามเกียรติ์
ตอนเทพบุตรและนางฟ้าพ้อนรำในคราวนักชู้ตฤกษ์ และรามสูรขว้างขวาน ซึ่งมีการตัดตอนเพื่อ
ใช้สำหรับขับร้องประกอบท่าว่า จับระบำ ลักษณะการพรรณนาจึงมุ่งให้ออกท่ากว้างขวางเป็น
สำคัญ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ล้อเลียนด้วยการพรรณนา
ท่าทางให้น่าขบขัน เช่น

" เมื่อนั้น	ฝ่ายผู้เฒ่าฤทธิพิศ
บ้างรำเรียงเคียงคลออร่า	กั้นกางขวางหน้านางไว้
เทพบุตรว่าท่ามาพระรถ	ท่าพยศคอกลกคอกไม้ไหว
นางฟ้าเป็นทีก็ดีใจ	กระโดดไถลชีหึ่งนั่งสำราญ
แล้วว่าท่าท่าแปรคเมื่อพระโปรก	งามละโอคท่าท่าน่าสงสาร
คัตจิริตแต่ละคนพันประมาณ	เงาะละครก่อนกาลสำราญใจ " ๑

บทจับระบำตลกนี้ ได้ใช้เป็นบทร้องสำหรับจับระบำคราวสมโภชช้างเผือก ในสมัย
รัชกาลที่ ๕ " โปรคให้มีละครหลวงที่โรงละครหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตอนเย็น
เล่นจับระบำตลก ตัวละครเลือกล้วนแต่จำพวกผู้ชายที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นมาเล่นประสมโรง
นายค่ายช้างหลวงเดิมเป็นตัวพระอรชุน นายชำแระเป็นตัวนางเมขลา นายรุ่งเป็นตัวรามสูร..
.....เล่ากันว่าขบขันนัก " ๒

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทจับระบำตลก หน้า ๑ - ๒ .

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ บทจับระบำตลก
หน้า คำนำ.

ง) บทละครเรื่องวงศ์เทวราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ล้อเลียนเนื้อหาบทละครเรื่อง วงศ์เทวราช ของหลวงพัฒนาพงศ์ภักดิ์ (ทิม สุขยางค์) ซึ่งแต่งเรื่องนี้เมื่อครั้งยังเป็นขุนจบพลรักษ์ เนื้อหาบางตอนยังบอกพร่อง ผิดพลาด เพราะผู้แต่งขาดความรู้ทางวรรณคดี และเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ส่วนวงกลอน ก็ยังไม่เข้าชั้น ทรงล้อเลียนด้วยการทรงพระราชนิพนธ์ต่อเรื่องเดิมจนจบ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายเหตุที่ทรงพระราชนิพนธ์ว่า " เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๒๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประชวรไข้ ต้องเสด็จประทับอยู่แต่ใน พระราชมณเฑียร ทรงรำคาญพระราชนัดตย์จึงโปรดฯ ให้หาหนังสือบทกลอนซึ่งยังไม่เคยทรงฟัง มาอ่านถวายพอแก้รำคาญ ใ้หนังสือบทละครเรื่องวงศ์เทวราชมาอ่านถวาย ไม่ทรงทราบว่า เป็นของผู้ใดแต่ง แต่ทรงสังเกตเห็นวิปลาศด้วยความเขลาเคาสวดของผู้แต่ง โดยสำคัญว่า คนรู้ราชประเพณี มีหลายอย่าง ดังเช่น เห็นว่ากษัตริย์เสด็จไปไหนจะต้องขึ้นเกยเป็นนิจ เป็นต้น ฟัง "มันไส้" จึงลองทรงพระราชนิพนธ์แต่งล้อขุนจบพลรักษ์ แล้วเลยเอาเรื่องขบขันต่างๆ อัน มีตัวจริงมาแต่งเป็นเรื่องวงศ์เทวราช ทรงพระราชนิพนธ์จนหายประชวรก็เลิก " ๑ นับเป็น การล้อเลียนเนื้อหาเรื่องเดิมซึ่งผิดพลาด ดังที่พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ชี้แจงไว้ใน เพลงยาวบานแนก ดังกลอน

" ขอบอกความตามจิตที่คิดสาร
ว่าเรื่องนี้รู้ว่าผู้ใด
มีอยู่อยู่เจ็ดเล่ม เขาหลงพิมพ์
ใครใครฟังขวางหูบ่นอุมา
ไม่รู้จักเจ้าของอยากลองล้อ
หวังจะต่อแต่พอให้จบลง
ทำได้นึกหนึ่งลงนอนอ้อ
อยู่นั่งนิ่งก็ยิ่งรำคาญใจ

.....

ให้ผู้อ่านรู้แจ้งแกล้งไซ
คิดไว้เป็นกลอนแต่ก่อนมา
ดูเรื่องราวมิมข้างจะบ้า
จนเราได้ทัศนเห็นบ้าตรง
จึงแต่งต่อลองดูหน่อยจะพลอยส่ง
อุทิศให้เสียให้คงค่าเขาไซ
จะเขียนอ่านหนังสือเองไม่ได้
จึงได้เลยเล่นใหญ่ไปตามแกน

.....

พอสนุกได้บ้างปางขาดแคลน

นึกว่าแทนหนังสือพินกระนั้นเอง

.....

.....

ใครอ่านพึงอย่านึกว่าเราบ้า

จะให้สาแก่ใจจึงได้แก้ง

กลอนไม่เพราะเหมาะวิญญูอย่าได้แคลง เพราะจะแต่งต่อเก่าให้เข้ากัน "๑

ค) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งคิงหัว "ตลกโวหาร" กล่าวถึงจุดประสงค์
การแต่งไว้ในปรารมภ์พจน์ว่า

" ข้าพเจ้าเฝ้าเสกแต่งเติมต่อ	แก้งยกยอคำชื่นมาบรรหาร
ไว้ดูเล่นเป็นกระแสร่าคาญ	แม้ใครอ่านขอชมมาบรรดาฟัง
ด้วยจงจิตคิดเล่นเห็นสนุก	พอแก่ทุกซ์ตามประสาเหมือนน้ำหลัง
ก็รู้แต่แน่ใจไม่จีรัง	ใครขึ้นฟังนั่งหลับคืบตะเกียง "๒

แม้ผู้แต่งจะจงใจให้เรื่องน่าขัน จนบางครั้งออกจะสัปคน ท่วงทำนองเขียนยังล่อเลียนเนื้อหา
วรรณกรรมจักรวงศ์ที่นิยมอ่านกันในสมัยรัชกาลที่ ๕ อีกด้วย เช่นตอนพระเอ็งคิงหัวชมโฉม
นางสังขะอุค มีลักษณะล่อเลียนบทชมโฉมในวรรณกรรมร้อยกรองจักรวงศ์ทั่วไป ดังกลอน

" ช่างงามจริงยิ่งกว่าหม้ออรชร	ดั่งจันทร์เมื่อคลุ้มขุ่มควัน
ขนงเนตรเกกแก้มแฉล้มเหลือ	เหมือนแค้นเรือหน้าล่อคังหล่อปั้น
นิ้วพระหัตถ์รักเรียบเทียบตะบัน	ปทุมถิ่นย่อมกว่าตาสะแก
สองปรางยิ้มพริ้มพรายลลายอ่อน	ข้อพระกรเจ้าละม้ายคล้ายแสม
พระโอษฐ์เบะเป็นกระบายคล้ายปากแตร	พระเล็งแลหลงลืมปลื้มอุรา "๓

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช
เพลงยาวบานแผนก.

๒ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งคิงหัว หน้า ข.

๓ ก. หน้า ๒๑๑.

ง) โคลงโลกนิติจำแลง โคลงโลกนิติ เป็นสุภาษิตเก่าแก่ซึ่งแต่งมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมนักปราชญ์นำสุภาษิตภาษามาลีและสันสกฤตที่มีอยู่ในคัมภีร์พระธรรมบทมาดัดแล้วแปลเป็นคำโคลงรวมเรียกโคลงโลกนิติ เป็นสุภาษิตที่นับถือกันมาช้านาน เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนในพ.ศ. ๒๓๙๔ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรทรงรวบรวมโคลงโลกนิติของเก่ามาชำระแก้ไขใหม่ให้ประณีต แล้วโปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้ ณ วัดพระเชตุพน ^๑

การที่กริใช้โคลงสี่สุภาพแต่งโคลงโลกนิติ สืบมาจากโคลงประกอบกับเนื้อหาซึ่งเป็นภาษิตเก่าแก่ วรรณกรรมเรื่องนี้จึงดูเป็นแบบแผน และเคร่งขรึม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชนิพนธ์โคลงโลกนิติจำแลง ล้อเลียนเนื้อหาโคลงโลกนิติ ดังความในโคลงบทที่ ๑ ว่า

"	ครรโลงโลกนิตินี้	นมนาน
	สำหรับคนโบราณ	เก่าพร้อม
	บัดนี้สมัยกาล	แปลงเปลี่ยน
	ภาษิตก็ควรต้อง	ดัดบ้างตามสมัย "๒

เนื้อหาเป็นการล้อเลียนโคลงโลกนิติ กับการเสียดสีเหน็บแนมบุคคลหรือสังคมสมัยนั้น เช่น

"	หึงห้อยลงกันแข่ง	แสงจันทร์
	เทียนแข่งไฟฟ้าอัน	สว่างจ้า
	อันหนึ่งตะลุงซัน	แข่งภาพ ยนตร์ฤา
	โขนละครไทยทำ	แข่งสู้ประโมทัย "๓

^๑ กรมศิลปากร ประชุมโคลงโลกนิติ คำนำ

^๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๑.

^๓ ด. หน้า ๓๑.

จ) บทละครเรื่องตั้งจิตคิดคด นับแต่ละครร้อง "ปริศนาสัย" ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว ต่อมาผู้มีผู้นำแบบแผนการแสดงละครร้องนี้ไปแสดงอีกหลายคณะ เช่น ปราโมทัย ปราโมทัยเมือง ประเทืองไทย วิไลกรุง ไฉวเวียง เสรีสำเริง และบรรเทิงไทย เป็นต้น เนื่องจากเจ้าของละครบางคณะต้องการเรียกร้องคนดู บทที่ใช้แสดงจึงมักเป็นเรื่องประโลมโลกที่หาสาระอะไรไม่ได้ บางครั้งใส่ความหยาบโลนเข้าไปโดยไม่รับฉีกชอต่อสังคม ดังความเห็นของ "นายกวด หุ้มแพร" กล่าวถึงบทละครร้องในสมัยรัชกาลที่ ๖ - ตอนหนึ่งว่า "ละครที่มีนามสมณาลงข้างท้าย "ฮั้ยๆ" กับ "เสรีสำเริง" หรือ "สำราญ" อะไรนั้น... ข้าพเจ้าเห็นว่าเลว หยิบบทละครนั้นมาอ่านดูก็จะเห็นได้ว่าไม่มีอะไร นอกจากประโลมโลกอย่างแรง แต่มีแหละคืออาชีพของนักประพันธ์สมัยใหม่นั้นเอง เนื้อเรื่องอาจทำให้หญิงสาวกับชายหนุ่มใจแตกได้ หากคิดสักนิดไม่มี อะไรที่จะหาง่ายที่สุดในละครเหล่านี้ก็ดูเหมือนจะหยาบโลนแม้ไม่ต้องดูอื่นไกล แจ้งความและใบปลิว ถ้อยคำสำนวนใช้โวหารตลกคนองอย่างไม่มีขึ้นคี่" ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระราชนิพนธ์บทละครคณะ "เกเรกว่าคด" เรื่อง ตั้งจิตคิดคด ทรงใช้พระนามแฝงว่า "เจ้าเงาะ" ลงพิมพ์เป็นตอนๆ ใน กุสุมิต ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อล้อเลียนบทละครร้องในสมัยนั้น โดยเฉพาะละครร้องคณะ เสรีสำเริง ดังได้ทรงพระราชนิพนธ์แถลงไว้ในบทนำว่า "ท่านผู้อ่านพอพลิกพบจ่าน่าขันนี้คงจะนึกเอะใจกระมังว่า คณะ "กุสุมิต" จะคิดเล่นละครกับข้าบ้างฤา เราขอตอบตามตรงว่า ข้อนี้จะถือเอาเป็นของแน่ที่เคียวยังไม่ได้เพราะเหตุว่า... .. เราไคล่ลองพูดจากับนักเลงแต่งหนังสืออยู่บ้างแล้ว เห็นท่าทางพอจะเป็นผลสำเร็จได้อยู่ มีนักประพันธ์หลายคนที่เคยแสดงฝีมือในการแปลภาพยนตร์อยู่แล้ว ได้รับอาสาว่าจะแต่งบทละครส่งมาให้เรา เราไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่านักประพันธ์ชนิดนี้เป็นผู้ที่น่าจะแต่งบทละครได้ก็เพราะเขาไม่เคยแต่งหนังสืออย่างแบบครีๆ คร่ำๆ เลย เคยแต่แต่งอย่างโก้ อย่างแผนอย่างฟรีหังสิ้น... .. บทละครได้มาถึงมือเราบ้างแล้วก็มี แต่ผู้จัดการละครของเราซึ่งเป็นผู้อำนวยการในทางนั้นกล่าวว่า บทที่ส่งมาแล้วโดยมากยังไม่ถูกแบบแผนละครร้องอย่างที่เขาเล่นกัน

เพราะยังไม่โลกโชนหยาบโตนหรือหมื่นประมาณคนมากพอ และขาดเรื่องสำคัญๆ เช่น เรื่องหีบเหล็กก็เป็นต้น ครั้นเมื่อเราแสดงความวิตกว่า ถ้ามลครหยาบโตนนัก เจ้าน้ำที่ฝ่าย ตำรวจพระนครบาลอาจจะห้ามไม่ให้เล่นเสียดังนี้ ผู้จัดการตอบว่า ถ้าเจ้าน้ำที่ห้ามเรื่องใด ก็ให้เปลี่ยนชื่อเรื่องนั้นเสีย แล้วและเอาออกเล่นจงได้ เราว่าถ้าฉะนั้นเจ้าน้ำที่จะไปห้ามที่ โรงในร่นเล่นจะว่ากระไร ผู้จัดการกลับตอบว่ายิ่งถูกห้ามเช่นนั้นก็ยิ่งเป็น "แอคเวอร์ตีสเมนต์" สำหรับละครและการถูกฟ้องหมิ่นประมาทก็เป็นประโยชน์เช่นเดียวกัน เมื่อเขาตอบเช่นนี้ เราก็ต้องนิ่งเท่านั้น"๑ บทละครเรื่องตั้งจิตคิดคลังจึงเป็นบทละครล้อเลียนบทละครเรื่อง ในสมัยนั้นอย่างน่าขัน และคงสะกิดใจผู้แต่งบทละครในสมัยนั้นดังที่ สติติ เสมานิล เรียกว่า "ละครสะกิดเวียง"๒ แม้ในแจ้งความโฆษณาละคร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงล้อเลียนอย่างมีพระอารมณ์ขัน คือ

"

คณะละคร เกเรเก่าคึก

เป็นคณะละครที่รวบรวมขึ้นใหม่ มีตัวละครอย่างบรมโก๊ ฟรืที่สุด

จะเล่นเรื่อง

"ตั้งจิตคิดคลัง"

ผีปาก "เจ้าเงาะ"

โลกโชนโตนถึงโหยนยสัวะ เทหะอย่างเอกอุที่สุคในโลก เชิญเทกันมาทั้งเมือง
ถ้าใครไม่ได้คู่เหมือนไม่ได้ยีนป็นเพียง

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "บทละครคณะเกเรเก่าคึก เรื่องตั้งจิตคิดคลัง" ดุสิตสมิต ๔ : ๑๓๔-๔๕. กันยายน - ตุลาคม ๒๔๖๒.

๒ สติติย์ เสมานิล วิสาสะ หน้า ๑๗ - ๒๓

* ในบทละครเรื่องกวักดวงใจ ของ "นาคินน้อย" คณะเสรีสำเรีงนำออกแสดงเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ กล่าวถึงหีบเหล็กเก็บความลับของตระกูล หีบนี้จะเปิดได้ด้วยลูกกุญแจซึ่งซ่อนอยู่ในล็อกเกศห้อยคอนางชีเสียเท่านั้น ถ้าใช้วิธีอื่นหีบจะระเบิดให้ผู้เปิดได้รับอันตราย

รับประกันว่าจะได้ดูแลอย่างบรมเพรี ตอนที่ขึ้นรับประกันว่าจะต้อง
หัวเราะจนฟันโยก ตอนไหนก็ต้องโศกจนไม่มีน้ำจะเช็ดน้ำตา มีทั้งฮาป่า
ฮาบ้าน ประสานกันไปแต่คนจนจบ ถ้าใครมาดูแล้วไม่คิดใจ เรายอมให้
มะเขากูหนึ่ง

วันเสาร์ที่ ๓๒ วันอาทิตย์ที่ ๓๓ เดือนนี้

ลงโลง ๒๔ น

"๑"

๒) ด้อยเสียการใช้ภาษา คุณสุวรรณนำคำที่ไม่ได้ใช้เป็นปกติในภาษา และไม่มี
ความหมายตามพจนานุกรมมาแต่งบทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ การใช้ภาษาของคุณสุวรรณ
มีลักษณะแปลกไปจากกรอื่น ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องได้โดยตลอด และเกิดอารมณ์ขัน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชนิพนธ์นิราศพระมะเหลเถไถด้อยเสีย
การใช้ภาษาของคุณสุวรรณ ดังนี้

ในบทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ ตอนพระมะเหลเถไถเข้าเฝ้าพระบิดา
พระมารดาเพื่อลาออกประพาสป่า

"	กรั้นถึงจึงเข้าตะหลุกตุก	ก้มเกล้าแก้วคุกกะหลาคำ
	มะเหลไถกราบไหว้ทั้งสองรา	จึงแจ้งกิจจามะเลาเตา "๒

ในนิราศพระมะเหลเถไถ ตอนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทอดพระเนตรพระที่นั่งจันทรพิศาล จังหวัดลพบุรี ดังกลอน

"	สุทธาสวรรค์อันพึงมะสังซอน	เมื่อครั้งก่อนคงจะงามมะลามเน
	อยู่ในลานใหญ่กว้างมะลางเซ	กะเบเลปาลาน่ามิกัก

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "บทละครคณะเกเรกำกั๊ด
เรื่องตึงจิตคึกคัก" กุสุมิต ๔ : ๑๓๘ กันยายน - ตุลาคม ๒๔๖๒.

๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศมะเหลเถไถ หน้า ๔.

อีกทั้งตึกพระเจ้านะเก๋ากัก	ที่ออกหลวงสรศักดิ์มะตักตึก
สำแดงกลอุบายมะลายงัก	ชู้หอการค้าหมึกถักทางช่องแกล
พวกขุนนางต่างกลัวมะกัวกอง	ต่างจ้องหงองหมอบราบตะแหลแต่
ตลุกตลุมกมิดกะอิดแอ	ไหว้พระเพทราแซตลุมปือ "๑"

ค. เพื่อเสียดสีเหน็บแนม ในฐานะที่กวีเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อได้เห็นข้อผิดพลาด บกพร่อง ของบุคคลหรือสังคมสะอึกตาสะอึกใจอยู่ กวีย่อมอดรันทดไม่ได้ที่จะแสดงทัศนะของตนออกมา ทางหนึ่งก็คือการเขียนเสียดสีเหน็บแนม การเสียดสีเหน็บแนมมีความมุ่งหมายสะกิดให้คิด หรือหอกให้รู้สึกตัว การเสียดสีเหน็บแนมที่ดีจะมีลักษณะคือเพื่อก่อมิใช่เพื่อทำลายและเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

การสร้างอารมณ์ขันในลักษณะเสียดสีเหน็บแนมนั้น กวีบางท่านจะไม่แสดงตนว่าเป็นผู้แค้น และมักไม่บอกวัตถุประสงค์ออกมาตรงๆ ผู้อ่านจะทราบได้จากท่วงท่าของการเขียน หรือนำเสียงของกวี วรรณกรรมร้อยกรองที่กวีมีจุดประสงค์เสียดสีเหน็บแนมต่อไปนี้ ผู้เขียนจะขอนำมากล่าวเฉพาะวรรณกรรมที่เป็นเรื่องเสียดสีเหน็บแนมโดยตรง คือ

๑) เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์(ทองปาน) จมีนราชามาตย์เป็นข้าราชการตำรวจตำแหน่งปลัดกรมพระตำรวจในซ้าย ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ต่อมาได้เลื่อนเป็นพระยามหาเทพ เจ้ากรมพระตำรวจในซ้าย จมีนราชามาตย์เป็นตำรวจที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง เหลืองอำนาจไว้ยศ จึงมีผู้ลอบนำเพลงยาวบิทรสนเทห์มาปิดไว้ที่ระเบียงโรงตำรวจในวัง เฉพาะตรงที่จมีนราชามาตย์มานั่งว่าความอยู่เป็นประจำ ข้าราชการที่มาพบต่างอ่านและบอกต่อกันไปจนมีผู้นำขึ้นทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงกริ้ว รับสั่งว่าเป็นเรื่องหยอกล้อกันเล่นในหมู่เพื่อนฝูง ข้าโปรดเกล้าให้นำไปปิดยังที่เดิมด้วย ผู้ที่คุ้นกับสำนวนกลอนและอักษราศยของพระมหามนตรี(ทรัพย์) ต่างพากันเชื่อว่าเป็นบทประพันธ์ของท่านทั้งสิ้น ๒

๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศมะเหลเถไถ หน้า ๑๑๘.

๒ นิรันดร์ นวมารค และคนอื่นๆ ประวัติวรรณคดี เล่ม ๔ หน้า ๕๓.

เรื่องที่พระมหามนตรี (ทรัพย์) นำมาเสียดสีเหน็บแนมมีทั้งเรื่องส่วนตัว และเรื่อง
ที่เกี่ยวกับหน้าที่ราชการด้วยส่วนวนเปรียบเปรยอย่างน่าขัน เช่นเหน็บแนมจมีนราชามาตย์
เรื่อง วางอำนาจและไวยศ ดังกลอน

" "

แต่ใจโตกว่าคับคัมชีโครง

ถนนกว้างสี่วามาไม่ได้

พวกหัวไม้เห็นกสัวหนังหัวพอง

จะไว้วางกิริยาก็อำโถง

เมื่อเดินโคลงชักย้ายหลายห่านอง

กึกหัวไหล่ไกวแขนให้ชักช่อง

ยกสองมือกราบอกราบคิน "๑

๒) เพลงยาวเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์ เนื้อเรื่องเสียดสีเหน็บแนมข้าราชการ
ฝ่ายในไม่ได้บอกชื่อผู้แต่ง ผู้แต่งคงประสงค์จะบิกบังชื่อตน ลักษณะสำนวนกลอน และเรื่องราว
ที่ต่อเนื่องกับกลอน เพลงยาวเรื่อง พระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพทุกประการ
จึงเชื่อกันว่าคุณสุวรรณแต่งเรื่องนี้ ๒

เหตุที่คุณสุวรรณแต่ง เพลงยาวเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์ เพราะ หม่อมข้า (หม่อมเปิด)
และหม่อมสุก (คุณโม่) หม่อมห้ามในกรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พิลเสพ เมื่อกรมพระราชวังบวร
ทิวงคต ทั้งสองเข้ามารับราชการในพระบรมมหาราชวัง ประจำอยู่ตำหนักกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ
ทั้งสองชอบเล่นเพื่อนกับโคยมีหม่อมสุกทำหน้าที่เป็นชาย" คุณสุวรรณจึง "แต่งเพลงยาว
เรื่องนี้เพื่อจะชมหม่อมเปิดซึ่งชอบเล่นเพื่อน เป็นเรื่องสนุกกันในหมู่นางใน ด้วยได้ยินเสียง
เครื่องดนตรีทั้งในและนอกราชสำนัก"๔ ดังเพลงยาวตอนหนึ่งว่าหม่อมเปิดและหม่อมข้าว่า

๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ หน้า ๙๘.

๒ หริต เรื่องฤทธิ์ "อธิบายเพลงยาวเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์"
เพลงยาวเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์ หน้า ๒๙ - ๓๐.

๓ ก. หน้า ๒๐ - ๒๒.

๔ ก. หน้า ๒๙.

" ลงเรียบเรียงเคียงชิดกันนิทรา	เอาความมาหม่มหุ้มคลุมเข้าด้วยกัน
.....	
ให้เมื่อยขบไปทั้งคนบนนอกแอด	ให้เรียกแพทย์ว่าโยมานวคให้
คุณมิ่งตักสีกัดกันไปพันโค	ฉันจะนวดหม่อมให้ใจสบาย
หม่อมว่าฉันไม่ใช่ให้คุณทำ	บาปกรรมนั้นจะมีไปมากหลาย
พูดพรอดกอดกริ่มยิ้มพราย	แล้วคิดระคายคำคนบนว่าไร "๑

๓) คำอธิบายของคุณพุ่ม คุณพุ่มเขียนคำอธิบาย ๑๒ ข้อ มีจุดมุ่งหมายเสียคดีเห็นแบบลักษณะนิสัยบางอย่างที่น่าชื่นของบุคคลในสมัยนั้น เช่น

" ขอย่าให้เป็นลูกสวาสค์ของพระองค์ชุมสาย ขอย่าให้เป็นผีพายของเจ้าฟ้าอาภรณ์ "๒ สมเด็จพระปิตุลาธิราช บรมราชูปถัมภ์ ประทานคำอธิบายไว้ใน สาส์นลงเด็จ ตอนหนึ่งว่า

" ขอย่าให้เป็นลูกสวาสค์ของพระองค์ชุมสาย " นั้น ที่เรียกว่าลูกสวาสค์เห็นจะหมายความว่า เป็นมหาคเล็กตัวโปรด ถ้าพระองค์ชุมสายโปรดใครก็จะให้ทำงานไม่เลือกว่าการไพร่หรือผู้ดี แม้ที่สุดจนไกวเปลเด็ก

" ขอย่าให้เป็นผีพายของเจ้าฟ้าอาภรณ์ " เพราะเจ้าฟ้าอาภรณ์โปรดให้ผีพายเรือที่ทรงชานยาวรำไป จนหัวเรือเกยตลิ่ง "๓

๔) โคลงนิราศรัถณะ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เพื่อเสียดสีและยั่วล้อพระเจ้านั่งงยาเขอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ทรงพระราชนิพนธ์นิราศเรื่องนี้ ขณะเดินทางเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๔๔) ซึ่งกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมได้ติดตามเสด็จไปในคราวนั้นด้วย

๑) คุณสุวรรณ เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์ หน้า ๔๘.

๒) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สาส์นสมเด็จพระ
เลม ๑๓ หน้า ๒๐๒.

๓) ก. หน้า ๒๐๔.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการทรงพระราชนิพนธ์นิราศรัตนวาปีในพระราชหัตถ์เลขา "ไกลบ้าน" ว่า กรมหลวงประจักษ์ฯ เทียวตรัสว่าจะนิพนธ์นิราศแข่งกับหม่อมราโชทัย

"ประจักษ์เตรียมมาก จะแต่งนิราศสู้หม่อมราโชทัย กว่าจะถามหาอะไร เก่าๆต่างๆ แลต้นอะไรต่างๆ อ้อยู่เสมอ"^๑

มีผู้ขอให้ทรงพระราชนิพนธ์แข่งกับกรมหลวงประจักษ์ฯ พระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์นิราศรัตนวาปีแล้วโปรดเกล้าฯให้นำมาอ่านในเวลาเสวยพระกระยาหารเย็น เรื่องที่ทรงเสียดสียั่วล้อเป็นอุปนิสัยบางอย่าง และเรื่องชayaาของกรมหลวงประจักษ์ฯ ทรงพระราชนิพนธ์ได้ไม่นาน กรมหลวงประจักษ์ฯก็รู้สึกเฉยๆเมื่อถูกล้อ พระองค์จึงไม่ทรงพระราชนิพนธ์ต่อ

โคลงนี้เห็นโทษจะถึงค่าง เพราะแกหน้าเฉยเสียแล้ว ไม่เรี่ยๆจุนๆเช่นแต่ก่อน แต่ยังมีคำวันนี่ ก่งบก ถึงจะเรียกเอาไปเติม พวกมันไม่ยอมให้ นั่งร้อง ฉิๆ ฉิๆ ฉิๆ อยู่เน่นนาน ทำจะตรองโต้อย่างใดอยู่"^๒

วรรณกรรมประเภทล้อเลียน (parody) มักจะมีเรื่องเสียดสีเห็นแบบนอนอยู่ บางเรื่องก็บอกจุดประสงค์ว่าต้องการเสียดสีเห็นแบบบุคคลด้วย ผู้เขียนชวนำมากล่าวรวมในหัวข้อนี้อีกครั้ง คือ

๕) บทละครเรื่องวงศ์เทวราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เพื่อเสียดสีเห็นแบบบุคคลในสมัยนั้น ดังในเพลงยาวบานแผนกตอนหนึ่งว่า

" ถ้าแค้นใจไม่รู้ที่ซ่อน	จะสวดมนต์ไว้วาใส่สี่
แต่เรื่องจริงหลากหลายก็ยากมี	เป็นแต่รวมไว้นี้เป็นเรื่องเดียว
จนดึกก็งอว่ามีความวิตก	มิได้ยกเอามาว่าอย่าเฉลียว
เก็บแต่พวกที่เห็นนั้นหมู่เดียว	พอได้หัวเราะเกรี้ยวแก่รากาญ " ^๓

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชหัตถ์เลขา ไกลบ้าน หน้า ๔.

^๒ ข. หน้า ๓๖.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงอธิบายไว้ในคำนำตอนหนึ่งว่า "เรื่องนี้เป็นหนังสือทรงแต่งลืออื่น ทั้งผู้แต่งบทละครเดิมเรื่องวงศ์เทวราช และบุคคลต่างๆซึ่งมีตัวตนอยู่ในเวลาเมื่อทรงพระราชนิพนธ์นั้นก็มีอักษยาศัย และเรื่องประวัติขบขันหลายคน เอามาทรงแต่งแต่งเป็นตัวละครในเรื่องวงศ์เทวราช ก่อใครรู้เหตุแลตัวบุคคลซึ่งแต่งอยู่ในพระราชนิพนธ์จึงอ่านสนุก" ๑

๖) นิราศมะเหลเถไถ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เพื่อเสียดสีขั้วลัทธิพระยาสุจริตร่าง (อุก จุจริตรูล) ด้วยกาทรงพระราชนิพนธ์ในนามของพระยาสุจริตร่าง ตอนท้ายเรื่องทรงแจ้งวัตถุประสงค์ว่า

" ข้าเจ้าศรีอยุธยาทะเลาะถาก	แต่งนิราศมะเหลเถไถ
พออ่านเล่มกะเป๋แหลมะเถไถ	มะเหลเถไถมะเหลเถไถยามว่างงาน
สมมติให้ท่านผู้ไทมะโฮฮัง	ในกรมวังมะเหลเถไถแต่งกลอนสาร
พี่แท้เจ้าคุณอุกมะสุกษาน	มิได้แต่งมะเหลเถไถกลอนเคี้ยว
เพราะถึงท่านถามเสด็จเสด็จ	ท่านไม่ชอบมะเหลเถไถไปในการเที่ยว
ท่านชอบอุกอุกแต่เรือกะเมื่อเมียว	หรือจะเที่ยวทานกะเที่ยวมะโลนโหนด
อย่าว่าเขนที่ลพบุรีสิลวน	มิตรไปชวนเที่ยวท่องชลอชล
ท่านไม่ไปกับไพร่จโลโซน	จิมไปโลโซไปอะโลนดังหนูคือ
เรียกเรือว่างมาลงกะปั้งหลา	กาน้ำชาตั้งเคียงกะเคียงคือ
ชกลมารัจจำมะปะป้าลือ	ทองนะทือเที่ยวมะทั้งลำพังคน
ไปถึงไหนไม่ต้องอยากกลากไกล	ไม่เที่ยวไหนเนาวเรือเถลลือจน
คอยบอกป่าวอยู่แป้นเคียวหลิดทน	มิตรทุกคนคร้านจะชวนทวนเท

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บทละครเรื่องวงศ์เทวราช คำนำ

เหตุครั้งนี้ถ้าจะมะลาตัด
 ข้างอกไว้ตั้งใจมะไลเท
 แม้มทกลอนตอนใดกะไปปัก
 ขอย่ำโทษเจ้าคุณอุกกะปู่ปาน

แต่งนิราศนี้ได้มะไลเถ
 รับนิคชอบทั้งเพมะเลทาน
 จะขัดจิตกะบีดู้ท่านผู้อ่าน
 จงโทษศรีอยุธยาอันนี้เถิดเถย" ๑

๒. กลวิธีที่ผู้แต่งใช้สร้างหาสยรส

กลวิธี (Techniques) รูปคำเดิมเป็นภาษากรีก แปลว่า ฝีมือ เมื่อนำมาใช้
 ใช้ในภาษาอังกฤษมีความหมายกว้างออก หมายถึงการรู้จักหาเครื่องมือเครื่องใช้ วัสดุ
 กรรมวิธี ที่ทำให้ได้ผลดี เรียบร้อย งดงาม ทั้งยังรวมถึง ฝีมือ ความรู้ ความชำนาญ
 ในวิธีทำ สำหรับงานด้านวรรณกรรม กลวิธีหมายถึงความรู้ และฝีมือทางแต่งหนังสือที่ใช้
 ถอดความรู้สึก หรืออารมณ์สะเทือนใจออกเป็นวรรณกรรม ๒

ในที่นี้จะพิจารณาเฉพาะกลวิธีที่ผู้แต่งใช้สร้างหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองว่า
 ผู้แต่งใช้กลวิธีอย่างใดบ้างที่กระตุ้น หรือเร้าให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน กลวิธีดังกล่าวมีดังนี้

ก. บรรยายลักษณะพฤติกรรมของตัวละครหรือบุคคล และสภาพเหตุการณ์ตรงๆ
 ผู้แต่งใช้กลวิธีนี้สร้างหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองมากที่สุด เช่น ในเรื่องสังข์ทอง
 ตอนพระสังข์ตีคัลกับพระอินทร์

" เมื่อนั้น	ท้าวสามนตร์รองรับให้คัพ
คมมือฮือเออทะเง้อคอ	เห็นลูกเขยเป็นต่อหัวร่อคัก
ลุกขึ้นโลดเต้นเข้มนุ่ม	พลัดคุดลงมาแทบขาด
มีนเมื่อยเหินยวบอบหอบฮัก	พิงพนักนั่งโยกตะโพกเพสีย
ฉวยคนโทมยามาดื่มน้ำ	หกคว่ำสำลักแล้วบ้านเสียว
หยิบนุหรี่จุกไฟไหม้ลามเสียว	วัดถูกจุมูกเมียมไม่รู้ตัว " ๓

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศมะเหลเถไถ หน้า ๑๖๔.

๒ พระยาอนุมานราชชน การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ หน้า ๔๔ - ๔๕.

๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ทอง หน้า ๒๑๔.

หรือในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนโจรจันศรปล้นบ้านขุนศรีวิชัย ชาวบ้านพากันตื่นตกใจ ดังกลอน

" อ้ายคาฟางวางเข่งเื่องงมา	เอาค่อม่าเข้าไปในง่ามยอ
สำคัญว่าขโมยเอาขานนี้บ	ตื่นตื่นไปมาตบพอหลอ
ลูกยอหล่นถูกหลังนั่งวอนง้อ	พ่อย่าถองลูกน้กสะบักจม
อีแซนฉิ่งว้างโคโนอ้ายโจรป่า	ฉวยข้อมือผูกคร่าว่าตาส้ม
อ้ายขโมยว่าเอะปะเตะละม	ลูกขึ้นชานชมวิ่งงมไป " ๑

ในวรรณกรรมประเภทเสียดสีเหน็บแนม บางตอนผู้แต่งใช้วิธีเหน็บแนมตรงๆ เช่นคุณสุวรรณเหน็บแนมหม่อมชำเรื่องไม่ยอมแก่ว่า

" หม่อมเป็นน้อยพลอยมาทำพยำเณยอ	พูดเจ้อจิบปากถลากไถล
เอาลิ้นคันพันกะลาเลื่อนออกไป	ไหมเปื่อยขาดปากหลุดลงมา
ตกเปาะจำเพาะหน้าหลวงนายศักดิ์	ก็ถามทักพันใดอะไรชา
หม่อมอายม่ายเปียงเสียงเจรจา	ซึ่งตกมาจากปากหมากตะบัน
เด็กมันคำไม่สู้แหลกแตกสองซีก	เคี้ยวก็หลีกกระเด็นกระดากจากปากฉัน
ทำพิธีโรธโกรธว่าคนตะบัน	แล้วหยิบเงินกะลามาสวมไว้
ก็จริงใจหม่อมไม่ยอมแก่	อุตส่าห์แก้ตัวปลิ้นปลิ้นสงสัย
จะแจ้งจริงกับหลวงนายก็อายใจ	เพื่อมิให้รู้แน่ว่าแพ้ฟัน " ๒

ในคำอธิบายของคุณพุ่ม คุณพุ่มเหน็บแนมบุคคลในสมัยนั้นตรงๆ ว่า

" ขอย่าให้เป็นคนซิกของเจ้าคุณผู้ใหญ่ ขอย่าให้เป็นคนใช้ของเจ้าพระยานคร
ขอย่าให้เป็นคนตม้น้ำร้อนของพระยาตรี ขอย่าให้เป็นมโหรีของพระยาโคราช " ๓

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๓๔.

๒ คุณสุวรรณ เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์ หน้า ๔๔.

๓ ฅรุฑี สุทธิสงคราม ชีวิตและงานกวีนิพนธ์ของคุณพุ่ม จินตกวีสตรี หน้า ๓๕.

คอนโจร จันทรบั๋งคับให้นางเทพทองรำให้ดู

" ตะคิงเห่งคิงโห่งกะโพงไล่

ยักไหล่ไพล่กันวนตามโ ทน

นมยานโบนบัคตุนคบัคตุนเห่ง

ซักแซนโ ก้ง เก้ง เหมือนเพลงโชน" ๑

เสียงของคำที่ซึกเสี้ยนได้แสดงอาการแวงไกว และปัดกันไปมาของทรวงอก

คอนขุนแผนให้คนไปตามนางเทพทอง ยายลา และยายกลอย ทั้งสามคนเกรง
ขุนแผนจะเอาผิดจึงแสดงอาการหวาดกลัวลนลาน คังกลอน

" สามคนลนขึ้นบนบันได

ขุนแผนถือคามไ้วไม่เงยหน้า

ยืนขึ้นร้องไปว่าใครมา

เทพทองร้องจำพลัดตกตึง

ยายสายายกลอยพลอยตกตาม

แบ่บันไดหงายปามลงคำผึ่ง

บันไดคร่อมคอเขาหัวร่ออิง

สามคนนอนซึ่งไม่ลุกเลย

.....

.....

งกนคันโคนประทุไกรก

กลอนโ ชกถูกหัว เข้าคำผึ่ง

สายทองร้องว่าไม่เป็นเพลง

คนหัวเราะครืนเครงเฮฮาไป " ๒

คำ "คำผึ่ง" แสดงอาการล้มของบันไดอย่างแรง และคำ "คำผึ่ง" แสดงอาการที่
กลอนประทุโขกศีรษะตัวละครโดยแรง

คอนนางศรีประจัน และนางเทพทองเห็นขุนช้างซึ่งถูกขุนแผนกราสังคึกกับ
นางวันทอง

" ขุนช้างจูปากกีดันเอง

สองยาย เต็น เหียง ลงนอนหงาย " ๓

คำ "เหียง" แสดงอาการเต้นอย่างฉับไวด้วยความตกใจ

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๓๔.

๒ ก. หน้า ๓๐๔.

๓ ก. หน้า ๓๐๗.

ตอนนางทองประศรีจัดงานโกนจุกพลายงาม พวกบ่าวไพร่พากันหยอกล้ออย่างสนุกสนาน

" ผู้ชายเสียดเปียบสาวชาวละว้า เสียงเฮฮาฮึกฮักเมื่อชักน้ำ
 ผู้หญิงหยิกตะกายผู้ชายทิ่ม เสียงหนุบหนับเหนาะแหยะขย่ำ
 จนอีหังคั่งใจตีบอ้ายคำ ลูกขึ้นปล้ำกันออกอึงเสียงตึงตัง " ๑

คำที่ขีดเส้นใต้ แสดงอาการที่บ่าวไพร่หญิงชาย จับต้อง ฉวยจุก และหยิกตึงกัน อย่างไม่รู้ว่าใครเป็นใคร

(๒) การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเพื่อแสดงนัยที่น่าขัน เช่น การตั้งชื่อตัวละครในเรื่อง เอ็งตึงห้าว ผู้แต่งใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเพื่อแสดงลักษณะตัวละคร คือ

พระเอ็งตึงห้าว และ พระอ้าวตึงโง่ เสียง "เอ็ง" และ "โง่" เป็นคำเลียนเสียงร้องของสุนัข แสดงลักษณะว่าตัวละครคล้ายสุนัข

นางสังขะอุก เสียง "อุก" แสดงลักษณะว่าตัวละครคล้ายหมู

ท้าวหิแย้กับกับ คำ "หิแย้" เป็นคำเลียนเสียงมาร้อง "กับกับ" เลียนเสียงผีเห่าม้า ทั้งสองคำแสดงลักษณะว่าตัวละครคล้ายม้า

บางตอน ผู้แต่งใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติแสดงว่าลักษณะตัวละครคล้ายสุนัข อย่างชัดเจน เช่น

" เหล่าพระยาทั้งนั้นโศกกันแซ่ เสียงแอ้อแอ้อโหยหอนถอนใจโห่ " ๒

(๓) การใช้คำไว้ความหมายตามพจนานุกรม คุณสุวรรณใช้คำไว้ความหมายตามพจนานุกรมแต่งเรื่อง พระมะเหลเถไถ มีผู้วิจารณ์กลวิธีการใช้คำของคุณสุวรรณกันหลายแนว เช่น คุณสุวรรณใช้คำไว้ความหมายเพื่อให้เรื่อง พระมะเหลเถไถ เป็นบทละครตลก หรือใช้เพื่อล้อกวีที่แต่งกลอนเร่เข้าหาสัมผัสโดยไม่คำนึงถึงความหมาย

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๕๓๔.

๒ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งตึงห้าว หน้า ๒๖๔.

ด้วยการใช้คำที่ไม่เป็นภาษาหนักเข้าไปอีก ผลการวิเคราะห์วรรณกรรมของคุณสุวรรณ
ยุพิน รัชสารี พบว่า คำไร้ความหมายที่ถูกสุวรรดใช้ ส่วนใหญ่มีความหมายในตัวเอง
อันเป็นความหมายที่ได้มาจากเสียงของคำนั้นๆ ไปสัมพันธ์กับคำที่มีความหมายในภาษา
นับเป็นการเสนอแนวทางใหม่ในการแต่ง และการอ่านวรรณกรรมไทย เป็นความกล้าหาญ
ในการแสดงออกอย่างอิสระ ไม่ผูกพันกับรูปแบบการเขียนตามแนวเดิมไปทุกอย่าง ^๑

คุณสุวรรณสร้างคำไร้ความหมายด้วยการ กำหนดตัวอักษรโครงร่างของคำ คือ
พยัญชนะต้นเป็นตัวยืนไว้ เปลี่ยนแปลงเฉพาะสระ และวรรณยุกต์บ้าง โดยอาศัยเกณฑ์
กำหนดในการสร้างคำของภาษาไทยเป็นแบบอย่าง ^๒ เช่น

เปลี่ยนแปลงเฉพาะสระ และตัวสะกด ของอักษรโครงร่างตัวที่ ๒ และ ๓ เท่านั้น
และใช้สระ และตัวสะกดเดียวกัน ตัวอย่าง

ม.ล.ค. - มะลันตัน มะลิ่งตึง มะหลีกคึก มะลู่ตุ มะแลงแกง

ก.ง.ก. - กะงิงกึ่ง กะงวยกวย กะโง้งโก

เปลี่ยนสระและตัวสะกดของอักษรโครงร่างตัวที่ ๓ ตัวอย่าง

ม.ล.ค. - มะลู่ตุ มะลู่ตอง มะลู่เตา

ก.ป.ล. - กะโปลา กะโปสัน กะโปโล ^๓

คำเหล่านี้ แม้จะไร้ความหมายตามพจนานุกรม แต่ก็มีความหมายในตัวเองซึ่งมา
จากเสียงของคำ เป็นความหมายระดับลึกลับที่มีความสัมพันธ์ด้านเสียงกับคำอื่นๆที่มีความหมาย
ในพจนานุกรม ^๔ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องพระมะเหลเถไถได้โดยตลอด บางตอนยัง
แนะนำภาพไปในทางน่าขัน เช่น

^๑ ยุพิน รัชสารี วิเคราะห์วรรณกรรมคุณสุวรรณ หน้า ๕๒.

^๒ ก. หน้า ๓๖.

^๓ ก. หน้า ๓๖ - ๓๘.

^๔ ก. หน้า ๓๓.

ตอนพระมะเหลเถไถเข้าเฝ้าพระบิดา พระมารดาเพื่อลาออกเที่ยวป่า

" ครั้นถึงจึงเข้าทะหลุกตุก

ก้มเกล้าเกล้าคุกกะหลาค้า

มะเหลไถกราบไหว้ทั้งสองรา

จึงแจ้งกิจจามะเลาเตา

ด้วยบัดนี้ตัวข้ามะเหลเถ

ไม่สบายถ่ายเทกะเหงาเก้า

จะขอลาสองราหน้าเง้าเกล้า

เที่ยวมะโจไปเป้าพนาวัน " ๑

คำที่ประสมสระ / ุ / มี / ก / สะกด มักบอกความหมายที่แสดงอาการรีบร้อน ไม่นุ่มนวล เช่น สะกุก รุก จุก บุค หลุก มุก อุก ชุก ผุก หลุกหวัก ดังนั้น คำ "ทะหลุกตุก" และ "เกล้าคุกกะหลาค้า" จึงแนะนำให้เห็นภาพอาการหมอบเฝ้าอย่างดุกลี้ลุกลน ด้วยท่าทาง หึงอ่องอชิง^๒ เสียงวรรณยุกต์จัตวาในคำ "กะหลาค้า" ช่วยย้ำอาการ "เกล้าคุก" ให้ดูมากยิ่งขึ้น เพราะเสียงวรรณยุกต์จัตวามักใช้ในคำซึ่งมีความหมายว่าที่สุด เช่น หวือหวา แจ่ว เร็วจี๋ บินปร้อ เชียวอื้อ แหงแก่ แบนแตกแตก^๓

ชื่อพระมะเหลเถไถ หรือคำ "มะเหลเถ" "มะเหลไถ" เสียงของคำแสดงลักษณะ การทรงตัวอย่างไม่ตรงลู่ตรงทาง เหลวไหลดูเหมือนคนไม่สมประกอบ หรือคนเนา เพราะเสียงสระ / - / มักปรากฏในคำที่บ่งความหมาย ไม่นั่นนอน ไม่ตรง ออกนอกเรื่อง นอกกราว ไม่อยู่ในฐานะในทาง ไม่ว่าจะปรากฏแต่ลำพัง หรือปรากฏร่วมกับสระ / โ- / เช่น เป้ เข เหล่ เจ เย้ เซ เบ้ เท โลเล โงนเงน โอนเอน โขเซ โปเก โย้เย้ เสเพล^๔ พยางค์ "ไถ" หรือ "เถไถ" ยังมีเสียงใกล้เคียงกับคำที่มีความหมายตามพจนานุกรมคือ คำ "ไถ" ซึ่งมีความหมายว่า ไล่ไป หรือ "ไถล" ซึ่งมีความหมายว่า ไม่ตรงไปตรงมา เชื้อนแซ

๑ คุณสุวรรณ บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ หน้า ๔.

๒ ยุพิน ฐาครี วิเคราะห์วรรณกรรมคุณสุวรรณ หน้า ๓๒ - ๓๕.

๓ ก.

๔ ก.

ข้อที่พระมะเหลเถไถอ้างว่า "ไม่สบายถ่ายเทกะเหงาเก่า" และจะขอลาไปเที่ยวป่านั้น ความหมายเป็นไปทำนองตัวละครท้องถ่ายเทไม่สะดวก (ท้องผูก) เป็นเหตุให้โศกเศร้า เจ็บเหงาอย่างมาก คำ "กะเหงาเก่า" ถู้นำคำที่มีความหมายตามพจนานุกรม คือ "เหงา" มาเติมอุปสรรค "กะ" และใส่วิภัติ "เก่า" เสียงวรรณยุกต์ในคำ "เก่า" ให้ความหมายว่าที่สุด "กะเหงาเก่า" จึงให้ความหมายว่าโศกเศร้า หรือเจ็บเหงาอย่างมาก *

คำ "เง้าเก่า" แสดงถึงสีหน้าพระบิดา พระมารดา ของพระมะเหลเถไถว่าไม่ค่อยแจ่มใสอยู่เสมอ เพราะคำ "เง้า" เป็นคำที่มีความหมายตามพจนานุกรมว่า "งอ" มีเสียงพยัญชนะเดียวกับคำว่า ง้ำ งอน และยังมีใช้ร่วมกับคำอื่น เช่น เง้างอก กะเง้าก่งอก

ตอนพระมะเหลเถไถทรงเครื่อง

" สรรงสุคนธ์ปนคลีlik

ลูปได้ไปปักกะโง้งโก้

สนับเพลาเชิงไชกะไรโจ

ภูษาสีสะโรกะโปสัน " ๒

เสียงของคำทำให้เห็นภาพพระมะเหลเถไถ "ทรงสุคนธ์" จนหน้าขาวออก และแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเก่าคร่ำคร่า คำ "กะโง้งโก้" ให้ความหมายไปในทางมากที่สุด เพราะใช้เสียงจิตว่า สถานการณ์และบริบทเป็นการบรรยายว่าตัวละคร "สรรงทรงสุคนธ์" ช่วยให้คำ "กะโง้งโก้" มีความหมายว่าขาวมาก และคำ "กะโปสัน" มีเสียงใกล้เคียงกับคำในภาษา ก่อ "กะโปโล " เสียงของคำจึงแนะนำภาพว่าเก่าคร่ำคร่า ๓

ตอนกล่าวถึงยักษ์ "มะลาก้อย"

" มาจะกล่าวบทไป

ถึงท้าวไทอสุรามะลาก้อย " ๔

* ยุพิน ธาศรี วิเคราะห์วรรณกรรมคุณสุวรรณ หน้า ๓๒ - ๓๕.

๒ คุณสุวรรณ บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ หน้า ๑๐.

๓ ยุพิน ธาศรี น.ค.

๔ คุณสุวรรณ ล.ค. หน้า ๒๕.

เสียงของคำให้ลักษณะว่ายังนั้นน่าชวนมากกว่าน่าเกรงกลัว คำ "มะลาก้อย" แสลงถึงอาการหงอยเหงาอย่างมาก เพราะอิทธิพลของเสียงจัตวาในคำ เสียง "ก้อย" ยังใกล้เคียงกับคำ "หงอย" ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายตามพจนานุกรมอีกด้วย^๑

กลวิธีการใช้คำของคุณสุวรรณคงกล่าว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ล้อเลียนไว้ในนิราศมะเหลเถไถ แต่คำไร้ความหมายที่พระองค์ทรงใช้เป็นคำที่จงใจจะเร่เข้าหาสัมผัส เสียงของคำที่แว่ล้นหรือบริบทไม่กลมกลืนกัน และไม่ไปตามอัตราโน้มนะเหมือนการใช้คำของคุณสุวรรณ เช่น ตอน "เจ้าคุณอุ๊ต" คร่ำครวญถึงภรรยา ดังกลอน

" โอ้นอนเคียวเปลิย <u>อุรอกะจ้อจ่าก</u>	ไ้ค้ำหยาคหยคเป็น <u>กระเงินจัม</u>
ถึงผิงไฟก็ <u>ไม่อุ้นกาญนอม</u>	เพราะอารมณ์ <u>กะหงาวก่าวนาว</u> เหลือใจ
นอนไขว่ห้างกระคิกขา <u>กะตำตุ๊ก</u>	ก็ยังไมไ่ <u>ใคร่สนุกกะตำไ้</u>
ทำท่า <u>เกอนิจเจอนาจี</u>	ไม่มี <u>ใคร่ตมปมขมพียา</u> " ๒

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลียนแบบกลวิธีการสร้างคำของคุณสุวรรณ บางคำก็ทรงเลียนแบบโดยตรง เช่น

ก.ง.ก - กะโง้โก้ กะเหงาเก่า กะววยกวย เป็น กะหงาวก่าวนาว
บางคำทรงเปลี่ยนอักษรโครงสร้างใหม่ เช่น

ก.จ.จ. - กะจ้อจ่าก กระเงินจัม

และบางคำทรงอาศัยวิธีแผลงคำสร้างคำขึ้นใช้ใหม่ทั้งในคำที่มีความหมาย และคำไร้ความหมาย เช่น อนิจจา - อนิจเจ อูรา - อูรอ นาวา - นาวิอ นาวอย นาวู นาวอน นาวาม นาวอก นาเวือก นาวิง นาวอกวา เป็นต้น จะพบว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างคำในลักษณะหลังมากที่สุด และมักทรงใช้เพื่อเอื้อสัมผัสทั้งสัมผัสใน และสัมผัสนอกจนเห็นได้ชัดว่าทรงล้อเลียนกลอนที่ผู้แต่งมุ่งเร่เข้าหาสัมผัสอย่างไม่คำนึงถึงความหมายของคำ ดังตัวอย่าง

^๑ บุพิน ธิชาศรี วิเคราะห์วรรณกรรมคุณสุวรรณ หน้า ๓๒ - ๓๕.

^๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศมะเหลเถไถ . . .

คำ "ซ้ำ" ทรงแสดงเป็น โ้ ไซ้ ไซ้อ ไซ้ ไซ้ม ไซ้ในกลอน

" ผ่านอำเภอมโนรมย์กะมมเมิม	มะโน <u>ไซ้</u> มีขึ้นกะมโนรมย์ " ๑
" ราชคราพนามบ้านมะกานกวง	ว่าบ้านหลวงนามภูมิปะภูมิกำ
ไม่สู้บ้านของ <u>ไซ้</u> มะโกกา	เพราะไม่มีงพงาสุภาพิม " ๒
" รถผ่านราชคำเนินกะเป็นแป้อ	ไ้ออก <u>ไซ้</u> ก่อว่าวมะกำวักม " ๓
" ขอเคชะกุศลกะมลแม	ช่วย <u>ไซ้</u> แล่งพันมลนชา " ๔

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน พบว่าบางตอนกวีอาศัยเสียงของคำไว้ความหมายตามพจนานุกรมบรรยายสภาพของตัวละคร เช่น ตอนยายสา และยายกลอยหว่าดกตัวว่าขุนแผนจะเอาผิดตน ดังกลอน

" ฝ่ายยายกลอยพลอยตกใจ	พลัดตกบันไคเกินชาเน
นมยานพิศพุงย่งหย่าเป	<u>เง้</u> ขึ้นบนเรือนท่านเทพทอง " ๕

จะเห็นว่า กวีใช้คำ "เง้" ซึ่งมีเสียงสระ / เ - / ให้ความหมายแสดงอาการทรงตัวไม่ดี หรือไม่มั่นคง เพราะตัวละครอยู่ในภาวะหว่าดกตัวจนลนลาน และกวียังใช้คำที่มีความหมายตามพจนานุกรมที่ประสมสระ / เ - / คือ "เน" ซึ่งหมายความว่า ไม่ตรง เอน เอียง เทไป และ "หย่าเป" ซึ่งแปลว่า ประพศิเลอเทอะแสดงลักษณะท่าทางของตัวละครอีกด้วย

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศมะเหลเถไถ หน้า ๑๔๔.

๒ ด. หน้า ๑๑๓.

๓ ด. หน้า ๑๐๕.

๔ ด. หน้า ๑๒๓.

๕ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๓๐๓.

(๔) การใช้คำแบบสองแง่สองง่าม หาสยรสเกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือเรื่องสัปคน ผู้เขียนมักใช้คำ หรือข้อความที่มีนัยให้ผู้่านคิดไปเองได้ในทางสัปคน เป็นกลวิธีที่ต้องอาศัยศิลปะทางภาษาอย่างมาก ด้วยการนำเรื่องที่สังคมไทยเห็นว่าไม่ควรนำมากล่าว เพราะเป็นเรื่องหยาบโลน หรือลามก มากลั่นกรองด้วยภาษา ผู้อ่านจะต้องคิดแปลความหมายจากประสบการณ์ สมรรถภาพทางภาษา และอาศัยไหวพริบหรือความช่างสังเกตพอสมควร จึงจะเห็นจุดชำชน กลวิธีที่ผู้แต่งใช้ อาจแบ่งตามลักษณะได้ดังนี้

(ก) การใช้เสียงของคำให้นัยประหวัดไปในทางสัปคน เช่นบทมหรรมชาติในเรื่องขุนช้างขุนแผน เสียงของคำมีนัยประหวัดให้ผู้อ่านเกิดความคิดสัปคนอยู่ในใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้อ่านด้วย หากผู้อ่านไม่คิด หรือไม่สังเกตก็จะเห็นว่าเป็นการบรรยายความงดงามของธรรมชาติตามธรรมดา คงกลอน

"	บ้างแหลมลอย เคื่องสลักระยับยิบ
<u>บ้างออกเง้าเป็นเงียงบ้างเกลี้ยงกลม</u>	บ้างโปปมเป็นปุ่มกระปุ่มกระบิบ
<u>บ้างปอดแป้วเป็นพุกูลิบลิบ</u>	โล่งคลิบแลตลอลยอกสิขรินทร์ " ๑

หรือบทมหรรมชาติในเรื่อง เอ็งตั้งหัว

"บางแห่งลายประทุทุโปรง	แลดูโพลงขาวพร่างช่างงามแสน
<u>บ้างโมกโลกเม้าเก่าเป็นเต้าแคน</u>	ลางอันแอ่นหินอ่อนอ่อนข้างรี " ๒

คำที่ขีดเส้นใต้ล้วนมีเสียงให้นัยประหวัดคิดไปถึงลักษณะอวัยวะของเพศชาย

และหญิงได้

ใน รายยาวมหาเวสสันดรชาดก ตอนนางอมิตดาภิการฐกที่ออกนอกไม่ยอมไป
เขาวงกต

" เล่หนึ่กระไรออเข้าชลาณีกระไร ไปสิ้นหมด หนึ่กระไร ไปสิ้นอย่าง
ยังไม่ทันไปแคว่สักย่าง ทำหน้าเป็นหน้าจ้งห่อเยงเหงาโง่ " ๓

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๒๒๕.

๒ คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งตั้งหัว หน้า ๑๑๗.

๓ สำนักวัดสังข์กระจาย รายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก หน้า ๑๕๕.

อ่านเนิ่นเนิ่น คำ "หด" น่าจะหมายถึงความซาลงอย่าง "หวั่นหด" แต่สามารถคิดไปอีกนัยหนึ่งหมายถึงลักษณะอวัยวะเพศที่ไร้สมรรถภาพก็ได้

(ข) การพูดถึงสิ่งหนึ่งซึ่งมีนัยให้คิดไปถึงอีกสิ่งหนึ่งในทางสลับกันได้

เป็นการเขียนแบบสองแง่สองง่าม ผู้อ่านที่ช่างสังเกต หรือ "หัวไว" จะสามารถจับจุดขบขันได้ เช่น ตอนซีเปลือยเข้าเมืองการเวก

"	มาถึงที่ในวังนั่งยองของ
สะกดจิตปิกกายไม่หายเหือก	คุ้งลึกขึ้นหน้าเกศาสยอง
อำมาตย์พามาริมพระโรงทอง	เสียงแซ่ซ้องเสนาออกมารับ
บ้างว่าม้านากตัวหัวเห็บอนนาค	<u>บ้างจุปากว่าไม้เท้ายาวจำหนับ</u> " ๑

ก็บรรยายถึงลักษณะของไม้เท้า แต่ผู้อ่านอาจคิดไปถึงลักษณะอวัยวะเพศของซีเปลือยได้ เช่นเดียวกับในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ขุนช้างคร่ำครวชถึงนางวันทอง และตัดพ้อนางวันทองที่ไม่เลือกอยู่กับตน ว่า

"	ถ้ารักช้างช้างเดียวชนมโก่
<u>จะไก่อูเรื้อนเหี้ยเสาโตโต</u>	<u>แกงเทโพกินเล่นให้เย็นใจ</u> " ๒

ความเป็นเศรษฐกิจของขุนช้างอาจทำให้ผู้อ่านนึกถึงความสุขที่ขุนช้างสามารถหามาปรนเปรอ นางวันทองได้ แก่ความ "เรื้อนเหี้ยเสาโตโต" และ คำ "เทโพ" มีนัยให้ผู้อ่านคิดถึงอวัยวะเพศของขุนช้าง และกระษัตริย์ของขุนช้างที่ล้านเลี่ยนเป็นมันเหมือนผิวของปลาเทโพ การอยู่ "เรื้อนเหี้ย" และ "แกงเทโพ" มีความหมายถึงความสัมพันธ์ทางเพศ

และใน รายยาวมหาเวสสันดรชาดก ตอนนางพราหมณ์เป็นริษานางอมิตตา ว่า

๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี หน้า ๓๔๔.

๒ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๔๙๔.

"เออออแน่นอนเจ้า แม้มีงูเขียวหรืองูเห่าเลื้อยลอคเข้ามาคอกขบให้มันสลบลงกับที่ สัตุศิยา หดี ถ้าหาไม้ก็ชายที่ฟุ้งก็พิลิกล่าสั่นหอกนั้นมันก็ใหญ่ จะมาประจ-
จ้องจึงเข้าที่อกใจจำเพาะเจ้า ให้มันคืนระเภา ระเภาคุณาถจริง " ๑

จากคำประพันธ์ ผู้อ่านอาจวาดภาพถึงชายรูปร่างล่ำสัน ถือหอกค้ำใหญ่ เข้ามาจะทำร้ายนางอมิตตา อีกนัยหนึ่ง การที่ผู้แต่งเน้นถึงความ "ฟุ้งฟี่" และขนาดหอก "หอกนั้นมันก็ใหญ่" ชวนให้คิดถึงอวัยวะเพศ อากา "จ้องจึงเข้าที่อกใจ " จน "คืนระเภา ระเภา " จึงมีนัยให้คิดถึงสิ่งที่ชายผู้นั้นเข้ามาบังคับขึ้นใจนางอมิตตา คำบรรยายดังกล่าว นอกจากจะให้ความขบขันในทำนองล้อคนแล้ว ยังแฝงนัยอันปวดแสบไว้ในคำบรรยายอีกด้วย

ข) การใช้คำไวพจน์ (synonyme)

คำไวพจน์ หมายถึงคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน ซึ่งอาจใช้แทนกันได้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการใช้สัมผัส การบรรจุคำให้พอดีตามลักษณะบังคับของร้อยกรองแต่ละประเภท และเพื่อหลีกคำไม่ให้ใช้ซ้ำกันมากเกินไป เช่น

ช้าง - กรี กริน กุญชร คช คชาธาร พลาย พัง มาตงค์ สาร

หัตถี หัสดี หัสคิน ไอยรา ไอยราพต

ม้า - มโนมัย สินธพ สะ พาสี อาชา อาชาไนย อัศวะ อัศดร

คุณสุวรรณใช้คำไวพจน์ หรือวิธีการหลีกคำมาบรรยายบทแปลงกาย ลักษณะการแปลงกายจึงเป็นเพียงแปลงรูปคำเดิมเป็นอีกรูปคำหนึ่งเท่านั้น ดังกลอน

" ว่าพลาง <u>นาง</u> แปลงกายา	เป็นองค์ <u>สุดา</u> เขาวมาลย์
<u>รีพล</u> ให้กลายเป็น <u>โยธา</u>	<u>ไอยรา</u> แปลงเป็น <u>คชสาร</u>
<u>พาสี</u> แปลงเป็น <u>อาชา</u> ชาต	<u>พระพรหม</u> นางแปลงเป็น <u>ท้าว</u> ธาดา
<u>ไกรสร</u> ให้แปลงเป็น <u>สิง</u> หราช	<u>สกุณา</u> คีให้แปลงเป็น <u>นิก</u> ษา
<u>พระราเมศ</u> แปลงเพกเป็น <u>รา</u> มา	<u>พยัคฆา</u> แปลงเป็น <u>พยัค</u> คี

พระยาครุฑแปลงเป็นสุบรรณจระ

นาคาเป็นพระยาवासกรี

พระสุริยันนั้นเป็นทินกร

.....

พระอิศวรแปลงเป็นพระศุลี

เทเวศแปลงเพศเป็นเทวา

พระยาหงส์แปลงองค์เป็นเหมราธ

โคกลายกายาเป็นควา

วานรแปลงเป็นกระปี่ศรี

โกสีย์แปลงเป็นท้าวหัตถ์นัยน์

ศศิธรเป็นดวงแขไซ

.....

ทรพีแปลงเป็นมิ่งสา

กิงราแปลงเป็นกิงรี

พระคาบศแปลงชาติเป็นถา

มฤคิแปลงเป็นมฤคา " °

กลวิธีการหลอกลวงคำข้างต้นนี้ แสดงถึงความสามารถเชิงประพันธ์ของ
คุณสุวรรณ และความคิดริเริ่มไม่ซ้ำแบบใครสามารถเร้าให้ผู้อ่านเกิดความขบขันไปด้วย

๒) การวิเคราะห์ความหมายของคำ และการเล่นคำ พระราชวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงนิพนธ์บทนิราศในลิลิตสามกรุง เชิงวิเคราะห์ความหมายของคำที่
กวีมักนำมากล่าวในนิราศ เป็นการแสดงความสามารถทางภาษาของพระองค์ (มีลักษณะ
ล้อเลียน (Parody) ธรรมเนียมนิยม (convention) การแต่งนิราศด้วย) เช่น
ตอนชมปลา

" ปลาชื่อพรหมทวนพรหมณ์

นักบวชทวนคึกคัก

โอ้อ่าปลาหมาแหงน

ชูคอเมื่อยคอมัน

ปลาจิ้มฟันจระเข้

จิ้มฟันมันทำไม

พังยุ่มยอมนานาขลุ่ยดัง

เดานึกหน้าน้ำาเคียดจัน

โศกสุกแสนสงสารสวัน

ไม่ได้ชมว่าน่าขำใจ

มีอุปเท่ห์เล่ห์กลใจ

ฤาหมายลืมหิมอาหาร " ๒

° คุณสุวรรณ บทละครเรื่องอุณรุฑร้อยเรื่อง หน้า ๔๗ - ๕๘.

๒ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ลิลิตสามกรุง หน้า ๓๒.

" ไล่ทันความป่วยเจ็บ
เร็วเรียกปลาหมอมา

ฆ่าแล้วเย็บพอกเปียวยา
ให้ช่วยฆ่าปลาไล่ทัน " ๑

จากตัวอย่าง แทนที่จะทรงนิพนธ์ด้วยการกล่าวชมปลา แล้วเปรียบเทียบกับความรู้สึกที่ต้องจากคนรักมา แบบนิราศ กลับทรงวิเคราะห์ความหมายของชื่อปลาว่าเหตุใดจึงชื่อนั้น ตอนชมไม้ และ ชมนกก็เช่นกัน คือ

ชมไม้ " มะคำไข่นกไม้

เมอดวิล

นิลชื่อคืออินทนิล

ม่วงนั้น

ชะครามใช้คราม ~~ใช้คราม~~ดิน

เฉชื่อ

มะม่วงไม่ม่วงกัน

อกคือคือไฉน

สลักไคสลักด้วยเหตุ

คังฤา

เห็นจะหนามคำมือ

แม่นยำ

สลักไคใช้อื่นคือ

สลักหัตถ์

ถูกฤาอาจกลาสแล้ว

ไม่รู้ฤาเคา " ๒

ชมนก

" ยางเสวยดูเข้าไม้

เคยเสวย

นกไม่น่าเสวยเลย

สั๊กน้อย

ใครบ้างช่างกินเคย

กินอร่อย

เชิญเคยเอ๋ยถ้อย

ถืถ้วนชวนเสวย

นกยางแยกประเภทต้อง

คำรา

หนึ่งนกยางกินปลา

อิมเอ้อ

อีกชนิดวิปริตหา

โลहित ไม่เลย

คือนกยางรับเบอร์

บีบบู้ชุน " ๓

๑ พระราชวรพงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ลิลิตสามกรุง หน้า ๓๒.

๒ ก. หน้า ๓๔.

๓ ก. หน้า ๓๕.

ในตอนชมนก และชมไม้ นี้นอกจากกรมนั้นพิทยาลงกรณ์จะทรงวิเคราะห์ความหมายของชื่อ นก ไม้ แล้ว ยังทรงเล่นคำซึ่งเป็นชื่อ นก และไม้ อีกด้วย เช่น นิล-อินทนิล มะม่วง-ม่วง สลัดโค-สลัดหัดด์ และ "ยาง" ซึ่งเป็นชื่อนกชนิดต่างๆ ในบทสุดท้ายยังทรงพระนิพนธ์แบบหักมุมอย่างน่าขัน

๓) การสร้างภาพพจน์ (Figures of Speech) . ผู้แต่งใช้วิธีการสร้างภาพพจน์เพื่อให้เห็นลักษณะ และพฤติกรรมของตัวละครที่น่าขันได้ชัดเจนขึ้น ภาพพจน์ที่มักใช้เสมอ คือ

ก) ภาพพจน์ชนิดอุปมาอุปไมย (Simile) เป็นการนำของสองสิ่งหรือการกระทำสองอย่างซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาเปรียบเทียบกัน^๑ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านได้รู้จักสิ่งที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน ด้วยการนำสิ่งที่เคยรู้จักเป็นเครื่องเชื่อมโยงความคิด หรือเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพสิ่งที่กล่าวถึงอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง การใช้ความเปรียบเทียบชนิดนี้มักมีคำเชื่อม เช่น ดัง เหมือน ราวกับ ประหนึ่ง ฯลฯ ในคำประพันธ์ภาษาอังกฤษจะใช้ like, like as

ภาพพจน์อุปมาอุปไมยที่ผู้แต่งใช้สร้างหาสยรสได้แก่ ในเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน ตอนขุนช้างยังเยาว์วัย นางเทพทองคำขุนช้างบุตรชายอย่างเดียวนั้นที่ว่า

' เทพทองร้องจำอ้ายมาจาก	ช่าง <u>เด่นหยกหยกเหมือนตลกโขน</u>
ยี้คิ้ว <u>ไม่นั่งตละลึงทโมน</u>	อ้ายผีโสนที่ไหนโน้ส่มา " ๒

ตอนขุนช้างฝึกหัดวิธีหมอบเฝ้าเพื่อเข้ารับราชการ ท่าทางของขุนช้างน่าขันเพราะ

" <u>คุดคูลานเข้าเฝ้าเหมือนเต่านา</u>	หลายวันมาจึงได้ไปไต่เงร " ๓
---------------------------------------	-----------------------------

^๑ Harry Shaw , " Simile " in Dictionary of Literary Terms , p. 344.

^๒ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๙.

^๓ ก. หน้า ๓๒๒.

เมื่อนางวันทองอยู่กินกับขุนแผน ขุนช้างคิดถึงนางจนนอนไม่หลับ

"หลับตาลงไม่ได้ให้เห็นผี เผลอให้ เห็นผีแล้ว เห็นนั้น
นอนสะดุ้งกึ่งตื่นไม่เว้นวัน จนไก่ขันจนสายไม่คลายเลย " ๑

ตอนขุนช้างต้องโทษคดีพยายามฆ่าพลายงาม เมื่อพลายงามทูลขอภัยโทษให้ขุนช้างได้
 บ่าวไพร่ต้องเข้าไปรับขุนช้างถึงในคุก เพราะขุนช้างเดินไม่ได้

"ให้พวกบ่าวเข้าหามาตามกัน ขุนช้างนั่งมาในนั้นหนวดพรมพรม
เหมือนตุ๊กตากวางตึงดูพลุขลุ่ย หัวหุยมมเล็กเป็นถ่องาม " ๒

ขุนช้างเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพันวษาเพื่อถวายฎีกาเรื่องขุนแผนลักพานางวันทอง เด็กๆ
 ชาวบ้านเห็นขุนช้างก็พากันหัวเราะก๊าก

"เด็กเด็กแลเห็นเชิงแซ่ แม่แม่นั้นอะไรมาโน่นชา
หัวแกงกละแวงที่กลางนา มันจะกินกับข้าตาตุ๊กโพล่ง " ๓
 ในเรื่อง สังข์ทอง เจ้าเงาะล้อเลียนหกเชย หกเชยหัวเราะก๊ากเจ้าเงาะมาก

ดังกลอน

"ตบมือหัวเราะเยาะโยโยไฟ บอกไม้นัยปากให้เมียดู
 เห็นทั้งหกตกประหม่าก้มหน้าหนึ่ง ไม่ไหวถึงเค็มกลั้วตัวเป็นหนู " ๔
 ตอนท้าวสามนต์หัวเราะก๊ากหัวเราะขำ
 "ทำหน้าที่เขี้ยวเหลียวดูนางมณฑา หูตาบ้องแบวเหมือนแมวคราว " ๕

๑ กรมศิลป์ากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๓๐๘.

๒ ก. หน้า ๘๔๑.

๓ ก. หน้า ๔๓๒.

๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ทอง หน้า ๑๕๕.

๕ ก. หน้า ๑๗๘.

* ชื่อตัวละครใช้ตามหนังสือฉบับที่อ้างอิง

หรือตอนหกเซยทีคสี เนื่องจากความไม่สันตทำให้บางคนเกิดอาการประหม่า
และหวาดกลัว กวีบรรยายสภาพอย่างน่าขัน ดังกลอน

" ที่ขี้ม้าไม่เป็นคันสามขา จุกกร่าสายถือสองมือเหนียว
คิกกลัวพ่อตาทำหน้าเซียว มันให้ลนลานเหลียวตะลาง " ๑

ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนท้าวเสนาภูกุหวาดกลัวพระสังข์ศิลป์ชัยว่าเป็นยักษ์แปลงมา
ทำร้ายตน นางสุวรรณมณฑาขนิษฐาจึงบอกว่าท้าวเสนาภูกุ กังกลอน

" ออกเอ๋ยมีแก่งล้าทั้งคาปี ช่างพาที่แก้ไขไปร้อยคั้ง
กลับจะใช้ให้้องนี้ผันผาย พระเป็นชายลอยหลังเหมือนคั้ง " ๒

จากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ตอนกวีบรรยายลักษณะของชูชกเมื่อเห็นนางอมิตดา
ว่าเหมือนโคแก่เห็นหญ้าอ่อน คือ

" วันนั้นชูชกเฒ่าขรา ค่ ทิสฺวา เมื่อเห็นรูปเจ้าอมิตดาบุพเพวโรวเฝ้าดูนทรเด็กครุณี
หน้าแน่นน้อยนวลวิเพริศพรังพราย ชะชวยฉาดฉีกฉายโฉมเฉลา คั่งว่าพณฺฑิโกเภา
เฒ่าขราจร ครั้นแล้วเห็นเหยื่อหญ้าอ่อนออกโอชโอษฐ์อ้า ละลนละลานแลเลียวชีวหา
ทูทางระเหิดหัน " ๓

ในเรื่องพระอภัยมณี ตอนบรรยายถึงระเด่นเขื่อนค้ำ กับมะหุดเกี้ยวนางละเวง

" ฝ่ายฝรั่งทั้งแขกฉ้วนแรกุ่น ทั้งหมดมุ่มมนต์เสน่ห์รูปเลขา
ไค้พิงรลพจมานหวานวิภูดา ยิงปะตาค่างตะลึงคะเนิงใน
จะเกี้ยวนางต่างลองขึ้นพ้องเสียง ล้วนสำเนียงไม่รู้วาทาษาไหน
เสียงฝรั่งประดังแขกแทรกขึ้นไป เหมือนสวคมาลัยรับวัดสันตักกัน " ๔

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ทอง หน้า ๑๔๔.

๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย หน้า ๖๖๕.

๓ สำนักวัดสังข์กระจาย ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก หน้า ๑๓๐.

๔ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี หน้า ๕๑๓.

ในวรรณกรรมประเภทเสียดสีเหน็บแนม ผู้แต่งใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยเพื่อเปรียบเทียบหรือเปรียบเปรยพฤติกรรม หรือลักษณะที่น่าขบขันบางอย่าง เช่น พระมหามนตรี (ทรัพย์) เหน็บแนมเรื่องความร้ายกาจของจมีนราชามาตย์ว่า

" เขาชมนูญเรียกเจ้าคุณราชามาตย์ แต่ร้ายกาจเกือบยักษ์มักกะสัน
 ลงนั่งนาวาเหมือนชาละวัน ขึ้นบกตกบันเหมือนสิงห์ทอง " ๑

ความเปรียบในนิราศรัตนะซึ่งนอกจากจะเสียดสียั่วล้อเรื่องส่วนตัวของกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมแล้ว ยังแปลกและน่าขบขัน คือ

" มัศยานับร้อยล่อง ลอยชล
 คุมคู่เปนหมู่ ว่ายเค้าว
 ยลปลาประเล่ห์ยล เยาวสักกณ์ ภูเอย
 ล้อมรอบกอบลูกเต้า อ่อนนุ่มเค็นเหิน " ๒

ในโคลงโลกนิติ กวีอักษยปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมาเปรียบเทียบกับลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ หรือแนวคิดบางประการ เพื่อช่วยให้การแสดงแนวคิด หรือการอธิบายสุภาษิตชัดเจนและเข้าใจง่าย เช่น

" ผลเคื่อเมื่อสุกไผ่ มีพรณ
 ภายนอกดูแดงฉัน ซาดบาย
 ภายในยอมแมลงวัน หนอนบ่อน
 ดูทั้งคนใจร้าย นอกนั้นดูงาม " ๓

๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ หน้า ๗๗.

๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "นิราศรัตนะ"
พระราชหัตถ์เลขา ไกลบ้าน หน้า ๑๔.

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร - โคลงโลกนิติ หน้า ๖.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์โคลงโลกนิติจำแลงกัวยการ^๑ เปลี่ยนแปลงลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ที่นำมาเปรียบให้เข้ากับสมัย เป็นการสร้างหาสรสให้อ่านพร้อมกับการเสียดสีเหน็บแนมบุคคล สังคม และล้อเลียนเนื้อหาโคลงโลกนิติด้วยกึ่งตัวอย่าง

" ผลเคื่อเมื่อสุกไซ้	มีพรรณ
ภายนอกแดงดูฉ่ำ	ซาคบ้าย
<u>นางเอกภาพยนตร์อัน</u>	<u>สวยสุด</u>
<u>แท้ที่จริงเป็นหม้าย</u>	<u>ลูกตั้งแบกคน " ๑</u>
" นาศิมิพิษเพียง	สุริโย
เลื่อยบ่ทำเคโซ	แซมซ่า
<u>เปรียบคือเครื่องสตีมโรล์</u>	<u>เลอรับค ถนนแอ</u>
<u>เคินเงื่องแควว่าอ้า</u>	<u>หนักแท้นิ่มคลาย</u>
แมลงป่องพิษน้อยหยิ่ง	โยโส
ดูแต่ทางคนโง่	อยู่แล้ว
<u>เปรียบคือจักรยานโม</u>	<u>เตอร์ไซค</u>
<u>ปีบแต่เตรแปร้นแปร้</u>	<u>บ่ได้เกรงใคร " ๒</u>

ในวรรณกรรมล้อเลียน ผู้แต่งอาศัยความเปรียบสร้างภาพพจน์เพื่อล้อเลียนวรรณกรรมเก่า สิ่งที่ผู้แต่งนำมาเปรียบมักผิดไปจากธรรมเนียมนิยม แนวภาพอันผิดปรกติและน่าขัน เช่น การเปรียบเทียบเพื่อแสดงลักษณะตัวละคร ตอนชมโฉมนางประเคะกังกลอน

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๒.

^๒ ก. หน้า ๕.

" สูงระหงทรงเพรียวเรียวรุก
 พิศแต่หัวตลอดเท้าขาวแต่ตา
คิ้วโค้งเหมือนกงเขาคีดย้าย
 หูกวางดวงพักตร์หักงอ
สองเต้าห้อยตุงคังถุงตะเคียว

งามละม้ายคล้ายอุรุกะหลาป่า
ทั้งสองแก้มกัลยาทั้งดูยอ
จุมพละม้ายคล้ายพรว้าขอ
 ลำคอโศคนสันกลม
โคโนเหี่ยวแห้งรวบเหมือนบวบต้ม " ๑

หรือการเปรียบเทียบแบบนิราศในเรื่องวงศ์เทวราช ตอนพระวงศ์เทวราชคร่ำครวญถึงนางนุชง

" เกรททางมากลางห้องหู่
 ระกำใจไม่ประสบกัลยา
เห็นกาสรบนลงโนหนองน้ำ
ฝูงนกเอี้ยงบินขยับจับลงไป
เห็นฝูงกาจิกกันสนั่นกอง
นกกระจาบคาบหญ้าบินพามา
วายุพัดพัดใบพุดกษاپลิว
นกแก้วจับเคียงกันบนกิ่งไม้
เสียงสุนัขเห่าจ่าท่าจะกัด
ไฟป่าไหม้มาร้อนระงม

พระมองมุ่งหามิตรกนิษฐา
 กิดถึงแก้วแววตาอย่าอาไลย
เหมือนเมื่อต้องจำเจียนคักไผ่
เหมือนผีแย่งอรไทยจากอสุรา
เหมือนผีคังสงครามกับยักษา
เหมือนผียกมหาศรไชย
เหมือนน้องขึ้นมาลื้อล้อยมาใกล้
เหมือนที่ได้ร่วมเรียงเคียงบรรทม
เหมือนเมื่อสังขยัดมาขู่ข่ม
เหมือนผีจากหรามชมเพราะกลัวไฟ " ๒

ข) ภาพพจน์ชนิดอุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบด้วยการนำลักษณะของสิ่งหนึ่งไปใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อชักจูงความนึกไปสู่สิ่งที่มีความคล้ายคลึงกัน การเปรียบเทียบจะกล่าวว่าสิ่งหนึ่งเป็นหรือคืออีกสิ่งเลย เช่น ในเรื่องขุนช้างขุนแผน

๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) * บทละครเรื่องพระมเหสีเลไลไล หน้า ๑๘๔ - ๑๘๕.

๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๑๑๔.

๓ Harry Shaw , " Metaphor " in Dictionary of Literary Terms,

กรวีใช้ความเปรียบอุปลักษณ์แสดงลักษณะอันอัปสัณธ์ของขุนช้างบ่อยๆ โดยเฉพาะที่พากพิงไปถึงศีรษะ บางครั้งให้ภาพที่น่าขัน ได้แก่คอนนางเทพทองคำขุนช้างที่เข้าขี้จะให้นางไปสู่ขอนางพิม

"ไม่คิดเจียมตัวอ้ายหัวพุน รูปเป็นกระซุ่นน่ารักใคร่" ^๑

ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ขุนแผนแกล้งขอดศีรษะขุนช้างเพื่อจะเกล้าจุก แต่เกล้าไม่ถนัด ขุนแผนจึงคำขุนช้างว่า

" อ้ายตายโหงโล่งเปล่าอ้ายเหาหิว " ^๒

ตอนขุนช้างตกใจตื่นไม่เห็นนางวันทอง จึงออกมาเรียกบ่าวไพร่ บ่าวไพร่เห็นสภาพของขุนช้างก็ตกใจ

" อ้ายทองลืมตาวานี้อะไร เสือหรือมิใช่ไปมีขน
เอ๊ะผีหรือแพะแจะจะชน มือตีนเหมือนคนอ้อสมุทร " ^๓

ตอนพลายงามลักนางวันทองไปจากขุนช้างก็เช่นกัน เมื่อขุนช้างตื่นขึ้นมาไม่เห็นนางวันทองก็ลุกขึ้นหาทั้งที่ยังไม่รุ่งเช้า ขุนช้างเห็นบ่าวไพร่แตกตื่นจึงมองดูสภาพของตนเอง

" ขุนช้างมองดูหัวก็ตกใจ
สองมือบิณฑาเหมือนท่าเปเรต ใครมาเทศน์เอาผ้าถุงไปไหน " ^๔

คอนนางวันทองคำบ่าวกระหนขุนช้างว่าไม่เจียมตน ความเปรียบแสดงความอัปสัณธ์และไร้อำนาจของขุนช้าง กังกลอน

^๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๑๐๕.

^๒ ก. หน้า ๓๘๒.

^๓ ก. หน้า ๔๑๑.

^๔ ก. หน้า ๔๕๐.

" อ้ายเจ้าชู้ลอมปอมกระหม่อมบาง ลอยชายลากหางเที่ยวเกี้ยวหมา
 ชีชะแบ่งจันทน์น้ำมันทา หย่งหน้าสองแฉมเหมือนหางเปื้อน
 หมามันจะเกิดชิงหมาเกิด มึงไปตายเสียเกิดอ้ายห้าเปื้อน
 หน้าตาเช่นนี้จะมีเมีย อ้ายมะม่วงหมาเสียไม่เจียมใจ " ๑

ตอนขุนช้างเป็นคดีกับขุนแผนเรื่องขุนแผนลักพานางวันทอง ขุนช้างโกรธนางวันทอง
 ที่ให้การเข้าข้างขุนแผนจะเข้าไปทุบตี ผู้คุมเข้าขวางขุนช้างโกรธจนฉกฉวยหลุด จมื่นศรีจึงคำ
 ขุนช้างว่า

" พระหมื่นศรีร้องคำมาทันใจ งามหน้าทั้งห้าไร้ไ้อ้ตาลาย " ๒
 เป็นความเปรียบแสดงความคำต้อยของขุนช้างเทียบเท่า วนิพก หรือขอลาน
 ซึ่งตามกฎหมายกำหนดคักคินาไว้เพียงห้าไร้

ตอนนางวันทองอ่อนวอนพลายงามให้เข้าเฝ้าพระพันวสาเพื่อทูลขอกภัยโทษให้ขุนช้าง
 นางให้เหตุผลกับพลายงามว่าถึงขุนช้างจะชั่วอย่างไร นางก็ตัดไม่ว่า

" เหมือนนมยากลึงอกแม่หมกไหม้ ถึงชั่วดีเขาก็ไ้มาเป็นัว
 ครั้นจะนิ่งให้ตายอายติดตัว จะเช็ดชื่อลือทั่วกลีปา " ๓

ตอนนางศรีประจันประชดประชันนางพิมว่ามัวแต่ร้องไห้ ไม่จัดเตรียมเสบียงอาหาร
 ให้ขุนแผนไปทัพ

" หมากพลูผูกยาไม่จัดแจง จะเฝ้าทรงพระกันแสงไปถึงไหน
เป็นแพงพวยทอดยอคอกออกไป ฝ่ามือท่อนสไบไม่นำพา " ๔

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๑๒๕.

๒ ก. หน้า ๔๕๐.

๓ ก. หน้า ๔๓๕.

๔ ก. หน้า ๑๔๔.

และตอนนางใหม่บ่าวนางสร้อยฟ้าไปหาเถรชวาคเพื่อให้ช่วยทำเสน่ห์พระไวย
ให้หลงรักนางสร้อยฟ้า เถรจิวออกมาอุสุมขีให้นางใหม่ และพูดจาชวนลาม นางจึงว่า

" นางใหม่ปักมือว่าฮือจ๋า	<u>ปลาชอกแล้วยังกระดิกได้</u>
เถรจิวว่า <u>ปลาหมอบท้อใคร</u>	<u>ถึงเกล็ดลอกปอกไปใจยังดี</u>
นางใหม่ว่า <u>ไฮ้เจ้าเถรจิว</u>	<u>จงก้าปลาชีวิตตามคอคี้ " ๑</u>

บทคร่ำครวญของขุนช้างถึงนางวันทอง ผู้แต่งใช้ความเปรียบชวนให้ผู้อ่านคิดไปได้
ในทางสัปคน เช่น ตอนขุนช้างนอนเฝ้าหอรอนางวันทอง

"	ไอ้สมรที่นอนเย็น เป็นน้ำรัก
จะทำอย่างไรที่ไหนเล่า	จะได้กินข้าวเม่าน้ำตาลสด
เจ้าท่อนจันทน์ขวัญตาพิลาลค	แต่พี่ออกมาครั้งเข้าวันพระ
ขอให้รวยระแรมมาแก้จน	<u>ให้ปะน้ำวนบางกะจะ</u>
<u>ถูกขันจมนก้นกะทะ</u>	ขอให้ปะเจ้าหน้อยคอยจะตาย " ๒

ความเปรียบที่ซัดเส้นไต้มีความหมายไปถึงความสัมพันธ์ทางเพศ

หรือ

"	ไอ้เจ้าสาวแท้แม่ฉิม
เมื่อไรจะให้มาเชยฉิม	<u>แม่ชนมปลากริมของพี่อา</u>
<u>แม่ปะแล้วจะชดให้หมดหม้อ</u>	<u>แม่ปลาหมอต้มเค็มพี่เค็มหา</u>
<u>อยากจะใคร่กินเหล้ากับเต้านา</u>	คุณแม่ส่งตัวมาให้ข้าเอ๋ย " ๓

ความที่ขุนช้างคร่ำครวญเหมือนว่าขุนช้างเป็นคนข้างรับประทาน แท้จริงกวีต้องการ
กล่าวถึงความเร่าร้อนในคัมภีระของขุนช้าง ความเปรียบที่ใช้หมายถึงอวัยวะเพศ
และความสัมพันธ์ทางเพศทั้งสิ้น

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๘๒๘.

๒ ก. หน้า ๒๘๗.

๓ ก. หน้า ๒๖๗.

ในเรื่องระเด่นสนโค ตอนระเด่นสนโคแต่งกาย กวีใช้ความเปรียบแสดงสภาพยากจนและซ่อมซ่อมของระเด่นสนโคได้เป็นอย่างดี ดังกลอน

" ทรงสุกนธ์ปนละลายคินสอพอง ซโหลมสองแก้มคางอย่างแมวคราว
นุ่งกางเกงเข็มหลงอลงกรณ์ ฉำพิพย์อาภรณ์พื้นขาว " ๑

๔) การใช้สัญลักษณ์ในบทละคร

✓ สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึงสิ่งที่ใช้แทนความคิด (idea) หรือลักษณะบางประการของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะแสดงให้เห็นความคล้ายคลึง หรือความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับสิ่งที่ถูกแทน ๒ เช่น กอกกุดลอบเป็นเครื่องหมายแทนความรัก หรือหญิงสาว สีขาวเป็นเครื่องหมายแทนความบริสุทธิ์ คอกไม้ แมลงเป็นเครื่องหมายแทนหญิง และชาย เป็นต้น

บทละคร คือบทซึ่งแสดงสิ่งที่เป็นธรรมชาติในเรื่องเพศของมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นการประกอบกิจทางเพศในรูปของสัญลักษณ์นิยม เพื่อให้สอดคล้องกับศีลธรรมและศิลปะในการแสดงออก ๓

สุชาติ พงษ์พานิช แบ่งสัญลักษณ์ที่กวีใช้ในบทละครเป็นสามลักษณะ คือ

๑. การใช้สัญลักษณ์เพื่อแสดงความเป็นจริงในเรื่องกามคัณฑ์
๒. การใช้สัญลักษณ์เพื่อแทนอารมณ์ และความรู้สึกทางเพศ
๓. การใช้สัญลักษณ์แทนอวัยวะเพศ และพฤติกรรมทางเพศ ๔

บทละครที่เจ้านามกล่าวถึง เป็นบทละครซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ขันหรือกวีมุ่งสร้างหาสยรสเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่จะเป็นบทละครจากวรรณกรรมล้อเลียน ได้แก่

๑ พระมหามนตรี (ทวีป) บทละครเรื่องระเด่นสนโค หน้า ๑๕๖.

๒ Funk and Wagnalls, The Funk and Wagnalls New Standard Dictionary of English Language, p. 2444.

๓ สุชาติ พงษ์พานิช วิเคราะห์บทละครในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๔๓ - ๑๔๔.

๔ ก. หน้า ๑๔๖.

บทอัศจรรย์ระหว่างระเเคนสันโค กับนางประแคะ

" อัศจรรย์สันพิลึกกึกก้อง	ฟ้าร้องครืนครืนดังป็นใหญ่
เกิดพายุโยนยวบสวบสาบไป	หลังคาพาไลแทบเปิดเปิง
ฝนตกห่าใหญ่ใส่ชู้ชู้	ท่วมคูท่วมหนองออกนองเจิง
คางคกขึ้นกระโดดโลดหลงเชิง	อึ่งอ่างเรีงร่าแล้วพองคอ
นกกระจอกออกจากวิมานมะพร้าว	ต้องฝนทบนาวอู้งอนหง่อ
ชนคางหางปีกเปียกจนมอซอ	ฝนก็พอลาคนึกเสรีจบันกาล " ๑

สัญญาสัญญ์ที่กวีใช้แสดงอารมณ์และความรู้สึกทางเพศ คือ ขรรษาคีอันบันป่วน

ขณะเกิดพายุฝน แทนอารมณ์ที่บันป่วนด้วยความกระสันริษฏวนของตัวละคร

สัญญาสัญญ์ซึ่งใช้แทนอวัยวะ และพฤติกรรมทางเพศ ได้แก่

ชาย - คางคก อึ่งอ่าง นกกระจอก

หญิง - คู หนอง วิมานมะพร้าว

และใช้กิริยาอาการของสัตว์เหล่านั้นเป็นเครื่องเปรียบพฤติกรรมทางเพศ

ข้อชนอยู่ที่กวีใช้สัญญาสัญญ์ผิดไปจากธรรมเนียมนิยม แสดงความน่าเกลียด และน่าขัน

บทอัศจรรย์ระหว่างพระเเองตึงห้าว และนางสังชะอุก

" พระสบช่องต้องในเล่ห์เสน่หา	เฝ้าแลมาแต่ไปให้บัคสี
ไม่รู้จักว่าอะไรสิ่งไหนคี่	จักจี้จักเจ้าบั้นเข้ารัง
พอหาพบตบพระหัดดีเสียงฉาดฉ่า	หัวเราะฮาเห็นลมอารมณ์หวัง
สะลุคัรบับโให้โลมะกัง	พออาหวังอาป้อก็สบาย
กังจูเปียวเลี้ยวสัดนกกกระจอก	คลิ่นละลอกในท้องร่องคะนองสาย
เขาระเนนเอนพับทับหัวกวาย	กระแทกกระทายชุกมะพร้าวเสียงกราวเกรียว

๑ พระมหามนตรี (ทวีปย์) บทละครเรื่องพระมเหสีเลอโฉม หน้า ๒๓๓ - ๒๓๔.

พระฤๅษีสืบกัญชาถลาล้ม	ไปกระบมวิ่งแก้ไม่แลเหลียว
ปล่อยตะโพงโค้งไถ่ไปคนเดียว	คลบเลี้ยวพลาคดลาคหน้าคะมำ
ทั้งเทวอารักษ์ที่ศักดิ์สิทธิ์	ยืนเกาหิวกันแซ่เลดูคลำ
รวมสุรศักดิ์สิทธิ์ฤทธิภัย	ไล่ถล่ำขว้างขวานสะท้านอึ้ง
เมขลาเหาะลอยอยู่ช้อยชด	ถล่กดูคยีนตกก้ามะเฌิง
ถูกปากหมาเสียงเบ้งร้องเอ็งอึ้ง	วิ่งตึงตึงหนีตกหมคดทุกตัว " ๑

สัญลักษณ์ที่ไว้ใช้แทนอวัยวะเพศ และความสัมพันธ์ทางเพศ คือ

ชาย - งูเขียว ภูเขา กระต่ายชุกมะพร้าว บ้องกัญชา ขวาน

หญิง - รัง นกกระจอก หัวควาย มะพร้าว ฤๅษี ปากสุนัข

และใช้กิริยาอาการ ชุกมะพร้าว การสืบกัญชา หรือเพนินายเรื่องเมขลาต่อแก้ว
รวมสุรขว้างขวาน แทนพฤติกรรมทางเพศ

ข้อชนอยู่ที่ใช้สัญลักษณ์แสดงความน่าเกลียด ความวิปริต ความไม่สันหัด
และไม่ประสีประสาในเรื่องเพศ

บทศักรรยระหว่างขุนช้างและนางวันทอง

" วันทองหลุดผดุงนั่งหึงมั่งพัน	ขุนช้างงงงันเข้าข้างคอ
ปล้ำล้มจมเตี้ยงเสียงต่ำเอือก	วันทองเสือกตำผาหน้าป้อหลอ
ฮัศจรรยฟ้าสั่นฝนตกปรอ	เสียงจ้อไหลอาบซาบแผ่นดิน
ทุ่งปลาดีใจไล่ผดุงไชล	แต่ลวนตัวโตโตเข้าเกล้าหิน
เทพีเทพาเทียวหากิน	ว่ายวารินชำแรกแทรกถึงพื้น " ๒

๑ คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งตึงหัว หน้า ๒๒๒ - ๒๒๓.

๒ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๒๔๐.

สัญญาสัญญ์ที่กวีใช้แทนอวัยวะ และพฤติกรรมทางเพศ ได้แก่

ชาย - ปลา กุ้ง ปลาเทโพ ปลาเตพา

หญิง - หิน น้ำ

ข้อสันอยู่ที่กวีใช้สัญญาสัญญ์ได้เข้ากับบุคลิกของขุนช้าง

บทละครระหว่างพระไชยสุริยา และนางสุมาลี

" ขึ้นกบพัสตรรย์	เสียงครื้นครื้นขึ้น เขาหลวง
นกหกตกวังรวง	สัตว์ทั้งปวงง่วงงุนโงง
แคนดินถิ่นมนุษย์	เสียงดังดุจเพลิงโพลง
ตึกกว้านร้านเรือนโรง	โคลงกลอนเคลื่อนเขยื้อนโยน
บ้านช่องคลองเล็กใหญ่	บ้างตื่นไฟตกใจโจน
ปลูกเพื่อนเตือนตะโกน	ลูกโลกโผนโผนกันเอง
พิณพาทย์ระนาดฆ้อง	ตะโพนกลองร้องเป็นเพลง
ระฆังคังวังเวง	โห่งห่างแห่งแก่งกว้างคัง
ขุนนางต่างลุกวิ่ง	ท่านผู้หญิงวิ่งบุคหลัง
พลละวันคันคังคัง	พลั้งพลัดตกหกคะเมน
พระสงฆ์ลงจากกุฏิ	อุตุลุกลุกมือเเอร์
หลวงชีหนีหลวงเณร	ลงโคลนเลนเล่นผาคโผน
พวกวัดพลัดเข้าบ้าน	ฉานต่อฉานชานเชโค่น
คันไม้ไกวเอนโอน	ลึงค่างโจนโผนหกหัน " ๑

สุชาติ พงษ์พานิชให้ความเห็นว่า กวีใช้สัญญาสัญญ์แสดงถึงอารมณ์แห่งความรัก ความใคร่มีอำนาจมากมายล้นฟ้าดิน เป็นอำนาจที่มีพลังแรง สามารถทำให้เกิดความปั่นป่วน โกลาหล คัมหาราคะทำให้ผู้เกี่ยวข้องเดือดร้อน บุ่งเหยิง โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ ถ้าหากข้องแวะแม้แต่บ่อยจะเดือดร้อนยิ่งกว่าฆราวาส คือถ้าเป็นฆราวาสก็เพียงแต่

" ต่างลูกว้าง ท่านผู้หญิงว้างยุคหลัง พัลละวันคันตึงตัง พลังพลัดตกหกละเมน " แด่ถ้า
เป็นพระสงฆ์ " ลงจากภูฏี " นั่นคือการพ้นสภาพบรรพชิต เพราะเป็นการ
" ลงโคลนเลนแผ่นผาดโผน " โคลนเลนในที่นี้น่าจะเป็นสัญลักษณ์ของความแปดเปื้อน
สิ่งชั่วร้าย ทั้งฆราวาส และบรรพชิตไม่ควรจะ "...ตื่นไฟตกใจโจน" เพราะเป็นไพร่ราคะ
ซึ่งยากที่จะดับได้ นอกเหนือจากอารมณ์ขัน สุนทรภู์คงต้องการแสดงแนวคิดแก่ผู้อ่าน เช่นเดียวกับ
กับเนื้อเรื่องซึ่งแสดงปัญหาทางการเมือง °

หากจะมองอีกแง่หนึ่ง จะสังเกตเห็นว่า สุนทรภู์ใช้ความบางตอนเป็นสัญลักษณ์แทน
อารมณ์และพฤติกรรมทางเพศซึ่งรุนแรง ผาดโผน ความต้อจากบทสังขจรรย์ที่สนับสนุนแนวคิดนี้คือ
ตอนที่กวีบรรยายว่า นางสุมาลี "ตื่นนอนอ่อนอกใจ เคนไม้ไผ่ให้อาณู" ๒ สัญลักษณ์ดังกล่าว
ได้แก่

	"	เสียงครื้นครั่นขันเขาหลวง
	นกหกตกกรังรวง	สัตว์ทั้งปวงง่วงงุนโจง "
หรือ	" ตึกกว้านร้านเรือนโรง	โคลงคลอนเคลื่อนเขยื้อนโยน "
	" ขุนนางต่างลูกว้าง	ท่านผู้หญิงว้างยุคหลัง
	พัลละวันคันตึงตัง	พลังพลัดตกหกละเมน "
และ	" พวกวัชพลัดเข้าบ้าน	ล้านต้อล้านชานเชโคน
	ต้นไม้ไกวเอนโอน	ดิงค่างโจนโยนหกหัน " เป็นต้น

ข้อสันจากบทสังขจรรย์นี้คือ สภาพชุดมนที่กวีบรรยายแทนอารมณ์ และพฤติกรรม
ทางเพศ ซึ่งหากผู้อ่านมองอย่างลึกซึ้งจะพบว่ากวีแทรกแนวคิดไว้เตือนใจผู้อ่านด้วย

° สุชาติ พงษ์พานิช วิเคราะห์บทสังขจรรย์ในวรรณคดีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา
ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๐๔ - ๑๐๕ .

๒ พระสุนทรโวหาร (ภู่) กาพย์พระไชยสุริยา หน้า ๔๐.

๕) การแสลงยกย่อง (Irony) หรือสร้างทำเป็นเห็นคิ้วว

ก) การแสลงยกย่อง คือการยกย่องสรรเสริญ แต่ด้วยเจตนาจะแสดงความรู้สึกตรงกันข้าม ความขบขันที่เกิดเป็นความขบขันที่ละเมียดละไมอยู่ในที่ ๆ การเขียนทำนองนี้มักพบในวรรณกรรมประเภทเสียดสีเหน็บแนม และวรรณกรรมล้อเลียน เช่น เรื่องระเด่นสนไค ผู้อ่านจะรู้สึกว่าผู้แต่งมีความขบขันระคนเอ็นดูเมื่อกล่าวถึงระเด่นสนไคว่า

" เทียวส่ซอซอข่าวสารทุกบ้านช่อง เป็นสะเปียงเลียงทองของถวาย
ไม่มีใครชิงชิงทั้งหญิงชาย ต่างฝากกายฝากตัวกลัวบารมี " ๒

ตอนนางประเดะยกย่องระเด่นสนไคก็น่าขัน คือ
" จึงบนบอบบอบศัวกาศ์วบุญ ไม่รู้เลยพ่อคุณจะมีฤทธิ์
กระนั้นซิเมื่อพระเสด็จมา หมูหมาย่นย่อไม่รอดศึก " ๓

ลักษณะของการเขียนแบบแสลงยกย่องอยู่ตรงตัวละครในเรื่องไม่รู้ลึกลับว่า การกระทำของคนเป็นที่น่าสนใจอย่างไร การแสลงยกย่องเป็นการคบคิดรู้กันระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่าน ๔

กลวิธีการเขียนแสลงยกย่องนี้ พบว่ากวีใช้ในตอนอื่นๆอีก ได้แก่
ตอนนางประเดะคร่ำครวญอาลัยถึงความดีของท้าวประคู้สามี
" โอ้พ่อใจบุญของเมียเอ๋ย แปะคำพ่อเคยเชือกคอกไก่
ต้มปลาร้าตั้งหม้อกับหน่อไม้ เมียยังอาลัยไถ่อยู่กิน

๑ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ "วิจารณ์ระเด่นสนไค" วารสารรวมคำแหง

๒ : ๓๓ กรกฎาคม ๒๕๒๐

๒ พระมหามนตรี (ทวีปย์) บทละครเรื่องระเด่นสนไค หน้า ๑๕๕.

๓ ก. หน้า ๑๕๖.

๔ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ น.ก.

พระเกียรติคนมัวให้เมียขาย
เหลือติดกันกระบอกเอาจอกริน

แม่สายที่ยังไม่หมดสิ้น
ให้เมียกินวันละนิดคิคทุกวัน " ๑

ตอนระเค่นสันโคโธอวกศักคากับนางประดะ

" พี่ทรวงศักคากล้าหาญ
ปลาแห้งพี่เอาเข้าเผาไฟ

ข้าวสารเต็มกระบุงยังแบกไหว
ประเคี้ยวใจเกี้ยวเล่นออกเป็นจูณ " ๒

ในบทจับระบำตลก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้วิธีการเขียน
สร้างยกย่อง แต่เป็นการเลียนแบบท่วงทำนองเขียนของพระมหามนตรี (ทวี) ดังเช่น
ตอนรามสูรตำราบพระอรชุน

"
ไล่เคื่อนกิ้งกือลือครืนเกรง
ฮันการกินจะอวกให้เอ็งรู้
ข้าแกงแมวลายอีกหลายชาม
ได้เห็นฤทธิ์เราหรือหาไม่
มิได้จะแกลังสร้างอวกตัว

แต่ชั้นหมาถูกะยังร้องเอ็ง
คนตายเองกูตีไม่มีความ
ทั้งกึ่งกำปลาบูไม่เช็ดขาม
งูหลามต้มปลาร้าสิบห้าตัว
นานไปกลัวท่านจะสิ้นหัว
ใครดีชั่วเห็นกันในวันนี้ " ๓

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนนางวันทองคร่ำครวญอาลัยถึงขุนช้างก็น่าขัน คือ
" โอ้พ่อร่วมโพธิ์เตี้ยของเมียแก้ว

พ่อตายแล้วเมียเห็นจะเป็นผี " ๔

ในเรื่องเอ็งตั้งหัว ผู้แต่งสร้างบรรยายสภาพการเหาะของพระเอ็งตั้งหัว
และพระอ้าวตั้งโง่งอย่างน่าขัน คือ

"
แลละลิวปลิวลิวไม่พริบตา

เหาะข้ามยอดหญ้าแพรกไปในป่า
ทั้งสองราบุกพงเข้าคังคัง

๑ พระมหามนตรี (ทวี) บทละครเรื่องระเค่นสันโค หน้า ๒๑๘- ๒๑๙.

๒ ก. หน้า ๑๐๔.

๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทจับระบำตลก หน้า ๔ - ๕.

๔ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๘๑๑.

ข้ามหัวตอกอแห้วหมูแลหมูเประ
 ค่ายเร็วเหลือคันแปรแลไม้ทัน
 ข้างเหาะสูงสุกจริงยิ่งเวหน
 แคชั้นข้างแลไปเท่าไอยรา

ไปออกเผลาะก้อยกับกังหัน
 ล้วนแต่พันธุ์หมูไม้โนนา
 แลดูคันผักเบี้ยลงเรียหล้า
 กูตัวหนาเท่าสุนัขประจักษ์จริง " ๑

ในวรรณกรรมประเภทเสียดสีเหน็บแนม ผู้แต่งใช้กลวิธีการเขียนแบบสร้างยกย่องบุคคลเพื่อเหน็บแนมอยู่ในที่ เช่น ตอนพระมหามนตรี (ทรัพย์) กล่าวถึงอำนาจวาสนาของจมีนราชามาตย์ว่า

" ค่ายอำนาจราชศักดิ์นั้นหนักหนา

ถ้าเข้าคาแล้วแต่ล้วนเป็นสัตว์สิ้น " ๒

หรือ

" ขาวนกกพุทกันขึ้นเค็มที่
 กูในเรือนเหมือนแสงแมงคาเรือง
 ตอนจมีนราชามาตย์แต่งกายเพื่อจะไปเข้าเฝ้า

ว่ากลางคืนมีสีเนื้อเหลือง
 คนลือเลื่องพุกมากปากกริศา " ๓

" ลงจากหอกกลางทางหงส์ยาว

เมียมขวางามราวกับนายโรง " ๔

และ " เขาชมบุญเรียกเจ้าคุณราชามาตย์

..... " ๕

" ชื่อสัตย์สุจริตสนิสนม

คุณชายชมหนักหนาหาไม่เหมือน " ๖

คำประพันธ์ตอนท้าย ผู้แต่งใช้ "เจ้าคุณ" เป็นการเรียกเกินตำแหน่งจมีนราชามาตย์ และ "คุณชาย" เพื่อประชดประชันจมีนราชามาตย์เรื่องทำตัวเทียมเจ้านาย เช่นเดียวกับ

๑ คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งคิงหัว หน้า ๑๓๘.

๒ พระมหามนตรี (ทรัพย์) เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ หน้า ๙๘.

๓ ก. หน้า ๙๘.

๔ ก. หน้า ๙๘.

๕ ก. หน้า ๙๙.

๖ ก. หน้า ๘๐.

คุณสุวรรณเรียกหม่อมข้าว่า "หม่อมเบ็คสุวรรณค์" "หม่อมเบ็คน้อย" หรือ "เบ็คฟ้าพะงางาม"
อันแสดงลักษณะงดงามน่ารักเป็นการเห็นแบบหม่อมสุดซึ่งทำตัวเป็นเพื่อนชายอยู่ในที่ เช่น

" วันหนึ่งคุณโม่งผู้ไปร้องเปรี๊ยะ	ให้บ่าวทำข้าวเหนียวเหลืองหน้ากุ่ม
ผักชีพริกไทยใส่ปรุงร	น้ำกินกลืนฟุ้งจูงใจ
แล้วคิดถึงเบ็คฟ้าพะงางาม	ก็มนไส้ไว้เป็นขามปากไปละ " ๑

ในโคลงโลกนิติจำแลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้กลวิธีสร้าง
ยกย่องเห็นแบบบุคคลต่างๆ คือ

เห็นแบบบรรณาธิการหนังสือพิมพ์	
" ลิ่นหญิงคานกแรง	จุ่มกมก
อีกลวดหนามกาหนก	ยากแท้
คาเอคิเตอร์จ	นาแต่ง
ห้าสิ่งนี้แหลมแล	รวครูเร็วจริง " ๒

เห็นแบบหนุ่มที่ชอบเที่ยวกลางคืน

" บรรทมยามหนึ่งไ้	ทรงฤทธิ์
หกทุ่มหมอบัดติค	หัวแท้
สามยามพวกพาณิช	นรชาติ
คืนสี่ยามนันท	หนุ่มผู้ทันสมัย " ๓

๑ คุณสุวรรณ เพลงยาวเรื่องหม่อมเบ็คสุวรรณค์ หน้า ๖๓๓.

๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๓๒.

๓ ก. หน้า ๑๐.

ข) การสร้างทำเป็นเห็นดีด้วย แม้จริงผู้แต่งมีน้ำเสียง หรือจุดประสงค์
จะตำหนิ เช่น ในโคลงโลกนิติจำแลง ดังโคลง

" มีเรือนต์ชี้หา	ลำนอ
เพื่อนหกคนเพียงพอ	จะเลี้ยง
เมียน้อยเจ็ดคนคลอ	เคล้าเล่น สนุกแ
เสื้อแปดผ้าเก่าเหยียง	อย่างโก้สมสมัย " ๑

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตำหนิบุคคลที่ใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย มากกว่าจะ
ทรงยกย่องความทันสมัย เช่นเดียวกับเมื่อทรงกล่าวถึงบุคคลที่ชอบโอ้อวด ว่า

" ใจหวนจิตใจพิน	โง่งเนง
ปากโป้งชมตัวเอง	เอิกไว้
พบปราชญ์บ่อต้องเกรง	แพ้ปราชญ์
ปราชญ์อาจกลับแพ้ได้	เพราะแพ้เสียงคุย " ๒

น้ำเสียงของพระองค์ในคำประพันธ์แสดงวัตถุประสงค์เชิงตำหนิ มากกว่าจะทรงเห็นด้วย

๓) การสร้างลักษณะขัดแย้ง (contrast) การกล่าวถึงสิ่งที่มีลักษณะ
ขัดแย้งกัน เป็นกลวิธีสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งผู้แต่งใช้หาสยรส ลักษณะขัดแย้งที่ผู้แต่งใช้ได้แก่

ก) การสร้างลักษณะขัดแย้งด้วยวิธีการใช้คำ เป็นการใช้อยคำซึ่งมีศักดิ์
ของคำต่างกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งทางถ้อยคำ และข้อความ ผู้แต่งจะกล่าวถึงสิ่งต่ำๆ
หรือสามัญด้วยถ้อยคำอันมีศักดิ์สูง หรือกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสียงามหรู แล้วหักความหลบลง
เป็นเรื่องสามัญคาๆทันที เช่น ในเรื่องระเด่นสนโต ผู้แต่งบรรยายสภาพระเด่นสนโตว่า

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๓๗

๒ ก. หน้า ๔.

" อยู่ปราสาทเสาคอกยอกคว้น
มีทหารหอนเห่าเฝ้าเฝ้าโมงยาม

กำแพงแก้วแล้วลั่นค้ายเรียวหนาม
คอยปราบปรามประจามิตรที่คิดร้าย " ๑

จากคำประพันธ์ ผู้แต่งกล่าวถึงปราสาทของระเด่นสันไค แทนที่จะโอ้อวดงาม
กลับกลายเป็น "เสาคอกยอกคว้น" แสดงสภาพทรุดโทรมอย่างเหลือขนาด หรือกำแพงแก้ว
ซึ่งควรจะเป็นปราการอันแข็งแรงดังที่เคยอ่านในเรื่องอิเหนาว่า

" รอบราชนิเวศน์เชคชัคค์ มีปราการแก้วกันสูงสุด
ชุมทวารบานสุวรรณชมพูษ ประคูดักช่องภูฏีสลับกัน " ๒

กลับเป็นเพียงล้อมค้ายเรียวหนามเท่านั้น ทหารซึ่งคอยรักษาวังมีหน้าที่เพียง "หอนเห่าเฝ้า
โมงยาม" เป็นลักษณะขัดแย้งกันที่แนะนำให้ผู้อ่านคิดไปถึงสุนัขพันธุ์

หรือ ตอนระเด่นสันไคตื่นนอน และทำกิจวัตรประจำวัน

" ครั้นรุ่งแสงสุริยันตะวันไก่อ ไก่อไค้งลงในอ่างแล้วล้างหน้า
เสร็จเสวยข้าวตังกับหนังปลา ลงสระสงรงคงคาในท้องคลอง " ๓

คำ "เสวย" เป็นคำราชาศัพท์ สภาพการเสวยทำให้คิดถึงอาหารที่จัดสรรมาอย่างดี
ชัดกับ "ข้าวตัง" และ "หนังปลา" การ "สระสงรง" ก็เช่นกัน แทนที่ตัวละครจะ

"สระสงรงสุคนธ์ธาร" กลับเป็น "คงคาในท้องคลอง" ไป

ความจริงพระมหามนตรี (ทรัพย์) มิได้บรรยายสภาพชีวิตของตัวละครเกินความ
จริงเลย การที่ระเด่นสันไคอาศัยในบ้านที่จะพังมีพังแหล่ หรือการรับประทานข้าวตังกับ
หนังปลา และอาบน้ำคลองเหมาะสมกับสภาพของท่านอยู่แล้ว หากผู้แต่งกล่าวว่าของท่านสันไค

" อยู่กระท่อมเสาคอกยอกคว้น "

" กินข้าวตังกับหนังปลา "

" ลงอาบน้ำคงคาในท้องคลอง "

๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) บทละครเรื่องระเด่นสันไค หน้า ๑๕๕.

๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๔.

๓ พระมหามนตรี (ทรัพย์) บทละครเรื่องระเด่นสันไค หน้า ๑๕๖.

ผู้อ่านจะไม่รู้สึกขบขันอะไรเลย เพราะเป็นสภาพธรรมดาที่เคยเห็น ความขบขันอยู่ตรงที่ผู้แต่งใช้คำ "ปราสาท" "เสวย" และ "สระสรง" ซึ่งมีศักดิ์ของคำชัดกับคำอื่นๆ ในวรรค และยังขัดแย้งกับยศศักดิ์ของตัวละครที่ผู้แต่งอุปโลกให้เป็น "ระเณน" เทียบเทียบกับระเณนมนครีในเรื่องอิเหนาอีกประการหนึ่ง

การสร้างลักษณะขัดแย้งดังกล่าว เป็นกลวิธีที่พระมหามนตรี (ทรัพย์) นำมาใช้สร้างหาสยรสีในเรื่องระเณนสันโดห์โดยตลอด ผู้แต่งอื่นๆ บางท่านนำกลวิธีนี้ไปใช้บ้าง แต่อยู่ในลักษณะเลียนแบบกลวิธีของพระมหามนตรี (ทรัพย์) และไม่เหมาะเจาะจะคมคายเท่า เช่น ในเรื่อง เอ็งคิงหัว ตอนชมเมือง

" สันกรุงไกรใหญ่ลิบยี่สิบศอก	กำแพงคอกป้อมคูสูง่า
แต่ล้วนแล้วเรียวหนามงามนัยน์ตา	ทวารารอยไฟจี้ไต้คำ
ปรางค์ปราสาทโชนะโยโย่โยก	พระพายโบกเพียงยอดจะถอดคว่ำ
ผาผั่งไม้คั่นจนประจำ	ท้าวเธอทำน่าสนุกสุขสำราญ " ๑

ในบทขับระบำตลก^๑ ก่อนกล่าวถึงพระอรชุนว่า

" อยู่ในวิมานรูจี	ภูมีขบเขามาถุชา
ให้อยากหวานหวานรำคาญอก	มุนหมกเสือกสนเที่ยวกันหา
เปิดม่านเห็นข้าวตังกับหนังปลา	เสวยทิพย์โอชาสำราญใจ " ๒

หรือตอนกล่าวถึงนางเมขลา

" อยู่วิมานสองห้องแก้ลำพัง	ที่แถวทิมริมวังข้างโรงสี
กินทิพทุกเวลารাত্রี	ที่เรือนมีแค่ข้าวไวก่ลัวใคร " ๓

การที่ผู้แต่งบรรยายสภาพเมืองของท้าวอุดมโคตรว่าทุคติทรม หรือนางเมขลาประทับแถว "ทิมริมวังข้างโรงสี" และพระอรชุนออกอยากจนต้อง "เสวยข้าวตังกับหนังปลา" นั้น

^๑ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งคิงหัว หน้า ๑.

^๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทขับระบำตลก หน้า ๒.

^๓ ก.

ดูไม่สมเหตุผลเพราะไม่มีสาเหตุอันใดที่จะทำให้ตัวละคร เป็นเช่นนั้น นอกจากผู้แต่ง ต้องการให้ซับซ้อนแบบแปลกๆ เท่านั้น

การสร้างลักษณะขัดแย้งด้วยวิธีการใช้คำอีกลักษณะหนึ่ง คุณสุวรรณนำมาใช้กับ บทสังลาในเรื่อง คุณรุทหรือเรื่อง เป็นการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายขัดแย้งกันอย่างรุนแรง คือ

" โอว่าพระทูลกระหม่อมแก้ว	หนีเมียไปแล้วพระโคมศรี
มิได้ส่งสนทนาพาที	<u>สฤณียังรู้สั่งยมมนา</u>
<u>จระเข้ยังรู้สั่งอากาศ</u>	<u>สิงหราชยังรู้สั่งมเหษี</u>
<u>หัตถ์ยังรู้สั่งไอยรา</u>	<u>นาคายังรู้สั่งสุบรรณ</u>
<u>เหมราชยังรู้สั่งซึ่งคูหา</u>	<u>แต่มีจณายังรู้สั่งซึ่งไพร่สิทธิ์</u>
<u>พยัคฆ์ยังรู้สั่งมฤคิน</u>	พระภูมินทร์ควรพาไม่อาลัยลา " ๑

สิ่งที่ผู้แต่งนำมาจับคู่สังลานั้น บางคู่เป็นศัตรูกัน

สิงหราช - มเหษี	หัตถ์ - ไอยรา
สุบรรณ - นาคา	พยัคฆ์ - มฤคิน

บางคู่ แทนที่ศัตรูจะต้องสังลาถึงกันอยู่ คุณสุวรรณกลับให้สังลาถึงกันอยู่ซึ่งตรงกันข้าม กับศัตรูนั้นอยู่จริง ๆ หรือสลับที่กับศัตรูอื่น เช่น

นกอยู่บนบก และมักบินในอากาศ	- <u>สฤณียังรู้สั่งยมมนา</u>
จระเข้อยู่ในน้ำ	- <u>จระเข้ยังรู้สั่งอากาศ</u>
ปลาอยู่ในน้ำ	- <u>แต่มีจณายังรู้สั่งซึ่งไพร่สิทธิ์</u>

กลวิธีดังกล่าวนี้ ผู้แต่งจะต้องเข้าใจสภาพขัดแย้งของสิ่งที่นำมาจับคู่สังลากันได้ อย่างดีเป็นการจงใจสลับคู่เพื่อให้ผู้อ่านซับซ้อน และเพื่อล้อเลียนกวีที่ชอบให้สิ่งที่มีความสัมพันธ์ หรือต้องพึ่งพาอาศัยกันว่าสังลา ๒

๑ คุณสุวรรณ บทละครเรื่องคุณรุทหรือเรื่อง หน้า ๘๖.

๒ บุญ วิชาการ วิเคราะห์วรรณกรรมคุณสุวรรณ หน้า ๖๑.

ข) พฤติกรรมซึ่งมีลักษณะขัดแย้งกัน อาจเป็นลักษณะขัดแย้งระหว่าง
ความคิดและพฤติกรรมที่แสดงออก หรือการกระทำกับคำพูด เช่น ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน
ตอนนางศรีประจันคร่ำครวญว่าอยากจะทำตัวตายตามสามี

" เมียจะตายตามตัวกสัวผีหลอก	กสัวหายใจไม่ออกเมื่ออาสัญ
จะโจนนํ้าให้ตายไปตามกัน	ก็กสัวจะเซ้มนั้นจะคาบไป
เมียจะเชือกคอตายเสียหลายครั้ง	แต่อร้งกสัวเจ็บเชือกไม่ได้
จะผูกคอตายเชือกมาเตรียมไว้	เชือกก็ใหญ่กสัวรัดมันคั่นคอ
ไอ้พ่อออพิมของเมียแก้ว	ตายแล้วกสัวจะไปไม่พบพ่อ
จึงคิดแล้วคิดเล่าเฝ้ารื้อร	กระไรชลอยู่ไปให้ชรา " ๑

ความต้องการจะทำตัวตาย ขัดกับความหวาดกลัวของตัวละคร คือ

จะเชือกคอตาย	-	กลัวกสัวเจ็บ
จะผูกคอตาย	-	กลัวกสัวเชือกรัดคอ
จะโจนนํ้าตาย	-	กลัวกสัวจะเซ้

ที่ร้ายที่สุดคือ อยากตาย แต่กสัวจะหายใจไม่ออก

ตอนขุนแผนลักนางวันทองไป ขุนช้างเสียใจจนถึงกับจะทำตัวตาย ดังกลอน

" วันทองไม่อยู่เพียงครู่เดียว	ก็หาจะมีใครจะเหสีวจะแลไม่
สิ้นบุญวันทองของจะไว้โย	หุบต้อยให้แตกไปเสียบัดนี้
ฉวยหอกมาทูนไว้เหนือหัว	กูจะแกล้งแทงตัวให้เป็นผี
ขอให้เข้าง่ายง่ายตายก็ดี	ข้าวของทั้งนี้จะใส่โลง
แล้วทิ้งหอกวิ่งออกไปครัวไฟ	ฉวยสากแผ่นไพลาร้าโอง
โยนหม้อข้าวทิ้งวิ่งโกรงโกรง	ตายโหงตามเมียเสียเถิดรา
กลับหมุนเข้าไปข้างในห้อง	เอาเชือกผูกคล้องกับชั้นฝา
แล้วผูกเอวห้อยโยนโยนตัวมา	ร้องจ้ำกั้วมาช่วยกู " ๒

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๒๕๐.

๒ ก. หนา ๑๔๒๕

ความขัดแย้งอยู่ที่ขุนช้างคร่ำครวญว่าจะฆ่าตัวตาย แต่กลับกลัวทรน เพราะหอกแทงไม่ค่อยเข้า ที่น่าขันก็คือ ขุนช้างจะผูกคอตาย แต่กลับไปผูกตรงบันได ข้างข้างร้องให้คนช่วยเสียงดังเสียด้วย

๗) การเขียนแบบนิพนธ์ธรรมเนียม ลักษณะที่เห็นได้ชัดอย่างชัดเจนในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยคือ มักมีรูปแบบการเขียน และการพรรณนาเป็นไปในทำนองเดียวกัน ทั้งนี้เพราะกวีมักนิพนธ์ธรรมเนียม (convention) ในการเขียน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบและวิธีการพรรณนาจากครู หรือกวีรุ่นเก่าๆ จนกลายเป็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นขนบ (tradition) ที่ควรยึดถือ กวีบางท่านทำผิดไปจากธรรมเนียม ก็มักถูกวิจารณ์ว่าทำผิดแบบแผน เช่นศรีปราชญ์แต่งอนรุทธคำฉันท์ นำบทไหว้ครูไปไว้ในตอนท้ายแทนที่จะไว้ตอนต้นเรื่อง มีผู้วิจารณ์ว่าศรีปราชญ์ทำผิดแบบแผน เป็นผลให้ชีวิตของท่านวิปริตในบั้นปลาย เพราะไม่ตามครู บางคนก็นิยมชมชื่นว่าศรีปราชญ์เป็นกวีที่กล้าหาญ สามารถแหวกกรอบวรรณคดีเก่าออกมาได้ ลักษณะที่เป็นธรรมเนียมในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยนั้น ฤทลภา มัลลิกะมาส กล่าวไว้เป็นสองลักษณะคือ

ก. มีโครงสร้างที่เป็นแบบแผน วรรณกรรมร้อยกรองของไทยทั่วไปมักจะขึ้นต้นด้วยประณามบท หรือบทไหว้ครู มีธรรมเนียมนิยมในคำนำขึ้นหลักมด หรือลักษณะการแต่ง เช่น เรื่องที่แต่งเป็นกลอนบางประเภทขึ้นต้นด้วยวรรครับ หรือถ้าเขียนกาพย์ห่อโคลงจะขึ้นต้นด้วยกาพย์ยานี ๑๑ สลับกับโคลงสี่สุภาพเหมือนกัน เป็นต้น นอกจากนั้น ตอนจบเรื่องมักจะบอกชื่อผู้แต่ง เหตุที่แต่งอีกด้วย ลักษณะและวิธีการดังกล่าว มักพบเสมอไม่ว่าจะมีแปลกแตกต่างออกไป

ข. มีธรรมเนียมนิยมในการบรรยายและการพรรณนาอย่างเข้าแบบ เช่น การชมนก ชมไม้ ชมโฉม แต่งตัว ชมรถ กร่ำครวญเมื่ออยู่เสด็จพราภ หรือบทอิศสรย์ จะพรรณนาความรู้สึกหรือการบรรยายเรื่องคล้ายคลึงกันจนเรียกว่าเข้าแบบ^๑

ในวรรณกรรมล้อเลียน ผู้แต่งมักใช้วิธีการบรรยาย หรือพรรณนาให้เนื้อหาผิดไปจากธรรมเนียมเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การล้อเลียนเนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรองเก่าๆที่ยึดแบบแผน หรือธรรมเนียมนิยมอย่างน่าขัน ผู้อ่านจะพบว่าวิธีการบรรยาย หรือพรรณนาผิดไปจาก

ประสบการณ์ทางวรรณกรรม จะเกิดความประหลาดใจในความแปลก แปลง พิสดารออกไป และเกิดความรู้สึกขบขันในทันที เช่น

ก) บทไหว้ครู ในวรรณกรรมร้อยกรองประเภท โคลง ฉันท์ ลิลิต มักจะขึ้นต้นด้วยประณามบท หรือบทไหว้ครู เนื้อหาเป็นการชมบ้านชมเมือง บรรยายพระเชษฐาอนุภาพของพระมหากษัตริย์ ความเกษมสุขของราษฎร ไหว้พระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ และสรรเสริญเทพเจ้า เช่น บทไหว้ครูจากลิลิตเพชรมงกุฏ ตอนหนึ่งว่า

"	ศรีสวัสดิ์ปรีการมย์	ประณมนี้วประณต	ทศนัชประชุม
	ต่างไกลสม์สุนทเรศ	โอรนร เกศอภิวาท	สยามภูวนาถโมลิต
	องค์จักรกฤษณ์กับเลิศ	กาญจนาเมศศศิธร	เป็นอมรจักรพาฬ
	เทเวศพนัสสถานอาสภรณ์	อีกอัครราชาธิไศย	ถวัลยราชกษัตริย์พิเศ
	จรรโลงเกตกรุงทวารว	ศรีอยุธยาศโยค	ขอนฤศกทุกขภัย
	นฤจัญไวยาราภ	จากวรอาคมวิมล	ข้อยข้าจะนิพนธ์ลิลิต "

แต่ในเรื่อง เอ็งตั้งหัว มีบทไหว้ครูที่ผิดไปจากนิทานคำกลอนทั่วไป และมีลักษณะล้อเลียนการพรรณนาตามธรรมเนียมนิยมของบทไหว้ครูในวรรณกรรมร้อยกรอง คือ

"	จะไหว้ครูผู้คร่ำตามท่านอง	ประณมหักจักจวางกลางหมอง
	ข้าจะไหว้ครูก่านับสัปเดร่อ	ที่เหี่ยวทองอยู่ทุกถิ่นรณกันเกลือ
	อีกทั้งคุณครูคนที่ปล้นเรือ	ที่เป็นเกลอกันกับปียอดดีเหลือ
	ข้าจะไหว้ทรงฤทธิ์ท่านกิดปั้น	ล้วนชาติเชื้อชายชัคจนกัตะลา
	อีกคุณโปคุณแก้วทั่วโลกา	ทั้งเทียนเหลียงเทียนสินสิ้นตั้งห้า
	ข้าจะไหว้ไม้สามอันเชิงชั้นคลอง	ทั้งคุณกึ่งคุณปลาน้ำเต้าปู
	ครูไม้คำไม้แดงที่แรงครู	ครูไฟทองผ่องวันและกีนุกู
		ครูกันชาตากุล้วนทีจริง "

^๑ พระยาพระคลัง (หน) ลิลิตเพชรมงกุฏ หน้า ๒๙.

^๒ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งตั้งหัว หน้า ก.-ข.

"ครู" ที่ผู้แต่งให้กลับกลายเป็น สัปเหร่อ "ครูคนที่ปล้นเรือ" และการพนันทั้งหลายที่ผู้แต่งถือว่าเป็นครู มี หว่ย โป ถั่ว กุ้ง ปลา น้ำเต้า ปู ไม้สามชั้น ไม้ค้ำไม้แดง และไฟชนิดต่างๆ

ข) การชมโฉม บทชมโฉมตัวนางในวรรณกรรมร้อยกรองทั่วไป ผู้แต่งมักมีแนวเปรียบเทียบอย่างเข้าแบบ เป็นการชมความงามของร่างกายทุกส่วนที่งามพร้อมไม่มีที่ติ และเป็นความงามในอุดมคติ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์ชมโฉมนางสีดา ดังกลอน

" พิศพักตร์มิ่งพักตร์ดั่งจันทร์	พิศขนงก่งงอนดั่งคันศัลย์
พิศเนตรดั่งเนตรมฤติน	พิศทนต์ดั่งนิลอันเรียบราย
พิศโอษฐ์ก่งหนึ่งจะแย้มสรวล	พิศนวลก่งสืมนิยาย
พิศปรางดั่งปรางทองพราย	พิศกรรณคล้ายกลีบบุษบง
พิศจุไรดั่งหนึ่งแก้งวาค	พิศคอวิลาศดั่งคอหงส์
พิศกรดั่งวงคชาพงศ์	พิศทรงดั่งเทพกนิรา
พิศถันดั่งประทุมเกสร	พิศเอวเอวอ่อนก่งเลขา
พิศผิวผิวอ่อนดั่งทองคำ	พิศจรีทกิริยาก็จับใจ " ๑

ในเรื่องระเด่นสนั่นไค ระเด่นสนั่นไคกลับชมโฉมนางประแต่ว่า

" สู้ระหงทรงเพรียวเรียวรูป	งามจะบ้ายคล้ายอุรุกะหลาปาก
พิศแต่หัวตลอคเต้าขาวแต่ตา	ทั้งสองแก้มกลีบถักงูดกยอ
คิ้วโก่งเหมือนกงเขาคีคิ้วาย	จมูกละม้ายคล้ายพริ้วาขอ
หูกลวงควงพักตร์หักงอ	ลำคอโคตคันคั่นกลม
สองเต้าห้อยตุงดั่งดงคะเคียว	โคนเฝียวแห่งรวบเหวือนบวบต้ม
สวดยสลายาจุกพระโอษฐ์อม	มันน่านาเขย่นาขนนางเทวี " ๒

จะเห็นว่า ผู้แต่งชมหูของนางประแต่ว่า "หูกลวงควงสมร " แทนที่จะชมว่างามก่ง "กลีบบุษบง" คิ้วโก่งเหมือน " กงเขาคีคิ้วาย " แทนที่จะโก่งเหมือน "คันศัลย์" และ ถันดั่ง "ดงคะเคียว " แทนที่จะงามอย่าง "ประทุมเกสร " เป็นการชมความงามอย่างผิด

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๒ หน้า ๒๔๑.

๒ พระมหามนตรี (ทวีปย์) บทละครเรื่องระเด่นสนั่นไค หน้า ๒๒ - ๒๓.

ธรรมเนียมนิยม แะภาพอันน่าชื่นของตัวละคร เพื่อล้อเลียนนางบุษบาในเรื่องอิเหนาไปในตัว

ลักษณะการชมความงามอย่างฉกฉวยนิยมเพื่อล้อเลียนตัวนางที่งามอย่างไม่มีที่ติในวรรณกรรมร้อยกรองทั่วไปนี้ ยังพบอีกในเรื่องวงศ์เทวราช และเรื่องเอ็งคิงห้า ทั้งในตอน พระวงศ์เทวราชชมโฉมนางบุษบงว่า

" งามพักตร์ผ่องเพียงจันทร์ เพ็ญ	นาสิกเพ็คนิดเห็นไม่ชัดขวาง
โขนฐกว้างขวางสันดูสำอาง	สองปรางคังจะย้อยห้อย เปนพวง
ผิวพร้อยรอยแผลพระยอกหนา	คังเลขาไว้ให้ชมสมที่หวง
นัยเนตรเหลือองแก่งไวกอลง	งามทรวงทองประทุมมาลี
เคลือบกล้อยหนอยหนึ่งแต่ไม่ยาน	กล้วยภูมิฐานไถ่กลมพอสุมที่
ปั้นพระองค์สมทรงที่ฟุ้งฟี่	สองเพลาเท่ากัทธิไม่เล็กเลย " ๑

ตอนพระเอ็งคิงห้าชมโฉมนางสังขะอุก ดังกลอน

"จะแลไหนก็วิไลแลลบลักษณะ	วรลักษณะผิวกล่ำค่าหมัดไ้
โขนฐแผะแบะบางอย่างกามปสี	พระนารีเขียวผ่องเหมือนทองสิง
ทั้งกายกร่อนโยนคังโคนกล้วย	ดูแสนสวยประเสริฐเลิศผู้ถึง
ทั้งผิวเนื้อนุขน้องอย่างทองบลัง	ขากถึงแขนก็คอกคอกก็โป
ช่างงามสันสารพันแก้มกรรมเทศ	ทั้งสองเนกรโอบตรุมลดูโหล
คอเป็นปุ่มคางโป่งโคงโกโร	ตะโพกโตผึ่งผายกล้านางวิ้ว " ๒

ค) บทชมธรรมชาติ ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของวรรณกรรมร้อยกรอง คือผู้แต่งนิยมบรรยายความงามธรรมชาติอย่างพิศดาร มักเน้นความสวยงามของป่าอันสะพรั่งพร้อมด้วยพรรณไม้ดอกไม้ และสัตว์นานาชนิด เช่น ในเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนตัวเจ้าจักรุทิศพามาเฝ้า และธิดาออกเที่ยวชมป่า

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช
หน้า ๒๗.

๒ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งคิงห้า หน้า ๑๗๖.

"
 หอมตระหลบกลีบกลั่นคอกใบไผ่
 ดูฉายขึ้นพันพรรณล้วนนุปลา
 พระยาอภัยหักกิ่งเก็บจาปี
 พระมารคกรีกเลียบเก็บนางแย้ม
 ผูก่านัลชวนกันเก็บจาปา
 ขึ้นลีลาศเรียบเดินเนินไศล
 ระรื่นในหว่างเวียงแจ้งศิริ
 ย้อยระย้าสองข้างหว่างวิถี
 แล้วเลือกที่ใบตึกให้ชิดา
 ให้โฉมของทรงแถมซึ่งเกกา
 ใส่ห่อผ้าแพรหม่นแล้วชมเชย " ๑

ในเรื่อง เอ็งตั้งหัว มีบทชมสวน แต่เป็นไปในทำนองล้อเลียน ดังกลอน
 " ฝ่ายสังขะอุคหน่อวรรณาก
 ล้วนนุปลามาสิที่ในไผ่
 เก็บสะเคาเต่าร้างทั้งหมามุ้ย
 ช่างรวยรินกลั่นตะไคร้กระไรเลย
 แ้วโก่งเลียบเก็บคอกมะขามเทศ
 สองพี่เลี้ยงกางเลียบเก็บหัวปลี
 แล้วโฉมของทรงเค็ดคอกนุปลี
 พวกรักหลวงกรีกศอกเก็บคอกมะคัน
 เทียวประพาสเชยชิดพิสมัย
 อรโหขึ้นชมอารมณ์เชย
 กลิ่นนุญนุยหอมคำเบยจริงแม่เอ๋ย
 นางทรมเชยเค็ดคมชมว่าดี
 ขึ้นปักเกศสอคนแถมเกศ
 พวกรับรู้หุบเลียบเก็บฉัพชาน
 แถมเกศให้เหล่านางสาวสร
 แล้วชวนกันพร้อมพักตร์ร้องลักรา " ๒

จะเห็นว่า พรรณไม้ที่ผู้แต่งกล่าวถึง เป็นพรรณไม้ที่ทั่วทั่วไปไม่เคยกล่าวชมเลย

ตอนพระเอ็งตั้งหัว และพระอ้าวตั้งโง่งชมคงก็เช่นกัน ผู้แต่งพรรณนาถึงธรรมชาติที่ไม่เคยมีใครกล่าวชม เป็นการเขียนอย่างฉิธรรมนิยมนิยมซึ่งแฝงออกไปอย่างน่าขัน คือ

" โนนแน่นเจ้าเขาเรียกนกโกหุ
 ที่บินนั้นนกชันน้ำต่ำลงมา
 ถัดไปโนนโคนกระบอกนกกะบะ
 ที่จับห้อยหัวทนกกระบวย
 มันจับอยู่ต้นโถยอดพรอดนักษนา
 นันนกกาแลสล้างหางเหมือนพวย
 นกกระทาคราะถางกระโถนถั่ว
 บนต้นกล้วยนั้นแน่นพ่อนกหม้อตาล " ๓

๑ พระสุนทรโวหาร(ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ หน้า ๕๙.

๒ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งตั้งหัว หน้า ๑๗๑ - ๑๗๒.

๓ ก. หน้า ๔๔.

และตอนชมสัตว์

" แล้วพระองค์ทรงเดินมาเกินแรง
ทั้งเมงฉาบเมงแกลบแลบไป
ที่ตื่นเขาเหล่าสัตว์จัตุบาท
ทั้งกิ้งกือกิ้งก่าล้วนน่าชม
นั่นจึงจกกกกันพันเป็นกลุ่ม
นั่นหนูผีชี้หนูฟูกไล่ตุ๊กแก

เห็นหมู่แมงกระชอนร้อนไสว
พระบอกรั้วอวตังโองโง้งโคงค์ชม
บ้างเปื้อนยาตรป็นอยู่ดูออกถม
เหล่าจิ้งเหลนเล่นลมแล้วเหลียวแฉ
โน้นแมงมุมเข้าหมู่ปูแสม
ไปปะแย้กัคยับกินตับไต " ๑

ยามค่ำคืนก็เช่นกัน ในวรรณกรรมร้อยกรองโดยทั่วไป ผู้แต่งนิยมบรรยายความงาม
ของธรรมชาติ บางครั้งก็นำธรรมชาติมาสัมพันธ์กับอารมณ์ของตัวละครด้วย เช่น ในเรื่อง
รามเกียรติ์ ตอนพระรามบรรทม

"
ควาเคือนเลื่อนลับเมฆา
พระพายพัดเรณูกระจายจร
ทิวากรร่อนร้องถวายเสียง

เหนือที่เพนแก้วลงกรรณ
สุริยาเรืองแสงประภัสสร
หอมกลิ่นอ่อนอ่อนลอยมา
สำเนียงสนาละลั่นป่า " ๒

หรือตอนอิเหนาครวญถึงนางจินตะหรา กวีบรรยายว่า

" ครันล่องปทุมยามราตรี
.....
แต่กรุ่นกรวญรวนเรคะเนนีก
พระเอยม่านสุวรรณพรณราย
น้ำค้างพร่างพรหมสูมามาลัย

ก็เข้าสู่แท่นที่ไสยา
.....
จนยามดึกเดือนสองแสงฉาย
ลมชายตามช่องมัจฉาท้ององค์
แบ่งบานแย้มกลีบกลิ่นส่ง " ๓

๑ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งตึงหัว หน้า ๔๐-๔๑.

๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๓
หน้า ๔๕๑๔.

๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๔๔.

ในเรื่องระเด่นสันไค ผู้แต่งพรรณนาธรรมชาติยابคำคินเช่นกัน แต่พรรณนาอย่างพิภพธรรมนิยมโยบ เป็นไปในทำนองล้อเลียน และมุ่งให้น่าขัน คือ

" แล้วเอนองค์ลงเหนือเสื่อกระจุก	นอนนิ่งกลิ้งหูกอยู่ในห้อง
เสนาะเสียงสำเนียงพิราบบร้อง	ครางกระหิมครีบก้องบนกบหูก
แว่วแว่วเค้าแมวในกลีบเมฆ	คูวิเวกลงหลังคาเที่ยวหาหนู
พระเคยบิณฑุรแลชะเง้อดู	ควาวเคื่อนรูปภูไม่เห็นตัว
พระพายฉายพักอุคพิค	พระทรงฤทธิ์เต็มกลัดจอนสันหัว
หอมชื่นคอกอัญชันที่คันร้าว	ฟุ้งตระหลบอบทั่วทั้งวังใน " ๑

ง) บทลงสรงทรงเครื่อง ในวรรณกรรมร้อยกรอง โดยเฉพาะบทละคร กวีมักบรรยายบทลงสรงทรงเครื่องเสมอ เช่น เมื่อตัวละครจะออกไปปฏิบัติภารกิจ เดินทาง หรือออกรบ กวีจะบรรยายเริ่มแต่การสระสรงสุคนธาร แก่งกาย การแต่งกายกวีจะพรรณนาอย่างละเอียดลออวิจิตรบรรจง บอกทั้งลักษณะสีส่น และแม้แต่อาวุธที่ตัวละครใช้ประจำกาย เช่น อิเหนาจะถือกริช พระรามจะกุมกร ถ้าตัวละครค่อนข้างสำอางจะถือผ้าเช็ดหน้า เช่น มีสาธุณาการณ " ถือเช็ดหน้าชมพู่ใจ " ดังตัวอย่าง ตอนอิเหนาลงสรงและทรงเครื่อง คือ

" เมื่อนั้น	ระเด่นบนกรวีเจิดฉิน
ครั้นจะใกล้ไขกวีรวรรณ	ทรงธรรม์บรรทมตื่นฟุ้งองค์
เสียงไก่อกระชั้นชันชาน	แซ่ประสานสำเนียงเสียงบุหรณ
เสด็จจากแท่นสุวรรณบรรจง	มาชำระสระสร้งสนธิ
น้ำใสไขฝกประทุมทอง	ดินฉ้นหันขนองเข้ารองสู
ทรงสุกนธ์ปิ่นสุวรรณกำภู	หอมระรื่นชื่นชุกกลิ่นชะมด
สอกลัสนับเพลาเนาหน่วง	โสมพิสัณห์พุ่มม่วงกำนชด
ถลององค์อินทรธนูสะบัดคด	คุมประคัมมกรกรจนา

๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) บทละครเรื่องระเด่นสันไค หน้า ๘๘ - ๘๙.

เจียรบาคตากสูวรวณแหววรับ

ตามทีศัทัพบรวงวงจจินคา

ชำมรงค์ลงยาประดับเพชร

ทรงมหามงกุฎกรรเจียกจอน

กรองศออันสลัทับช้างสา

พาหาพาหุรัศทองกร

แต่ละเป็นดยอโคใหญ่เท่าบัวอ่อน

กรายกรรุมกริชจรลี " ๑

ในวรรณกรรมล้อเลียน ผู้แต่งจะบรรยายลักษณะให้แตกต่างไปในทางตรงกันข้าม ด้วยการอาศัยกลวิธีบรรยายแบบเค็ม เช่น ในเรื่องระเด่นสันไค ตอนระเด่นสันไคอาบน้ำ และแต่งกาย ผู้แต่งบรรยายการ " ลงสรงทรงเครื่อง " ผิดไปจากตัวละคร (ที่เป็นพระมหากษัตริย์) ในวรรณกรรมร้อยกรองอื่นๆ สภาพของระเด่นสันไคที่ผู้แต่งบรรยายเป็นไปเพื่อล้อเลียนระเด่นมนตรีในเรื่องอิเหนาด้วย คือ

" ครั้นรุ่งแสงสุริยันตะวันโค้ง

เล็วจเ่วยข้าวตังกับหนังปลา

กระโศกคำสามทีสี่เพื่อโคล

ทรงสุคนธ์ปนละลายคินสอพอง

นุ่งกางเกงเข็มทองลงกรณ

เจียรบาคเสยียนละว้ามาแต่ลาว

สวมประจำคิควายตะพายยาม

กุมาระบองกันหมาจะราวี

โก้งโค้งลงในอ่างแล้วล้างหน้า

ลงสระสงคองคางในท้องคลอง

แล้วย่างขึ้นบันไดเข้าในห้อง

ชโลมสองแก้มคางอย่างแมวคราว

เข้าพิพม์อารมณ์ขึ้นวาว

ดูราวกับหนังแขกเมื่อแรกมี

หมควดคงงามกว่ามันหยี

ถ้าวจรลีจากมาหาง " ๒

ตอนพระเค็งตั้งหัว และพระอ้าวตั้งโองลงสรง ทรงเครื่อง ก็ดูสนุกสนานแบบ "กษัตริย์ลูกทุ่ง " ไปเช่นกัน คือ

" จึงลงสระสงในสาคร

พระโณมยองค์อ้าวปะกิ่งโอง

เก็บจอกมาถวายพระทรงชัย

.

พระลงนอมหงายว่ายสบายใจ

พวยตะโพงตีกรรเจียงเข้าเคียงไหล

พระหน่อไทเขษฐารับมากิน

.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๔๖.

๒ พระมหามนตรี (หรัพย์) บทละครเรื่องระเด่นสันไค หน้า ๑๔๖.

แล้วชวนองค์พี่ชายว่าอย่าเอาเด็ก
กระนั้นน้องปิดตาอย่าเหลียวแล

.....

มาแต่งองค์ทรงเครื่องเรื่องอร่าม
พระน้องนุ่สืบทอดสละอาศิตา
อนุชาอ่าเยี่ยมผูกเอี่ยมคาค
รัตประคตหนามทุเรียนคาคเคียนพุง
พระเชษฐาใส่เสื้อกั๊กมัดขั้วป่าน
ต่างองค์เห็นปิดทูลงศรกรรม

พระโชมเน็คตรัสท้าวว่าไม่แน
แล้วว่าอย่าแต่ออกกลางคลองร้องว่าเอา

.....

นุ่งเชียวครามงามเกินประเข็นหน้า
พระเชษฐาทรงกระบี่เท่ากระบุง
ลายผ้ากาคอกส่วางแพรกวางตุง
แล้วโหม่งต่างมงกุฎแสนสูงงาม
ทรงหม้อตาลชฎารองทองอร่าม
งามเหมือนพราหมณ์ชุกโก " °

การเขียนแบบนิพนธ์ธรรมเนียมนี้มีใช้จะหาได้ง่ายๆ ผู้แต่งจะต้องมีประสบการณ์

ทางวรรณกรรม เป็นคนช่างสังเกต สามารถจับลักษณะที่กวีเก่าๆ ยึดเป็นธรรมเนียมนิยม และ
ยังต้องอาศัยความสามารถในเชิงประพันธ์ ความริเริ่มและคิดแปลงในการแต่งให้ทันสมัย และ
สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง กลวิธีดังกล่าวนี้ พระมหามนตรี (ทรัพย์) ผู้แต่งเรื่องระเด่นลันไดมีวิธี
การที่ละเอียดละไม แบบเนียน คมคาย และน่าขัน ทั้งคู่สมจริงสอดคล้องกับเรื่อง ผู้แต่งอื่นๆ
ซึ่งเลียนแบบกลวิธีของพระมหามนตรีนั้น ยังแต่งได้ไม่แบบเนียนและคมคายเท่า

๔) การเขียนล้อเลียนลักษณะบางประการในวรรณกรรมเก่า แล้วทำให้ผิด
แปลกยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม เป็นกลวิธีที่ผู้แต่งใช้ในวรรณกรรมประเภทล้อเลียน ผู้แต่งจะล้อเลียน
ข้อผิดพลาด หรือข้อบกพร่องบางประการในเนื้อหาวรรณกรรมที่เป็นแบบล้อเลียน โยนน้ำข้อ
น่าตำหนิ หรือข้อผิดพลาดนั้นมาเลียนแบบ แล้วทำให้ "เลวเกิน" ยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม ผู้อ่านจะ
จับน่าเสียดใจได้ว่า ผู้แต่งไปเห็นด้วย และทำเช่นนั้นเพื่อตำหนิข้อบกพร่องในทางอ้อมอย่างมี
อารมณ์ขัน ได้แก่

ในบทละครเรื่องวงศ์เทวราช หลวงพัฒน์พงศ์ภักดี (หิม สุขยางค์) แต่ง
บทละครเรื่องวงศ์เทวราชอย่างไม่รักคุณ มีข้อผิดพลาด และผิดแปลกหลายประการ เป็นเหตุ

° คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งตั้งหัว หน้า ๓๑๐ - ๓๑๑.

ตอนท้าวจตุรพักตรพิมานที่สังขปัทมยั้วโมโห ผู้แต่งใช้คำไม่ตรงกับอารมณ์ของตัวละคร

" ครัสพลางทางทำสิ่งหนาหนาท ร้องทวาดเสียงสนั่นพระเวหา
นัยตาแดงดังแสงพระสุริยา ยักคิ้วหลี่ตาแล้วขบฟัน " ^๑

หรือตอนพระฤาษีถูกนางอัปสรทั้งสี่อุกข้อมือให้ไปช่วยนางสุวรรณมณฑา คังกลอน

" เมื่อนั้น พระสิทธิามีนมัจฉาตัวสิ้น
หิวหอบโรยแรง แกลังกักพัน คีร์นค้วยไม้เท้าเป็นหลายที " ^๒

อาการ"แกลังกักพัน" เป็นอาการข่มความรู้สึกเวลาโกรธ ผู้แต่งนำมาใช้กับความเหนื่อยหอบซึ่งไม่เข้ากัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงล้อเลียนด้วยการใช้คำให้ผิดพลาต หรือไม่เหมาะสม ดังคำที่ขีดเส้นใต้ในคำประพันธ์ ตอนท้าวสุวิทธิไชยมีพระราชสาส์นถึงพระวงศ์เทวราช คือ

" หนังสือสุริยกิจจิตขาว	ยืนยาวทั่วอาทิตย์แลจันทรหัน
ตัวข้าและพระเจ้าเลทองธรรม	<u>สรวรค์</u> เป็นสุลต่านธิบคี
ชื่อ <u>สุวิทธิไชย</u> เรื่องยศ	ครองสุบรรณบรรพตบุรีศรี
มายังมิตรข้าผู้ใจดี	มีชื่อ <u>ฤาษยอ</u> ทั่วไป " ^๓

ตอนพระวงศ์เทวราชจะเนรมิตพลับพลา คังกลอน

" ว่าแล้วควักแก้วจากกระเป่า	เสก <u>บรมมนต์</u> เป่าชัย
ออก <u>บรมมหาวาจี</u>	เรียก <u>บรมโกศ</u> เลิศไกร
ของ <u>คพระบรมบิดุเรศ</u>	ให้ <u>สมบรมจิตเจตน</u> จงได้
แล้วพ <u>องลมบรมโอษฐ์</u> เป่าไป	น้ำหมากพรคปรุคใส่เปื้อนทั้งควง " ^๔

^๑ หลวงพัฒนพงศ์ภักดี บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๑๗๓.

^๒ ก. หน้า ๒๕.

^๓ พ ระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๕๕.

^๔ ก. หน้า ๑๕.

คำ"บรม"ตามหลักจะใช้สำหรับนำหน้าคำนามสำคัญที่เกี่ยวข้องกับองค์พระมหากษัตริย์ และมักใช้คู่กับคำ"ราช" เป็น "พระบรมราช" เช่น พระบรมราชโองการ พระบรมราชาบาท พระบรมมหาราชวัง เป็นต้น แต่ทรงใช้กับสิ่งที่ไม่สำคัญเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

(๓) การใช้สร้อยคำท้ายชื่อตัวละคร นอกจากจะใช้เป็นเครื่องเสริม เพื่อแสดงถึงเผ่าพงศ์ อำนาจราชศักดิ์แล้ว หลวงพัฒนพงศ์ภักดียังใช้แสดงลักษณะตัวละครซึ่ง มีรศมีกายฉกกับมนุษย์ทั่วไป คำที่ใช้บ่อยๆคือ

" เมื่อئัน	เทวราชรศปัสวีโส " ๑
" เมื่อئัน	เทวราชผู้รุ่งรศมี " ๒
" เมื่อئัน	เทวราชฤทธิรงค์ทรงรศมี " ๓

การใช้สร้อยคำบางครั้งก็ไม่เหมาะสม เช่น

" เมื่อئัน	พระสุริยวงศ์พงศ์กษัตริย์สูงระหง " ๔

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงล้อเลียนกวีการใช้สร้อยคำท้ายชื่อตัวละครซึ่งแสดงถึงการแย่งชิงมีจากกายแตกต่างกันไปตามลักษณะอารมณ์ และสถานการณ์ที่ตัวละครประสบ เป็นการเลียนแบบผู้แต่งเดิม แล้วทรงทำให้ยิ่งขึ้นไปอีก เช่น

ก่อนตัวละครก็ใจ

" เมื่อئัน	เทวราชรศมีแจ่มจำ " ๕

๑ หลวงพัฒนพงศ์ภักดี บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๕๔.

๒ ก. หน้า ๖๒.

๓ ก. หน้า ๒๔๕.

๔ ก. หน้า ๒๖๔.

๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช

" เมื่อนั้น

" เมื่อนั้น

" เมื่อนั้น

ตอนตัวละครเศร้าใจ

" เมื่อนั้น

" เมื่อนั้น

" เมื่อนั้น

" เมื่อนั้น

เทวราชกำเริบรศมี " ๑

เทวราชพลึงโพลงรศมี " ๒

เทวราชรศมีปรีปองร่า " ๓

เทวราชร่วงโรยรศมี " ๔

เทวราชหรรษนครรศมี " ๕

เทวราชหรรษนรุรศมี " ๖

เทวราชบ่อหรรษรศมี " ๗

ตอนตัวละครอยู่ในอารมณ์รัก

" เมื่อนั้น

" เมื่อนั้น

" เมื่อนั้น

" เมื่อนั้น

เทวราชรศมีสีหวน " ๘

เทวราชเรืองนอร์มรศมี " ๙

เทวราชรศมีไม่มีขมวน " ๑๐

เทวราชมัวมีนรศมี " ๑๑

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๕๔.

๒ ก. หน้า ๕๕.

๓ ก. หน้า ๒๑๔.

๔ ก. หน้า ๓๓.

๕ ก. หน้า ๓๕.

๖ ก. หน้า ๓๖.

๗ ก. หน้า ๑๒๔.

๘ ก. หน้า ๑๑๑.

๙ ก. หน้า ๑๘๗.

๑๐ ก. หน้า ๒๑๖.

๑๑ ก. หน้า ๑๒๒.

แสดงถึงอำนาจของตัวละคร

" เมื่อนั้น	เทวราชรัศมีแน่นาน " ๑
" เมื่อนั้น	เทวราชรัศมีกังเพลิงไหม้ " ๒
" เมื่อนั้น	เทวราชรัศมีพุ่งโพล่งใหญ่ " ๓

ตอนตัวละครตกใจ

" เมื่อนั้น	เทวราชแผ่ร่อนรัศมี " ๔
" เมื่อนั้น	เทวราชรัศมีเหมือนมีฟ้า " ๕

ตอนตัวละครเจ็บปวด

" เมื่อนั้น	เทวราชรัศมีศรีสลาย " ๖
" เมื่อนั้น	เทวราชรัศมีไม่แจ่มจ้า " ๗

ข) ทรงล้อเลียนความผิดพลาดเนื่องจากผู้แต่งขาดความรู้ทางวรรณคดี

ทำให้การเขียนผิดจากความเป็นจริง เช่น หลวงพัฒนพงศ์ภักดีเขียนเรื่องเกี่ยวกับพระอินทร์ ผิดพลาดหลายประการ คือ

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๑๐.

๒ ก. หน้า ๒๐.

๓ ก. หน้า ๒๕.

๔ ก. หน้า ๑๕๗.

๕ ก. หน้า ๑๘๗.

๖ ก. หน้า ๒๒๐.

๗ ก. หน้า ๒๒๓.

(๑) เรียกชื่อพระอินทร์ ได้แก่

" เมื่อئัน องค์ท้าวตรีเนตร เรืองศรี " ๑

"ตรีเนตร" แปลว่าสามตาหมายถึงพระอิศวร ไม่ใช่พระอินทร์ซึ่งมีถึงพันตา คือ "สหัสส নয়" แต่คำนี้ผู้แต่งกลับไปใช้ "หัสโนย" ซึ่งน่าจะแปลว่าตาที่มีแววยิ้ม หรือรีนเริง สดใส มากกว่า เช่น

" มาจะกล่าวบทไป ถึงองค์ท้าวหัสโนยท้าวโกษี " ๒

มีคำที่ใช้เรียกพระอินทร์อีกคำหนึ่งที่หลวงพัฒนาพงศ์ภักดีใช้ผิด เพราะมุ่งให้สัมผัสถูกต้อง โดยแปลงรูปคำเสียเองเพราะไม่เข้าใจความหมาย นั่นคือคำ "สุขัมบดี" ซึ่งแปลว่าสามีนางนงสุชากา หลวงพัฒนาพงศ์ภักดีใช้ "สุขัมวะดี" และ "สุขัมวะลิด" คือ

" เมื่อئัน องค์สุขัมวะดี ก็ผ่องใส " ๓

" ครั้นว่าได้สมอารมณ์คิด องค์สุขัมวะลิด นาดา

จึงประทานบุศมกรจนากับสุวรรณมณฑานารี " ๔

(๒) การบรรยายลักษณะช้างเอราวัณ ในบทพากย์เอราวัณ กวีพรรณนาลักษณะช้างเอราวัณ พาหนะทรงของพระอินทร์ ไว้ว่า

" ช้างนิมิตฤทธิแรงแข่งขัน เผือกผ่องผิวพรรณ

สีสังข์สะอาดโอฬาร

สามสิบสามเศียรโสภา เศียรหนึ่งเจ็ดงา

ตั้งเพชรรัตนูจี

งาหนึ่งเจ็ดโบทรรณี สระหนึ่งย่อมมี

เจ็ดกอดอุบลบันดาล " ๕

๑ หลวงพัฒนาพงศ์ภักดี บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๓๘.

๒ ก. หน้า ๕.

๓ ก. หน้า ๑๑.

๔ ก.

๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทพากย์เอราวัณ หน้า ๓๓.

ข้างเอราวัณที่หลวงพัฒน์พงศ์ภักดีพรรณานันต์คิดแปลกไป ดังตอนท้าวจตุรตแปลงกายเป็นพระอินทร์ ไพร่พลยักษ์แปลงกายเป็นเทวดาและนางฟ้าบริวาร กระบวนเสด็จของพระอินทร์แปลงเหาะผ่านมาเพื่อลงให้พระวงศ์เทวราชเข้าใจผิดว่าเป็นกระบวนเสด็จของพระอินทร์ผู้แต่งพรรณานาวา

" ข้างเออยข้างทรง	ขององค์จตุรตเป็นใหญ่
สามเศียรสูงตระหง่านชาญไชย	ชาวเมืองอำเภอดุสิต
ลอยกว้างอยู่กลางอภิมหา	ไกรสรแต่งเครื่องงามสง่า
ความท่าย่างตัวเป็นเทวา	ถือพระขรรค์เงื่องว่าจะพาดฟัน
งามเอราวัณอันศักดิ์ดา	คั้งที่นั่งอินทรานรังสรรค์
วงจับอาวุธชาญฉกรรจ์	เงือกเงือลอบคันชิงไฟรี " ๑

เนื่องจากความผิดพลาดในเรื่องเกี่ยวกับพระอินทร์ดังกล่าวนี้เอง เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ล้นด้วยกาทรงทำให้ผิดพลาดและแผดออกไปในลักษณะต่างๆ คือ

(๓) เกี่ยวกับพระอินทร์ ความปรกติพระอินทร์นั้น เมื่อผู้มีบุญได้รับความเชื่อครั้งก่อนก็มักจะ "ร้อนอาสน์" คือแทนที่ประทับกระด้างดังศิลา แล้วพระองค์ก็จะทรง "สวดสวดทิพยเนตรดูเหตุภัย" เพื่อทรงช่วยเหลือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ให้พระอินทร์ในเรื่องวงศ์เทวราชทรงทราบ "เหตุภัย" ด้วยลักษณะอาการแปลกๆ และมักให้พระอินทร์ "หลิวเนตร" ดูเหตุการณ์ เช่น ตอนพระวงศ์เทวราชใช้ท้าวณพสุรและท้าววิเรนทร์เดินทางไปรับนางบุษบง บาดุนพาหนะที่ไปรับนั้นลอบเกินเมือง และย้อนกลับไม่ได้ อาสน์ของพระอินทร์จึงร้อนจนกลายเป็นเบรคไฟ พระอินทร์ต้องทรง "หลิวเนตร" ดูเหตุการณ์ และช่วยเหลือ คือ

๑ หลวงพัฒน์พงศ์ภักดี บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๒๓๐.

" มาจะกล่าวบทไป
 อาสน์เย็นกลับเป็นเปลวไฟ
 แลหิ้วจิวอยู่สักครู่พัก
 ให้ไปรบถัลยาลารักษ์
 จำเราจะช่วยพลไกร
 จึงสั่งพระพายฤทธิเรือง

ถึงท้าวสุธัมมิกเป็นใหญ่
 ลามไหม้ภูษานาอัศจรรย
 ก็ระจิกว่าโอรสขวัญ
 บาลุนนั้นลอยบาเสียเกินเมือง
 ให้พันทุกข์ภัยปลดเปลื้อง
 ให้ประเทืองวายุพัดสะบัดไป " ๑

เมื่อพระวงศ์เทวราชจะเข้าพิชิตอภิเษกกับนางมุนะบัง อาสน์ของพระอินทร์ก็กลับกลายเป็นน้ำแข็งเพื่อให้ทรงทราบข่าวมงคล และเสด็จลงไปในงานอภิเษก

" มาจะกล่าวบทไป
 สถิตเหนือพระแท่นแผ่นศิลา
 บังเกิดอัศจรรยผันผดุง
 เยือกเย็นเป็นพื้นจะอุบไม่ย
 เทพเจ้าหนาวสันนังนง
 มีขวานหยานเหาะขึ้นเมฆา
 จึงจืหวลื่อนิวพิศตรพิศเพ่ง
 จึงแจ้งว่าโอรสยศไกร

ถึงหัสไนยเจ้าไกรศรีงสา
 กลางฝูงเทवासราโลย
 แท่นกลายเปนน้าแข่งขาวใส
 ครันกจุ่มจุ่มไปทั้งแผ่นฟ้า
 ต่างตกใจกันเป็นหนักหนา
 ไม่รู้ว่าเหตุผลกลใด
 แลเสด็จลงมาข้างต่ำไค้
 ตั้งให้ตั้งการสมุพร " ๒

ตอนพระวงศ์เทวราชถูกไฟลวก กาลันของพระอินทร์ก็กลายเป็นประตักกิ่งก้องจนพระอินทร์ทรงทราบเหตุ และเสด็จลงไปช่วย

" มาจะกล่าวบทไป
 เสกจ้อออกอยู่กลางเทวา
 บันทุกัมพลณที่ประทับ
 แดกผัวะผะก้องดังค้องไฟ

ถึงสหัสไนยเจ้าไกรศรีงสา
 เกิดมหาอัศจรรยพันใด
 กลายกลับเป็นประตักมคใหญ่
 ถูกองค์เทพไทเจ็บเต็มที

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๑๕.

๒ ก. หน้า ๓๗.

กระทอนขึ้นเจ็กชั่วดำตาล
แลเล็งเพ่งวันบุรีพี
เอนดูเทวราชโอรสา
จำกูจะไปช่วยพระกุมาร

มัจฉวนเคยหลัวจู้เนตรหยี
ก็ทราบความที่มีเหตุการณ์
กับพระยามิ่งม้าช่างกล้าหาญ
ให้รอกจากวายปรานมัตนี้ " ๑

(๔) เกี่ยวกับพาหนะทรง พาหนะทรงในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง วงศ์เทวราชนั้น ผิดแปลกไปจากวรรณคดีเรื่องอื่นๆ กล่าวคือทรงใช้สัตว์ชนิดต่างๆ ได้แก่ นกอินทรี นกยูง หรือพาหนะที่ทันสมัย เช่น บอลูน รถไฟ เป็นต้น ทั้งนี้คงเป็นเพราะ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความฉีกแปลกในการชมช้างเอราวัณ ของหลวงพัฒนพงศ์ภักดี จึงทรงล้อเลียนด้วยการทำให้ผิดแปลก และแสดงออกไป คือ

ตอนเทพเปื้อทรงเร่งออกรบ

" แเร่งเอยเร่งที่นี้
คอแดงกึ่งแสงอโศไทย
หัวผูกภู่แดงแสงสุกจำ
บนหลังผูกพระที่นั่งอาวน
เครื่องสูงบังแทรกแสงกลอน
รีพกลั่นเคลื่อนพร้อมมูล

ท่วงที่ปีกาสั่งลำใหญ่
ปีกใหญ่กางเด่นแผ่นทยาน
คอสวมมาลากลิ้นหอมหวาน
ล้วนแล้วแก้วประพาฬไพฑูริย์
จามรพักโบทมั่งสุริย์
ยกพลพลหนุนเข้าในคง " ๒

ตอนนางบุญนาคีทรงนกอินทรีชมตลาดท่าเตียน

" นกเอยนกที่นี้
สูงสองศอกเกินสมทรง
หางปีกเป็นสีนวม
ขนกำหอมแหมมแซมกระบาน
ได้มาจากเมืองวิกตอเรีย
เปนเดรใหญ่ในหมุ่นกั๊งกอง

ชื่ออินทรีคอดังเชิกระหง
ดังพาหนะหงส์องค์พรหมมาน
สร้อยคอขนยาวขาวส้าน
ร้องตุ้งตุ้งทยานคอปอง
เกาะออกศเตรเสียโดยเรือล่อง
วิ่งเพ่งกระเจิงป่องไปตามทาง " ๓

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๔๑.

๒ ก. หน้า ๔๗.

๓ ก. หน้า ๔๖.

และตอนพระวงศ์เทวราชโปรดให้ท้าวพสุธ และท้าววิเรนทร์ไปรับนางบุษบง
กัวยบาธุน

" บาดุนเอยลาธุนไชย	กลมใหญ่สูงเยียมเทียมเวหา
ช่วยรักกัวยไหมวิไลยกา	พันแคงดูเจ้าจับอัมพร
แขวนกระจากราชยานยาวกว้าง	แปดเหลี่ยมธงสีล้างปักสลอน
ผูกเพดานคาคั่นหินกร	ทั้งราชปิจูรณ์ครบครัน
อินยิเนียชำนัญชาญหัก	ระวังคูสรวรพัดกวดขัน
สัวเลื่อนเหมือนจะแข่งดวงตะวัน	งามก้งเวชยันต์วิมานทอง
เบื่องขวบาธุนพระบิกร	ช่วยท้าววิเรนทร์ปกป้อง
พร้อมบาธุนหน้าหลังตั้งกอง	พระพายพัดพาล่องลอยไป " ๑

ค) ทรงล้อเลียนความเข้าใจผิดพลาดเกี่ยวกับธรรมเนียมบางอย่างของ
พระมหากษัตริย์ เช่นเรื่องเกี่ยวกับเกยซึ่งทำไว้สำหรับพระเจ้าแผ่นดินเสด็จก้าวขึ้นลง
ในเวลาทรงช้าง หรือทรงพระราชยาน หลวงพัฒนพงศ์ภักดีกำหนดให้กษัตริย์ขึ้นเกยทุกครั้ง
ไม่ว่าจะทรงพาหนะชนิดใด แม้แต่เทพเจ้าจะเหาะก็ต้องประทับเกยเสียก่อน คือ

ตอนพระวงศ์เทวราชประพาสป่า เมื่อจะขึ้นหลังม้าก็ต้องขึ้นบนเกย

" จึงตรัสชวนพระยาครุฑราช	ออกมายังประสาธอันเลขา
แล้วขึ้นเกยสุวรรณอันโอฬา	จึงตรัสเรียกมิ่งมาสุริกา " ๒

ครั้นจะลงจากหลังม้าก็ต้องลงบนเกย

" เสด็จขึ้นสู่หลังอาชาชาญ	สุริการก็พาเสด็จจร
ครั้นถึงจึงเสด็จกับเกยแก้ว	อันเพริศแพรวจรัสประภัสสร
เสด็จขึ้นปราศสุวรรณอันบวร	สาวสุรางคนางขับสร้อยเรียงรัน " ๓

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๒๔.

^๒ หลวงพัฒนพงศ์ภักดี บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๕๔

^๓ ก. หน้า ๖๕.

แท่นบรรทมของพระวงศ์เทวราช และพระธำมา ก็เป็นเกย ดังกลอน

จำกูจะคิดทำเกย	เป็นที่ชมเชยดีกว่า
จะกันห้องให้สองกลียา	เป็นที่นิทรากว้างกัน
ตัวเราจะอยู่ห้องกลาง	ลงได้สองข้างไม่เคียดจันท์
คิดแล้วล้วงแก้วจากเป้าพลัน	มาเคล้นโคลงสิ่งขับไปมา
ครั้นครบเจ็ดคาบก็เป่าไป	เป็นเกยสูงใหญ่หนักหนา
สามห้องกว้างยาวมเหสีมา	เป็นที่มาสู่กล่าวร้าย
พระจึงชวนสองสายสวาท	บุรยาตรขึ้นสู่เกยสถาน
โดยบันไดซ้ายขวาโอฬาร	ภูบาลขึ้นกลางพลาจรรโลย " ๑

เวลาพระวงศ์เทวราชขอรบ บางครั้งก็ใช้เกยเป็นพาหนะ เช่น ตอนรบกับเทพเปื้อ

" จำกูจะขี่เกยไชย	ให้เป็นเกียรติยศเลื่อนล้ำ
คิดแล้วจึ่งสั่งเกยสุวรรณ	ให้ลอยไปจากพระบรรณศาลา
พอขาดระโฆษฐรงเคซ	เกยลอยสู่ประเวศเวหา
เคลื่อนกล้อยมาโดยทางนภา	ตรงมาสมรภูมิไชย " ๒

ขณะต่อสู้กับเทพ เปื้อ พระวงศ์เทวราชก็แผลงศร เป็นเกยตุ๊กตาตกลงมาเป็นท่าฝุ่น

ถูกศัตรูตายหมก กอ

" เบรียงเบรียงดังเสียงอสูร	สเหือนพื้นปฐพีหัวติศา
บังเกิดเมฆเกยตุ๊กตา	ตกลงคังท่าพระบรรณาร
ต้องพวกไพร่พลโยธา	สุดสิ้นชีวาสังขาร
ต้องแรงที่นั่งวายปราณ	เทพเปื้อไชยชาญม้วยชีวา " ๓

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๘๐.

^๒ ก. หน้า ๘๘.

^๓ ก. หน้า ๘๑.

เมื่อพระวงศ์เทวราชชนะเทพเมื่อ เทวคา นางฟ้าทั้งหลายต่างไปรยคอกไม้วิมย์
และเกยเมื่อการอวยชัย

" ท่างองค์ไปรยทิพบุณยชาติ เกื่อนกลาดไปทั่วทั้งป่า
บ้างปั่นเกยเล็กเล็กโยนลงมา ให้ผ่านฟ้าทรงเล่นสำราญใจ " ๑

ตอนท้ายเรื่อง พระวงศ์เทวราชให้ใช้รูปเกยเป็นตราประจำพระองค์ และตราประจำ
เมือง แล้วให้สร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นรูปเกยพร้อมกับจารึกอักษรว่า "เร็วดี"
ตามลักษณะนิสัยของพระวงศ์เทวราช ดังกลอน

" บังเกิดเป็นตราอิสริยยศ สามชั้นหลังลดน้อยใหญ่
กลางดาวเป็นรูปเกยไชย ดวงห้อยก็ใช้เหมือนกัน
อีกหน้าหนึ่งนั้นอักษรว่าเร็วดี รอบเป็นรัศมีนาคัน
มีทั้งสร้อยกอสวรรณ รูปเกยลดับกับอักษร " ๒

แล้วให้เลื่อนยกเทพเจ้าผู้ทำหน้าที่รักษาประตูเมืองโดยไม่มีการเปลี่ยนเวรยามเลยนั้น
เป็นตำแหน่งต่างๆ ดังนี้

" ส่วนเทวศรทั้งสี่มีขอบมาก ให้เลื่อนจากนายประตูตำแหน่งตั้ง
ให้เปบเกยขีบตีมีกำลัง คอยระไวระวังพระภารา
องค์หนึ่งเป็นเกยนภาภาส หนึ่งเกยราชโคคหยานมีสง่า
อีกทั้งเกยนกกออาชา เกยมหานาวาอันดัดกัน " ๓

ในบทละครคณะเกเรภาคนี้ เรื่องตั้งจิตกิจคัล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงล้อเลียนเนื้อหาที่บทประพันธ์ หรือนำคาถาของบทละครร้องในสมัยนั้น โดยเฉพาะ
บทละครเรื่องคณะ "เสรีสาเริง" ด้วยการทรงพระราชนิพนธ์เขียนแบบล้อข้อบทประพันธ์ หรือ
ฉีกพลาตเหล่านั้น และทำให้ยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม ใต้แก่

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๘๒.

๒ ก. หน้า ๒๒๔.

๓ ก. หน้า ๒๒๕.

ก) ทรงล้อเลียนการใช้ภาษา และสำนวนกลอน ผู้แต่งบทละครร้องบางคน เพียงแต่แต่งกลอนเป็นเท่านั้น สำนวนกลอนยังไม่ถึงขั้น ถ้อยคำที่ใช้บางจรัสหยามกาย หรือ หยามโลนไม่เหมาะสม เพื่อเรียกเสียงหัวเราะจากคนดู กลอนมักซ้ำซากววนวน เช่น เรื่อง จับฉวางโลก* ของ "นางสาวสุคติจิต" ตอนพวกภรรยาจับได้ว่าสามีของตนนอกใจ มาตีค้อนนางสาวสุคติจิต ผู้แต่งบรรยายสภาพการทุบตีอย่างหยามคาย และววนวน ดังตัวอย่าง

" ยะวา(พวกภรรยา) หนอย้ายนี่, หนีแม่, แส้เจ้าชู้	นี่กว่ากู, รู้ไม่ทัน, นั้นหรือ!
ต้องตบหน้า, สั่งสอน, กันเสียที (ตบหน้า)	ว่านี่, เปงการสอน, ถอนนาค
อ้ายเจ้าชู้, หมาขู, บ้าท่อมๆ	เที่ยวตะกราม, ตอแหล, แลเหลือที่
จะตบหน้า, ทักสัว, เจ้าตัวก็	คมอีกที(ตบ), เกอะน่า, ให้สำใจ

(ต่างกล่าวว่าทุบตีตัวตน บางคนเค้นคอเขยาก็มี ถึงเตะก็มี พวกตัวต่างกรามขอโทษ

เมื่อยๆก็ไม่ฟัง เข้าทุบตีอย่างหมดกรุณา) °

หรือ เรื่อง วิชาประจบ ** ของ "สาธิตาแก้ว" ตอนเจ้าคุณศรีธนศักดิ์นอนให้นางจีบคนใช้นวด เนื้อความบางตอนค่อนข้างหยามโลน เช่น

" สาธิตาแก้ว (ลูกคู่)	เจ้าคุณศรีหรือฮิปซี, คนนิยม, สมยศศักดิ์
นอนให้จีบ, นวดกาย, สบายนัก	เพียคพัก, จับถูกเส้น, ก็ตื่นถึง
เข้าจับมือ, หวีอู่น, เจ้าคุณศรี	อยากขี้, ขยับมุ่น, มุ่นหวังๆ
เจ้าต๋อยมอง, สยงตา, ไม่กล้าอึ้ง	หึ่งก็หึ่ง, กสัวก็กสัว, ระวังใจ " ๒

° นางสาวสุคติจิต (นามแฝง) บทละครเรื่องจับฉวางโลก หน้า ๒๑ - ๒๒.

๒ สาธิตาแก้ว (นามแฝง) บทละครเรื่องวิชาประจบ หน้า ๑๑.

* บทละครเรื่องเสรีสำเริง แสดงเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑

** บทละครเรื่องเสรีสำเริง แสดงเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เลียนแบบด้วยการใช้
ถ้อยคำที่ไม่สุภาพ และกิริยาที่หยาบโหด เห็นได้จากตอนสมเด็จพระยาบรมมหาประทีปแก้ว
ตรัสฟ้าเขียวเรไร

" (สมเด็จพระยา) ช่างเรียมเร้, เรไร, ให้ตายโหง ไม่แสรังยอ, คอโก่ง, นะหล่อนจำ
ควรเป็นท่าน, ผู้หญิงยอก, หยอกโนยดา ของสมเด็จพระยา, ยศอุดม
(ลูกคู่) ยิ่งดูไป, ใจคิก, พินิจโฉม ใครประโลม, เล้าเล่น, เป็นประธม
เศียรคานับ, มือชยับ, จะจับนม นางฉลือกอก, หกล้ม, ระทมไป . . .

(สมเด็จพระยา) ฉันทไม่แกลังพูดเลย แม่สาริกาเรไร ช่างงามกระไรหล่อนเอ๋ย
ในโลกนี้ไม่มีตัวจับ เป็นเชิษฐ์จริงๆ ไม่แกลังยอเลย ให้ตายโหงสี่เอ้า
(ตั้งท่าจะไปคดเคี้ยว)

(เรไร) ดูช้อยแก่ (ฉลือกสมเด็จพระยาหกล้มลง ตรงนี้ท่าจะได้อา)
ดูเถอะทำบ้าไปได้

(สมเด็จพระยา) ไม่ใช่บ้าเลยหล่อน เป็นแต่ฉันแสดงท่าตามแบบละครร้องสมัยใหม่
นี้เท่านั้นแม่เรไร . . . " °

ทรงล้อเลียนสำนวนกลอนที่วกวนถึงกล่าว ด้วยการทรงเลียนแบบแล้วทรงแสรังทำ
ให้อยู่ขึ้นไปกว่าเดิม ดังกลอน ตอนนายสมัยสนทนากับนายสามารถ

" (สามารถ)	แน่เฮ้ยเกลอ, เออหัง, ฉันทน้อยเบิด	ฉันทเห็นท่า, จะเกิด, กาหลใหญ่
	ฉันทขึ้นรถ, ยนต์เรียว, ลดเลี้ยวไป	เห็นอะไร, นากลัว, ขนหัวชัน
(สมัย)	เห็นอะไร, บอกข้า, มาให้แจ้ง	รีบแถลง, ความจริง, ทุกสิ่งสรรพ
(สามารถ)	ฉันทเห็นถั่ว, ก็ตระหนก, ตกใจครัน	
(สมัย)		โธ่แล้วกัน, พูดข้า, อยู่ว่าไป
(สามารถ)	ใจฉันทหาย, ให้ตาย, ไม่แสรังพูด	เลือกลคปู้ด, จากสมอง, เสียวทองใส่
(สมัย)	ดูจะเพื่อน, พูดเชื่อน, เช่นนี้โย	ได้พบใคร, ที่ไหน, จงบอกมา

.....

° พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องทั้งจิตคิดคลัง

เจรจา

- (สมัย) ไม่ได้เรื่องละ. เมื่อเล่าเป็นบทร้องไปได้ ก็เจรจาเล่าไปเถอะ
 (สามารถ) ก็ดีเหมือนกัน เพราะร้องต่อไปอีกนานกว่าจะได้ความ บทนั้นวนไปวนมา
 กล่าวซ้ำๆ ซากๆ เช่นนี้ อีกถึงสิบคากลอนจึงจะร้อนเข้าวัง
 (สมัย) พุทธิธ ถ้าเช่นนั้นจะแค้นแค้นเป็นบทกลอนทำไม
 (สามารถ) แต่งเอาเงินสิบบาท กลอนเลวกว่านี้ยังขายคณะละครเสร็จสำราญได้นะ " ๑

ข) ทรงล้อเลียนเรื่องการปิดเรื่อง ผู้แต่งบทละครร้องในสมัยนั้น มีวิธีการ
 ปิดเรื่องให้ยาวขึ้นด้วยการแทรกบทกลอนโดยไม่จำเป็น เพื่อด่วงเวลาให้นานจนตัวละครเอก
 แต่งกายเพื่อปลอมตัวได้เสร็จ หรือด่วงเวลาให้การแสดงจบลงในตอนสำคัญ และทิ้งค้างไว้
 เพื่อให้ผู้ชมสนใจติดตามชมตอนใหม่ในคืนต่อไป เช่นตอนท้ายเรื่องควักดวงใจ ของ
 "นาคินน้อย" ขณะนางชีลินและยาระกิงกำลังพลอดรักกัน นียามเข้ามาขัดจังหวะ และบอก
 นางว่ามีแขกมาหาบิดา

(แสดงจากอวตารเวลา)

(เปิดฉากเดิม พอเปิดบ้านจะแลเห็นท่าน ฮาเยีกล่าวกับแขกแขกหน้านั่งคุยกันอยู่) ต่อไปมีเป็น
 กลอนและห้องเรื่องแสดงจนจบฉาก แต่เจ้าของเรื่องขอประทานโทษมิได้ไว้ก่อน มิมีในที่นี้
 จะมีระเบียบเรียบร้อยในเล่ม ๒ ซึ่งแสดงในวันพรุ่งนี้ แต่สำหรับคืนวันนี้ ละครแสดงตอนนี้
 ทั้งหมด " ๒

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงล้อเลียนการปิดเรื่องอย่างขาดศิลปะ
 ดังกล่าวคือ ตอนนายสมัยจะฆ่าตัวตาย ตอนนี้เป็นตอนสำคัญ และกำลังเร้าใจคนดู

"(สมัย) เมื่อเสียหญิงที่รักก็อยู่ไม่ได้ ต้องตายเป็นแน่ละ (ควักปืนออกมาจาก
 กระเป๋) ต้องตั้งท่าเสียหน่อย (ตั้งท่า และทำหน้าที่แข็งใจ ขณะนี้เจ็กชาย
 ไอศกรีมออก)

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องตังจิตติคสัง
 หน้า ๑๘ - ๒๐.

๒ นาคินน้อย(นามแฝง) บทละครเรื่องควักดวงใจ หน้า ๒๖.

- (เจ้า) โอเก โอเก (วางหมาก) นายเท้าเอาไอเกมึงหลื้อ
 (สมัย) ไม่เอา ไปให้พัน (เว้าก่าหาบขึ้นบ่า เดินพลางบ่นพลาง เข้าโรง
 นายสมัยก็ทำจะยิงอีก กราวนี้มีแขกชายขนมปังออกมา นายสมัยก็ไล่เสียอีก
 ถ้าต้องการให้เวลายืด เอาตัวตากออกมาขายมองเซ่นนี้อีกหลายตัวก็ได้
 จะไ้ข้าจากลูกแบบแผนละครชนิด "เสรีสา" พอนายสมัยตั้งทำจะยิง
 ครั้งที่สี่ นายสามารถจึงออก) °

การเขียนล้อเลียนลักษณะที่ผิดพลาด หรือบกพร่องด้วยการเลียนแบบ แล้วทำให้แปลก
 แฉงไปจากเดิมนี้ ผู้แต่งจะต้องมีอารมณ์ขัน มีความช่างสังเกตดี สามารถจับเอาจุดบกพร่อง
 ของผู้อื่นมาชี้ให้เห็น และให้เห็นในทำนองน่าขันมากกว่าจะทำให้รู้สึกว่าเป็นการตำหนิ
 อย่างรุนแรง ทั้งผู้แต่งจะต้องอาศัยประสบการณ์ทางวรรณกรรม และความสามารถเชิง
 ประพันธ์เพื่อจับจุดบกพร่องเหล่านั้นมาเขียนให้น่าขันอีกด้วย

ค. การสร้างบทบาทที่น่าขบขันให้ตัวละคร หรือบุคคลในเรื่อง

๑) ตัวละครที่มีบทบาทน่าขัน

ก) ตัวละครเอก

(๑) ตัวละครเอกฝ่ายวีรบุรุษ (hero) ตัวละครฝ่ายวีรบุรุษ

ในวรรณกรรมประเภทละครใน หรือนิทานกากลอน บางครั้งจะมีบทบาทน่าขัน ความ
 ขบขันมักเกิดจากความเก๋เขิน ความเป็น หรือความสับสนวุ่นวายที่ตัวละครเกิดความลุ่มหลง
 อิสตรี เช่น ในเรื่องอิเหนา อิเหนาตัวละครฝ่ายวีรบุรุษ โอรสศักริย์วงศ์เทวา เป็นผู้
 ซึ่งเลิศด้วยรูปโฉม และเชี่ยวชาญทั้งในเชิงรบ และเชิงรัก บางครั้งอิเหนาก็แสดงความ
 เป็น หรือเก๋เขินให้ผู้อ่านขบขัน เช่น ตอนอิเหนาพบนางนุชบา ความงามของนางทำให้
 อิเหนาสลึมตัวซบเพลงชมโฉมและฝากรักนาง ทั้งจะเข้าไปอุ้มนาง สงครามระตักต้องเหิน
 ชาติด้วยการยักข้อพระบาทไว้ พออิเหนารู้สึกตัวก็แก้เก้อว่าเท้าเป็นเหน็บชา จะขยับตัว
 เพื่อเปลี่ยนท่านั่งใหม่ ถึงค่ากลอนต่อไปนี้

° พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละคร เรื่องตั้งจิตคิดคลัง

" เมื่อนั้น
 เหลียวไปรับไหวเหว
 งามจริงยิ่ง เทพนimit
 เสโทไหลหลังทั้งกายา
 กรกอกอนุชาคักตกลง
 แต่เวียนจูบสียะทรายาใจ
 ไม่เป็นอารมณ์สมประดี

พิศซา

เจ้าเอยเจ้าดวงหยิหวา
 ได้เห็นโฉมฉายเสียตายครัน

สังคามาระตาโฉมเนลา
 หยิกเอาบาทหงส์พระทรงฤทธิ์
 เมื่อนั้น

ถวายบังคมลาคลาไคล

เมื่อนั้น

แลตามทรมวยค้วยใจปอง

ลีลากระทุ้ม

เจ้าดวงหยิหวาพี่
 พี่จะอุ้มไปส่งนะดวงใจ

สังคามาระตาลดสสะกิด
 จึงยักขอพระบาทไว้มันคง
 เมื่อนั้น
 เท้าพื้นเป็นเหน็บซา

ระเณมนตรีเรื่องศรี
 ภูมิขุนางไม่วางตา
 ให้คิดเสียตายเป็นหนักหนา
 สะบักปลายเกศาเนื่องไป
 จะรู้สึกพระองค์ก็หาไม่
 จนลืมนองคล้มอายนางโฉมศรี
 ภูมิหลงขับขึ้นขับพลัน

คึงหยาคพามาแต่กระยาหงัน
 คุกใจไม่ทันคิดเอย

คอยสั่นพระเพลาทางสะกิด
 ภูวไนยไค้คึกคักไป
 บุษบาเวยวอดพิสมัย
 คลานเข้าไปในมานทอง
 ระเณมนตรียิ่งหม่นหมอง
 พलग ร้องครวญขับขึ้นขับไว

เจ้าจะจรลีไปไหน
 ภูวไนยก็เคลื่อนองค์เอย

เห็นทรงฤทธิ์ไค้คล้มคลั่งกำลังหลง
 พระรู้งค์ไค้คึกคักขึ้นมา
 พระโฉมยงบอกองค์นิษฐา
 จะกลับกายาอย่ายักไว้ " °

ในเรื่องกาหลง ขณะที่อิเหนาซึ่งปลอมเป็นกาหลงกำลังเช็ดหน้าพระที่นั่ง
อิเหนาได้เห็นนางบุษบาภาโหละในแสงไฟก็พากย์หนึ่งฉีกาๆ ด้วยตกตะลึงในความงามของ
นาง

" พระส่ายสอกลอดลัดทศนา	เห็นโฉมวนิดาก็ดลึงไหล
ให้คสิ่งแลลนละเล้งไป	จนง่าหน้งยังไ้วไม่สมประคี่
เหล็งสมรมาร้อนรุมอุระริง	ปักตรึงตลอดทรวงพระโฉมศรี
จึงพากย์บทรบชมพระบุตร	พี่เลี้ยงรู้ทีในกิริยา
จึงหยิกเพลาลิ้นซงฆ์เข้าทันที	ภูมิจึงกลับไปชมป้า
คนฟังคิดว่าพลั้งไม่สงกา	พระไค้สติจึงพากย์ต่อไป " ๑

ในเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีกำเรียวรัก เพื่อหานางสุวรรณมาลี กระทั่งเห็น
ฝรั่งที่นั่งในเรือเป็นนาง จึงเกิดผิดฝาผิดตัวกันขึ้น ดังกลอน

" สงสารพระอภัยวิไลลักษณะ	กำเรียวรักรุ่มร้อนอารมณ์หวัง
เงียบส่วเปียง! ดียังซบคอยกรับฟัง	ให้คลุ้มคลั่งคลบค้ายว่าสายใจ
.....	
ไม่พบองค์ลงหาข้างหน้าหลัง	พอฝรั่งเดินมาข้างหน้าดาน
เห็นพระองค์ลงนั่งจะกราบกราน	นฤบาลเค็ดล้มค้ายหมายว่านาง
ลงนั่งเรียงเกียงข้างพลางประภาษ	บุชนาถนวลน้อมอย่าหนองหมาง
มานั่งอยู่ไยไกล้นทาง	ขอเชิญนางบุชน้องเข้าห้องใน
พระว่าพลางทางพยางค์ฝรั่ง	มันกอยหลังถูกเข้าไม่เข้าไกล
พอมือหลุดคุดคุดควนวิ่งหมุนไป	พระทรงไค้เดี้ยวดีดสัถสัถสแกง " ๒

ในเรื่องลักษณวงศ์ ตอนพระลักษณวงศ์ละเมอว่าไค้นางยี่สุ่นเป็นพระชายาก็หน้าขบขัน

คือ

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องกาหลง หน้า ๓๑๕.

๒ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานกล่าวกลอนเรื่องพระอภัยมณี หน้า ๓๑๐.

" สวาทมิตรจิตจงจนทรงฝัน	ว่าสาวสวรรค์เจ้ามาแนบพระทรวงสม
ละเมอทรงพระสรวลสรวลชบ	แต่โคมลมจนพระกรนั้นอ่อนเอียง
สะอื้นพินทุ์คว่ำริมฝาเตียง	ออกปลางเปลื้องเขียนชันสนั่นเสียง
พระเนตรลายหมายแน่วนางเมียง	พระส่งเสียงร้องเชิญนางโฉมยง
แม้ชวักเมืองเคื่องพีหรือน้องแก้ว	มาถึงแล้วมึงบิครอย่าคิดขาม
พระเคียรทรงหลงคว่ำพวงงาม	เสียงโครมครามยายตื่นรู้สีกตัว " ๑

เนื่องจากอาการละเมอค่อนข้างจะรุนแรง จนยายมาลี เจ้าของบ้านที่พระองค์อาศัยอยู่ตกใจตื่น ร้องถามว่าเกิดอะไรขึ้น พระลักษณะวงศ์รู้สีกตัวจึงแก้ตัวว่าเห็นชโมยเข้าบ้าน และจะเข้าจับ ชโมย

" จึงร้องทักหลานรักอะไรนั่น	ไม่มีชวักเลยนะพ่อทูลหัว
พระรู้สีกองค์แน่ก็แก้ตัว	อ้ายคนชั่วเป็นชโมยขึ้นเมียงมอง
ฉันทลูกไล่มันถลาฉันทกว่าผิด	รอดชีวิตโคตรดวงไปทางช่อง
ยายมาลีก็ใจคังไค้ทอง	พอร่วมห้องมิเสียแรงรักษาเรือน " ๒

ในบทละครนอก ผู้แต่งมักใส่บทบาทที่น่าขบขันให้แก่ตัวละครฝ่ายวีรบุรุษ ตามลักษณะ ของละครนอกซึ่งมุ่งความขบขันเป็นสำคัญ ความขบขันส่วนใหญ่เกิดจากพฤติกรรมที่แสดงถึง ความอ่อนแอ ความขลาด ความป็น และความบ้าบอ ได้แก่

จากเรื่องสังข์ทอง พระสังข์ทองเป็นตัวละครฝ่ายวีรบุรุษซึ่งมีบทบาทเรียกความ ขบขันจากผู้อ่านได้มาก ลักษณะน่าสังเกตุคือ ขณะพระสังข์แสดงบทบาทตลกจะอยู่ในรูปร่าง อปสัณห์เท่านั้น ถือเป็นเงาะป่าบ้าบอ

" เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสื้อปลา	
ผมหยิกยุ่งเหยิงเหมือนเซิ้งผัก	หน้าตาคล้ายยักษ์มักกะสัน " ๓

๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานค่ากลอนเรื่องสังข์ทอง หน้า ๓๐๗.

๒ ก.

๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ทอง หน้า ๑๑๓.

และ "

หูหนาคาโกเท่าไข่น้ำ

รูปร่างช่างกระไรเหมือนยักษ์มาร

ล่ำสันชันจ้านลึกเท่าพ้อม " ๑

บทบาทที่น่าชื่นมักเกิดจากพระสังข์แก้งทำเป็นคนป่า บ้าใบ้ เพื่อยั่วเย้าพินางทั้งหกของ
รจนา หกเชย และท้าวสามนต์ เช่น ตอนพระสังข์และนางรจนานำปละมาดว้ายท้าวสามนต์
นางรจนาเกิดปะทะการมกับพินางทั้งหก พระสังข์จึงแสร้งยั่วเย้า ดังกลอน

" ทำเหมือนบ้าใบ้ได้แต่ฮือ

คมมือหิวร้อล้อเลียนนาง

เห็นพี่เมียฆ่าเลื่องเคื่องค้อน

ก็ดูคเมียมาสอนให้ค้อนบ้าง

ถือไม้เท้าก้าวเดินเป็นท่าทาง

ทีเสื้อสาบหางให้นางกลัว " ๒

หกเชยเข้าช่วยภรรยาจึงเกิดต่อสู้กันกับพระสังข์ ท้าวสามนต์ซึ่งลาเอียงเข้าข้างหกเชย
เข้าช่วยห้ามปราม พระสังข์จึงยั่วเย้าท้าวสามนต์ก่อนพานางรจนากลับกระท่อม

" เมื่อนั้น

เจ้าเงาะก้มกราบยิบสั๊กสิบหน

แก้งเลียนล้อต่อน้ำท้าวสามนต์

เฝ้าก่นหัวเราะระริกกระดิกเท้า

เห็นพ่อตาหมาไม่ก็ทำมึง

เหมือนบ้าหลังจริงจริงยิงฟันขาว " ๓

แล้วจึง

" ทำโจงกระเบนใหม่ไว้หางยาว

แก้งปักหัวพี่สาวของเมียไป

แล้วยืนมองป้อนหน้าดูจุก

เห็นรอยถูกมีดเชือกเลื้อยคยงไหล

คมมือหัวเราะเยาะโยโยไฟ

บอกใบ้บ้ายปากให้เบียดู " ๔

กอนนางมณฑามางอน้อพระสังข์ให้ไปช่วยตีสักกับพระอินทร์ พระสังข์แสดง
อาการเป็นประสาคนไม่เคยเข้าเฝ้าเจ้านายดูน่าขัน คือ

"

เจ้าเงาะทำเหมือนถวายเป็นคาวใหม่

เฝ้าแก่เลมาแลไป

ไม่เข้าใจบนอบหมอบกราบ

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ทอง หน้า ๑๒๓.

๒ ก. หน้า ๑๕๐.

๓ ก. หน้า ๑๕๕.

๔ ก.

นั่งยองยองมองดูแล้วบูยา
 รวากับจะรับศีลสมา
 แล้วลุกมาหาครกตำหมาก
 ล้วงมือคันไ้ในกระหาย
 ฉวยมือตำหมากคืบหยิบใส่
 ทำเหมือนอยู่ร่ำร่ำทั่วทั้งทวาร

พนมมือเมื่อน้ำท่าแบกหวาน
 พังพาบกราบกราบท่านแม่ยาย
 ไม่พบสากเจ้ากรรมใครทาทาย
 เอาปูนป้ายพลุใส่ลงในครก
 ดุสสำห้ทำคั้งใจมิให้หก
 ประเคนครกเข้าไปให้แม่ยาย " ๑ "

ลักษณะอันน่าขบขันของพระสังข์คั่งกล่าว ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันและไม่เห็นว่าเสียลักษณะของ
 วีรบุรุษแต่อย่างใด ถ้ายเห็นเป็นการสร้างทำให้สนุกครึกครื้นเท่านั้น

ในเรื่องมณีพิชัย ลักษณะของพระมณีพิชัยอ่อนแอผิดกับความเป็นวีรบุรุษ และความเป็น
 กษัตริย์ คือ ตอนพระมณีพิชัยติดตามไปรับใช้พราหมณ์ยอพระกลิ่นตามที่ได้ให้สัตย์ไว้ ขณะเดินทาง
 พระมณีพิชัยแสดงความอ่อนแอ และขลาดกลัว คั่งกลอน

" โอ้อ้วาเวรกรรมไ้ทำไว้
 ออกเอยไม่เคยจะตกยาก
 ไม่รู้ใจนายร้ายหรือดี
 ครั้นเจ้าพราหมณ์เหลียวมาทำหน้าม้อย
 ทำนิ้วพิศตรั้ชกหนามฉับพลัน
 เห็นสมุมพุ่มไม้ใบไพรชุก
 เดินเลาะทางนี้กลัววาทา
 ไ้ยืนเสียงสกุณีมีก้อง
 ใจหายกายสั่นอยู่ร่ำร่ำ "

จำไปเป็นข้าเจ้าพราหมณ์ชี
 ลำบากเคืองข้องหมองศรี
 แล้วจะตีกันเล่นไม่เว้นวัน
 ดุยหน้าพนามยอกน้อยไปหรือมัน
 ค่อยเหยียบย้านโยชยกเขยกมา
 เกรงกริ่งกริ่งหวั่นไหวที่ในป่า
 ร้องเตือนนายขาระวังตัว
 ชะนีเหนียวไม้ร้องเรียกผ้า
 คึกคักสัวผีสงประรางหวาน " ๒ "

ตอนพระมณีพิชัยปรานนิบัติพิศควีพราหมณ์ยอพระกลิ่นซึ่งกำลังหลับอยู่ พระองค์จึงพิศดู
 นางก็ยิ่งเห็นเหมือนขานา จึงลื้มตัวจะเข้าเชยชม พราหมณ์รู้ตัวตื่นเสียก่อนจึงแก้เอวเดินไป

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ทอง หน้า ๑๕๐.

๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องมณีพิชัย

" ค่อยยกพระหัตถ์สัมผัสต้อง อ้อมพลงทางมองดูหน้า
เห็นคล้ายละม้ายเหมือนไม้เคลื่อนไหวคลา พระราชาสวมสอคกอรัก
กรั้นเจ้าพราหมณ์ถามมาว่าอะไร ก็ตกใจแก้เก้อว่ายุ่งกิด
ทำเหลียวหลังเหลียวหน้าคว่ำพิศ โบกปัดพัดวีไปมา " ๑

เรื่องไชยเชษฐ นอกจากพระไชยเชษฐจะถูกเบ้า และอ่อนแอหนีไปจากตัวละคร
ฝ่ายวีรบุรุษทั่วไปแล้ว ยังมีท่าทางน่าขบขัน เช่นตอนพระไชยเชษฐเกรงว่าท้าวสิงหลจะ
เอาผิดตนเรื่องชัยได้นำงูวิเศษออกจากเมืองอย่างไรเหตุผล ดังกลอน

" ทำสงมเสงี่ยมเจียมตัว ค่ายกตัวอาญาท้าวสิงหล
หยุกหยุกยั้งยั้งระวังทน ปากบ่นภาวนาทุกนายใจ
ไคยีนท้าวคาร์สตรัสเสียงดัง ก็ตกใจลงนั่งบังคนไหว
พระกุมารยิดกรมิคาไว นึกราวโคจรกลางถนนหนทาง
ครันคึกมาได้ให้ย่อท้อ จึงว่าพอกสัวเหลือยิ่งเสื่อสาบ
ยัดมือลูกไว้ไม่ละวาง ให้ผีเลี้ยงเคียงข้างจรลี " ๒

วรรณกรรม ล้อเลียน ผู้แต่งจะใส่บทบาทที่น่าขันให้ตัวละคร เป็นการล้อเลียนตัวละคร
ฝ่ายวีรบุรุษในวรรณกรรมซึ่งเป็นแบบล้อเลียน ลักษณะตัวละครจะตรงกันข้ามกับลักษณะวีรบุรุษ
ต่ำต้อย น่าขัน เช่นจากเรื่องระเด่นต้นไค พระมหามนตรี (ทรัพย์) สร้างกั๊กพระระเด่นต้นไค
ให้น่าขันเป็นการล้อเลียนระเด่นมนตรีในเรื่องอิเหนา ผู้เขียนจะกล่าวเทียบลักษณะบางประการ
ให้เห็นชัดเจน คือ

ระเด่นมนตรีเป็นกษัตริย์ที่มีบุญญาธิการ เปื่องประสูติก็บังเกิดนิมิตรอัศจรรย์
ดังกวีบรรยายว่า

" พสุธาสะเพือนเลื่อนลั่น เป็นวันคลบทั้งเวหน
มีคมิกบิกแสงสุริยน ฟ้าลั่นอิงอลนภาดีย " ๓

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องมณีพิชัย หน้า ๔๕๕.

๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องไชยเชษฐ หน้า ๕๑ - ๕๒.

๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๑๒.

มีรูปโฉมงดงามทั้งเทพเจ้า เป็นที่พึงใจอิสตรี

"งามรับสรรพสิ้นสรรพางค์ ยิ่งอย่างเหวอในราศี
ทรงโฉมประโลมใจนารี เป็นที่ประคิพพิศผูกพัน " ๑

มีฤทธิ์อำนาจ เทพเจ้าบรรดามกรวิธประจำพระองค์พร้อมกับจาริกนามไว้ด้วย เมื่อจะเสด็จ
ไปไหนก็จะ

"ทรงกริชฤทธิ์ไกรแล้วไคลคลาต สว่างามจรัสราชไกรสร
บรรจงจับชายกรายกร มาทรงอัศิศรตัวถี่ " ๒

ส่วนระเด่นสันไค่นั้น กริยบรรยายว่าอยู่ในสภาพขอลานอนากา ไม่มีฤทธิ์อำนาจอะไร
ขณะที่ระเด่นมนตรีเป็น "พระสุริยวงศ์พงศ์อัสสุญแดหวา" ระเด่นสันไคเป็นไค่เพียง

"ระเด่นสันไคอนากา" เท่านั้น ดังกลอน

"มาจะกล่าวบทไป ถึงระเด่นสันไคอนากา
เสวยราชย์องค์เดียวเดี่ยวร่ากา ความคลาคละสาชิงช้าหน้าโบสถ์พรหมณ์" ๓

และทุกวัน ระเด่นสันไคขอลานไปในที่ต่างๆ

"เดี่ยวสี่รอกขาวสารทุกบ้านช่อง เป็นเสปียงเลี้ยงห้องของถวาย
ไม่มีใครชิงวิ่งทั้งหญิงชาย ต่างฝากกายฝากตัวกสิวามมี " ๔

เพลงที่ร้องขอลานนั้นมีอยู่ตอนเดียวคือ "สุวรรณหงษ์ถูกหอกอย่าบอกใคร" ๕ เข้าไปมา

การบรรยายสภาพและบทบาทของตัวละครแตกต่างจากเรื่องอิเหนาอย่างสิ้นเชิง
เช่นตอนระเด่นสันไคอาบน้ำ และแต่งกาย

"..... ลงสระสงรงางคานในทองกลอง

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๒๖.

๒ ก. หน้า ๑๖๔.

๓ พระมหามนตรี (ทรัพย์) บทละครเรื่องระเด่นสันไค หน้า ๑๔๕.

๔ ก.

๕ ก. ๑๔๖.

กระโศกคำสามทีสี่เหือไคล
ทรงสุคนธ์ปิ่นละลายคินสอพอง
นุ่งกางเกงเข็มทองลงกรณ
เจียรระบากเสมียนละ ว้ามาแต่ลาว
สวมประจำคี่ควายตะพายยาม
กุมกระบองกันหมาจะราวี

แล้วย่างขึ้นบันไดเข้าในห้อง
ชโลมสองแก้มคางอย่างแมวคราว
ผ้าทิพย์อาภรณ์พันราว
ดูราวกับหนังแซกเมื่อแรกมี
หมคจคงคงงามกว่าบันหยี
ถึชอจรลีมาตามทาง " ๑

จะเห็นว่าระเด่นสันไคถือกระบองเป็นอาวุธประจำกาย แทนที่จะถือกริชอย่าง
ระเด่นมนทรี อาวุธที่ถือก็ใช้สำหรับกัน "หมาจะราวี" เท่านั้น และก็ได้อธิบายจริงๆ เมื่อผ่านมา
ยังที่อยู่ของท้าวประจักษ์

" พระเยื้องย่างเข้าทางทวาร
แกว่งตระบองป้องปัดอยู่เก้ง

หมู่หมาแห่ห้อมล้อมหน้าหลัง
พระทรงคึกคึกหยักกรังคอยราดูรอน " ๒

ฤทธิ์อำนาจที่ระเด่นสันไคโอ้อวดให้นางประแตะฟังคือ

" เมื่อนั้น
เราไม่เกรงกลัวอิทธิฤทธิ์
พิถีทรงถักถักถักหาญ
ปล่าแห่งพี่เอาเข้าเฝ้าไฟ

สันไคยิ้มเยาะหัวเราะว่า
ท้าวประจักษ์จะมาหาไมโคร
แต่ข้าวสารเต็มกระบุงยังแบกไหว
ไม่ทันไรก็ยวเล่นออกเรือนจุน " ๓

ฤทธิ์อำนาจของระเด่นสันไคนี้ แม้แต่นางเองก็ยอมรับเพราะประจักษ์แก้ตานางมาแล้ว

" กระนั้นซีเมื่อพระเสด็จมา

หมู่หมาย่นย่อไม่รอติด " ๔

เมื่อต้องแสดงอำนาจจริงๆ ระเด่นสันไคก็ไปเก่งถึงที่เกยโอ้อวดไว้ เห็นได้จาก
ตอนขึ้นหานางประแตะแต่ฝึกตัวไปพบท้าวประจักษ์เข้า ระเด่นสันไคต้องกระโดดเรือนหนีไป

" ระเด่นกระโดดออกนอกรั้ว
ผาดเมลงสำแดงฤทธิ์ไกร

ฝึกตัวแล้วดูไม่อยู่ได้
วิ่งไปตามกำส้งไม่รั้งรอ

๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) บทละครเรื่องระเด่นสันไค หน้า ๑๔๖.

๒ ก. หน้า ๑๔๕.

๓ ก. หน้า ๒๐๔.

๔ ก. หน้า ๒๐๕.

หมาหมูกรุไฉ่ไม่มีชีวิต
 เค็มประกาศน้ำมึกหืดขึ้นคอ
 ถึงจะโศกจะไฉ่ก็ไม่หัน
 พอแว่วสำเนียงเหมือนเสียงคราง
 เอ๊ะผีหรือคนชนลูกข้า
 หยักร้างตั้งท่าจะราญรอน
 ครั้นไค้ยินเสียงซัดเป็นสัตรี
 กำหมัดเอื้องบ่ยมองเข้าไป

ปล่อยขันสามขาเหมือนม้าห้อ
 ต้องหยุดยั้งรั้งรอมตามทาง
 ผิดนักผู้มันแต่ห่างห่าง
 อยู่ในร้านริมข้างหนทางจร
 พระหัตถ์คว้าฉวยอิฐไค้สองก้อน
 นี่หลอกหลอนเด่นข้าฤาว่าไร
 จะลองฤทธิ์ลัทธิหาหนีไม่
 แก่สาวคราวไหนจะได้รู้ " ๑

ถึงระเด่นสันไค้จะเป็นขอทานแต่ก็มีความพอใจในสภาพของตน และมองโลกในแง่ดี พาให้
 ผู้อ่านขบขันไปคัวย ดังตอนระเด่นสันไค้บอกความมั่งมีศรีสุขกับนางประแค และชวนให้
 นางมาอยู่คัวย

"
 แต่ข้าสารให้ทานพินี้ฤา
 หังปลาแห้งปลาทุปลัง
 ซี้คร้านขายนมวัวเหมือนตัวเจ้า
 จงนั่งกินนอนกินสิ้นกังวล

เงินทองถมไปที่ในคลัง
 ไม่พิกซื้อไค้ขายเสียหลายถึง
 เสาบึงกรังมีมากไม่ยากจน
 พี่ไค้เปล่าสารพิกไม่ซัดสน
 พี่จะชวนชวายหาเอามาเลี้ยง " ๒

เมื่อระเด่นสันไค้ และนางประแคอยู่คัวยกัน ทั้งสองก็มีความสุขกันไปตามประสายากจน
 กวีบรรยายสภาพอย่างน่าขัน คือ

"
 แล้วเชิญหม้อตุงท่าออกมาตั้ง
 ทรงกักก็ชักพลางทางยืมพราย

เขาวมาลัยหมอบเมียงเคียงกาย
 นางนั่งเป่าพุดจุกควาย
 โฉมฉายชวนอ้อยคอยแก้คอ " ๓

๑ พระมหามนตรี (ทวีปย์) บทละครเรื่องระเด่นสันไค้ หน้า ๒๒๗.

๒ ก. หน้า ๒๓๑.

๓ ก. หน้า ๒๓๔.

เมื่อเรียนจบ พระฤาษีมอบอาวฐวิเศษคู่มือให้

" เป็นพระแสงคู่มือคือมีดหมอ คู่มือทุกลมเหวือเชื้อเหล็กกล้า " ๑

ก่อนทั้งสองจะเดินทางต่อไปก็ได้ลองวิชาด้วยการขโมยสมบัติของพระฤาษีจนหมด บุคลิกของทั้งสองนั้น ผู้แต่งสร้างไม่แน่นอน ฤๅเหมือนจะจงใจใส่ลักษณะที่น่าชื่น หรือวิปริตผิดผู้คนเพื่อเรียกความขบขันจากผู้อ่าน บางครั้งตัวละครก็มีบุคลิกขัดแย้งกัน เช่น เมื่อกล่าวถึงความฉลาด พระเฒ่าตั้งห้าวและพระอ้าวตั้งโง่งก็ฉลาดกล้วแม้แต่เสียงนกร้อง มคตะนอย หรือถึงก่า ดังในตอนพระเฒ่าตั้งห้าวและพระอ้าวตั้งโง่งเดินป่า

" หน่ออินทรียินเสียงสำเนียงนก	นิกตระหนักในอุราจนตาไหล
ขนสยองพองกล้วหัวออกโต	เรอวิ่งโศกคุ้มตรงเข้าคงคัน
.....	
แลเห็นมคตะนอยเจ้าดอยยัง	ลงหยุดนั่งกันหัวร่อกันงอน
อนุชาว่าพระองค์นี้ทรงกล้า	เก่งหนักหนาเกินมนุษย์น่องสุคน
แต่เพียงเห็นมคตะนอยดอยตะบัน	กระหม่อมฉันใจเค็ดระเห็จตาม " ๒

บางครั้งทั้งสองก็แสดงความสามารถ หรือความเป็นวีรบุรุษให้ปรากฏ เช่น สามารถปราบคนธู ปราบทัพสุนัขได้ หรือพระเฒ่าตั้งห้าวรับอาสาท้าวถึงโยนโลกชกกับช้าง เพื่อนำน้ำดื่มช้างมาถวายพระธิดา และรับอาสาทำศึกกับกษัตริย์ ๑๕ ทัพจนได้ชัยชนะ ตัวอย่างตอนพระเฒ่าตั้งห้าวรับอาสาชกช้างจนช้างล้ม

" ฝ่ายพระหน่อชานาญเพลงเฒ่าตั้งห้าว	ขยับก้าวท่วงทีดีชยัน
เจ้าขึ้นพรหมสี่หน้าอ่างาชัน	แล้วหกหันเหศว์จนหัวกราน
ครั้นครบท่าสารพัดที่หัดไว้	ก็โศกไปแบะผางหน้าข้างสาร
เอาชีพนี้หรือเอ็งเก่งทะยาน	แล้วภูบาลโคกชกที่ถกกอ " ๓

๑ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเฒ่าตั้งห้าว หน้า ๔๔.

๒ ก. หน้า ๔๕.

๓ ก. หน้า ๑๕๓.

ลักษณะของพระเริงคังห้าวและพระอ้าวคังโง่งอีกอย่างหนึ่ง คือความไม่สำรวมและท่าทาง
ที่ดูไม่สง่างาม บางครั้งน่าขัน ลักษณะที่พบสม่ำเสมอคือ ท่าทางอันวิปริตคนแบบ
"พระพินิจพิศุททำหุซัน" ^๑ หรือตอนทั้งสองเดินทางมากับวิทยาธร

" คำวิสพลางทางออกมานอกที่ แล้วภูมิอุกโลกกระโคคดลา
วิทยาธรเชือกก็ตีสังกา อนุชาหกคะเมนเดินตามไป " ^๒

ทั้งสองชอบเจรจากันแล้วหัวเราะกันได้เสมอ บางครั้งก็ไม่มีเหตุผล การหัวเราะก็ไม่สำรวม
หรือไม่ยับยั้ง เช่น ตอนทั้งสองสนทนากลึงผลไม่ว่าบางชนิดรับประทานได้ บางชนิดเป็นพิษ
แล้วก็หัวเราะกัน

" เริงคังห้าวฟังอ้าวปะคังโง่ง ต่างโก้งโค้งสำรวลสรวลประสาน " ^๓
หรือตอนพระเริงคังห้าวกลับมาจากปราสาทนางสังขะอุก

" พบหน่อไต่อาวคังโง่งเดินโยงมา
ครั้นเห็นกันงันงอหัวร่อหงาย ต่างอภิปรายข้อขันด้วยทรรษา " ^๔

เรื่องพระมะเหลเถไถ ผู้แต่งบรรยายสภาพของพระมะเหลเถไถให้มีลักษณะไม่
สง่างาม และน่าขัน ต่างจากตัวละครฝ่ายวิฆเนศวรในวรรณกรรมร้อยกรองจักรวาลวงศ์ทั่วไป
คือ ตอนพระมะเหลเถไถเข้าเฝ้า พระบิดา พระมารดา เพื่อลาออกไปเที่ยวป่า

" ครีแล้วพระมะเหลจึงเป่ปะ มะเลไตโคคคละมะหฺรุจู้
จรจรัลตันศักพลักพลู ไปสู่ปราสาทท้าวโปลา " ^๕

^๑ คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเริงคังห้าว หน้า ๒๑๐.

^๒ ก. หน้า ๖๔.

^๓ ก.

^๔ ก. หน้า ๒๒๔.

^๕ คุณสุวรรณ บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ หน้า ๔.

เหวี่ยงศัทวาราชผู้เลิศฟ้า

ถือแก้ววิเชียรเจียรไน

หรือตอนพระวงศ์เหวราชลองฤทธิ์คักยอกเขา

" คิคพลางทางจับซึ่งจักรแก้ว

เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงสนั่นมา

.....

คักซึ่งสิ่งขรกระเคนขาด

คักเอาซึ่งยอกบรรพตา

กลายเป็นอินทราอันผ่องใส

จึงร้องขอภัยด้วยเร็วรา " ๑

อันเพริศแพ้วกว้างไปในเวหา

คักยอกญวาค้วยเร็วไว

.....

เสียงก็ก้องกัมมทเป็นหนักหนา

แล้วกลับมาสู่สำนักไม่เนิ่นนาน " ๒

แม้ผู้แต่งจะกำหนดให้พระวงศ์เหวราชมีฤทธิ์อำนาจมาก แต่พระวงศ์เหวราชก็ไม่ค่อยแสดงความสามารถ กลับใช้บวิวารรบแทนทุกครั้ง เวลาจะทำอะไรแม้แต่เรื่องเล็กน้อย เช่น การให้รางวัลทหารก็คัดสินใจทำเองไม่ได้ ต้องปรึกษากับบวิวาร เช่น

" อูกรกายสิทธิฤทธิ์รอน

เราใช้ให้ไปรับอาษา

เรานี้จะให้ซึ่งเครื่องทรง

ตัวท่านจะเห็นประการใด

ถ้าเห็นว่าสมณวิจิตรคนา

อันวานรยอศทหารชาญณรงค์

ก็ไค้ตั้งวิญญาสมประสงค์

ทอบทนชำมรงค์ที่ไค้มา

เราก้ไค้ว่าไว้เมื่ออาษา

กลับมาเราจะให้ซึ่งรางวัล " ๓

พระวงศ์เหวราชเกรงใจสังขปัดทหารเอกมาก บางครั้งสังขปัดให้ว้าจาข่มขู่ เมื่อพระองค์ทำอะไรไม่ถูกใจ ก็ไม่สมกับความมีอำนาจดังผู้แต่งบรรยายไว้เลย เช่นคอนนางยักษ์แปลงเป็นนางบุษบงเพื่อล่อลวงพระวงศ์เหวราช พระองค์จะเข้าเฝ้าโลมนาง สังขปัดและท้าววิเรนทรห้ามไว้

๑ หลวงพัฒนพงศ์ภักดี บทละครเรื่องวงศ์เหวราช หน้า ๒๓๕.

๒ ก. หน้า ๕๔ - ๕๕.

๓ ก. หน้า ๒๓๑.

พินคล่องต้องกลางดวงจันทร์
 เอาพระขงษ์ยอั้งคังเต็มประกา
 ครั้นเสร็จซึ่งผ้าศศิธร
 ก่งสรแผลงไปในป่าร้าง

เสียงสั่นดังป้อกลางเวหา
 ยั้งไปย้ายนาตกบึงบึง
 ควบยัสครดากดัง
 หมื่นกรังได้ในสกันเดียว " ๑

และแม้แต่ความสามารถในเรื่องรัก พระองค์ก็มีสมรรถภาพเกินมนุษย์ธรรมดา ดังกลอน

" เมื่อนั้น
 ได้ร่วมรมย์สมถวิลยินดี
 สุกสันความพะวงสงสัย
 อิงแอบแนบข้างไม่ห่างกัน

เทวราชผาดพุ่มรัศมี
 ค่ายนุมนงเทวีวิไลวรรณ
 กังไคสมบัติสรวงสวรรค์
 เวียนแต่ขัศจรรย์ถึงเจ็ดครา " ๒

ลักษณะพระวงศ์เทวราชที่ทำอะไรเองไม่ได้ ต้องปรึกษาข้าทูลทูลนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงล้อเลียนให้พระวงศ์เทวราชไม่ประสีประดาในเรื่องรัก ถาเมื่อนางนุมนงถึงวิธีการแสดงความรัก ขณะพระองค์เข้าหานาง

" คว้าเอยควงชีวิต
 เกิดมาแต่่นอยในแค้นคง
 แน่นว่าเข้าใจในทำนอง
 พี่นี้คนชื้ออย่าถือใจ

พี่นี้มิวิตคพิศวง
 รวยงงใจรู้ชั้นใจ
 แน่พี่ด้วยเถิดน้องได้หรือไม่
 บอกไม่บอกไปอย่าได้ช้า " ๓

ทรงล้อเลียนเรื่องพระวงศ์เทวราชมีความเกรงใจข้าทูลทูลด้วยการให้สังขปัด สามารถข่มขู่พระองค์ได้บ่อยครั้ง เช่น ตอนพระวงศ์เทวราชเข้าห้องนางนุมนง สังขปัดขู่ที่ไม่สมควร เพราะยังไม่ได้อภิเษก ดังกลอน

" คุณพระองค์วงศ์เทวราช
 ยังมีหั้นอภิเษกหรามไวย

มาเร็วรวกหวดพราดเช่นนี้ได้
 จะรีบร้อนไปทำไมให้ไค้อาย

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช

เชิญเสด็จออกไปสั่งการ

ผู้คนฟังการอยู่มากหลาย

แน่นคี่ถึงซึ่งอยู่จะอุ่นวาบ

จะหว่ายนางให้ได้อายประเดี๋ยวนี้ " ๑

และเรื่องที่พระวงศ์เทวราชใจร้อน ชอบทำอะไรอย่างรวดเร็ว ทรงกำหนดให้พระวงศ์
เทวราชชอบทำอะไรรีบร้อน ลุกสน เป็นเหตุให้ข้าทหารตามไม่ทัน เห็นได้จากตอน
พระวงศ์เทวราชไปยกศรบนภูเขา

" เพียวร้อนร่าหาคุณูเขาใหญ่

พบแล้วคุณูไปเกินหนักหนา

ต้องตั้งใหม่หมายมุ่งพุ่งกลับมา

ฉีกเกินบรรพตาไปพอแรง

แต่พุ่งไปพุ่งมาได้ครบเจ็ด

เหมือนพระธาตุเสด็จพริ้วพรายแสง

งามค้งฉีพุ่งไต้ประกายแดง

ห่อค่อยคลายวายแสงก็ร้อนลง

คิดจะทรงหักขีณสักสามรอบ

เลบเป็นเก้าเกินระบอบน้ำพิสง " ๒

จะเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำที่แสดงถึงความเร็วในการ
ทะเล เช่น "ฉีก" "ฉุด" ความเร็วของพระวงศ์เทวราชนั้นบางครั้งควบคุมไม่ได้ ถึงที่
พระวงศ์เทวราชตั้งใจจะประหัตขีณรอบภูเขาสารอบก็กลายเป็นเก้ารอบเพราะยังไม่ทัน
บางครั้งความเร็วของพระองค์ก็ทำให้เจ็บกาย คือ ตอนพระวงศ์เทวราชชมเมืองเนรมิต

" พระลูกนขึ้นบนปราสาทรัตน

ตะเส้าเข้าถนัดล้นนอนหงาย

เลยเขม้นเห็นเพดานคาราราย

นพรัตนจักษุฉายกับดวงเดือน " ๓

นอกจากนั้น สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงล้อเลียนด้วยการเปลี่ยน
บุคลิกเดิมของพระวงศ์เทวราชซึ่งสง่างามเป็นคนทำอะไรดูกลอนและไม่สำรวมกิริยา เช่น
ตอนพระวงศ์เทวราชยกศรได้ก็ยิ้มค้วยความภาคภูมิใจ และเป็นการยิ้มแบบสารพัดยิ้ม ค้งกลอน

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๓๐.

๒ ก. หน้า ๑.

๓ ก. หน้า ๕๑.

"
 ทรงยิ้มด้วยหมู่เสนา ภูวนายิ้มยิ้มยินดี
 ยิ้มกับวานรเสนี ยิ้มกับพระยาอัณิ
 ยิ้มกับนิ้วพระกนิษฐา ยิ้มกับศรศรีที่เหาะยาวไว้
 ยิ้มกับอะไรต่ออะไร ยิ้มกับปลอกผ้าที่ศรีใส่
 ภูวนายิ้มไม่หยุดทันคำ " ๑

(๒) ตัวละครเอกฝ่ายหญิง หรือตัวนาง ตัวละครเอกฝ่ายหญิง
 ที่มีลักษณะน่าขันจะเป็นตัวละครในวรรณกรรมล้อเลียน ความขบขันเกิดจากรูปร่าง และ
 ลักษณะอันอัปสัณห์ แตกต่างจากตัวนางในวรรณกรรมร้อยกรองทั่วไปที่งามพร้อมอย่างใน
 อุดมคติ เช่น ในเรื่องระเด่นลันได ผู้แต่งบรรยายลักษณะนางประแตจะคอนอยู่บ้านรอทำสามี ว่า

" โฉมเฉลาเนาในที่ไสยา บรรจงหันกัณฐาไว้ทำขวัญ
 แล้วอาบนํ้าทาแป้งแต่งตัว หวีหัวหาเหาเกล้าฉมมอย " ๒

หรือตอนระเด่นลันไดชมโฉมนางประแตจะ คังกลอน

" สูงระหงทรงเพรียวเรียวรุก งามละม้ายคล้ายอุรกะหลาป่า " ๓

ในเรื่องวงศ์เทวราช นางบุบงมีลักษณะค้อยที่น่าขัน คือความอัปสัณห์ คังกวี
 บรรยายว่า

" งามพัศตร์ช่องเพียงจันทร์เพ็ญ นาสิกเพ็ดนิคเห็นไม่ขัดขวาง
 โอบรูกว้างคางสั้นจุส่าอาจ สองปรางกึ่งจะย้อยห้อยเป้นพาง " ๔

หรือนางตะแลงแกงในเรื่องพระมะเหลเถไถ ชื่อของนางให้นัยประหวัคไปถึง
 ความผิด บาป หรือความตาย ผู้แต่งได้คำบรรยายลักษณะที่โป่งคางมา เช่น

" คุณโฉมตะแลงแกงแมลงกัก งามคังเพชรรัตนมะลัดเถ " ๕

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๗.

๒ พระมหามนตรี (ทวี) บทละครเรื่องระเด่นลันได หน้า ๑๙๗.

๓ ก. หน้า ๑๕๕.

๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด.จ. หน้า ๒๗.

๕ คุณสุวรรณ บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ หน้า ๑๘.

ในเรื่อง เอ็งตั้งหัว ผู้แต่งบรรยายลักษณะนางสังชะอุคก่อนข้างจะวิปริตผิดผู้คน เช่น
 " ฝ่ายอนงค์องค์กะหังสังชะอุค " ๑

หรือตอนชมโฉมนางว่า

" วรพักตร์ผิวคล้ำดำมิดหมี
 โยธธูสสยะแบะบางอย่างกาบปลี พระนาภีเตี้ยม่องเหมือนทองสิง " ๒

ลักษณะของนางสังชะอุคอีกอย่างหนึ่งที่ผู้แต่งจงใจบรรยายเพื่อให้หน้าขึ้นไ้แก่
 ความแสนงอน และเจ้ามารยา ดังตอนนางสังชะอุคลอบดูพระเอ็งตั้งหัวในอุทยาน

" นางพิศพลางทางสะดุ้งกระตุ้งกระตุ้ง แล้วทำว้างหลบสี่ทวิหวน
 แก่งกึกกั้นคักจรีตติกระบวน ดังจะชวนให้ทองแม่น้องยา " ๓

นางให้พี่เลี้ยงเป็นสื่อไปเจรจากับพระเอ็งตั้งหัว เมื่อนางพี่เลี้ยงกลับมาแล้วไปพูดอะไร
 กับนาง นางก็

" หำร้องกร๊กคักกั้นจะสิ้นใจ แล้วว่าไม่ปลอบน้องหรือสองนาง " ๔

เมื่อพี่เลี้ยงเข้าปลอบ นางจึงแสดงอาการ

" อรไทรงเท้าเหมือนเ้าโรม
 นางว่าข้าเป็นผู้ที่ตองมียศ ทำช้อยชดไ้มันเศ็ศจึงเฉิดโฉม
 เราก็อึ้งุ่นสาวคราวประโลม ชายเห็นโฉมคงติดจรีตเรา " ๕

๑ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่อง เอ็งตั้งหัว หน้า ๑๓๐.

๒ ก. หน้า ๑๓๖.

๓ ก. หน้า ๑๓๘.

๔ ก. หน้า ๑๔๑.

๕ ก. หน้า ๑๔๖.

" จูตชกขวัทไขว่อยู่ในที่ ถ้อยพิ้งแก่เกศา
จะเยอแย้งอย่างไรไม่เคลื่อนคลา ต่างว่านี่จะทำประการใด " ๑

ทศกัณฐ์ให้ทหารไปนิมนต์ฤาษีโคบุตรมาช่วยแก้ไข ทำอย่างไรก็ไม่หลุด พอฤาษีเห็นคำสาป
สัถไว้ที่หน้าผากก็ให้นางมณโฑทำตาม นางไม่กล้าทำ และก้มหน้าร้องไห้ ทศกัณฐ์กริ้วที่
นางซกซ้า นางจึงต้องป็นใจทำตามคำสั่ง

" มีรุ่ที่ขึ้นชกภัสศา พลังเข็ชฌนาแล้วพาที่
น้องขอมมาลาโทษ พระองค์จงโปรดเกศ
แล้วค่อยค่อยค่อยสัระสามิ มนคลีคลายเคลื่อนเลื่อนหลุดไป " ๒

หรือตอนทศกัณฐ์ทำพิธีอุโมงค์ สุครีพ หนุมาน นิลนันท จูคนางมณโฑมาหยอกเข้าต่อหน้าเพื่อ
ทำลายพิธี

" เหวยเหวยกูก่อนทศพัคร์ เมียรักของเอ็งถามิใช่
ว่าพลงเข้าหยอกอรไท คำว่าไขว่จุกคร่าทั้งสามนาย " ๓

พอทศกัณฐ์ลืมตาคุกกี้กรร

" ความแค้นสุดที่จะออกลิ้น ตัวสั้นกริ้วโกรธากังเพลิงไหม้
ฉวยหักเอาคันฉัตรชัย เข้าได้สังหารราญรอน " ๔

จึงถูกวานรทั้งสามแยบเยาะเอาไว้ว่า

" สุครีพชี้หน้าแล้วหัวร่อ หอกจ้อให้ไล่แล้วแก้งหนึ
วาญบุตรนิลนันทผู้ฤทธิ สองกระบี่คว่ำไขว่กัลยา
แล้วร้องว่าเหวยขุนมาร เป็นไรไปอ่านคาถา

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๓
หน้า ๒๓๑.

๒ ก. หน้า ๒๓๖.

๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๓
หน้า ๑๖๔๔.

๔ ก.

นั่งตั้งใจภาวนา

โกรธว่ารุ่นควยอันใด

ส่วนเมียของเอ็งนั่นเอ็งรัก

ไปลักเมียเขาสิทำได้ " ๑

การที่ทศกัณฐ์ถูกตอบแทนจากฝ่ายวีรบุรุษนั้น แม้บางครั้งจะเป็น "ตลกร้าย" ที่ดู
ทวนไปบ้าง แต่ก็ให้ความรื่นรมย์ เพราะส่วนหนึ่งผู้อ่านจะรู้สึก สะใจ สมใจ ที่ทศกัณฐ์
ตัวก่อเรื่องได้รับผลตอบแทนเสียบ้าง

ในเรื่องอิเหนา จรกา เป็นตัวละครฝ่ายปรีชาที่มีลักษณะค้อยตรงรูปร่างอัปลักษณ์
และต่ำศักดิ์ตระกูล ความเลวของจรกาก็คือความไม่เจียมตน ต้องการไถ่กู้สิ่งงามให้
"เก๋อองค์" และก็เผอิญเป็นคู่ตุนาหงันของอิเหนาตัวละครฝ่ายวีรบุรุษ ผู้แต่งบรรยายลักษณะ
ของจรกาทำนองขบขัน แกมสมเพชว่า

"

รูปร่างอัปลักษณ์หนักหนา

อุหนมิไถ่ถามทั้งกายา

ลักษณะหมักฟักคร่ำเพรียง

จุมูกใหญ่ไม่สง่าราศี

จะพาที่แห่งแหบแสบเสียง

คิดจะหากัลยาเป็นคู่เคียง

ทั้งงามเพียงสาวสวรรค์ให้เก๋อองค์ " ๒

นอกจากรูปร่างจะอัปลักษณ์แล้ว จรกายังดูเสมือนคนไร้ความสามารถ ทั้งตอนจรกายกทัพมา
ช่วยเมืองคาหาคำศึกกับท้าวกระหมังกูหนึ่ง จรกาไปถึงเมื่อเสี้ยวเล็กแล้ว ชะเข้าเฝ้า
ท้าวคาหา จรกาจึงเข้าลักษณะ "ปล่อยไก่อ" ให้ผู้อื่นขบขันเมื่อกราบทูลท้าวคาหา ว่า

" ครั้นรู้ข่าวว่าท้าวกระหมังกูหนึ่ง

ยกมาช่วงชิงตุนาหงัน

ก็กะเกณฑ์กองทัพฉับพลัน

รีบมาสืบหารันถึงพารา

พระเชษฐาจะตามมาภายหลัง

ข้าสั่งเสนีให้คอยท่า

อันพวกไพร่ที่ปกมา

ม้วยชีวาแล้วหรือพระภูมี " ๓

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๓
หน้า ๑๖๔๔

๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๒๒๒.

๓ ก. หน้า ๓๖๕.

เมื่อเข้าสู่สนาม หกเชยเห็นคนมาดูเป็นจำนวนมากก็เกิดประหม่า "ชักม้าเกาะกะปะทะกัน" ^๑
และพอพระอินทร์ชู้ส่ำหีบเข้าหกเชยก็มีอาการ

" หน้าจอยหงอยเงื่อง
อภัยศอกอาบระคายเคือง ต่างชำเลื่องเหลียวมาดูตากัน " ^๒

ขณะทีคลี่กับพระอินทร์ หกเชยประหม่าและขาดชั้นเชิงเป็นที่น่าขันคือ

" เอมือช่วยรับแล้ว รับตา คนฮาสนั่นยิ่งจั่นงก
ต่างคนตะลุมบอนซ้อนคลี่ ทาชีชุลมุนมุ่นหก
ทำพยศหันเหียนเวียวนวก พลัดตกลงมาขาแผลง
บ้างเกาะคลี่ตีติดไปเป็นวาท เหลียวดูกรรยาแล้วยืมแห่ง
อาชาพาโนะ โคนกำแพง ลั่นแรงร้องโยคนโห่เกรียว " ^๓

หรือตอนต่อสู้กับเจ้าเงาะควยพละกำส้ง หกเชยยังแพ้เจ้าเงาะซึ่งมีเพียงคนเดียว
บางคนถึงกับ

" บ้างเข้าแอบหลังกรรยา รุนเมียวออกหน้าเจ้าอย่าหนี
ความกลัวตัวลั่นไม่สมประดี เค็มทีลงนั่งภาวนา " ^๔

ด้วยเหตุที่หกเชย เป็นเชยโปรดของท้าวสามนต์ พระสังข์จึงใช้หกเชยเป็นเกราะมือ
สำหรับคอบแทนความอยู่ดีธรรมของท้าวสามนต์ และความปากร้ายของฝั่งนางทั้งหก
แต่การคอบแทนก่อนข้างจะรุนแรงไปคือการ เชื้อจุมูก และไบหู ผู้อ่านบางคนอาจจะรู้สึก
ลงสารและสมเพชหกเชยแทนที่จะรู้สึกขบขัน.

ท้าวสันนุราช ตัวละครฝ่ายปรปักษ์ในเรื่องคารวิ เป็นตัวแทนของชนแก่
"คันทากลับ" พระองค์อยากมีชายาสาวจนถึงกับประพฤติดูถูกเมียของผู้อื่น ผู้แต่งบรรยาย

^๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ทอง หน้า ๑๔๓.

^๒ ก.

^๓ ก. หน้า ๑๔๔.

^๔ ก. หน้า ๑๕๒.

ลักษณะอันน่าชื่นชมของท้าวสันนุราชว่า

"
หน้าพระทนต์บนล่างห่างหัก
เกศาเฟื่องจะประปราย
พระเสวมือละตามสามเวลา
พอใจเกี้ยวผู้หญิงวังเรือ
รารกับหนุ่มคลุ้มคลั่งขึงม่น
รำพึงคะนึ่งคิดเป็นนิจไป

ชันษาหกสิบปีกลาย
ดวงพระพักตร์เหี่ยวเห็นเส้นสาย
รูปกายชายจะพินิจเนื้อ
ทรงกำสัถวังชาประหลาดเหลือ
ผูกพันพันเผื่อไม้เผื่อใจ
จะหางามเล่นสักคนหนึ่งให้ได้
มิได้ว่างเว้นสักเวลา " ๑

เมื่อพระองค์ได้มอบใส่ผมนางจันทร์สุภา*ก็ลุ่มหลงอยากไถ่มาเป็นชายา พระมเหสีพยายาม
ปลอมโยนให้คล้ายทุกซ์ไถ่ แต่พระองค์สืบเกรี้ยวกราดเอวว่า

" ฤๅท้าวรารกับสาวแฉ่
แก้งมาบัง ฝ้าพะเน้าพะนึ่ง
ฉวยพระขรรค์นั่งกรรประกรกระเปื้อย
สะตุโคคนสาวสรรพกำนัลใน

ไม่เจียมตัวว่าแก่สักนิดหนึ่ง
จะคอยหึงหวงข้าหรือว่าไร
พิโรธโกรธเมียดังเพลิงไหม้
เล่นไล่ลูกด้อมไม่สมประดี " ๒

ครั้นได้ตัวนางจันทร์สุภาแล้วในวัง ท้าวสันนุราชแต่งพระองค์อย่างงดงามเป็นพิเศษ
เพื่อจะไปฝากรักษานาง

" ลูบไล้สุคนธ์ปนบรุง
หยิบภูษามาทรงแล้วดูปลุก
หมสืบทับทิมกรองคล่องคอ
นั่งมองส่องกระจกยืมละไม
ดมเฝ้าพิศดูไม้สุ้งหอก
ถึงกระนั้นโฉมยังก็คงรัก

คมถูกลิ้นฟุ้งหอมฉ่ำ
ยกทองทองข้าขอบพระทัย
ใครดูภูหนุ่มพ้อขึ้นหรือไม่
ก็ยังไม่แก่กระไรทีเดี๋ยวนี้
เสียสิ่งเกี้ยวดอกแต่พันหัก
แล้วทรงสักก็เสด็จจากแท่นทอง " ๓

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องควี หน้า ๑๗.

๒ ก. หน้า ๒๐.

๓ ก. หน้า ๓๘.

ลักษณะของซุชกแบบ "ปากกัฉ่า" แต่ "เท้าพาหนี" ก็ให้อารมณ์ขันแก่ผู้อ่านไม่น้อย
ได้แก่ ตอนซุชกไปสืบข่าวพระเวสสันดรในเมืองสีวิราชบุรีเพื่อจะขอสองกุมาร ชาวเมือง
สีวิราชบุรีเห็นซุชกแต่งกายเป็นพราหมณ์มาถามถึงพระเวสสันดรก็พากันโกธแค้นว่าจะมา
เบียดเบียนพระองค์อีก จึงพากันขับไล่ขว้างปา ซุชกหนีพลางคำชาวเมืองไปพลาง และไม่
วายใจอวดศักดิ์คาของตน กังตัวอย่าง

" เฒ่าก็ร้องว่าออเจ้าอย่าเข้ามามิใช่การ ช้างม้าที่ไหนดูได้ไปขอรานจริง
หรือฟ้าผ่า เขาก็เหวี่ยงวีนูกทั้งที่แข็งขา เฒ่าซุชาก็หกล้มลงนอนกลิ้ง เขาก็ลุกขึ้น
ยืนร้องว่ามึงจะลองหรือเอาจริง หรือว่าทั้งทางที่จะหยอกเล่น ถ้าจะเล่นก็เล่นกัน
ใครก็ใครขยันสรรกันเข้ามาทีละคน เฒ่าก็วิ่งระเหระหนหันไม้เท้าจ้อง ทำท่าทางที่
พลองเพลงสามเต้า จึงร้องว่าอ้าเอ๋ยออเจ้าจกกันเข้ามาทีละที จะเล่นกันทางกระบอง
กระปี่ตีไม้สั้นไม้ยาว หรือจะชักซ้อมเพลงสามเต้าสอบกันด้วยมวยหมัด อันนี้ถึงแก่ก็
แก่หัก หักกันลองแต่สักตั้ง หรือจะเล่นกันทางเสโล่ไล่ตั้งดาบเดี่ยวตีมึงเข้ามา
แต่อย่าปากนั้นกล้าว่าไม่กลัว แต่อย่าใจนั้นระริวตัวลั่นอยู่จริงจริง อ้ายตีนพาวีว้างไม่อยู่
เฒ่าก็วิ่งพลาคดสะพล่ายสั่นผละผละจนผุดออกนอกวง ผ่านหน้ามาแล้วก็แลบลิ้นหลอกบอกว่าดูนี่
ซึกร้านอยู่ เขาก็เล่นไล่สะพรั่งพรวพรวดเคียวก็เข้าป่า " "

ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ขุนช้างตัวละครฝ่ายปรปักษ์ในเรื่อง จะมีลักษณะคล้ายกัน
ขบขันและน่าสมเพชเวทนามากที่สุด นับแต่เกิดมาจน "บัคสีเหมือนผีบ้าน" ^๒ และ
"หัวล้านในครรภัก์จวงเคื่อน" ^๓

ลักษณะคล้ายของขุนช้างนั้น แม้นางเทพทองมารดาที่รังเกียจ

" ไม่มีใจที่จะใคร่เข้าอุ้มชู
หว่าตบ้องบัวแก้วกินปลา

เหมือนค่างครอกหลอกอุ้มชูชายหน้า
อ้ายตายท่าค่าแข่งไม่เว้นวัน " ^๔

^๑ สำนักวัดสังข์กระจาย ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัมพูซุชก หน้า ๑๖๐.

^๒ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๖.

^๓ ก.

^๔ ก. หน้า ๙.

เรื่องความอัปสัณห์นี้ แม้แต่ตัวของขุนช้างเองก็ยังจิงจัง เห็นได้จากตอนขุนช้างแต่งตัว
เพื่อจะไปพึ่งเทศน์มหาชาติ

" เข้าห้องกินสอพองละลายทา	ประทุ์กายาจนพุงลาย
ควักเอามุหน่ายขึ้นป้ายปิก	ฉีกผมปลกกบาลให้ล้านหาย
ยังโล่งเลี่ยนเตียนกลางอย่างเปล่งกาย	หัวกูฉิบหายน่าอายใจ
.....	
น้วนางแหวนประดับทับทิม	เอ๊ะที่นี้นางพิมปืมสาเร็จ
แหวนเครื่องของบิคาหยอดหัวเม็ก	ชาวสุพรรณมันเช็ดว่ามั่งมี
เคียน่องไปส่องกระจกใหญ่	ทุกหัวจิงไรเหมือนล่องซี
ถึงหัวซ้ำแต่ตัวเป็นผู้ดี	อ้ายเด็กมามีเอาเสียไป " ๑

จะเห็นว่าขุนช้างมีปมค้อยเรื่องศีรษะล้าน แต่ก็ลบปมค้อยด้วยการเอาความมั่งมีมาข่มให้คน
สนใจเสีย แม้กระนั้นเมื่อส่องกระจกแต่งตัวคราวไร ขุนช้างก็มักบ่นถึงความอัปสัณห์ของ
ตนเอง เช่น ตอนขุนช้างจะพายายสา และยายกลอยไปเป็นพยานเท็จให้นางพิมเชื่อ
เรื่องขุนแผนเสียชีวิตในสงคราม

" ขุนช้างรับหม้อใหม่เข้าในห้อง	นุ่งผ้ายกทองแล้วห่มส่าน
จับกระจกขึ้นดููกบาล	เห็นตัวหัวล้านรำคาญใจ
กูแคน่นาแผ่นคงล็กโขก	โสโครกไม่เอาแก้วเอาการได้
เกลี้ยงหน้าเกลี้ยงหลังกูจิงไร	จับเขม่าเข้าใส่สักสองเพรียง
เปื้อนเประอะเลอะหน้าเหมือนทาเล่น	หวีกระจาบรายเส้นไม่มีคเกลี้ยง
เอาไม้น้อยสอยลับให้รายเรียง	มุหน่ายป้ายเคียงลงเต็มที
อ้ายหยอกหยอยมันน้อยกว่าที่เปล่า	ผมชี้ไค่นาเกลียดคี่เกียจหวี
อนิจจาข้าวของเงินทองมี	ช่วยทาสาทาสีไค้กว่าคัน

ซื้อช้างซื้อม้าได้กว่าร้อย

ถ้าซื้อได้ก็จะใส่เสียให้ครัน

ถ้ารู้ว่าจะล้านแต่ก็เน็ด

ซัดแคนแบ่นใจดังไฟลาม

ผมหน้อยหนึ่งกระไร ไม่มีคชวัตถุ

คัดกันดูเล่นให้เห็นงาม

กูไม่ปราถนาเกิดให้สำสาม

ถูกเคียดสืบลามเข้าห้องใน " ๑

ความอัปสัณห์ตามที่ขุนช้างรำพันทำให้ผู้อ่าน (ยกเว้นคนสืพระล้าน) รู้สึกว่า และศีระมะของ
ขุนช้างคืออุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งของความรัก แม้แต่นางเทพทองผู้เป็นมารดาอ้างว่า
เมื่อขุนช้างอ่อนวอนให้ไปสู่นางพิม

" ไม่กิดเจียมตัวอายหัวจรุน

กูไม่เห็นใคร เขาจะชอบใจ

อกเอวอ่อนแอ้นมั่นกินนร

ให้เพื่อนบ้านติฉินนินทา

รูปเป็นกระสุน่นน่ารักใคร่

นางพิมพิลาโลหาโสภา

หรือจะมาสมจรกับหนูหมา

มึงช่างมุสาแกล่โดยเคา " ๒

และเมื่อขุนช้างไปหานางพิม เข้าประจบเจรจากับนางศรีประจันจนนางจวนจะใจอ่อน
นางพิมซึ่งแอบฟังอยู่ในห้องแค้นใจมาก จึงแกล้งกล่าวที่ศีระล้านกระหนาบขุนช้าง

" ทำเบิกหน้าค่างแล้วร้องไป

อายหัวล้านออกชนคนอัปรี

คาบคหัวล้านร้องขานนาย

ออกจากหับไคหัวโลมา

ขุนช้างได้ฟังนางพิมคำ

ลายายศรีประจันงกนไป

คาบคขึ้นมากาบันไค

ขุนช้างเงยหน้าเหวอเก้อยิ่งพัน

ไฉนลไปไหนเมืองมานี้

งานการยังมีไม่นำพา

อะไรวุ่นวายหม่อมแม่ชา

ยกชาก้าวขึ้นบนบันได

คิกอายบ่าวข้าไม่ข้าไค

ย่างเท้าก้าวไวลงเรือนพลัน

หลีกขุนช้างไปอยู่ตัวสัน

นานนานปะกันแต่สักครั้ง

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๒๓๔ - ๒๓๕.

๒ ก. หน้า ๑๐๕.

ตามลงนั่งยกมือไหว้

ขุนช้างไขหูไม่อยู่ฟัง

เมื่อขุนช้างได้แต่งงานกับนางพิม ชาวบ้านที่มาช่วยงานพากันมาดูเจ้าบ่าว คนกัน
ประตูกี้เจ้ากรรมเป็นตาผลหัวล้าน ขุนช้างโกรธว่าตาผลแกล้งประจานหัวตน

" พวกคนดูขุบขิบกระหีบตา
ถึงบ้านท่านยายศรีประจัน
ขุนช้างชดใจว่าอายโงง
ตามลว่าเจ้าประคุณขุนช้างขา
พอเสวยสิ่งนี้มีเป็นเท่าไร

บาปเพราะชนไก่แต่หนหลัง

แก้ทั้งหน้าเจ้าเหยาเหยาไป " ๑

เอ๋ยคุณสองหน้าตาอุกโพลง

ตามลนั้นจึงหีบประตูกี้ผลง

อายล้านตาโยหงมาแกล้งโกร

ดูกล้านมาแต่แดงแดงหาแกล้งไม่

เอาเงินให้ลูกเถิดจะเปิดรับ " ๒

นอกจากความอัปยศของขุนช้างดังกล่าว ผู้แต่งยังได้ลักษณะค้อยที่น่าขัน และน่า
สมเพชเวทนา ได้แก่ บทบาทของขุนช้างตอนแสดงความรักที่มีต่อนางพิม เป็นไปแบบคน
บ้ากาม วิปริตผิดไปจากคนธรรมดา ดังจอ

" ขุนช้างโผนมานับนาคาลาย
ศรีประจันนั่งกอดลักกักตัน
ขุนช้างร้องว้ายตาบครั้งนี้
วางแม่ยายมากกว่าวันทอง
กรักกรุกกรูเข้าเหมือนเต่าคลาน
.....
วันทองถีบหางเข้ากลางอก
ขุนช้างผลุกผลิบขึ้นทับพุง

หลงจูบแม่ยายเข้าสองที
อายหัวล้านโสโครกกะโหลกผี
หลงขี้แม่เมียเข้าเสียการ
จุกเข้าในท้องอยู่งุ่นง่าน
กูจะขึ้นวิมานวันนี้แล้ว

.....

พลัดตกจากเตียงเสียงดังผลุง
สายมุ้งขาดลั่นคันทวยตาย

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๑๑๑ - ๑๑๒.

๒ ก. หน้า ๒๖๖.

มั่งพันวันทองคงใช้พอก

ขุนช้างไขว่คว้านัยน์ตาลาย

ภูหาบใจไม่ออกอ้ายนิบหาย

มั่งพันวันวายอยู่สิ้นที่ " ๑

ตอนขุนแผนนึกเสียคายนางวันทอง ก็ย้อนกลับมาหานาง พบว่านางเป็นภรรยาของขุนช้าง แล้วก็โกรธ จะฆ่าเสียทั้งคู่ ถ้วนคิดไต่จึ่งเพียงแกล้งทราสัง^๑ ขุนช้างติดกับนางวันทองให้ได้ รับความอัปยศ ตอนนี้อยู่แต่งจงใจบรรยายให้เห็นลักษณะอันขบขันแก่น่าสมเพชของขุนช้าง กังกลอน

" ถีบเข้าให้ชิดชิดกัน

ผูกเป็นเปลาะชะเนาะครึ่ง

เอาผ้าคลุมหุ้มไว้ได้เหมือนถั่ว

เชือกกระแสนพันเข้าให้นอนชิง

ปลายเชือกโยนถึงบนหลังคา

ทุกอวัยวะสมน้ำหน้า " ๒

เสร็จแล้วขุนแผนก็ออกมา ทำทีเป็นเพิ่งจะมาถึง และเรียกขุนช้างกับนางวันทองมาเจรจากัน เมื่อนางศรีประวันได้เห็นสภาพของขุนช้างและนางวันทอง ถึงกับร้องว่า "ผีตายฝาแฝดดูไม่เคยเห็น" ^๓ ขุนช้างออกมาหาขุนแผน และแสดงความป็นอันน่าสมเพชมากขึ้น

" กราบลงกับตักชกคืนมา

อีพ้อเนื้อหอมทุลกระหม่อมแก้ว

บุญญาธิการพอชาญชัย

เข้าเลิกล้าคว่าไขว่จะขอรูบ

หอมกระแจะปนเห็นพัสตัว

ยกทูนเกสาเข้าก็ใจ

เชื่อว่าพ้อตายแล้วกลับมาได้

เกรื่องในของพ้องามคังคอกบัว

เอามือลูบโน่นนี่มาขยี้หัว

เขาก็จวนกันหัวอยู่งั้นงั้น " ๓

อีกคราวหนึ่ง ตอนขุนแผนขึ้นเรือหาขุนช้างแล้วพาวันทองนี้ ก่อนไปขุนแผนแกล้ง ขุนช้างเพื่อทักแทนความแค้นที่ขุนช้างแย่งนางวันทองมาครอบครอง

" จับหัวขุนช้างขอลอดคชวิญ

น้ำมันปั่นปิ้งจำเปาะกลม

หยิกคว่ำเหยอกหยอยเหมือนหยอยชม

ดูเป็นร่มระย้าพระยามอดุ

^๑ กรมศิลป์ากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๓๑๐.

^๒ ก. หน้า ๓๗๒.- ๓๗๓.

^๓ ก. หน้า ๔๑๑.

จับรวมกันเข้าจะเกล้าจุก
 หวีไว้ไปปลิวเป็นปีกงอน
 เอาไม้วนสำลีเข้าหรีโหยง
 เอามินหมอล้อทาเป็นปลาชีว
 ที่คันขาเขียนปลาเทโพผูก
 ถีบตกเตี๋ยงคว่ำกำมอขอ

อ้ายซี้คุกกลางโล่งออกล่อนจ้อน
 เอาแหมมกอนโรจุกเข้าสองนิ้ว
 อ้ายตายโหงโล่งเปล่าอ้ายเหาหิว
 เขียนกริวขึ้นชี้ที่ตนคอ
 เขียนเขียนแล้วก็หยุกยื่นหัวร่อ
 เอาหม้อผูกคอเข้าสองใบ " ๑

เมื่อขุนช้างตื่นขึ้นถามหานางวันทอง บ่าวไพร่ต่างจำขุนช้างไม่ได้ พวกกันคิดว่า เป็นสัตว์
 ประหลาด

" เรียกเข้าค่าคูอยู่วันวาย
 ข้าคนบนเรือนต่างร้องแรก
 ขุนช้างหวดขวับทั้งหลับตา
 อ้ายทองลืมตาวานี้อะไร
 เอ๊ะผีหรือแพะแะจะจะจน

มุกหัวจนผู้ร้ายมันตื่นมา
 คื่นแถมว่าเสียเข้ากั๊กหมา
 มันร้องว่าเสียป๋ามากินคน
 เสียหรือมิใช่ไม่มีชน
 มือคื่นเหมือนคนฉ้อสมภาร " ๒

นับวันขุนช้างจะดูเป็นคนปัญญาอ่อน และไร้สติมากขึ้น ผู้แต่งมักจงใจให้ขุนช้างมีพฤติกรรม
 ไปในทางสัปคน หรือเกี่ยวข้องกับอาจรมอยู่บ่อยๆ เช่น ตอนขุนช้างต้องโทษก็พยายาม
 ขาพลาญงาม ขุนช้างแสร้งทำเป็นบ้าเพราะหวังจะให้พ้นโทษ

" ขุนช้างเข้าใจเขาไม่ฟัง
 อ้าปากแลบลิ้นปลิ้นตา
 หยิบเอาก้อนขี้หมาป๋าลใส่คน
 ลากทรวนโกธกรกรากปากร้องเพลง
 'ท่ามะรงร้องว่าอูเหม'
 อ้ายอัปรียเอาชี้เท้าโล่ป๋า

ลูกขึ้นถึงตั้งทำเป็นบ้า
 แก้วนางู้งทั้งวี่งโหงเหง
 เอาหัวชนเสาเล่นเต้นเหิงเหิง
 คนอุ้ยอ้าวคั้งเข้าค้วยคา
 ภูจะแก้มึงค้วยหวายให้หายบ้า
 แก้วนางู้งโชนออกโพนเพน

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๓๔๒ - ๓๔๓.

๒ ด. หน้า ๔๑๑.

พวกผู้หญิงแลมาหันหน้าหนี

อ้ายพวกหนุ่มคะนองมันร้องเกน

สิ้นที่ร้องเปื้อนมันเหลือเกิน

ไม่โจงกระเบนเสียบ้างน้ออย่างไร " ๑

หรือตอนพระพันวสาได้รับสั่งให้ประหารนางวันทอง ขุนช้างตกใจและเสียใจจนไม่เป็นผู้เป็นคน

" ขุนช้างสะตูดิฐยืนชิวไป

ลุกขึ้นไม่เช็ดระเห็จมา

อ้ายบ่าวร้องว้ายคุณนายชา

ขุนช้างเหลียวหลังอ้ายจ้งไร

อ้ายบ่าวมันชี้ว่าชี้หมา

ขุนช้างไม่ฟังว่าช้งกู

หัวโกลล้มคว่ำคำชี้หมา

แมลงวันตอมูเหม็นอุไป

เช็ดชี้หมาเสียก่อนเอิกข้าไหว

ชี้หมาที่ไหนดมาคิกกู

ตั้งแต่หน้าตลอดขวัญแมลงวันกู

ผู้คนตามพรวุ้องเหม็นจริง " ๒

ข้อสังเกตคือลักษณะเลวร้ายของขุนช้างมักเกิดจากความเป็น หรือความบ้าบอภายนอกอันเนื่องมาจากความตกใจ ความเสียใจ หรือความหวาดกลัว ขุนช้างมีความดีที่จะทำให้ผู้อ่านให้อภัยเมื่อขุนช้างเป็น นั่นคือความรักเดียวใจเดียวของขุนช้างที่มีต่อวันทอง แม้บางครั้งขุนช้างจะทำการรุนแรงจนเกิดเหตุ ถึงกับจะฆ่าพลาแยงมา แต่เมื่อเทียบกับความโหดร้ายของฝ่ายวีรบุรุษอย่างขุนแผนแล้ว ขุนช้างก็ยังคงได้รับความเอ็นดู และเห็นใจจากผู้อ่าน

เรื่อง เองตั้งห้าว ท้าวหยี่แย่งกับกับ ตัวละครฝ่ายปักษ์ในเรื่องก็มีบทบาทหน้าชั้นดังผู้แต่งบรรยายลักษณะว่า

" เธอมีฤทธิ์อิสราดังฟ้าสี

ในเชิงคีหวัคนปล้นเจ้าเรือน " ๓

หรือตอนท้าวหยี่แย่งกับกับศรีสกับชิตา

" พระศรีสพลาทางงคสะกจิต

ยื่นเกาหนีบอกนุตรีสีสวรค์ " ๔

เนื่องจากฐานะของพระองค์ค่อนข้างจะยากจน พระองค์จึงมักเบียดเบียนข้าราชการ

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๓๔๐.

๒ ก. หน้า ๘๖๗.

๓ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคาถาตอนเรื่องเองตั้งห้าว หน้า ๑๔๕.

๔ ก. หน้า ๒๓๕.

ให้เคื้อคร้อน ดังในตอนโนหร่านายฉันเป็นที่พอพระทัย จึงประทานผ้าขาวม้าเป็นรางวัล แลเปลี่ยนกับผ้าถุงโหร

"	พระภูมิเปลื้องผ้าขาวม้าให้ตาครู
จรับเอาเด็กตาผ้าเราให้	แล้วท้าวไทตรงเข้าปลดคให้อดสู
แกผ้าถุงโหร ออกมาดู	พระก็รู้ว่ายังใหม่ดีใจครัน
จึงรับเอาหนึบรักแร้ขึ้นแทน	ดีใจแสนสำรวลพระสรวลสันต์
จึงตรัสว่าโหรนิบหายหายสำคัญ	ขาวม้านั้นฉันให้แกไว้พลาง " "

การสร้างตัวละครฝ่ายปรปักษ์ให้มีบทบาทตลกดังกล่าวนี้นับเป็นกลวิธีสร้างลักษณะ ชัดแย้ง (contrast) เพื่อให้บทบาทของตัวละครฝ่ายวีรบุรุษเด่น จรกาเป็นตัวละคร ก็เพราะความตลกทำให้โอเหนาเด่นขึ้น ท่านองเกี่ยวกับความขี้ริ้ว ความไร้สง่าราศี และ ความซ่างๆของขุนช้าง ทำให้ขุนแผนเด่นขึ้น^๒ แต่การที่ผู้แต่งเจตนาใส่ลักษณะค้อยใน ตัวละครฝ่ายปรปักษ์มากเกินไปนั้น เป็นเหตุให้ตัวละครฝ่ายปรปักษ์ไม่น่ากลัว มีความน่า เวทนา และน่าชังอยู่ด้วย

ค) ตัวละครสำคัญ

(๑) ตัวละครที่เป็นกษัตริย์ ตัวละครที่เป็นกษัตริย์และมีบทบาทนำชน มักได้แก่ตัวละครในบทละครนอก และวรรณกรรมล้อเลียน กล่าวคือ

ในเรื่องสังข์ทอง ท้าวสามนต์เป็นตัวละครที่มีบทบาทตลกสร้างความสนุกสนาน ครึกครื้นให้กับเรื่องได้มาก ลักษณะที่น่าขบขันคือลักษณะที่เป็นคนขลาด และค้อยโว เห็นได้จากตอนพระอินทร์ยกไพร่พลมาล้อมเมือง ท้าวสามนต์หวาดกลัวจนทำอะไรไม่ถูก ดังกลอน

" ให้คิดคร่ำครึนหวั่นวิญญา	เหลียวซ้ายแลขวาละล้าละลัง
ความกลัวตัวสิ้นจันทก	เพื่อพกพุกจาเหมือนบ้าหลัง
ค้อยกระซิบถามเมียเงี้ยวพั้ง	เสียงอะไรคึงคังคังเหมือนปิ่น " ๓

^๑ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเองคึงหัว หน้า ๑๕๓ - ๑๕๔.

^๒ วิทย์ ศิวะกรียานนท์ "บทโศกและบทตลกในวรรณคดี" บทความรู้ทางวิทยุ กระจายเสียง ชุดความรู้ทั่วไป หน้า ๔๕.

แต่เมื่อพบกับเสนา พระองค์ก็สรวลหัวเราะว่า

" เอ๊ะกูอยู่แล้วนะเสนา

นี่หากว่ากล้าหาญพานยังยืน

เห็นไฟริบมากมายหลายหมื่น

จึงไม่ตื่นตระหนกตกใจ " ๑

ท้าวสามนต์อวดตัวยังไม่ทันซำค่าก็แสดงความฉลาดออกมา

" ไฉนคนข้างหลังกระทั้งไอ

ร้องเรียกเมียตัวสั้นว่านั่นแน่

ตกใจจริงจริงออกวิ่งเร็ว

เสียงแซ่ซ่ากัวทั้งรัววัง " ๒

และเมื่อพระวิศณุกรรมถือสารมาเข้าเฝ้า

"

นางมณฑาทิมาเมื่อไฉนที่

คิดได้ไฟริบมาคนเคียว

จึงร้องเรียกเสนาอย่าหนี

ท้าวสามนต์ลนลานจะวิ่งหนี

ท้าวได้สมประสงค์ก็แลดู

ถึงรบรับขับเคียวพาคอคู่

แล้วนั่งดูท่วงทีกิริยา " ๓

หรือตอนท้าวสามนต์หวาดกลัวเจ้าเงาะเพราะคิดว่าเป็นปีศาจคงที่หกเขยเพ็ดทูล

"

ไม่สู้รบหลบเป็นควีน

สำคัญว่าเงาะคือถูกศึรหะ

.....

จันจันงกกพลัดตกเตียง

สิ้นสติมานะร้องเต็มเสียง " ๔

ลักษณะท้าวสามนต์ที่ชอบคุยโวโอ้อวด คุได้จากตอนท้าวสามนต์เห็นพระสังข์เมื่อ
ถอดรูปเงาะ ท้าวสามนต์โอ้อวดตนกับนางมณฑาทิมาว่า

" ถึงตัวพี่เมื่อครั้งยังหนุ่มแน่น

ไม่แก่งอวดทรวงตรงหน้าตา

แต่ไม่เหมาะเหมือนลูลูเขยคนนี้

แพ้เขาที่เนื้อไม่เป็นทอง

รูปร่างก็อ่อนแออันโอ้อ่า

ใส่ชฎาเครื่องประดับก็รับรอง

เป็นค้อย่อยู่วาวลักสามสอง

กระนั้นน้องยังรักว่ารูปงาม " ๕

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องสังข์ทอง หน้า ๑๗๖.

๒ ก.

๓ ก. หน้า ๑๗๘.

๔ ก. หน้า ๑๗๐.

"

เอะตายจริงจังแล้วครั้งนี้

งมเงาเกาะผิวมาทิ้งเสีย

ท้าวเสนาภูมอดุดุหนึ่

ดีร้ายยักยิบมันแปลงมา

ที่ไหนเลยลูกเมียจะเห็นหน้า " ๑

ครั้นนางเงอรสูมณฑาทูลว่าน่าจะเป็นพระสังข์ศิลป์ชัย และนางจะพาไปพบ พระองค์ก็กลับ
อีกออกว่า

" วันนี้แข่งขาเห็บซาไป

ไปดูอ่อนให้แน่เถิดแม่เอ๋ย

พี่จะคอยอยู่ที่นี้ไม่หนีกัน

จะกลาไกลสุดที่จะเหยียบยัน

เจ้าเป็นคนก้นเคยกับหลานชวลี

สุพรรณไปเป็นเพื่อนชนนี้ " ๒

เมื่อท้าวเสนาภูมพบโอรส พระองค์ก็ยังระแวงว่าจะ เป็นยักยิบแปลงและแสดงอาการ
หวาดกลัว

" แต่ขยับสับล่อไม่ไวใจ

พระชวนเสนาในไปเพื่อนตัว

เข้าดูหลังสั่งสอนวอนวัง

ขนิษฐาข้าเรียกเป็นหลายครั้ง

ถึงจะเป็นจะตายก็ตามบุญ

ขึ้นแข็งหลุ้ยโคลคลา

ปากบ่นบริกรรมทุกหายใจ

ถ้าไม่ใช่ลูกชายสิดายจริง

เขาสั่นหัวชักขึ้นยืนนิ่ง

เอ็งอย่าทิ้งกูนะจะแทนคุณ

ท้าวยังกร้ามจิตคิดว่าวุ่น

ชักดาบตีมันออกถือไว้

ออกจากพุกบาสุ่มพุ่มใหญ่

ตรงไปยังที่พระน้องยา " ๓

ลักษณะเป็นแบบบ้านนอก เข้ากรุงเห็นได้จากตอน ท้าวเสนาภูมกับพระสังข์ศิลป์ชัยโอรส
เข้าเมืองเนรมิต เมื่อมาถึงประตูเมืองที่เทวาคารรักษาอยู่ ท้าวเสนาภูมก็ทรุกกายสงแสง
ความเคารพด้วยคิดว่าเป็นเจ้านาย

๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย หน้า ๖๐๗.

๒ ดู. หน้า ๒๖๕.

๓ ดู. หน้า ๒๗๑.

" ท้าวเขม้นเห็นเทพเทวา ตกประหม่าเหลียวแลนลาน
 ฝันหน้ามาสะกิดลูกชาย ดูเห็นเจ้านายไม่บอกขาน
 แล้วทรุดนั่งตั้งท่าจะกราบกราน พระกุมารฉวยอุกยุดมือไว้
 แล้วว่า เขาเหล่านี้นายประทุ เอออะไร ไม่ดูควนนั่งไหว " ๑

พอมาถึงประตูชั้นกลาง เพพเจ้าแก้งเองว่าช่างมากัดเล่น แล้วยื่นให้พระองค์สวຍ
 ท้าวเสนากฎเข้าใจว่าเป็นอ้อยก็นำมาสวຍ

" แลเห็นท้าวพระยาหน้าตื่น ยัมพลางทางยื่นอ้อยให้
 แล้วว่าท้าวมาแต่ทางไกล กินแล้วจึงไปให้สวຍ
 ท้าวก็คโม่ออกบอกลูกน้อย เอออ้อยอะไร จึงไม่หวาน
 สังข์ศิลป์ชัยจึงว่าน่ารำคาญ อ้อยตาลอะไรที่ไหนดมี " ๒

ท้าวเสนากฎเสด็จกับโอรสผ่านมายังตลาด เห็นแม่ค้าคงดงามมีสง่าราศีก็เก็นกับตัวอย่างนี้
 เกรง แม่ค้าจึงร้องเข้าว่า

" นี่พระยาบ้านนอกจะไปไหน
 แวะมานั่งเล่นก่อนเป็นไร ดูนั่งเสียได้ไม่พาที " ๓

พลางชักชวนให้ซื้อของ ท้าวเสนากฎเก็นหนีสะดูร้านรวงมาถึงหน้าพระลานซึ่งปลูกด้าย
 แก้วฉีกแวววาว ก็เข้าใจว่าเป็นน้ำ ครั้นโอรสบอกว่าเก็นแก้วก็ยังไม่เชื่อ และลงนั่งคลำดู

" พระสังข์เข้าพยุงบ้างย่อง ท้าวร้องว่าย่าอย่าจะถล่า
 ยืนหยุดทรุดนั่งเอามือคลำ มีใช้น้ำจริงจริงของเจ้าแล้ว " ๔

ความเกอและความเป็นของท้าวเสนากฎยังมีอีกคือ พอนเข้าไปในวังเฟื่องอนง้อ
 ขอเก็นคึกกับมเหสี ความประหม่าและเกรงกลัวความผิดในหนหลังที่พระองค์ทุเบา ชับได้มเหสี

๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย หน้า ๖๔๖.

๒ ก. หน้า ๖๔๖ - ๖๔๗.

๓ ก. หน้า ๖๔๘.

๔ ก. หน้า ๖๔๘.

และโอรสออกจากเมือง ทำให้ท้าวเสนากฎแลงกิริยาเงอะงะๆ และเลื่อนจามเหสีไม่ได้

" เห็นสามนางนฤมลบนบัลลังก์ ท้าวตั้งตาดูเป็นกู่พิศ
 แต่ละองค์ทรงโฉมมิใช่ชั่ว แปลกเมียของตัวไม่รู้จัก
 เหลียวหน้ามากระซิบถามลูกรัก พระหลานนักมารดาเจ้าองค์ใด " ๑

พระสังข์ศิลป์ชัยบอกใบ้ด้วยการเข้าไปนั่งเคียงกับมารดา แล้วพิกหน้าให้ท้าวเสนากฎเข้าไป
 พระองค์ก็ยังไม่เข้าใจ กลับเข้านั่งแอบหลังโอรส แล้วถามว่าคนไหนคือมเหสี นางสุชาดา
 จึงตอบว่า พระองค์ก็แก่เก๋อว่า

" ข้าไม่มีโมโหโกรธา ตามแต่เจ้าจะว่าเถิดเหว
 จะขอถามแม่แต่ตามชื่อ ตัวเจ้าแลหรือเป็นเมียพี่
 อย่าถือโกรธโกรธาให้ข้าที บอกกันก็ดีเถิดแม่คุณ " ๒

เมื่อพระองค์คั่นคี่กับมเหสีแล้ว โอรสก็ชวนเสวยอาหารทิพย์ ท้าวเสนากฎเสวยเหมือนกับ
 ไม่เคยพบของกินมาก่อน เป็นอาการที่ไม่ส่วรวมและน่าขัน ก็

" ชดสมาธิเสวยไม่เงยหน้า
 จนก้มลงไม่ทรงกายา ข้ายังไม่เห็นว่าไม่อึ้งใจ " ๓

ครั้นพระสังข์ศิลป์ชัยทูลเตือนและจะยกอาหารไปเก็บ

" พระบิดาฉวยฉูดฉาดแย่งไว้
 หีบของใส่โอรสรู้โกรธลูกน้อย ยังไม่อึ้งสักค่อนเอาไปไหน
 ดูเถิดยิ่งว่ายิ่งกร่าไป พ่อไหวแล้ววางลงเถิด " ๔

ในเรื่อง เองตั้งหัว ท้าวถึงโยนโลกมีลักษณะไม่น่านับถือ หรือดูสูงส่งสมฐานะ
 ทรวิชัย ตั้งผู้แต่งบรรยายลักษณะว่า

๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย หน้า ๖๔๔.

๒ ก. หน้า ๖๔๐.

๓ ก. หน้า ๖๔๓.

๔ ก.

" บ้างนราชาจึงถึงโยนโลก " ๑

หรือคอนท้าวถึงโยนโลกตกพระหทัยเมื่อทราบข่าวว่าพระธิดาประจวบ

" พระจอมพลชนชั้นสูงทั้งกาย ขยับกันพ่นผายลมรำเพย " ๒

และเมื่อจะเสด็จไปไหนถึงาบสง่า

" คังสีหราชทางงอกอแห่งนแห่ง " ๓

ลักษณะที่น่าขันอีกอย่างหนึ่งคืออุปนิสัยที่ไม่อยู่กับร่องกับรอย ทั้งในคอนโหรทำนายฝันของ พระธิดาเป็นที่พอพระทัย

" บ้างนรินทรเป็นหนูหริ่งถึงโยนโลก ลูกโขนกรว่ารามาทาหมี
เข้ากอดคอกหมอบเลียเจ๊กที่ เปลี่ยนข้างนี้ย้ายข้างนั้นจนพันคลอน " ๔

ครั้นได้คิดว่าจะเป็นที่ครหาเพราะวางพระองค์ไม่เหมาะสม จึง

" แล้วภูธรถอนรีบถีบกลับคืน
เสียงฮักฮักสองทีแล้วลีลาศ ขึ้นบนอาสน์รจนาไม่ผ่าผืน
ทรงพระสรวลมันแก้อย่างแยบยน์ จึงตรัสถามความอื่นต่อไป " ๕

ลักษณะของท้าวถึงโยนโลกดังกล่าว ผู้แต่งจงใจสร้างให้น่าขัน เพื่อล้อเลียนวรรณกรรม ร้อยกรองจักรวาลศาสตร์ทั่วไปและให้เหมาะสมกับเรื่องซึ่งเป็นนิทานคำกลอนตลก บทบาท บางตอนจึงดู ก่อนข้างจะวิปริตผิดเพี้ยน

๑ คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเองตั้งท้าว หน้า ๒๐๔.

๒ ก. หน้า ๑๓๕.

๓ ก. หน้า ๑๓๘.

๔ ก. หน้า ๑๔๐.

๕ ก. หน้า ๑๔๑.

" ให้บันทาคลจิตติคคะนอง โดยเพสลาพองไม่นิ่งได้
 ถอดมงกุฎแก้วแววไว ส่งให้แก่ชวามาลา
 แล้วโยนโยนโจนด้วยกำส้ง ปีนป่ายขึ้นยังพฤษภา
 เสียใบไต่เก็บผลส้มพา หึงมาให้ฝูงนารี
 พอยางมะม่วงนั้นตกตรง ลงเหนือเหียรเกล้ากระเปีศรี
 เอาหัตถ์ปักเข้าไปหลายที มิได้นัดตั้งใจ
 ยกเอาเท้าขึ้นเกาทั้งสองข้าง ยางนั้นจะออกก็หาไม่
 มือเข้คตีนแคะงุ่นไป ตามวิสัยวานรไม่สงกา " ๑

นางสนมกำนัลซึ่งอยู่ในที่นั้นพากันขบขันนุมนานที่มีกิริยาฉิววิสัยศรัย

" บ้างสรวลบ้างกระซิบพาที บ้างบ้วนปากก็กันงุ่นไป " ๒

ง) ตัวละครประกอบ

(๑) ฤาษี หรือนักบวช ฤาษีหรือนักบวชที่นับหน้าหน้าชนมักได้แก่ฤาษีหรือนักบวชที่ไม่ประพฤติตามศีลจรรยาวัตร ขาดความสำรวม ไปน่านับถือ เป็นหาสยรสซึ่งมีลักษณะเหินแบบอยู่ในที่ เช่นในเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์ให้เสนาไปนิมนต์ฤาษีโคบุตรมาปรึกษาการสงคราม ฤาษีก็กล่าวกับทหารว่า

" จึ่งว่าก็แต่จะมาหาเข้าไป ส่วนของฉันทันไม่ไกรจะเอามา " ๓
 และเมื่อพระฤาษีเข้าไปในวัง ทศกัณฐ์เรียกน้ำชามาดวาย พระฤาษีก็ฉันอย่างเอร็ดอร่อย
 " ฉันทล้างพุกพร่ำสำราญ เรือน้ำตาลเติมน้ำร่าไป " ๔

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๔ หน้า ๒๑๙๓.

๒ ก.

๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๒ หน้า ๑๒๗.

๔ ก. หน้า ๑๒๘.

ความขบขันยังเกิดจากความลูกเล่น ชุ่มช่ำ ไม่ส่ำร่วมของฤาษีในภาวะที่ร้อน
หรือตกใจกลัว ทั้งตอนฤาษีโหม่ตรับร้อนไปเผ้าทศกัณฐ์

" ฉวยผ้าครองครองกายา	คว้าหาใบไต้ว่านวาย
สะตุกโอน้ำโกนกระโจนหก	ตารบัดพิศตกประจำหาย
วิ่งวนชนฝาภูมิตหลาย	ตะกายประทุก็หนีไป " ๑

หรือตอนฤาษีตกใจกลัวกองทัพพระราม

" ลูกข้าเกรงกลัวในฤกษ์	โคนสะตุตกาน้ำคว่ำหก
บ้างโคนเสาศาลาหน้าพัก	วิ่งวหกล้มชมชาน
บ้างฉวยไค้ร่มเกือกเสลือกสลด	หอบชนเกรืองบริวาร
ออกจากภูมิตะสีละลาน	เรียกอาจารย์อ้ออิงคะนั่งไป " ๒

เรื่องไกรทอง ไกรทองเล่านิทานเรื่อง "จูบแฉ่ง" ให้นางวิมาลาฟัง มีลักษณะ
เห็นแบบฉบับกับขบขันที่ละโมภในการฉ้อ เป็นเรื่องราวของเถนสองคน อาศัยอยู่ในวังร้าง
เถนคนหนึ่งออกไปพบปะได้แกงหอยจูบแฉ่งมาก็ดีใจรีบกลับมายังภูมิต ความที่เกรงว่าจะต้อง
แบ่งแกงให้เถนอีกคนหนึ่งจึงแอบลงไปฉักก่อนในคุ่มสุโขทัย

" ครันดังหอกกลางจิ้งวางมาศ	เชิงฉลาคจะหลีกหลบหลบฉัน
แม่นอยู่ให้หลวงตานันมาทัน	จะต้องบินแกงหอยนั้นน้อยไป
พอแลเห็นคุ่มวางกลางภูมิต	เห็นท่วงที่จะลงฉันในนั้นได้
จึงหย่อนองค์ลงในคุ่มสุโขทัย	เอาแผ่นอิฐปึกไว้มิไ้ซ้ำ " ๓

เมื่อเถนอีกคนหนึ่งกลับมา พบปะได้แกงมาเล็กน้อย ด้วยความกลัวจึงลงมือฉัก
โดยไม่รอ ขณะที่ตนเองเห็นโอ่งโคลงไปมาก็สงสัย จึงเปิดอิฐที่ปิดปากโอ่งดู เถนในโอ่ง

^๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม ๒
หน้า ๓๖๒.

^๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม หน้า ๙๑.

^๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องไกรทอง หน้า ๔๖๖.

กำลังถูกหอย น้ำแกงหอยจึงพ่นใส่ตาจนลืมตาไม่ขึ้น เณรในโอ่งรีบออกมา แล้วสาปไม่ให้
มองในโอ่งอีก เพราะเคียวตัว "จูบโจ่ง" จะพ่นพิษใส่เอา ดังกลอน

" ส่วนเณรในคุ่มนั้นขึ้นตะบอย	ทำปากตูกถูกหอยคังจูบโจ่ง
ตาเณรอยู่ข้างบนเห็นกะบนโคลง	มาเปิดอิฐปิดโอ่งแล้วเพ่งพิค
ส่วนเณรอยู่ในกะบนพ่นแกงเอา	ถูกเข้าที่หน้านิ้นตาบิก
เณรกรร้องคื่นแทบสิ้นชีวิต	เอ๊ะอะไรพ่นพิษแสนสุดใจ
เณรองค์นั้นจึงถลันลุกออกมา	แล้วว่าข้าจะช่วยคืบพิษให้
จึงเอาโอตักน้ำมาหันโค	รดลงไปที่หน้าตาเณรคง
เห็นเพื่อนกันหายปวดท้าววกรู้	นี่ว่ากูไค้คาถาตาบุญสง
จึงแก้เองไว้ได้ไม่ปลดปลง	ที่นี้จึงอุตส่าห์รักษาดัว
เองอย่าไค้ไปมองที่ปากโอ่ง	อ้ายจูบโจ่งมันร้ายมิใช่ชั่ว
ตาเณรคงแจ้งจิตก็คึกคัก	รักษาดัวอยู่คุ้มกันทุกวันเอ๋ย " ๑

ในเรื่องพระอภัยมณี ลักษณะ และบทบาทของซีเปลือยซึ่งบำเพ็ญพรตฝึกไปจากญาติ
คนอื่นๆ ในวรรณกรรมไทยสร้างความขบขันให้ผู้อ่านไม่น้อย ดังตอนสุกสากรพบซีเปลือยกำลัง
นอนหลับอยู่ ผู้แต่งบรรยายว่า

" จึงซบม้ามถึงภูมิจึงเห็นซีเปลือย	ยังหลับเรื่อยรูปร่างโกร่งคร่างครัน
ไม่มุ่นผ้าการองครองหนังเสื้อ	ประหลาดเหลือโล่งโค้งโหม่งโคงชัน
น้ำเหียนราดปากมีแต่ซีฟัน	กรนสนั่นนอนร้ายเหมือนป่ายป็น
ประหลาดไวโยหนอไม่มุ่นผ้า	จะเป็นบ้าไปหรือว่าถ้อศีล
ทวนค้งเข้าเกราถึงนมมถึงตีน	ฝรั่งจีนแขกไทยก็ไซ้ที่
หัวร่อพลางทางคึกคึกประหลาด	หรือปีศาจมฤตอ้ายภูตผี
จึงร้องปลุกลุกขึ้นหวาดาคณนี้	ผ้าไม่มีหรือไม่มุ่นดูรุงรัง " ๒

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องไกรทอง หน้า ๘๒๙.

๒ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี หน้า ๓๘๒.

เมื่อขีเปลือยเข้าเมืองการเวก ชาวเมืองแตกตื่นกันบาฏ

" ฝ่ายหนุ่มสาวชาวกรุงมั่งเขม้น	คิดว่าเบ็นโป่งเปรตประเทผี
เสียงครึกครื้นตื่นวิ่งเป็นสิงค	ชาวบุรีร้องอ้งจะนิ่งไป
บ้างว่าผีชีแพะแกะหรืออูฐ	บ้างว่าภูตคอกเข่นนี้ผีที่ไหน
นางสาวแก่แลดูออกสุใจ	๑ <u>อ้ายอะ</u> ไวอย่างนี้ลูกบิเคย
เหล้าลูกเล็กเด็กคนองก็ร้องว่า	ดูคนแก่แก้วเจ้าข้าเอ๋ย
ตาชีเปลือยเฉื่อยสบายไม่อายเลย	ทำเฉยเมยเกินมาถึงหน้าวัง " ๑

ในเรื่องวงศ์เทวราช บทบาทของฤาษีธรรมภาณ และแม่สีละมะยัง มีลักษณะ
เห็นแนมนักบวชที่ละโมภในการฉ้อฉลอย่างน่าขัน คือ ตอนกล่าวถึงฤาษีธรรมภาณว่า

" บำเพ็ญภาวนารักษามล	กลางคืนหมั่นสวดมนต์อึงมี
แต่ชอบฉ้อฉลในราตรี	กลากขึ้นศกมุนีเคียบประกาศ " ๒

และตอนแม่สีละมะยังฉ้อหา ร

"	ฉ้อข้าวกับหมี่ทำมูมมาม
กินเกาเหลาเอาช้อนเข้าต้อนคัก	พุกพะเปี๊ยะพะยักออกพหลุ่มพหล่าม
ถั่วระสงคัมน้ำตาลหวานอีกชาม	แต่ลูกกวาดออกกร้ามทนดูไป " ๓

ฤาษีในเรื่องเอ็งถึงหัว ออกจะมีบทบาทน่าขันที่วิปริตผิดธรรมดาไปกว่าเรื่องอื่นๆ
ฤาษีดังกล่าวเป็น " พระโยคีแขกตานีมะก็ตะเนาะ " ๔ ลักษณะของฤาษีขยะพระเว้งถึงหัว
และพระอ้าวตั้งโง่งเงินทางผ่านมาพบคือ

๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี หน้า ๓๔๖.

๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๖๕.

๓ ดู. หน้า ๑๒๖.

๔ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งถึงหัว หน้า ๗๗.

" เห็นฤาษียืนส่ายสะท้านกายหึก	ประหลาดจิตทำพิลึกนึกสงสัย
ดูผ่าน่อนล่อนเล็ดเปิดสไบ	เห็นไวไวตรงหว่างกลางศาคา
เป็นปิกาจิวฬหรือยี่สาาง	แต่รูปร่างพิกลเหมือนคนป่า
หรือปู่เจ้าเขาเขินเนืวนา	เป็นโยคีชีบาออกกระมัง " ๑

ฤาษีตนนี้แปลกไปจากฤาษีตนอื่นตรงที่บำเพ็ญเพียรด้วยการโหนชิงช้า อดอาหารจนแก่ด้วยน้ำว่า
เป็นนิจ ทั้งความชอบพระเอ็งคึงห้าวและพระอ้าวคึงโอง์ถามภาษีด้วยความกังขาวว่า

" มายืนโหนโยนเล่นเห็นอย่างไร	เฝ้าแกว่งไกวชิงช้าดูน่าขง
ช่างทนได้เช่นนั้นวันยังค่ำ	โหนจะช้าหนักเหนื่อยเมื่อยสันหลัง
ทรมานกายจิตอนิจจัง	จะนอนนิ่งก็ไปไ้ไ้หน้าใจกอด

.....

.....

ขึ้นช้าาปลาอาหารไปพานกอด

ลงเหยี่ยวล่อด้วยน้ำว่าหน้าเหมือนลิง " ๒

(๒) พี่เลี้ยงตัวละครเอก ในเรื่องดาหลัง และเรื่องอิเหนา ประสันตา

พี่เลี้ยงของอิเหนาเป็นตัวละครที่เต็มสัสให้กับเรื่อง ช่วยให้ผู้อ่านคลายความเคร่งเครียด
จากเรื่องได้

ประสันตา "แสนกลคนขยัน" ^๑ เป็นคนช่างเจรจาขี้วैया และคลกคนอง คอยขี้วैयाอิเหนาด้วยความคองปาก บางครั้งก็เป็นการปลอบใจให้อิเหนาคลายโศกไปชั่วระยะหนึ่ง
คำพูดอันคมคายของประสันตา โดยเฉพาะเรื่องที่อิเหนาเกี่ยวข้องกับอิสตรี ทำให้ผู้อ่าน
พลอยได้รับความรื่นรมย์ไปด้วย เช่น ตอนอิเหนาเข้าห้องนางจินตะหรา ได้นางเป็นชายา
พอใกล้รุ่งก็กลับมาสรงน้ำ และให้พระสุเมธกลับ^{รอย}ลับแล้วเสด็จออกมายังแท่นที่ประทับ
ประสันตาซึ่งรู้ความนัยก็ขี้วैयाว่า

^๑ คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานฉากตอนเรื่องเอ็งคึงห้าว หน้า ๗๗.

^๒ ก. หน้า ๔๗.

^๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๗๓.

" ปีมพลาทางว่าแก่เพื่อนกัน
แต่พลบค่ำย่ำทองจนตีสิบเอ็ด
ดูช่างไม่ระวังระไว
จนผิวเผือกพิริตผิวดำก่อน
กลับมาเมื่อสว่างเห็นครางครวญ
เห็นทีจะถูกปีศาจ
พลาบเหยียบเบียนขึ้นถือชู
จะถวายสิ่งของที่คงใจ
ขอให้พระไปก็มาดี
ให้เสด็จแต่วันอย่าทันค่า
จะแต่งเครื่องส่งเวโยให้มากมาย
ว่าพลาทางแกลงเปียบบ
พวกเสนีเสื้อีงทั้งนั้น

คืนนี้อัศจรรย์ประหลาดใจ
ใครยังรู้ว่าเสด็จไปข้างไหน
ให้พระไปแต่ลำพังไม่มั่งควร
ทั้งพระกรยับย้อยเบ้นรอยข่วน
จะประสวรณโลกก็ไม่รู้
วังแก้วกายถวายกายอยู่
เทวาเห็นดูไคปราณี
เปิดไถ่แก้ลมเหล่าข้าวนุหรี
ทุกทุกราตรอย่าเว้นวาย
คลึงเกล้าเฝ้าประจำอยู่จนสาย
ข้าจะกินถวายเทวีก
ทำตามเล่ห์กลคนขยัน
หิวร่อขึ้นพร้อมกันทันที " ๑

ตอนอิเหนาปลอมเป็นบันหีแล้วเข้าไปถวายตัวต่อท้าวภายหลัง ชาวเมืองพากันขาม
กระบวนทัพ บันหีสอดส่ายสายตาและยักคิ้วให้สาว ๆ ชาวเมืองตามประสาคนเจ้าชู้ตลอดทาง
สาว ๆ พากันติดใจจูบขีบว่า

" อันบันหีนั่นงามมีสง่า
ซึ่งซึ่งมันคงเป็นทรงชาย
งามเหมือนองค์องค์พระสุริยา
ลางคนคิดรักอ้ออันใจ
ผู้หญิงเคียงกันอิงมี
บ้างว่ายังหยอกกันนั้น

ท่วงทีมีมาก็เฉิดฉาย
นุตาสอดส่ายเป็นพันไป
ข้าอดทมิไม่กล้าดูไค
ถ้ามีผิวไคก็ดีกัน
ซึ่งคิ้วบันหีที่คมสัน
บ้างเคียงกันว่ายักหยอกตัว " ๒

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๑๘๖.

๒ ก. หน้า ๖๖๖.

อิเหนาได้ฟังก็พอพระทัย และล้อประสันตว่าหมายตาคนไหนไว้บ้างแล้ว
แต่พระองค์กลับถูกประสันตตาเห็นแบบเธอว่า

" ยิ้มกลางทางกระซิบทูลขสัน	นึกไว้ว่าศัลยสักพันคน
กสัวจะพ้องต้องกันที่นี้หมาย	เห็นคิ้วตาประปรายเป็นกลายหน
น่าจะหลงงมงายมาด้วยกล	ได้เป็นความตามหนเนื่องมา " ๑

บทบาทของประสันตตามีสลักษณะใกล้เคียงกับตัวละครที่เรียก "วิทุษกะ" ในละครสั้นสกฤต วิทุษกะเป็นตำแหน่งตลกหลวง มีหน้าที่คอยตลกตามตัวเอกซึ่งมักเป็นกษัตริย์ในฐานะสหายสนิท เป็นคนใช้ผู้ซื่อสัตย์ คอยแทรกเล่นตลก หรือพูดจาเข้าหาให้เกิดความสนุกสนานในหมู่ผู้แสดงและผู้ชมละคร วิทุษกะมักเป็นพราหมณ์แต่งกายประหลาดที่สนใจการกินและของกำนัล^๒ ในเรื่อง*อิเหนา* ตัวละครเอกจะต้องมะงุมมะงาหราติดตามหาบางบูซาไปในที่ต่างๆ การเดินทางอันยาวนานของอิเหนาและไพร่พลอาจทำให้ผู้ชม หรือผู้อ่านเบื่อหน่ายได้ จึงมีกาวแทรกบทตลกของประสันตตาเข้าไปเพื่อความสนุกสนานตามสมควร

(๓) เสนาข้าราชกร ผู้แต่งมักแทรกบทบ เพื่อนำขึ้นเมื่อกล่าวถึงทหา
ความขบขันเกิดจากความวุ่นวาย ไม่สันติ หรือความหวาดกลัว เช่น ตอนผู้แต่งกล่าวถึง
ทหากรบม้าติดตามอิเหนาไปด้วยความเร็ว

" บ้างมุ่นหมกโฉนสำพอง	แตกคล่องพากระเจิงเข้าเชิงไผ่
แต่กระซากลากอุจจนอ่อนใจ	แก้ไขสันติถึงนิคตา
พวกซี้ชลาควคคีซี้เบาบาง	สะบัดย่างวางตามเป็นความชา
รักถอกขาดพลาคชสัตลงมา	ปากออกก็วาระยำยับ " ๓

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๒๒๗.

๒ นิยะดา สาริกฤติ ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยกับละครภารตะ
หน้า ๒๐๗ - ๒๑๐.

๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ล.ค. หน้า ๑๑๔.

ตอนอิเหนาสั่งให้ไพร่พลเตรียมตัวออกศึกกับระตุมุศลีหนา

" ที่ชี้ขลุ่ยตาขาวได้ข่าวศึก	อกใจที่กนกพลัน
ทำเป็นเจ็บไข้ไค้กงกัน	ให้พวกกันบอกป่วนมุลนาย
ลางคนใจกล้าบ้าล่ำโพง	ปากโป้งโง่งออยู่ในค่าย
อวดรู้เรียนวิชามากมาย	แยบคายของวิเศษเวทย์มนต์ " ๑

หรือตอนทหารของอิเหนาได้ข่าวว่าตนวะไค้กลับเมือง

" ที่ป่วยเจ็บไข้ไค้ข่าว	ก็หายหนาวไม่พักห่มผ้า
เรียกเพื่อนคู่บ่ินกินน้ำชา	พูดจาเข้าหยอกอันออกอึง
บ้างหาสิ่งของสำรองไป	จะได้ให้กำนัลกันเมียหึง
ถึงแม้ยายพ่อตาจะมีนตึง	ไค้ไค้ถนอยหน้อยหนึ่งก็จะคลาย " ๒

ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนจมน้ำครีคุมทหารตามมาจับตัวขุนแผน แต่กลับพ่ายแพ้
ขุนแผนจนทหารแตกหนีและบาดเจ็บ

" เอาหัวมุดเข้าในโพรงไค้ไค้คู้	ไค้กูออกถนัดยักลนลาน
บ้างขอขี่เพื่อนกันมันกลับค้ำ	อ้ายชี้ข้าสิ้นที่อัปรีจ้าน
บ้างล้มคั้นแควแควคังแควคสาบ	ว่าอ้ายก้านชี้กรอกมันหลอกเรา
บ้างกู้องร้องว้ายน้ำจายฟอก	กูไปไม่รอดแล้วอ้อพ่อเจ้า
สิ้นเรี่ยวสิ้นแรงตะแกงเขา	ครั้นเห็นเขาจะทิ้งก็วิ่งไว
บ้างมัวหนีรีไค้กันตำนาง	รับจรวงหัวฟกยกมือไหว " ๓

(๔) ประชาชน นับเป็นตัวละครที่เพิ่มความมีชีวิตชีวาให้แก่เนื้อเรื่อง
ความน่าขบขันมักเกิดจากบทบาทที่ตลกขบขัน นุสุมุนวุ่นวายในสถานการณ์ต่างๆ เช่น
ยามมีงานรื่นเริง งานบทรสพลสมโภช หรือในภาวะคับขัน และการมาชุมนุมกันด้วยเหตุต่างๆ

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๑๒๙.

๒ ก. หน้า ๕๕.

๓ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๒๐.

ลักษณะดังกล่าวปรากฏทั้งในวรรณกรรมร้อยกรองประเภท บทละคร นิทานคาถกลอน และ
เสภา เช่น ในเรื่องพระอภัยมณี ตอนสินสมุทรกับศรีสุวรรณกลับเมืองรมจักร ฉากเมือง
สำคัญผิดคิดว่าข้าศึกมาตีเมือง

" เห็นกำปั่นบรรดาแขกฝรั่ง	มาคืบคั้งคิดว่าเป็นข้าศึก
ทั้งชายหญิงวิ่งองอึกทัก	วิ่งถึกถึกกับคั้งกำลึงกลัว
หึ่งอ้อยเปลี้ยเสียวายันตานอด	อุกส่าหึ่งออกลงในตุ่มแข็งคลุมหัว
บ้างฉวยผ้าคว้ามุ้งพันพุงตัว	เห็นจวนตัวตกใจเข้าได้เตี้ย " ๑

หรือจากเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนชาวเมืองโกธจากหาวาคกลัวกองทัพยักษ์เมืองมารันซึ่งมาตีเมือง

" ฝ่ายชาวบ้านร้านตลาดต่างหาวาคหัว	เห็นกุมภกัณฑ์พวกยักษ์มากนักหนา
ร้องเว่ยวายตายจริงทั้งเข้าปลา	วิ่งถลาถูกล้มลงชมชาน
เห็นรกเกลียวเที่ยวชุกนุกแถมแฝก	บ้างก็แบกหมอนพุกอุ้มลูกหลาน
บ้างผัวอ่อนล่อนโล่งโง้งโง้งกลาน	อลหม่านแซ่เสียงทั้งเวียงชัย
บ้างก้มกลิ้งวิ่งร้องเสียงซ้องแซ่	พวกเต่าแก่อกศุรารังค่างสนม
คิดว่ายักษ์ฉกใส่โถล้ลัม	ผ้านุ่งห่มหายหาละล้าละดัง
พวกสาวสาวเหล่าที่ตระหนี่ของ	ฉวยเงินทองมุกไต้ถุนกลบฝุ่นฝัง
บ้างห่อผ้าคว้าวางพะรุงพะรัง	นางขาววิ่งวิ่งพลวันไป " ๒

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนประชาชนมาชุมนุมกันเพื่อต่อสู้ร้อยฟ้าและศรีมาลาลุยไฟกินาชัน
คือ

" อ้ายข้างนอกไม่เห็นเต็นเข้ามา	จนฝุ่นผ้าฟุ้งฟูมขึ้นกลุ่มหัว
ลูกกระวอมมอดตึกแม่หัว	บ้างที่บ้าจิกหัวชะงักดู
อ้ายเจ๊กขายขนมลัมปั่นเป้	อ้ายพวกโกลนเสเพลเหนียวหางหนู
ไฉ่ย่าสั่นเจียวอย่าเหนียวูก	ลงหมอบมุกคุคุไม่เข้าไป

๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคาถกลอนเรื่องพระอภัยมณี หน้า ๒๕๑.

๒ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคาถกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ หน้า ๑๑๒.

อ้อมอยู่เจ้าข้าเกรียบเหยียบเอาชา

อ้ายเจ้ากร่องไ้อ้ายลุกขึ้นได้

อ้อมอยู่ค่าคอกย้ายอ้ายจัญไร

จะดูเขาจูบไฟมาเบียดเคียง " ๑

ในเรื่อง อิเหนา ตอนชาวเมืองหมันหยามาเที่ยวดูงานมหรสพในงานพระบรมศพ

พระอัยยิกาของอิเหนา

" พวกกูโชนโคสนคมก็ไม่ว่า

สู้ฝนทนฟ้าไม่ไปบ้าน

บ้างยืนนั่งจั่งใจจะดูงาน

สับสนอลหม่านเล้าดูม

พวกผู้ชายรายยืนอยู่สองข้าง

แหวกทางให้ผู้หญิงถลาลุ่ม

ที่สี่นลุ่มกลางถนนคนดูม

หนุ่มหนุ่มสรวลเสเฮฮา " ๒

(๕) นางใน ส่วนใหญ่ผู้แต่งมักแทรกหาสยรสทำนองเหน็บแนม เรื่องที่มักนำมาเหน็บแนมได้แก่เรื่องการแต่งกาย การนอน และการเล่นเพื่อน ดังนี้

การแต่งกาย มักกล่าวเหน็บแนมในเรื่องการประกวดประชัน

ความงามกัน เมื่อมีโอกาสจะตามเสด็จไปในงานพิธี งานมหรสพ การเสด็จประพาส

หรือตามเสด็จไปนอกพระราชฐาน พวกนางในมักเตรียมตัวกันอย่างโกลาหล วุ่นวาย เช่น

ตอนหัวค่ำหาวะเสด็จไปไชยน์ ผู้แต่งกล่าวถึงนางสนมกำนัลเตรียมตัวเพื่อตามเสด็จ ดังกลอน

"

แล้วมาจัดแจงเครื่องแต่งตัว

บ้างเที่ยวไล่ของจ่านำเขา

คราวเสียแปลกแก้กับชะหัว

คอกเบี้ยค้ำกักกันพันพั

มิได้ยิ่งออกตัวกลัวอาย

บ้างไรทรัพย์สินไม่เสียดมเจียมตน

ดูตล่ำหู้ซุชอนวนชวนชวาย

ไปเชื่อเข้าเขามาทำกรูกราบ

แต่งกายประกวดอวดมั่งมี " ๓

เป็นธรรมดาที่นางสนมกำนัลเหล่านี้จะตื่นเต้น เพราะนานๆครั้งจะมีโอกาสออกนอกพระราชฐาน

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๑๐๓๖.

๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครเรื่องอิเหนา หน้า ๕๔.

๓ ก. หน้า ๓๔๔ - ๓๔๕.

ในเรื่องลักษณวงศ์ นางสนมกำนัลเตรียมตัวตามเสด็จพระลักษณวงศ์ และพระมารดา กลับเมือง ผู้แต่งกล่าวถึงสภาพโกลาหลวุ่นวายนั้นอย่างมีอารมณ์ขัน คือ

" ฝ่ายสนมแต่งตัวตามเสด็จ	ไม่ทันเสร็จสรรพวิ่งอยู่สรวน
บ้างคว้าช่วยฉวยเฟลอะไปหม่นนอน	หวักระຈກห่อซ้อนไปแก้จน
บ้างฉีกหน้าทาแป้งแล้วแต่งจัด	สารพัดเอาไปไม่ติดสน
ไม่สอยผมทนเสือกอยู่เหสีอกจน	ห่อกระเห็บาติดคนไปพามมี
บ้างบอกเพื่อนเตือนว่าอย่าลืมแหวน	จุดส่าห์แอบผูกพันไปกับหวี
บ้างเก็บไรประจวบพันพอนที่	ที่ไม่สอยผมมีเอาซ้อนไป
บ้างไปยืมลายอย่างของนางเพื่อน	เข้าถ้วนเกื่อนจึงจะกิดค่าเช่าให้
บ้างได้สัพพทิมก็กริ่มใจ	สอชับในคำเฟลอะหัวเราะเริง
ที่ไม่ทันแต่งตัวยังมัวการ	นำส่งสารผมเผ้าออกยุงเหยิง
ที่วิ่งส้อมคองกระຈກกระຈะกระเจิง	น้ำมันแข็งจนเพลิงแล้วทาพาลาง " ๑

การนอน ผู้แต่งมักหมั่นแนมสับกะการนอนของนางในเลณ เมื่อตัวละครเอกเข้าไปในพระราชฐานฝ่ายใน ผู้แต่งจะบรรยายสถานการณ์อันซึ่งชวนให้ ปลงสังเวช และน่าขบขัน เช่นตอนพระลักษณวงศ์ติดตามพระมารดาเข้าไปในเมืองยักษ์ ขณะที่เข้าไปในปราสาท พระองค์พบนางสนมกำนัลกำลังนอนหลับ และละเบอคว้ยอาการ ต่างๆกัน คือ

" ที่นางนอนสนิทลืมปดนม	หัตถ์ยาคมหลับอยู่กับขุนนาง
บ้างเล่นเพื่อนเมื่อนกายได้เพื่อนกอด	ประสานสอครกเกี้ยวไม่ไกลช้าง
นาสิกเสียดเบียดชิดอยู่ติดปราง	จับนมนางบ้างหลับประดับกัน
บ้างละเมอเพื่อพูดถึงชายชู้	นำออกสู่ที่มีบถวยผ้าหม่นฉิน
บ้างหลงกอดสอคลำขยำกัน	จนผ้าพันหลุกลื่อนเคลื่อนจากตัว
บ้างละเมอเพื่อคว้าเที่ยวหาหวี	ไปเที่ยวก็เพื่อนกันแล้วสิ้นหัว

๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานค่ากลอนเรื่องลักษณวงศ์ หน้า ๒๓๐ - ๒๓๑.

บ้างคะเมือตื่นนอนใส่กจอนกรัว

จะแต่งตัวลายช่อปลัดขาย

บ้างจับผ้าคลำคลี่แล้วตีอก

เอากระจกวางไปข้างไหนหาย

บ้างละเมอเพื่อกับผู้ชาย

ซักแต่ลายแล้วจะล่อให้ใครตาม

บ้างนอนเฝ้ารณาคาปากจู

ที่นอนอุปั้ยเป็นเอาต้นข้าม

บ้างก็ทักกรอกเกรียวแล้วเคี้ยวกราม ที่มุง าม หลงกล้าวเพลงยาวกลอน " ๑

ในเรื่อง เอ็งตั้งหัว ผู้แต่งบรรยายสภาพของนางสนมกำนัลขณะคนดล้อย่าง
วิปริตและโลกโชน เพราะมุ่งหมายจะให้ขบขัน ดังในตอนพระเอ็งตั้งหัวเข้าหานางสังขะอุก

" ลางนางนอนก่ายหน้าทักยาคม

ຂ້າງงุ่มง่ามเห็นไม่เป็นการ

ที่ลางนางเฝ้าอ่อนเจ้านอนร้าย

เอามือปากวัดโป้งโองข้าวสาร

กรันรู้สึกนึกกลัวท่าหัวซาน

เอาเชิงกรานค่างหมอนนอนสบาย

ที่ลางนางนอนร้ายสยายผ้า

ทั้งแขนขาค่อยเตะเที่ยวเปะปาย

เที่ยวเลือกสวนหมอนอยู่วนวาย

บ้างเกยก่ายกันอยู่หมุกกำนัล

ที่นอนร้ายปายถูกกระโดนหก

จนพลัดตกแตกเตียนจันเตียนชัน

บ้างเปิดคุนอมนกคเหมือบทศกัญ

แล้วเคี้ยวฟันกรวดเกรียวเชอเหลียวดู " ๒

การเล่นเพื่อน จะเห็นว่าเมื่อผู้แต่งกล่าวถึงท่านอนของนางใน
ผู้แต่งมักเห็นแบบเรื่องการ เล่นเพื่อนก๊วยเสมอคงตัวอย่างข้างต้น การเล่นเพื่อนน่าจะเป็น
ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่ของนางในสมัยนั้นจนเป็นที่รู้กัน ผู้แต่งจึงนำมาเห็นแบบ ในบทละคร
เรื่อง วงศ์เทวราช ก็กล่าวถึงการเล่นเพื่อนของนางใน ตอนพระวงศ์เทวราชทรงหลงใหล
นางอินทวงศ์จันลีมาชยาอื่นๆ ชายาทั้งหลาย ตลอดจนนางสนมต่างพากันจับคู่ เล่นเพื่อนกัน
ดังกลอน

" ค่างจับคู่เข้าประคองกัน

ตามยศคตหันกันออกไป

บุบงทรงสนิทเล่นหา

กับนางเลื่อนลอยฟ้าหิสมัย

๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องลักษณวงศ์ หน้า ๑๘๗ - ๑๘๘.

๒ คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งตั้งหัว หน้า ๒๐๘ - ๒๑๐.

นางแสงจันทร์ รังอเหมือนก่อไฟ
นางหนูหุ่นแอบอุณนางคลืบคล้าย
นางกำนัล เล็กน้อยพลอยอ่อนโยน
กายแต่มาเป็นข้าพระเทวราช
เจียนเหมือนเจียนฝันจะสิ้นใจ

เป็นถ่านเก่าเป่าใหม่ไฟลุกโชน
นางแย้มปายเอานางสาวไม่ผาโชน
ต่างเล่นโชนกันยังรุ่งนงนัไป
ไม่เคยขาดเคียงชิดพิสมัย
ใบกระท่อมอุไรไฉนมรณา " °

ตัวละครประกอบซึ่งมีบทบาทนำชับนั้น มีทั้งตัวละครประกอบที่มีความสัมพันธ์
เกี่ยวโยงกับโครงเรื่อง เป็นตัวละครที่มีส่วนช่วยให้เรื่องดำเนินไป ได้แก่ ฤทธิไศมบุตร
ธรรมภาณฤทธิ แม้มีสถานะยัง หรือประสันตพาฬเลี้ยงของตัวละครเอก และอีกพวกหนึ่งเป็น
ตัวละครประกอบซึ่งไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับโครงเรื่อง ได้แก่ ประชาชน คนหมู่มา
เสนาข้าราชการ และนางโน ตัวละครประเภทหลังนี้ ผู้แต่งเพิ่มเข้ามาเพื่อให้เรื่องมี
รสชาติ หรือมีชีวิตชีวา เป็นเพียงบทแทรก แต่ก็มิได้ทำลายเรื่อง หรือหันเหความสนใจ
ของผู้อ่านไปจากแนวเรื่องอันเป็นสาระสำคัญ

๒) บุคคลที่มีบทบาทนำชั้น ในวรรณกรรมเสียกสิเหน็บแนม ผู้แต่งจะนำ
ลักษณะพฤติกรรมที่บกพร่อง หรือผิดพลาดบางประการ ของบุคคลมาเป็นจุดในการสร้าง
หาสยบรส ถ้าจะแบ่งลักษณะการเสียกสิเหน็บแนมตามน้ำเสียงและวิธีการของผู้แต่งจะได้
สองลักษณะใหญ่ๆ คือ

* ก) การเสียกสิยั่วล้อ ผู้แต่ง ให้นำพฤติกรรม หรือลักษณะบางอย่างของ
บุคคลมาเสียกสิ หรือล้อเลียนด้วยความรู้สึกลบขันผสมกับความเอ็นดู พฤติกรรม หรือลักษณะ
อันผิดพลาด บกพร่อง นั้นถึงแม้ผู้แต่งจะมีน้ำเสียงตำหนิแต่ก็ไปรุนแรง ใ้แก่ ใน โคลงนิราศ
รัตนะ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเรื่องส่วนตัวของพระเจ้านั่งยาเธอ
กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมที่เกี่ยวกับชาวยุ และอุปนิสัยบางอย่างมาเสียกสิยั่วล้ออย่างมี
พระอารมณ์สนุก กังวาลประชัน

° พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงกัเทวราช

"	แถลงปางบำราศแก้ว	กลอยใจ เรียมเอ๋ย
	ตามเสด็จในไผ่	สู่ดาว
	ยุรปรันกรงไกร	เรียมบุ่ง ถึงแฮ
	ซื่อร้งบอกราว	รื่องรวิรวอยสมาน
	จักนานจักเนิ่นพัน	จันทร์เพ็ญ พี่เอ๋ย
	สู่เทศเขตรหนาวเย็น	ຍອກຂ້າ
	แสนวมนุ่มบเห็น	หายแห่ง ใจฤา
	เต็มเตเต็มทุกซกัลด้า	กลัดกลุ้มเหลือกลืน
	กลางคืนศุกรักษเปลื้อง	เดือนฉาย
	สุกสกาเวศกาย	ทางหนา
	ทาเนาปีกประกาย	พลอยเกลื่อน
	ควารังควงแก้วฟ้า	ชื่อพร่องพลอยสูญ " "

เนื้อความในโคลงมีชื่อบรรดาหม่อมทั้งหลายของกรมหลวงประจักษ์กรบนคฤหบดี และ ถ้า
สังเกตชื่อนิราศให้ถี่ก็จะเห็นซ้ำอีกประการหนึ่งคือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงนำชื่อ "แก้ว" หม่อมคนหนึ่งของกรมหลวงประจักษ์ มาตั้งเป็นชื่อนิราศ เป็นนิราศรัทนะ

อีกตอนหนึ่งทรงยั่วล้อ กรมหลวงประจักษ์ฯ ที่ไต่เก้รำถึงชายาจนตาบวม และกลัวถูก
ล้อจนต้องสวมแว่นตาปีกบัง ทรงมีวิธีล้อให้เห็นชัดดังนี้

"	อาดูรอกักคั้น	ดวงมกล ผ่อแฮ
	หลอหลังถึงอสุชล	ชุมหนา
	เวียนขับฤส่างจน	บวมเบง
	หนักจิตรคึกเห็นถ้ำ	ถูกล้อเหลืออาย
	อุบายบอกร่วงแก้ว	ทาคำ เจ็บเอ๋ย
	สวมแว่นน้ำเงินงำ	เงื่อนไว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "นิราศรัทนะ" พระราชนัดตเลขา
ไกลบ้าน หน้า ๕ - ๖.

วันเคี้ยวตอหมูลำ

มีคหนอย

ไม่มีคเหมือนร่างไร้

แวนแกวกองสมร "๑

นิราศพระมะเหลเถไถ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีเนื้อความบางตอนเสียดสีอุปนิสัยของ พระยาสุจริตข้าราชการ (อุก สุจริตกุล) ซึ่งตามเสด็จประพาส
หัวเมืองมณฑลนครสวรรค์ และอยุธยาครั้งนั้นด้วย เรื่องที่พระองค์ทรงนำมาเสียดสียั่วล้อเสมอคือ
รูปร่าง และอุปนิสัยชอบรับประทาน คือ

เมื่อเดินทางถึงวัดธรรมามูลซึ่งมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เจ้าคุณอธิฐานว่า

" เจ้าประคุณคุณสุนทรคุณ

ขออุทหมูกะปูลาอีกห้าตัว

ชายให้เหมือนบิณฑกะตาแต่

กะแต่แยกะตั้นนกะตั้นตัว

พุงให้ย่อยปากให้ยื่นกะตั้นยั่ว

ใครเห็นตัวกะตั้นลิ้นคลิ้นไส้พุง

หญิงให้เหมือนมารดรกะตอนเคื่อน

อย่าแกล้วเคลิ้นกะเจื่อนไหมกระใจหมุง

ถึงไม่งามเลิศฟามะสาชุง

รู้จักปรุงรสอาหารกะปานลิ " ๒

ตอน "เจ้าคุณอุก" ราพึงถึงตนเองที่มีโชคไถกรรพาคีสมใจ

" นึกชมโชคกลางชาวว่าชาวสรว

เสาะหากรรพาเหมาะจะเฉาะฉม

ไต่หญิงอื่นมาเป็นเมียมะเกียกม

อาจจะคมคำพิมะกัเท

เพราะผู้หญิงโดยมากจะจากจูบ

หลงแต่รูปโสภาสะเกเท

เจ้าทางหากรักปากกะกากเก

ยื่นเป็นหมุ่ทะมุเทและห้อยยาน

เขาติรูปตะมันตันว่าอันดุง

เขาติพุงว่าพะลุยกะคุดตาน

เขาวาสมหรืออายุชุกกะบูจจาน

แม่พันองพลอยมะยานมะฮือรือ " ๓

นิสัยชอบรับประทานของ "เจ้าคุณอุก" พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสียดสีไว้
เสมอๆ กล่าวคือเมื่อผ่านสถานที่ซึ่งมีชื่อเกี่ยวข้องกับอาหารการกิน ก็จะทรงนิพนธ์ให้ "เจ้าคุณอุก"

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "นิราศรัตนะ" พระราชนิพนธ์ใน
ไกลบ้าน หน้า ๗.

๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศมะเหลเถไถ หน้า ๑๕๕.

๓ ก. หน้า ๑๔๔.

รำพันอยากรับประทานทุกครั้ง เช่น

" บ้านปลาไหลชะกะไรตะไลหลู
วาชอบแกงปลาไหลกะไลลามา

ราวกับรู้ใจข้าทะลาหลาม
ลักสามชามตะลอบต๋อบฮอบไมแพ " ๑

หรือ

" เออบ้านเกาะลุมมะกอนกัน
เหมือนลูกตุ้มละหมุมะฮูแอง
วังกะทะชะฉะมากะกัก
นี่ถึงหมี่ที่เจ้าฉัดกะจักจิก

ลูกรามัญหรือจะเปรียบกะเมียบแหง
อวนนาแกงและมะกันมันพิลึก
ราวสร้างยั่วให้หิวมะกักกัก
แสนอรักกล่าปากคำโคโต " ๒

ในโคลงโลกนิติจาแล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสียดสียั่วล้อข้าราชการบางคนซึ่งมีผลงานดีเด่น ไก่แกหรงเสียดสียั่วล้อพระเจ้านั่งอย่าเชอ กรมขุนกำแพงเพชร อัครโยธินซึ่งทรงบัญชาการควบคุมการเจาะอุโมงค์รถไฟลอดเขาขุนตาลจนสำเร็จ ดังโคลง

" ภูเขาทั้งแห่งลวน
ลมพายุพัดมา
กำแพงเพชรบัญชา
ทำอุโมงค์กรรณ

ศิลา
บิ่น
สั่งเจาะ
กรรณแฮสนทศเขา " ๓

พระยาเฉลิมอากาศ (สุณี สุวรรณประทีป) เป็นผู้มีความสามารถในการบิน และเป็นนักบินรุ่นแรกของไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยั่วล้อว่า

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศมะเหลเถไถ หน้า ๑๓๕.

๒ ก. หน้า ๑๔๘.

๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจาแล หน้า ๘.

"	นกแร้งบินได้เพื่อ	เวหา
	หมู่จระเข้เตาปลา	ฝั่งน้ำ
	พระยาเฉลิมอา	กาศ์เก่ง
	มีเครื่องบินเลิศล้ำ	ลองแล่นเวหา " ๑

ข) การเห็นแบบ ผู้แต่งจะนำพฤติกรรมที่บกพร่อง หรือผิดพลาดบางประการ มากล่าวด้วยน้ำเสียงแสดงการตำหนิให้รู้สึกตัว เป็นไปเพื่อความขบขัน สมใจ และสะใจ และนำไปสู่การแก้ไขหรือยุติพฤติกรรมที่บกพร่องเหล่านั้น การเห็นแบบ ผู้แต่งจะนำจุดบกพร่อง หรือผิดพลาดของบุคคลมากล่าวเพียงด้านเดียว และในลักษณะน่าขัน เช่น จากเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์ คุณสุวรรณนำพฤติกรรมของหม่อมชำเฉพาะเรื่อง เล่นเพื่อน และลักษณะบกพร่องผิดพลาดบางประการของหม่อมชำมาเห็นแบบ ได้แก่ เรื่องหม่อมชำและหม่อมสุคคุดมโปง เล่นเพื่อนกันที่ปลายพระบาท กรมหมื่นอัปสรสุตาเทพ ดังกลอน

"	ครั้นพระองค์ทรงพลิกพระกายกลับ	หมายความว่าบรรทมหลับสนิท
	ก็สมจิตคิดไว้ใจประวิง	ก็กลานชิงกันขยับกับเหียนชัย
	เข้าสู่ลมนุ่นวายอยู่ปลายบาท	ก็คิดคาดเอาว่าคนหาเห็นไม่
	จึงกระทำเอาแต่อาภอใจ	ด้วยแสงไฟมืดมืดไม่มีโพลง
	กระซุกกระซิบซุ่มกายอยู่ปลายบาท	อุตุลุดุดจากท่าอาจโถง " ๒

หม่อมเป็กสวรรค์ และหม่อมสุคคุดมทำสาออยกันเหมือนคนรักจนหลวงนายศักดิ์ก็เห็นแบบเอา

"	ประเดี๋ยวนี้หม่อมเป็กชำสาออยนัก	ขึ้นนั่งคักคุดมโหม่งไม่คิดหมาง
	หลวงนายศักดิ์แลไปในมานกลาง	ใครสร้างพระสี่ขาเอามาไว้
	หม่อมเป็กสวรรค์รันไค้พัง	ละอวยใจไม่นั่งอยู่คักไค้
	หลบหน้าเข้าในม่านรำคาญใจ	มีใครจะพุกกับหลวงนายอายเต็มที " ๓

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๕.

๒ คุณสุวรรณ เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์ หน้า ๗๗ - ๗๘.

๓ ก. หน้า ๕๕.

เรื่องหม่อมข้าหรือหม่อมเบ็ดแพ้น ต้องเอาพันกะลาใส่แทน

" หมั่นฝึกพิศตรวิฆเนศวรละของหน้า แต่หันตาอันตรรายไปหลายชั้
ประจักษ์จักกะลาที่หน้าคี่ ใส่เข้าที่แทนพันทุกอันไป " ๑

พันกะลาที่นำมาใส่นั้นใช้ใหม่ผูกไว้แทนพันบางชั้ สมัยนั้นนิยมกันมากกันจึงดูใกล้เคียงพันจริง
วันหนึ่งหม่อมเบ็ดสนทนากับหลวงนายศักดิ์ พุกจิบปากจิบคอมากไป พันกะลาจึงหลุดออกมาให้ดู
สนทนาเห็น

" หม่อมเบ็ดน้อยพลอยมาทำพยำเผยอ พุกจื่อจิบปากถลากลไกล
เอาลิ้นคัมพันกะลาเลื่อนออกไป ไหมเปื้อยขาดพุกหลุดลงมา
ตกเปาะจำเพาะหน้าหลวงนายศักดิ์ ก็ถามทักหันไคอะไรชา
หม่อมอายบายเบี่ยง เลี่ยง เจริจา ซึ่งตกมาจากปากหมากตะบัน
เด็กคำไม่สู้แหลกแตกสองซีก เคี้ยวก็หลีกกระเด็นจากปากฉัน
ทำพิธีโรธโกรธบาวคนกะบัน แล้วหยิบพันกะลามาสวมไว้ " ๒

และเนื่องจากพันไม่ดี หม่อมข้าจึงต้องตะบันของ รับประทานเหมือนหมาก ลุงอ่อนมาเห็นเข้า
ก็แก้ตัวว่ารับประทานหมาก ดังกลอน

" เห็นว่างคนทนไม่ได้ควยใจเงียน เลื่อยทุเรียนทั้งแบบวางแอบฝา
หยิบเข้าเคี้ยวเหนียวครันเจ็บท้เตา แล้วเอามายัดใส่ลงในตะบัน
ครันละเอียคลอพอกินได้ กระทุ้งใส่เข้าจนสิ้นกินซั้ซั้
พอทองคล้ายหายร้อนนอนนอนพัน คิดสำคัญว่าผู้ใดเขาไม่รู้
แล้วมีหน้าซำลักเอาดสบัว ที่เขาคั่วใส่เครื่องยังมีอยู่
ใส่ตะบันเสนสบายคล้ายหมากพลุ ครันลุงทองจิ้นแลถูกกระถากใจ
ลุงอ่อนถามว่าอะไรในตะบัน หม่อมเบ็ดปิดคิกักันพุกแก่ไป

๑ คุณสุวรรณ เพลงยาวเรื่องหม่อมเบ็ดสุวรรณค์ หน้า ๗๖.

๒ ๑. หน้า ๘๓ - ๘๔.

มีให้คนรู้เท่าเข้าใจ

ว่าเหลือกำลังนั่งเกี้ยวฉันทเปรี้ยวปาก

ควยความในไม้อู่จะตรีชา

ตะบันหมากกินคอกจะอย่าเคลงใจ " ๒

นอกจากนี้หม่อมข้ายังมีนิสัยชอบรับประทาน เวลาหิวมากๆ เข้าก็ตาลายจนรับประทาน
ของผิดประเภท เช่น รับประทานเกลือสินเธาว์ควยนี้ถือว่าเป็นชั้นพลกร

" หม่อมเป็ดคัใจไปสนลาน

เกลือสินเธาว์เอาไว้จะทำยา

ไม่ทันพิจารณาว่าสิ่งไร

พอรสเกลือนั้นละลายสลายเปลี่ยน

อีก็ชักคัใจใส่น้ำตาล

เที่ยวค้นคว้าชานานรำคาญใจ

คิดว่าเป็นชั้นพลกรทั้งก่อนใหญ่

หยิบใส่ปากอมเข้าชมชาน

ก็รู้ว่ากินก่อนเกลือไม่เจือหวาน

ใจให้ตาลเคื้อคชุนคิควุ่นวาย " ๒

ในเพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ พระมหามนตรี (ทรัพย์) เลียคลี่เห็นแนมพดพิการณของ
จมีนราชามาตย์ (ทองปาน) เนื้อความที่กระทบเทียบนั้นให้อารมณ์ขันโดยตลอด เช่น เห็นแนม
เรื่องความเจ้ายศเจ้าอย่าง และทำตนเทียมเจ้านาย

" เขาชมบุญเรียกเจ้าคุณราชามาตย์

ลงนั่งยังนาวาเหมือนชาละวัน

จะเข้าวังคังโห่เสียสามหน

หอผ้าก่าแกมีพานรอง

บุ๋มบุ๋มเขมรใหม่วิไลเหลือ

ลงจากหอกลางทางหงส์ยาว

ช่างหมคจคงคงมาถึงสามอย่าง

แต่ใจโตกว่าตบคัชัยโครง

แตรรายกาจเกือบเหมือนยักษ์มีกณะสัน

ขึ้นบกตกมันเหมือนสิงห์ทอง

ตรวจพลอีกวิคกิกกอง

หอสมุทชุกคองร่มคางควา

สวมเสื้อได้ประทานหม่มสาว

เมียมขวาราวกับนายโรง

จะไว้วางกิริยาก็อำโง

เมื่อเดินโคลงโยกย้ายหลายท่วงนอง

๑. คุณสุวรรณ เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ หน้า ๘๒ - ๘๓.

๒. หน้า ๘๖.

ถนนกว้างสี่วามาไม่ได้

พวกหัวไม้เห็นกลัวหนังหัวพอง

กึกหัวไหล่ไกวแขนให้ชักข้อ

ยกสองมือกราบอกราบดิน " ๑

จมีนราชามาตย์ให้กรรยาอบรมกรรยาน้อยๆและสาวใช้ทั้งหลายในบ้าน ให้คลานศอก
คลานเข้า รั่มกระวังการใช้อยู่คำเหมือนเวลาเข้าเฝ้าเจ้านาย ข้าเวลาจมีนราชามาตย์เดินทาง
ไปเข้าเฝ้า ยังให้ขาวไพรเหเรือตอนอิเหนาเข้าดำ จนเป็นที่เลื่องลือไปทั่วค้ำน้ำ

" ให้คลานศอกคลานเข้าจนเคลาคลอง

พนักงานของใครใครก็คอย

เวลาเจ้าคุณออกจากที่เฝ้า

ฝ่ายหมอมที่ตะนองร้องลำน่า

ถูกท่านองนางในไว้ใช้สอย

ไ้กระเบียบเรียบร้อยทั้งด้อยคำ

ให้ร้องเรื่องอิเหนาเมื่อเข้าดำ

จนท่องนำเลื่องลือระบือชา " ๒

ตอนท้ายพระมหามนตรียังกล่าวล่อท่านองปากตัวดังนี้

" บัญญาท่านแหงตลอดคตคณ

คนนอกพูดกันนั้นไม่เห็น

ข้าพเจ้าไ้สองกลอง เป่าไฟ

ควรจะภิญโญศปรากฎไป

เมื่อครั้งเป็นนายทองปานท่านสงสัย

ไม่ไกลไกลคอกกลัวปากตัวเอ๋ย " ๓

นอกจากนั้นพระมหามนตรี (ทวีปย์) ยังเห็นแนมกรรยาของจมีนราชามาตย์ ซึ่งมีทั้งไทย

ลาว มอญ คือ

" ข้างสมบุรณ์ทั้งท่านคุณหญิงใหญ่

งามละม้ายคล้ายแสงสุริยา

หมอมชาวเมืองสุรินทร์ชื่อลิลลา

หมอมทัมติมแดนเล็กเทือกกรามัญ

งามลักษณะวิไลดังเสชา

เทวดาคลไจจึงไ้กัน

เป็นเทือกเถาเหล่าพระยาขุขันธ

หมอมลูกจันทน์เป็นลาวชาวอัคมือ " ๔

๑ พระมหามนตรี (ทวีปย์) เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ หน้า ๙๙ - ๙๘.

๒ ก. หน้า ๘๐.

๓ ก. หน้า ๘๑.

๔ ก. หน้า ๙๕.

โดยเฉพาะหม่อมลูกจันทน์ เมื่อมาอยู่กับจมีนราชามาตย์ในกรุง เกิดป่วยหนัก

" ตกมาอยู่กรุงพุงโรป้อง แต่ลงท้องตาลอยน้อยอยู่หรือ
 รอก้วยยาเข้าชิงกับกิ่งกือ ฟังจะรื้อจากไขได้สามเดือน
 ชื่อสัคย์สุจริทสนิทสนม คุณชายชมหนักหนามาไม่เหมือน
 ไปรคให้เป็นที่สองรองแม่เรือน ไข่ตักเกือนดูแลแม่น้อยน้อย " ๑

ในคำอธิบายของคุณพุ่ม คุณพุ่มจับจุดบกพร่อง หรือลักษณะเกินของบุคคลบางคน ในสมัยนั้นมาเห็นแบบอย่างมีอารมณ์ขึ้น ใครที่รู้เบื้องหลังหรือความนัยเกี่ยวกับบุคคลที่นำมา กล่าวถึงจะเกิดความขบขัน เช่น

" ขออย่าให้เป็นคนชืดของเจ้าคุณผู้ใหญ่
 ขออย่าให้เป็นคนโง่ของเจ้าพระยาบวร
 ขออย่าให้เป็นคนคั่นน้ำร้อนของพระยาศรี
 ขออย่าให้เป็นมโหรีของพระยาโคราต
 ขออย่าให้เป็นสวาสค์ของพระองค์ชุมสาย
 ขออย่าให้เป็นผีพายของเจ้าฟ้าอาภรณ์
 ขออย่าเป็นละคอนของแม่น้อยบัว
 ขออย่าให้รู้ชะตาเหมือนอาจารย์เซ่ง
 ขออย่าให้เป็นนักเลงอย่างท่านผู้หญิงพัก
 ขออย่าให้เป็นสมปักของพระนายไวย
 ขออย่าให้เป็นคอกไม้ของเจ้าคุณวัง
 ขออย่าให้เป็นระฆังวัดบวรนิเวศ " ๒

ในบทละครเรื่องพระลอ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงนำลักษณะบางประการของบุคคลในสังคมมาเห็นแบบ ได้แก่

๑ พระมหามนตรี (ทวีปย์) เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ หน้า ๗๕ - ๘๐.

๒ ญี่รัฐฉิ สุทธิสงคราม ชีวิตและงานกวีนิพนธ์ของคุณพุ่มจินตกรวีลครี หน้า ๓๕ - ๓๖.

แม่สื่อแม่ชัก

" จับปรี๊ๆ
ไม่เหนียวแปลากอกแม่เอ๋ย

นักเทศน์และทนายความ

" เถิง เถิดข้องๆ
นี่จะเทศนาว่าความ

สาวๆ

" แม่เอ๋ยแม่ไม่เคยพบชาย
ลืมหึงไม่งัก
ลืมหึงพืมหึงก็

ผู้คี่

" จะมะหรี จะมะหรี
อิมเฒ่ขอรับกระผม

นักเลงโต

" โหน่ง เหน่ง โหน่ง เหน่ง
ไม่ชอบสู้คนกล้า

ครู

" ประพริ้มๆ ประพริ้มๆ

แม่สื่อแม่ชัก

ตัวอย่างเคยมีหนักกะหนัก (รับ) " ๑

ทำตาพองแบบือ
หนักสับถามว่าเงินหรือ (รับ) ๒

ลืมหึงหูกหึงฝ่าย
ลืมหึงมัทสาลี
ไม่ลืมหึงแต่หึงกระจกเอ๋ย " ๓

ผู้คี่จำปลั่ง
ไม่มีอะไรจะอมกัซัง (รับ) " ๔

คนเก่งน่าเก็ก
ชอบแต่ปาหิวเจ็ก (รับ) " ๕

ครูขริ้มอวคขลัง

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครเรื่องพระลอ

หน้า ๑๘.

๒
ก.

๓
ก. หน้า ๔๔.

๔
ก. หน้า ๕๕.

๕
ก.

คมในผักชั๊กออกเถอะ สนิมเปราะน่าซัง (รับ) " ๑
 เห็นบนนมบุคคที่รับอารยธรรมแบบตะวันตกโดยไม่เหมาะสมกับสภาพของตน เช่น
 " อะฉริ้งๆ ตะหรีงกึ่งฉับ
 หรีงจักจิงหนาเจ้า ไม่กินเข้ากินแต่กับ (รับ)
 จะโจ้ง คิงโหนงกึ่งหัง
 เกินเกือกก็ไม่เป็น แคนทะเส้นท่าฝรั่ง (รับ)
 ฉิงฉับฉิงฉับ เนนกรับสวบสวบ
 แหมมตุ๊วะเท่าโอ้ง ตะกระโปรงลัมพอบ (รับ)

 ชุบปะชุบป่อง ผักหนาล่องฉอง
 เคาะถูงนองรองเกือก ไปคินเนื้อโสเชียด
 เคี้ยวขนมเทียนทั้งเปลือก (รับ)
 อะฉา อะฉา แม่หรีงจาตั้งนั่งเกียะ
 ถอนสายบัวไม่ถนัด ไตแต่หัดให้เกียะ (รับ) " ๒
 บางคนจับมือทักทายกัน แทนที่จะกล่าวสวัสดิ์ ก็กลับกล่าวลา
 " หนอยเนาะ เยนกะละแมอย่างใหม่
 คิวโล๊ะอะไรนะไม่หรีอ เอาแต่จับมือถูกโบ " ๓

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครเรื่องพระลอ
 หน้า ๔๔.

๒ ก. หน้า ๔๔.

๓ ก. หน้า ๒๐.

และชายหนุ่มบางคนทำตัวโก้อย่างฝรั่ง มั่วสุมในแหล่งอบายมุขจนต้องติดคุกคือ

" เฮเฮเฮเฮเฮ โอเฮเฮเฮ	เฮเฮเฮเฮ
แด่ดอน	ตะวันรอนลงไรไร
พอโชคชะตอลำพองใจ	ขึ้นรกรางไกลไปโฮเต็ด
เจอสหายก๊วยบายหงิกหงัก	ทำท่ากึกกักเนื้อเต้น
เห็นฝรั่งตกเลือดเป็นเหลื่อแว่น	เปิดเหล่าซาเป็นค่านับกัน
คิมวีสักโซคาทำพนัน	เกียวยักเล่นลูกขັນ
แหงบิลเลียดประชันสองฝีมือ	พอเมาเข้าหนอยเกิดทอยเกิดเถียง
ไม่ซำก่เสียงอิงฮ้อ	เลยเกิดชกต่อยปล่อยฝีมือ
จนชาวลื้อไปโรงพัก	พลตระเวนเขาเต้มาจับ
ทำปากหงับหงับอิหสิกึกกัก	เอาตัวพอโชคโกโรหั่น
ไปโก๊ซกักคืออยู่ในกรง	เพื่อนลอสอมาขอประกัน
รุ่งขึ้นอีกวันท่านก็ส่งศาลาภิรมหาระ	เอะอะทะนง
ลงท้ายถูกลงโทษเอง	ต้องไปก๊วยบายอยู่ในลหุโทษ
ส่งสารพอโชคต้องเย็บกางเกง	ถูกลอดคุดงนองมาของทรวน
เพราะอะไรชวนพอกาเกง	เพราะเหล้าเพราะเหอทะเยอเซียง
ควรจำยำเกรงหนะพอโชคเฮย	เฮเฮเฮเฮเฮเฮเฮเฮ " ๑

ในโคลงโลกนิติฯแล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นแนม
พฤติกรรมที่ผิดพลาด ตรีอบกพรองของบุคคลในสมัยนั้น เช่น

ข้าราชการที่ชอบเนรทาเจ้านาย

" ขาขาวเทจิตขาว	แนมหมาย
ผู้แบบโบราณหลาย	ยุคแล้ว

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครเรื่องพระลอ

แบบใหม่หากทึบมาย
ใครรักกันยไมแคว
ข้าราชการที่อวดเบ่งวางอาณา

" รดใหญ่กว่าดินทอง
จระเข้คืบคองคา
เสือใหญ่กว่าระนา
คนคืบตาแหงนล้ำ

ตำรวจ และผู้ร้าย

" พระสมุทรไหวหาวาคห้วย
เมรุพลวกปลวกสำรวล
สี่หราชรำครำครวญ
โปลิศตึกคุกเข้า

ครู

" ซางหม้อตีหม้อไซ้
ตีแคงเองามงาน
แต่ศิษย์หากอาจารย์
ก็รีบฟ้องครูให้

เขื่อนมัยัก เพยิกแเ
ถูกซ่อน ป.จ. ๑ " ๑

รดยา
นานนา
ไฉนอยู่ ไฉนแฮ
เลิศแล้วอยู่ไฉน " ๒

คลองสรวล
ราเรา
สุนัขเาะ หยันนา
เหลารายยินดี " ๓

คีณาน แดกนา
ชอบไซ้
คีเาะ หนึ่งนา
ถูกขึ้นโรงศาล " ๔

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติคำแลง หน้า ๑๖.

๒ ก. หน้า ๑๑.

๓ ก. หน้า ๕๕.

๔ ก. หน้า ๔๒.

คนที่นิยมอารยธรรมฝรั่ง

" เนื้อป่องน้ำหนำบ
 ลิงบป่องรักบป่อง
 หมูป่องอสุจิของ
 คนศรีบ้านนอกไซ้

ป่องทอง
 ลูกไม้
 หอมหอม ป่องเลย
 หอนรูป่องเนย " ๑

คนจีน

" คนใจชอบบอกรู้
 หึงปากร้ายกิริยา
 พ่อแม่ไผ่ไผ่หา
 สามสิ่งนี้บอกให้

วิชา
 ชั่วไวร
 เขยศักดิ์ สูงฉา
 ทราบเชื้อจีนโน " ๒

คนมีภรรยา

" แพ้ศึกหลบหลีกไค้
 แพ้คดีทุกชั้น
 แพ้เบยคนจนวาน
 แพ้แม่เรือนรับยาย
 " กระบือหนึ่งหามอย่า
 เมียมึงอย่ามีสอง
 มาสามแรงอย่าปอง
 เรือนอยู่สี่หลังให้

รอดคม
 ทรัพย์ผาย
 ขวายนก น้อเทญ
 เปลี่ยนบ้านเปลี่ยนเมีย " ๓
 ควรรครอง
 สี่ไค้
 รongคอ มากเลย
 สนุกควยสี่เมีย " ๔

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติว่าแสง หน้า ๙.

๒ ก. หน้า ๔๐.

๓ ก. หน้า ๑๕.

๔ ก. หน้า ๓๖.

ผู้ชายที่ไม่รักนิชชอบจวบครว

" มีบุตรวงหนึ่ง เกี้ยว

เมี่ยมูบาหากลอ

กิดการที่เหี่ยวกรอ

พาลหยาเมียมเสียไค

" มีลูกไม่รับเลี้ยง

เมียม่างหาเหตุพาล

สองเสฟสุราบาน

สิ่ง เป็นลักษณะ

พันคอ

หน่วงไว

สมรมิ่ง อื่นนา

จึงโก้เกจจริง " ๑

หลักฐาน

หลีก

ลักเล่น เบี้ยแด

เซนโก้สมสมัย " ๒

ความประพฤติกของบุตรสมัยใหม่

" มีลูกลูกเลาไซ้

ลูกหนึ่งกินสุราบาน

ลูกหนึ่งชอบนงคราญ

ลูกที่คั่นควย

หลายประการ

มากถวน

เฒ่าเวก กระโปรงแ

ว่ารูอวดดี " ๓

๖. การเขียนแบบรีวิว (review) เป็นการนำตัวละครมาจากวรรณกรรม ร้อยกรองหลายเรื่อง อย่างสิ่งละอันพันละน้อย มาเขียนรวมเป็นเรื่องเดียวกัน การเขียนจะนำ บทบาท และพฤติกรรมของตัวละครจากเรื่องเดิมมาสลับกัน หรือเปลี่ยนบทบาทใหม่ กลวิธีดังกล่าว คุณสุวรรณาได้แต่ง อนุทรร้อยเรื่อง กล่าวคือ คุณสุวรรณาตัวละคร และบทบาทบางตอนมาจาก วรรณกรรมร้อยกรองบางเรื่อง ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น

— ลิลิตพระลอ

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติ จำแลง หน้า ๒๗.

๒ ก.

๓ ก.

- บทละครนอก สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายบางเรื่อง *
- บทละครนอก สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
- บทละครใน สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
- นิทานคาถาลอนเรื่องพระอภัยมณี
- เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน
- ซากเรื่องต่างๆ เช่นเวสสันดรซาก

แล้วนำมาเขียนคำเนินเรื่องใหม่ โดยให้ตัวละครเหล่านั้นมีบทบาทไม่เหมือนเดิมคือ

" เมื่อนั้น มาสมสู่อยู่ควาญนางจันท์ แคนควยอิเหนากุเร็น เอนางจันสุคายาใจ เสียกายวงศ์อภัยแห้ว เหมเหมสรวนทรูหมื่นกู ตัวละครที่นำมาจากเรื่องต่างๆ คือ	พระอนุรุธผู้รั้ง ภูมิตรีตริกนีใน กับนางสุวรรณมาลีศรีใส ไปยกให้พระสมุทรรุทระ พระราชเอื้องแสนนอก จะได้คู่กันในวันนั้น "
--	--

พระอนุรุธ	จากบทละครเรื่อง <u>อนุรุธ</u>
นางจันท์	จากบทละครเรื่อง <u>สังข์ทอง</u>
อิเหนา	จากบทละครเรื่อง <u>อิเหนา</u>

* คุณสุวรรณ บทละครเรื่องอนุรุธ ร้อยเรื่อง หน้า ๒๘.

* บทละครนอก สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งยังเหลือต้นฉบับอยู่ในปัจจุบัน มี ๑๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่องการเกด คาวี ไชยทัต พิกุลทอง ทินสุรวินศ์ ฦาสวรรค์ มโนห์รา มณีพิชัย โมงป่า สังข์ทอง สังข์ศิลป์ไชย สุวรรณศิลป์ สุวรรณหงส์ โสวัต (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา คำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าบทละครนอกอีก ๕ เรื่อง น่าจะแต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ เรื่อง ไกรทอง โคมุตร ไชยเชษฐ ฤๅเสณ ศิลป์สุรวินศ์)

นางสุวรรณาดี จากนิทานกาลลอนเรื่องพระอภัยมณี

นางจันทสุภา จากบทละครเรื่องควาวิ

พระสมุทร จากสมุทรโฆษชาดก

คุณสุวรรณนำบทบาทห้าวหาญซึ่งยกนางบุษบาให้แกจรกา มาเปลี่ยนให้เป็นบทบาทของ
อิเหนา และนางสุวรรณาดี ทั้งยัง เปลี่ยนนางบุษบาเป็นนางจันทสุภา และจรกาเป็นพระสมุทรอีกด้วย
บทบาทและความสัมพันธ์ของตัวละครต่างไปจากที่ผู้อ่านเคยอ่านมา เป็นเหตุให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน
หรือตอ

" อีเอ๋ยอีเจ้า

กูจะบันเกล้าเกล้า

อวควาตัวดี

วังหน้าโยนา

โบายดีศรีมาลา

ลูกข้าทำไม

ทรงเอ๋ยทรงเดช

พระนารายณ์เบศรีไปอยู่ไหน

พระมาโบายดี

ทองประเสริฐทำไม

ขุนแผนวิ่งไป

หมื่นไวยวิ่งมา "

ผู้อ่านจะเห็นว่า ตัวละครในเรื่องขุนช้างขุนแผน และเรื่องไชยเชษฐ มามีบทบาทสัมพันธ์กัน
และจะรู้สึกขบขัน

เช่นเดียวกับตอน

"

นางเมรีว่าไรแก้วไปตาม

กะโจนร้องเรียกพ่อสั่งข่อย

มาหาแม่หนอยอย่าเกรงขาม

เรียกพลางนางแฉ่งแจ้งความ

เกสรพราหมณ์ชวนขับสลับไป ๒

คำประพันธ์ตอนนี้ หากผู้อ่านทราบมาแรงวาทะเมรีว่าให้ติดตามพระ รดเสน เมื่อมาพบ
นางเมรีว่าให้และติดตามพระสั่งของ ข้าคนที่เสียใจจนสลบกลับกลายเป็นนางพราหมณ์เกสร
ผู้อ่านจะเกิดความขบขัน

จ. การดำเนินเรื่องให้ซับซ้อน

๑) การแทรกทาสยรสในเนื้อหาวรรณกรรม เพื่อผ่อนคลายความเครียดของผู้อ่าน

คานท์ กล่าวว่ คนเราหัวเราะเพราะถูกปลดปล่อยออกจากความเครียดของอารมณ์ที่เป็นอยู่ ขณะกาคอยสิ่งหนึ่งสิ่งใด หมายถึงขณะที่คนกำลังเครียดอยู่กับการคาดคอยสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็เหอคมีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นในทันที ฉวยเอาจิตใจไปกับสิ่งนั้นเสีย ถ้าเหตุการณ์นั้นสนุกและไม่เป็นทุกข์แก่ผู้ใด อารมณ์นั้นก็เกิดขึ้นได้^๑

ถ้าจะพิจารณาเนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรองตามคำกล่าวของคานท์ จะพบว่าขณะที่ผู้อ่านกำลังอยู่ในภาวะเคร่งเครียด หรือกำลังคาดคอยว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเกิดตามท้องเรื่อง ขณะเรื่องหรือเหตุการณ์ในเรื่องกำลังไปสู่ภาวะแตกหัก คับขัน ผู้แต่งมักแทรกทาสยรสให้ผู้อ่านขบขันแทนเสีย แล้วจึงดำเนินเรื่องต่อไป ลักษณะนี้จะพบเสมอในวรรณกรรมร้อยกรอง ตอนตัวละครประสบภาวะยุ่งยาก เศร้าโศก เพราะเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือขณะเกิดสถานการณ์เข้าสู่ภาวะวิกฤต ชุลมุนวุ่นวาย และคับขัน กวีมักเบนความสนใจให้ผู้อ่านสนุกสนานกับบทบาทของตัวละครเสียชั่วคราว ก่อนจะดำเนินเรื่องต่อไป เช่น

ในเรื่องพระอภัยมณี ตอนนางสุวรรณมาลียกทัพตามพระอภัยมณีมาถึงเมืองลังกา เมื่อนางได้รับสารคัดไม้ตรีจากพระอภัยมณี ก็เสียใจจนเป็นลมสลบ

" ยิงแลเหลียวเป่ลียวเป่ลาเศร้าสังเวช น้ำพระเนตรหยดเหาะลงเผาะผ้อย
สัจจะทรงพระองค์นั่งกำลั้งน้อย กำสรคสร้อยชวนขับสลบไป "^๒

ผู้ที่ติดตามนางสุวรรณมาลียากันชุลมุนด้วยความตกใจ หมอก็เข้ามาช่วยแก้ไข

" ฝ่ายบุตรีพี่น้องสองโอรส พลอยกำสรคเชิงแซ่เข้าแก้ไข
ทั้งแสนสาวทาวนางพวกข้างใน ร้องเรียกให้หมอเคไอสดเร็ว
หมอผู้หญิงวิ่งออกมานอกมาน หลงนวดทานคาหมอจนคอเหลว
หมอเพชรคงหลงคั่นตามบันเอา ขำหลวงเลวร้องหัวคิกราคกริถีเกรียว "^๓

^๑ ม.ล. คุ้ย ชุมสาย วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา หน้า ๑๔๑

^๒ สุนทรภู่ นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี หน้า ๗๖๐.

^๓ ก.

จะเห็นว่า ขณะนางสุวรรณมาลีเสียใจจนสลบ ผู้อ่านจะรู้สึกสงสารเห็นใจนาง เอาใจช่วยให้หมดแก้ไขได้ และอย่าคิดว่าเหตุการณ์ต่อไปจะเป็นเช่นใด ผู้แต่งกลับแทรกอารมณ์ขัน ในภาวะขุณฺณวุ่นวาย เปลี่ยนความรู้สึกสงสารเห็นใจไปในทางขบขันเสีย

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผน และพลาญงามเดินทางไปทำศึกกับ เชียงใหม่ พลาญงามคร่ำครวญถึงนางศรีมาลาด้วยความอาลัยอาวรณ์

"	ขึ้นมาตามพ่อขุนแผน
ยังง่วงเหงาหาวนอนนั่งคลอนแคลน	ทรวงแสนกระสันโศกวิโยคครวญ
โอ้อ่าศรีมาลาแก้วตาพี่	ปานนี้จะเศร้าเฝ้าโหยหวน
เหมือนใจพี่ที่นึกคะนึ่งนวล	ใครจะชวนโนมฉายให้คลายใจ " ๑

พลาญงามห้วงศรีมาลาจนนึกเลยไปว่า ถ้านางกลอนบุตรจะอย่างไร ตอนท้ายผู้แต่งเปลี่ยน อารมณ์ของผู้อ่านให้ย้อนคลายไปในทางขบขันเสียทันที คือ

" เขาร่วมคดอ้อมคั่วแยะ	มักเชื่อนแซมข่มขำทำจุ๋ม
ถ้าหากไม่คอยนั่งระวังดู	เคยลากถูจนตายมาหลายคน
พี่จะคอยถือกระบองมองกำกับ	ถ้าสืบปรับเอาอย่างนี้ตีให้ป่น
<u>เคลิ้มฟาดแซมมาปาประคน</u>	<u>ถูกกันม้าพ่อเอาพอแรง " ๒</u>

เป็นเหตุให้

" ม้าฉุนขุนแผนเจียนจะตก	หากแอบออกอยู่ที่ค่ายชี้แจ้ง
พอวิ่งอยู่เหวี่ยงมาโกรธหน้าแดง	นี่มีงแกล้งหรือไรให้ว่ามา " ๓

ในภาวะที่เหตุการณ์กำลังเข้าสู่จุดวิกฤต เช่นขณะเกิดสงคราม จลาจล หรือไฟไหม้ กวีมักแทรกหาสยรสเปลี่ยนอารมณ์ของผู้อ่านให้ขบขันเสีย เช่น ในเรื่องขุนช้างขุนแผน

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๒๕๕.

๒ ก.

๓ ก.

ตอนพระพันวษาที่โรจเจ้าเมืองเชียงใหม่ผู้ก่อสงคราม

" เป็นครูหนึ่งจึงแปลงสิงหนาท

กระเทียมบาทสนั่นหวั่นไหว

ฉวยชักพระแสงออกแกว่งไกว

ข้าเฝ้าน้อยใหญ่ก็ถอยทรุด " ๑

ขณะที่ผู้อ่านคาดคยว่าภาวะแตกหักจะเป็นอย่างไร ผู้แต่งก็บีบเบบความสนใจผู้อ่านให้ขบขัน พุทธิกรรมของหมู่เสนาข้าเฝ้าเสีย เป็นความขบขันเชิงเหน็บแนม "คนใหญ่คนโต" อยู่ในที คือ

" หน้าซีกตัวสั้นอยู่นั่งงก

บ้างลุ่มหมากพจลคดงกไม่หยุด

บ้างแอบเส้าทองพระโรงหมอบโค้งคุก

อุตุลุดหวั่นไหวไปทั้งวัง

ความกสัวคังจะแทรกแผ่นดินคัน

บางคนลนลานคลานถอยหลัง

แปลงพระสุรเสียงประเปรี้ยงดัง

ชักสนมแน่นิ่งก็ตกใจ " ๒

ในเรื่องลักษณวงศ์ ตอนพระลักษณวงศ์พาพระมารคากลับเมือง ครั้นถึงเมือง

นางสุวรรณอำภาก็หวนคิดค้นท้าวพรหมทัต พระสามี

" อภิजाจอมจักรไขว่รักเรา

สั่งให้เขาฆ่าแม่กับลูกน้อย " ๓

แล้วนางก็

" น้ำเนตรร่วงดังพวงมาลาลอย

ยิ่งเศร้าสร้อยสุดแสนสนทวิ " ๔

พระลักษณวงศ์บัญชาให้ไพร่พลล้อมเมืองของพระบิดา ขณะที่ผู้อ่านคาดคยว่าภาวะแตกหักจะเป็นอย่างไร ผู้แต่งกลับแทรกหาสยรสในบทบาทของประชาชนที่หวาดกลัวกองทัพของพระลักษณวงศ์ ก็คือ

๑ กรมศิลปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า ๑๖๐

๒ ก.

๓ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องพระลักษณวงศ์ หน้า ๒๓๓.

๔ ก.

" บ้างเรียกผิวว่าผิวขาวจัตุศ จนผ้าหุดทหูกนั่งลงทั้งเครื่อง
 บ้างบอกเมียตัวสั้นว่าขวัญเมือง ถึงปีกเคื่องก็ไม่ทิ้งเจ้ามิ่งเมีย

.....

.....

เจ้าเจ็กขึ้นวิ่งแหกเข้าแบกหนู

แบ่หนูกุ่มเบ้กระเห็จหัน " ๑

วรรณกรรมร้อยกรองประเภทโศกนาฏกรรม (tragedy) ได้แก่บทละครเรื่อง พระลอ และบทละครเรื่อง เงาะป่า ผู้แต่งแหกหาสยรสเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดของเนื้อเรื่อง เช่น เรื่อง พระลอ ผู้แต่งแหกหาสยรส ในตอนนางรินนางโรยเดินทางกลับจากไปหาปู่เจ้าสมิงพราย ตอนพระลอเดินทางไปยังเมืองสรอง และตอนพระลอเข้าไปในอุทยานของพระเพื่อนพระแพง หาสยรสที่แหกเป็นไปในลักษณะเสียสละยั่วเข้าคนดู หรือเหินบนแนมสังคม เช่น

" โหน่งเห่ง โหน่งเห่ง คนเก่งน่าเก็ก
 ไม่ชอบสู้คนกล้า ชอบแต่ป่าหิวเจ็ก (รับ) " ๒

ในเรื่อง เงาะป่า มีการแหกหาสยรสในบทกึ่งยาวพราสีของดาวางของ และนางถึงเงาะชรา เช่น ตอนดาวางของชมป่ากับนางถึง กังกลอน

" พบมะม่วงเข้าโคลจับไม้สอย ถูกรังมคตะนอยมันค่อยกัด
 มือลูบมคค่อยค่อยเลือกคัก เถาวัลย์มัดพวงใหญ่ส่งให้น้อง
 ท่านยายรับพวงมะม่วงห่าม ลูกงามงามกระหยิ่มยิ้มย่อง
 มคยังติดค่อยยายตะกายร้อง ดาวางของตกใจกระไรเลย " ๓

หรือตอนตาจอลองสามีเก่าของนางถึงตามมาหึง และทำชกกับดาวางของเพื่อแย่งชิงนางถึง

" สองนักเลงผู้ใหญ่มีไซ่ชัว
 ชักเลาะเตี้ยะตึงกระสันไม่พันพัว เสกสามพัวเป่าปุลอกช่อออกกาย

๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องลักษณะวงศ์ หน้า ๒๓๔ - ๒๓๕.

๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครเรื่องพระลอ หน้า ๕๕.

๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องเงาะป่า หน้า ๔๓ - ๔๔.

.....

แล้วจดหมึกมือช้อย่อยท้าย

ประเดี๋ยวใจได้ยกเหือกช่อกัน

.....

ทั้งสองนายชกต่อยไม่ถอยกัน

ทั้งสองทะยานเข้าหากัน " ๑

เหตุการณ์นี้มาขึ้นเหตุการณ์ ตอนนี้ออกติดตามล่าชมพลาค้วยความคั่น และจะพบชมพลาคู เนื้อเรื่องกำลังเข้าสู่สถานการณ์ถึงเครียด และจะเข้าขั้นแตกหัก ผู้แต่งแทรกหาสยรสเบนความสนใจให้ผู้อ่านขบขัน ก่อนจะดำเนินเรื่องต่อไป

การแทรกหาสยรสในละครโศกนาฏกรรม เป็นเพราะผู้แต่งไม่ต้องการให้ผู้อ่านเคร่งเครียดกับเหตุการณ์ในเรื่องจนเกินไป จึงเบนความสนใจให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน ย่อนคลายลงเสียบ้าง กลวิธีดังกล่าวนี้ใกล้เคียงกับกลวิธีของเชคสเปียร์ เชคสเปียร์นิยมแทรกบทตลกในละครโศกนาฏกรรม เช่น บทบาทนายประทุ ในเรื่องแม็คเบธ และบทบาทนายป้าช้า ในเรื่องโรเมโอและจูเลียส เป็นการเพิ่มรสชาติโดยไม่ทำให้เสียรสของละครโศกแต่อย่างใด กลับเป็นศิลปะการประพันธ์ซึ่งเสนอสิ่งขัดแย้ง (contrast) เหมือนใช้สีขาวตัดกับสีดำ ย่อมทำให้สีคำดูดำจัดขึ้น และขาวก็ขาวผ่องยิ่งขึ้น การแทรกหาสยรสในละครโศกนาฏกรรม จะทำให้ความโศกเด่นขึ้นโดยไม่เสียเอกภาพของเรื่องแต่อย่างใด ๒

๒) การดำเนินเรื่องให้มีความคาดหมายของผู้อ่าน

ก) การเปลี่ยนทิศทางไปอย่างกระทันหัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์โคลงโลกนิติแจ้งด้วยการเปลี่ยนความเดิมของโคลงโลกนิติในตอนต้นบท แล้วจะทรงเปลี่ยนความเสียใหม่ให้ เนื้อความเข้าสมัยทันที ผู้อ่านซึ่งเคยอ่านหรือจำโคลงโลกนิติได้ เมื่อเห็นความผิดแปลกไปจากเดิม จะเกิดความประหลาดใจ (surprise) และเกิดความขบขันทันที เช่น

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องเงาะป่า หน้า ๑๐๔.

๒ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ "บทโศกและบทตลกในวรรณคดี"
บทความรู้ทางวิทยุกระจายเสียง ชุดความรู้ทั่วไป หน้า ๔๑ - ๔๕.

โคลงโลกนิติ

"	อย่างชาวชนเรียบร้อย	คูก็
	ภายนอกหมคไสสี	เปรียบฝ้าย
	กินสัตว์เสปปลามี	ชีวิค
	เนกเช่นชนชาติร้าย	นอกนั้นนางงาม " ๑

โคลงโลกนิติจำแลง

"	อย่างชาวชนเรียบร้อย	คูก็
	กินสัตว์เสปปลามี	ชีพแล้
	<u>เนกเช่นขุนาวรี</u>	<u>แมโป่ง</u>
	<u>มิใช่นางสาวแท้</u>	<u>เสพต้องนิตยา " ๒</u>

โคลงโลกนิติ

"	พระสมุทรโหวหาคห้วย	คลองสรवल
	เมรุพลวกปลวกสำรวล	ว่าเรา
	สีหราชว่าคร่าครวญ	สุนัขเาะ หยันนา
	สุริยส่องยามเย็นเข้า	หึ่งห้อยย็นคี่ " ๓

โคลงโลกนิติจำแลง

"	พระสมุทรโหวหาคห้วย	คลองสรवल
	เมรุพลวกปลวกสำรวล	ว่าเรา
	สีหราชว่าคร่าครวญ	สุนัขเาะ หยันนา
	<u>โปลิศคิคุกเข้า</u>	<u>เหล้าร้ายย็นคี่ " ๔</u>

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร โคลงโลกนิติ หน้า ๙.

๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๒.

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ค.ด. หน้า ๔๔.

๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ล.ค. หน้า ๑๒.

โคลงโลกนิติ

" พ่อตายก็อัครกั๊ก
แม่คับคุดจรรจกร
ลูกตายบ่วายรัก
เปี้ยมึงตายวายม้วย

หายหัก
จากกล้วย
แรงร่ำ
มีคคลุ่มแคนไทร " ๑

โคลงโลกนิติจำแลง

" พ่อตายเครื่องกันก็ค
แม่คับเครื่องก็ค สาย
เมี้ยนหลวงหากวอควาย
เรากลับเปิดโศกไค้

หักหาย หนึ่งนา
อีกไซ้
หมกก็ค
อีกกรังสนุกเหลือ " ๒

โคลงโลกนิติ

" รักกันอยู่ชอบฟ้า
เลมออยู่หอแห่งเดียว
ชังกันบ่แลเหลือว
เหมือนชอบฟ้ามาบ้อง

เขาเขียว
ร่วมห้อง
คาต่อ กันนา
ป่าไม้มายัง " ๓

โคลงโลกนิติจำแลง

" รักกันอยู่ชอบฟ้า
โทรเลขถึงครูเดียว
ชังกันบ่แลเหลือว
โทรศัพท์เสียงไห้

เขาเขียว
พูดไค้
คาต่อ กันนา
แหบแห้งบ่ถึง " ๔

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร โคลงโลกนิติ หน้า ๑๐๔.

๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๓๐.

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ล.ก. หน้า ๒๒.

๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ล.ก. หน้า ๑๒.

" ว่าสองเจ้าจะมีคู่อยู่ด้วยตัว เวลาอย่าสุริยสนทนา ทั้งที่นอนหมอน เล่าย่าเป่ามิก ครั้นเช้าตรู่สุริย์แสงแดงขึ้นมา จงใช้ให้ต้มแกงแต่งสำหรับ แม่นักรอแล้วตาอย่าอวด แม่นักรอว่าเจ้าจงอย่าละปาก ยามสวายเจ้าจงลองเอาพลองตี เมื่อยามตัวหิวข้าว เล้าอย่านิ่ง ทำอย่างนี้ตัวต้องรักแทบหักคาน	จงปากตัวอยู่กับเขานะเจ้าหนา ทวลาไ้ซุคอย่าจุคมัน ให้ตัวจคจึงค่อยนอนคิค่อนมัน แม่แก้วตาจงปลูกตัวอย่าม้วนอน ตามคำรับจงว่าคำแม่สอน ทำเป็นงอนคั้งปึงถึงจะคิ เขาว่าน้อยคำให้มากอย่าถอยหนี สองลามที่ให้ตัวนอนอ่อนสำราญ จงนอนกั้งตัวเรียกหาถ้อยยาชวน คงประทานรางวัลให้ตัวไม่พลอง " ๑
--	---

ค) การบรรยายพฤติกรรมให้ผิดความหมาย ผู้แต่งจะบรรยายพฤติกรรมของตัวละครในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ทำให้ผู้อ่านคาดพฤติกรรม หรือเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อไปไว้ในใจ แล้วผู้แต่งกลับหักมุมทำให้ผู้อ่านผิดความคาดหมาย ด้วยการกล่าวถึงพฤติกรรม หรือเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่ง เช่น ในเรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนนางยักษ์ชีศรีคร่ำครวญถึงท้าวประลัยกัลป์ ดังกลอน

" ไ้ออกกู่อยู่เดียวเปล่าเปลี่ยวจิต จะนั่งนอนร้อนรอนกระวนกระวาย ยามเที่ยงคืนคืนดึกนึกถึงตัว จะแลเหลียวเปลี่ยวเปล่าว่างเหงาใจ แม้หสอเหลือเนื้อหนังยังไม่สูญ ให้สิ้นตัวตัวรักด้วยอัคคี	ยิ่งกลคิดแล้วให้จิตใจหาย เป่าพุ่มพวยแต่น้ำตาด้วยอาลัย ยิ่งหมองมัวชบหน้าตาไหล จำจะไปตามหาศพสามี จะกองกู่กู่เก็บเข้าช่วยเผาผี จะได้ปีตัวอื่นให้ชื่นใจ " ๒
---	---

การทิ้งท้ายว่า "จะได้มีตัวอื่นให้ชื่นใจ" ทำให้ผู้อ่านผิดคาด นับว่าเป็น "ตลกร้าย" ที่เกี่ยว

๑ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเองตั้งท้าว หน้า ๓๑๗.

๒ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ หน้า ๒๑๕.

หรือตอนพระรามวงศ์ และนางแก้วกีนรีพักแรมอยู่ในป่า นางเฝ้าองออยเกิดหลงรัก
พระรามวงศ์ จึงจับนางแก้วกีนรีมาทรมานกรรม แล้วชุบน้ำงบอกวิธีปรมนิบัติให้พระรามวงศ์
หลงรัก ดังความว่า

"	องออยพาคลพาโลทำโกรธา
จงบอกความตามจริงอย่านิ่งไว้	ทำอย่างไรตัวจึงรักมึงหนักหนา
แม้มีบอกออกอรรถตามสัจจา	จะฉีกขาแขนเคี้ยวเสียเคี้ยวนี้
นามโฉมขององค์สิ้นพระชวัญหาย	เห็นแรงร้ายรู้ว่าเปรตเป็นเพศผี
ตะโกนร้องร้องดาพระสามี	องออยทบตีพัลวันไป
ถามไม่บอกหลอกถูกสับกูตัว	มึงไม่กลัวผีมือหรือโดน
สงสารนางอย่างชีวันจะบรรลัย	ลงกราบไหว้แม่คุณกรุณา
ลูกจะบอกออกให้หมดไม่ปกแผ่	<u>จีรักแล้วแล้วเชอรักเป็นหนักหนา</u>
<u>แม่นโกรธซึ่งถึงโมโหจะโกรธา</u>	ท่าแลบลิ้นปลิ้นตาคงปรานี " ๑

ตอนคนผู้อ่านจะคาดคิดว่า นางแก้วกีนรีคงจะบอกกลเม็ดอะไรที่เป็นสาระ แต่ผู้แต่ง
กลับพลิกความคาดหมายของผู้อ่านด้วยคำพูดของนางแก้วกีนรีที่ว่า "จีรักแล้วแล้วเชอรักเป็น
หนักหนา" และ "ท่าแลบลิ้นปลิ้นตาคงปรานี" ซึ่งไม่เป็นสาระแม้แต่น้อย

ในเรื่อง เอ็งถึงหัว ตอนท้าวอุดมโคตรพิโรธโอรส และจะขับไล่โอรสออกจากเมือง
ความตอนแรก ผู้แต่งบรรยายอาการของท้าวอุดมโคตร ซึ่งมีทั้งโกรธ และผิดหวังในตัวโอรส

" มั่นมิตรนิคมมนุษย์สุดคน	อ้ายชาติคนหัวเขียงเลี้ยงไม่ได้
เหวยเสนีอยู่ที่นั่นชวนกันไป	รีบขับไล่มันออกนอกพารา " ๒

ก้วยเหตุนี้ พระองค์จึง

" ตรัสพลางทางเดินแผ่นเข้ามา	จิกเกศาสองโอรสยโสโกร " ๓
-----------------------------	--------------------------

๑ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานคำกลอนเรื่องสิงห์ไกรภพ หน้า ๑๖๕.

๒ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเอ็งถึงหัว หน้า ๓๒.

๓ ก.

พระมหาลีเห็นดังนั้นก็ "กระโถนลุนหยิบป็นมาเย็นให้" ผู้อ่านจะคาดคิดว่า ต่อไปต้องเกิดเหตุร้ายถึงฆ่าแกงกัน ผู้แต่งกลับลึกความคาดหมายไปสู่ความไม่มีอะไรเลย ก็

" พระฉวยคุณคุณสิ้นไปทันใด เอาส่งให้สองกุมารวานจำนำ " °

ง) การจบเรื่องแบบพลิกความคาดหมาย ผู้แต่งใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องแบบเรื่องสั้น เริ่มด้วยการเปิดเรื่อง (exposition) เพื่อแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักตัวละคร แล้วสร้างปมปัญหา หรือความยุ่งยาก (complication) ให้เกิดขึ้นกับตัวละคร การสร้างปัญหานี้เป็นแรงเสริม หรือสิ่งเร้าชวนให้ผู้่านติดตามเรื่องต่อไป ปมปัญหาหรือความยุ่งยากจะเข้มข้นทุกทีจนถึงขีดสุดซึ่งเรียกว่าจุดสุดยอด หรือจุดวิกฤต (climax) เป็นฉากหรือเหตุการณ์ที่ผู้อ่านจะบรรลุลความกระหายอยากรู้เรื่อง การเปลี่ยนแปลงในจุดสุดยอดนี้จะเปิดเผยว่าตัวละครสำคัญแก้ปมปัญหา หรือข้อขัดแย้งตกหรือไม่ และแก้อย่างไร แล้วเรื่องก็จะคลี่คลาย (denouement) จบลงในที่นี้ การคลี่คลายเรื่องนี้ ผู้แต่งจะคลายปมปัญหาไปในทางที่ผู้อ่านนึกความคาดหมาย ความแตกต่างกันในทันทีระหว่างเหตุการณ์ที่ผู้อ่านคาดคิดไว้ในใจ และเหตุการณ์ที่ผู้แต่งใช้คลี่คลายเหตุการณ์ในเรื่อง ทำให้ผู้อ่านประหลาดใจ และขบขันในที่นี้ เช่นในบทละครเรื่องน้ำสลด เริ่มเรื่องกล่าวถึงพระเนติอนักรการ มีอายุ ๕๕ ปี แต่มีภรรยาสาวอายุเพียง ๒๑ ปี ชื่อแก้ว ทั้งสองอยู่กินด้วยกันจนมีบุตรห้าคน คุณพระมีนิสัยหึงหวงภรรยาอย่างขาดเหตุผล บั๊กหาความแตกต่างระหว่างวัย และอุปนิสัยเริ่มก่อตัวขึ้น ต่อมาแก้วออกไปนอกบ้าน และคุณพระก็ติดตามไปหึงหวง บังคับอยู่เช็กให้ภรรยาตามใจตน แก้วไม่พอใจและพาคุณพระไปที่วัด ให้คุณพระสาบานว่าจะไม่โกรธและทำร้ายนาง แล้วนางก็สาบานบ้างว่าจะพูดแต่ความจริง เมื่อคุณพระยอมตาม นางก็บอกคุณพระว่า ในจำนวนบุตรห้าคน มีคนหนึ่งที่ไม่ใช่บุตรของคุณพระ คุณพระถามว่าคนไหน นางก็ไม่ยอมบอก คุณพระเสียใจมาก ครั้นจะหย่ากับนางก็สงสารบุตรทนเป็นอยู่ด้วยกันต่อมาโดยไข่มุ่งเกี่ยวกับ ตลอดเวลาคุณพระไม่มีความสุขเลย เมื่อเห็นหน้าบุตรก็สงสัยว่าคนไหนไม่ใช่บุตรของตน

° พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครเรื่องน้ำสลด

" (ภินิหะ) โสยแสนเชิด, เห็นลูก, เปรื่องนุกสร
 ไหนลูกเรา, ลูกเขา, เพลงอแรง
 นะณาแล้ว, รักแล้ว, ไม่แคล้วชีพ
 ถึงจะมี, เมียใหม่, ไหนจะรัก
 อยากจุ่มชู, ถูค้อน, ร้อนถึงแม่
 ก็ไม่แน่, ใจพ่อ, รย่อนัก
 กวรฤาหนีบ, สับปลับ, อปประดักขันธ์
 ยิงเห็นหน้า, พากะฮัก, อูรามวน " ๑

สถานการณ์นี้ยิ่งเครียดมากขึ้นจนคุณพระล้มป่วยลงด้วยความทรมาณใจ เมื่อความเกรงเครียดมาถึงขีดสุด ผู้อ่านจะคาดคิดไปต่างๆ ว่าเรื่องต่อไปจะเป็นเช่นไร อาจคาดคิดว่าคุณพระคงตรอมใจตาย หรือแม้ดวงสารภาพความผิดว่าตนเป็นชู้กับใคร ผู้แต่งกลับแก้ปมขัดแย้งด้วยการให้แล้วเกิดความสุขสวาท และบอกความจริงว่า ที่ตนกล่าวว่ามึนตรคนหนึ่งในจำนวนห้าคนไม่ใช่บุตรของคุณพระ เพราะว่าคุณพระคนนั้นเกิดเมื่อตอนคุณพระยังมีบรรดาศักดิ์เป็นคุณหลวง หาใช่ลูกชู้ไม่ การกล่อกล่ายขัดแย้งดังกล่าวนี้ทำให้ผู้อ่านผิดคาดหมาย และเกิดความขบขันในทันที

อีกเรื่องหนึ่งคือ บทละครร้องเรื่องกระท่อมนายเปี้ยะ ขุนสาราบรรจงนิกรบรรยายชื่อนางนิ่ม ท่านขุนชอบชมกม่นอยู่กับตำรา ไม่ค่อยสนใจกับภรรยานัก วันหนึ่งมีคนจีนท่าทางเป็นนักเลงขี้นายเปี้ยะมาขอพบท่านขุน เมื่อแบ่นั้นมาถึงธุระ นายเปี้ยะไม่ยอมบอก และมีท่าทางน่าสงสัยว่านายเปี้ยะไม่ได้มาที บัดหาและความยุ่งยากเริ่มก่อตัวขึ้นเมื่อ แม่นิ่มสงสัยพฤติกรรมของขุนสาราบรรจงซึ่งไม่ค่อยสนใจนาง ทำให้แม่นิ่มไปค้นโต๊ะของขุนสาราบรรจง และได้พบข้อความที่ชวนให้คิดว่าสามีคิดจะฆ่านาง เป็นความยุ่งยากสองปมแรก ต่อมาแม่นิ่มซึ่งมักใจเชื่ออย่างจริงจึงว่าขุนสาราบรรจงคิดจะฆ่านาง นางไปว่าจ้างตำรวจลับนอกเครื่องแบบชื่อนายเข้ม แซ่หม่ม มาคอยอารักขา ในวันรุ่งขึ้นนายเปี้ยะมาขอพบขุนสาราบรรจงอีก แล้วเข้าไปเจรจากตกลงกันอยู่ในห้อง ทั้งแม่นิ่มและนายเข้มซึ่งแอบฟังอยู่ก็ยิ่งเข้าใจว่าทั้งสองปรึกษากันเรื่องจะฆ่าแม่นิ่ม แม่นิ่มเสียใจจนถึงกับเป็นลมสลบ นับเป็นปมยุ่งยากต่อมาที่เราให้ผู้อ่านสนใจอยากรู้เหตุการณ์จะลงเอยอย่างไร จุดสุดยอด หรือจุดวิกฤติมาอยู่ในตอนท้ายเรื่อง เมื่อขุนสาราบรรจงเป็นผู้เปิดเผยความจริงออกมาว่า ผู้ที่ท่านขุนจ้างให้นายเปี้ยะฆ่าคือสุนัขตัวเมียข้างบ้าน หาใช่แม่นิ่มไม่ และเรื่องก็จบลงทันทีอย่างพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน

๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครร้องเรื่องน้ำสวด
 หน้า ๒๔ - ๒๕.

กลวิธีที่ผู้แต่งใช้สร้างหาสยรสคงไถ่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ผู้เขียนวิเคราะห์โดยยึดกลวิธีการแต่งเป็นหลัก เพื่อให้ผู้อ่านเห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้เขียนจะสรุปกลวิธีที่ผู้แต่งใช้สร้างหาสยรสอีกครั้งหนึ่ง โดยพิจารณาตามรูปแบบหรือเนื้อหาของวรรณกรรม ดังนี้

๑. วรรณกรรมร้อยกรองทั่วไป ผู้แต่งใช้วิธีบรรยายลักษณะ “พฤติกรรมของตัวละคร และสภาพเหตุการณ์ต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ กลวิธีอื่นๆ ซึ่งผู้แต่งไว้บ้างได้แก่การเลือกเสียง และความหมายของคำ การสร้างภาพพจน์ การใช้สัญลักษณ์ การบรรยายพฤติกรรมซึ่งมีลักษณะขัดแย้งกัน การพลีความคำความหมาย

การสร้างบทบาทให้แก่ตัวละคร ผู้แต่งจะสลับบทบาทอันน่าขันให้ทั้งตัวละครเอก ตัวละครสำคัญ ตัวละครฝ่ายปรปักษ์ และตัวละครประกอบ ความน่าขบขันเกิดมาจากการล้อเลียน ความเปิ่น ความซาด ความบ้าใบ้ ความอับปัญญา ความมีอคติอ่อน และความขูดมุนวุ่นวาย ตัวละครที่สร้างความขบขันให้ผู้อ่านได้มากที่สุดคือตัวละครฝ่ายปรปักษ์ เช่น ขุนช้าง ขุนตด หกเชย ท้าวสันนุราช เป็นต้น ตัวละครที่น่าขันดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นตัวละครในบทละครนอก และเสภา

ลักษณะที่น่าสังเกตคือ ในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องยาว ผู้แต่งบางคนอาศัยกลวิธีพลีความคำความหมายบรรยายพฤติกรรมของตัวละครหรือเหตุการณ์ แต่ยังมีน้อยตอน และไม่รู้จักแนบเนียนนัก นับเป็นจุดเริ่มของการนำกลวิธีนี้มาใช้ในวรรณกรรมร้อยกรอง และการจบบทพลีความคำความหมายในบทละครร้อง มีลักษณะเช่นเดียวกับกลวิธีการประพันธ์เรื่องสั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์น่าจะทรงได้รับอิทธิพลทางด้านกลวิธีการประพันธ์เรื่องสั้นจากตะวันตก

ลักษณะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องยาวหรือบทละคร โศกนาฏกรรม เช่นเรื่อง เงาะป่า ผู้แต่งจะแทรกหาสยรสในเนื้อหาบางตอนเพื่อผ่อนคลายความเครียดของผู้อ่านที่ได้รับจากเหตุการณ์ในเรื่องเสียชั่วระยะหนึ่ง ก่อนจะดำเนินเรื่องต่อไปโดยไม่ทำให้เรื่องเสียความเป็นเอกภาพ

๒. วรรณกรรมล้อเลียน, ผู้แต่งใช้กลวิธีหลายอย่างในการประพันธ์ เช่น การใช้คำการสร้างภาพพจน์ การสร้างยกย่อง การสร้างลักษณะขัดแย้ง การพรรณนาแบบผิดธรรมเนียม หรือให้แปลก แฉลงออกไป และการเขียนแบบวิวิธ กลวิธีดังกล่าวแปลกไปจากวรรณกรรมร้อยกรองทั่วไป ผู้แต่งต้องการบรรยายภาพอันน่าขัน วิปริตผิดธรรมดา ผิดธรรมเนียมนิยมแปลกหรือแฉลงออกไปเพื่อล้อเลียนเรื่องที่ดูเป็นแบบแผน หรือมหัศจรรย์

ลักษณะตัวละคร ผู้แต่งจงใจใส่บทบาทอันน่าขันให้แก่ตัวละครทุกตัวเท่าที่จะเป็นไปได้ ตัวละครฝ่ายวีรบุรุษมักมีลักษณะต่ำต้อย ยากจน โจอเลเหลวไหล วิปริตผิดธรรมดา เพื่อล้อเลียนตัวละครฝ่ายวีรบุรุษในวรรณกรรมร้อยกรองทั่วไปซึ่งมักเป็นโอรสกษัตริย์ผู้เก่งกล้า และสง่างาม ตัวนางจะทรุดโทรม อับสิทธิ์ ไม่งามพร้อมอย่างนางในอุดมคติ การสร้างบทบาทตัวละครฝ่ายวีรบุรุษในเรื่องวงศ์เทวราชนั้น แม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อล้อเลียนต่างไปจากวรรณกรรมล้อเลียนเรื่องอื่นๆ คือมุ่งล้อเลียนผู้แต่งเดิมที่กำหนดยุคบทบาทและลักษณะบางอย่างของตัวละครฝ่ายวีรบุรุษไม่แน่นอน ผิดธรรมเนียมนิยมหรือแบบแผน ด้วยการทำให้ลักษณะบางอย่างที่น่าขบขันเด่นชัดขึ้น และเพิ่มความวิปริตผิดปกติเข้าไปอีก แต่ลักษณะตัวละครก็ใกล้เคียงกับตัวละครฝ่ายวีรบุรุษในวรรณกรรมล้อเลียนเรื่องอื่นๆ คือมีทั้งลักษณะ "ขาด" หรือ "เกิน" ไปจากลักษณะวีรบุรุษในวรรณกรรมร้อยกรองทั่วไป

๓. วรรณกรรมเสียดสีเหน็บแนม กลวิธีที่ผู้แต่งใช้มีทั้งการเสียดสีเหน็บแนมตรงๆ หรืออาศัยวิธีการเปรียบเปรย การสร้างยกย่อง หรือแต่งทำเป็นเห็นแก่ตัว

การเสียดสีเหน็บแนม ผู้แต่งอาจนำพฤติกรรมหรือจุดอ่อน ข้อบกพร่องบางประการของบุคคลในสังคมมาเหน็บแนมตรงๆ หรือนำมาใส่ในบุคลิก หรือบทบาทของตัวละครที่ให้อารมณ์ขันบางตัว เป็นการเสียดสีเหน็บแนมอยู่ในที่ ไม่กระทบหาข้อกล่าวสินธุราช หรือรัฐก มีลักษณะเหน็บแนมคนแก่คัมภีร์หาคลับ ท้าวเสนากฎซึ่งมีลักษณะเป็น น่าขันแบบ "บ้านนอกเข้ากรุง"

บทบาทของนางในซึ่งเล่นเพื่อน และนักบวช หรือฤาษี ซึ่งปฏิบัติตนผิดกิจวินัยสงฆ์ เป็นต้น

โดยส่วนรวม ผู้อ่านจะเห็นว่ากลวิธีที่ผู้แต่งใช้สร้างหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรอง ส่วนใหญ่คือการบรรยายตรงๆ และใช้ซ้ำๆ กันอยู่ กลวิธีที่นับว่าผู้แต่งมีความคิดริเริ่ม หรือเป็น สิ่งใหม่ในวงวรรณกรรมช่วงที่ศึกษาคือ กลวิธีที่พระมหามนตรี (ทรัพย์) ใช้ในเรื่อง ระเด่นลันได ซึ่งนอกจากจะแบบเนียนละเมียดละไมเหมาะสมกับเรื่องแล้ว ยังสร้างอารมณ์ขันและให้คุณค่าทาง ค่านวรรณศิลป์ คุณสุวรรณเป็นกวีอีกท่านหนึ่งซึ่งมีความคิดริเริ่ม และมีท่วงทำนองเขียนอันเป็น แบบเฉพาะตัว เห็นได้จากกลวิธีการใช้คำในเรื่อง พระมะเหลเถไถ และวิธีการแต่งเรื่อง อุณรุทร้อยเรื่อง แสดงถึงความสามารถเชิงประพันธ์ และความรอบรู้ทางค่านวรรณคดีของผู้แต่ง เป็นอย่างดี

๓. สรุปผลงานประการเกี่ยวกับกลวิธีในการสร้างหาสยรสที่ได้จากแบบสอบถาม

ก. สิ่งซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อ่านขบขัน

๑) บุคลิก พฤติกรรม หรือบทบาทของตัวละคร มีผู้เลือกจากแบบสอบถาม

ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. มีผู้เลือกจำนวน ๑๕๒ คน ความขบขันเกิดจากบุคลิกของขุนช้าง ที่ศีรษะล้าน และพยายามปลอบใจตนเองโดยนำความมั่งมีมาชม มีผู้ตอบแบบสอบถาม ๑ คน ให้ความเห็นว่า จุดขำขันคือการที่กวีล้อเลียนนิสัยของมนุษย์ซึ่งมักเข้าข้างตนเอง " ถึงหัวช้ำแต่ตัวเป็นผู้ดี "

ข้อ ๒. มีผู้เลือกจำนวน ๑๐๗ คน ความขบขันเกิดจากประชาชนหวาดกลัวข้าศึก เป็นเหตุให้แสดงพฤติกรรมที่น่าขบขันต่างๆ

ข้อ ๓. มีผู้เลือกจำนวน ๙๑ คน ความชอบขึ้นเกิดจากความเขลาของ
ชาวเมืองที่ไม่รู้วาทศิลป์คืออะไร จนถึงกับ

" แยกกระบุงถุงได้ไปใส่ศีล "

มีผู้ตอบ ๓ คน เขียนแสดงความคิดเห็นว่า

- ชื่นความศรัทธาของชาวบ้านที่นำกระบุงถุงได้ไปใส่ศีล
- ความไม่รู้ของคนอื่นก็เป็นสิ่งน่าขบขัน
- พฤติกรรมของตัวละครเป็นไปเพราะความไม่รู้

มีผู้เลือกตอบข้อ จ. จำนวนใกล้เคียงกัน คือ ๔๑ คน เป็นความชอบขึ้นที่เกิดจาก
การเสียศีลเห็นแบบบุคคลหรือสังคม แสดงว่าน้ำเสียงของกวีชวนให้ผู้อ่านรู้สึกไปถึงการเห็นแบบ
บุคคลซึ่งโง่เขลา หรือไร้ศาสนา

ข้อ ๕. มีผู้เลือกจำนวน ๕๑ คน ความชอบขึ้นอยู่ตรงที่นางยักษ์มีจิตใจจะจัดการศพ
สามีเพื่อ

" ให้อันตรธานตัวรักด้วยอัคคี จะไฉนมีผู้อื่นให้ชื่นใจ "

มีผู้เลือกข้อ ข. คือชอบขึ้นสำนวนโวหารคร่ำครวญของตัวละคร จำนวน ๔๖ คน

คำประพันธ์ตอนนี้ ผู้แต่งพลิกความคาดหมายของผู้อ่านในตอนท้าย เป็นการ
เปลี่ยนความรู้สึกของผู้อ่านในทันที กลวิธีของผู้แต่งสามารถเร้าความรู้สึกชอบขึ้นของผู้อ่านได้ โดย

มีผู้เลือกข้อ ฉ. ความชอบขึ้นเกิดจากวิธีการแต่งของกวี จำนวน ๑๕ คน และมีผู้ตอบ ๕ คน
แสดงความคิดเห็นว่า

- เป็นการพลิกอารมณ์ของผู้อ่านในตอนท้าย
- เป็นการทิ้งท้ายให้น่าขัน

- เป็นการพลิกความ
- จบเป็นมุมกลับ
- กวีใช้คำพูดของตัวละครในตอนท้ายแบบหักมุมให้ชวนคิด

เหตุที่ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนน้อยเลือกความขบขันที่เกิดจากกลวิธี

การแต่งของกวี อาจเป็นเพราะผู้อ่านบางคนจับจุดไม่ได้ เพราะไม่ไ้สังเกต หรือยังอ่านข้อความไม่จบ และบางคนจับจุดที่นางยักษ์คิดว่าพื้นๆจะมีสามีใหม่ เป็นพฤติกรรมที่ให้ความขบขันเสีย

ข้อ ๖. มีผู้เลือกจำนวน ๖๗ คน ความขบขันเกิดจากพฤติกรรมที่ไม่อยู่
กับร่องกับรอยของท้าวอุคมิโคตร และสภาพความยากจนของท้าวอุคมิโคตรจนถึงกับต้องจำนำเป็น

มีผู้เลือกข้อ ข. ความขบขันเกิดจากการใช้ถ้อยคำ ภาษาหรือสำนวนโวหาร
จำนวน ๕๙ คน ผู้อ่านน่าจะขบขันคำที่ผู้แต่งใช้แตกต่างไปจากวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ เช่น
"อ้ายชาติคนหัวเขียง" "เอาเลี้ยงไว้ในนคร หนอนจะแข็ง" "เรียกขุนแร้งสับ เหร้ออำเภอดมา"

มีผู้อ่านจำนวน ๑๔ คน เลือกข้อ ค. ความขบขันเกิดจากวิธีการแต่ง
ของกวี และผู้อ่าน ๔ คน เขียนแสดงความคิดเห็นว่าความขบขันเกิดจาก

- การจบเป็นมุมกลับ
- การพลิกความ
- เป็นการพลิกความรู้สึกของผู้อ่านในบรรทัดสุดท้าย
- กวีนำเรื่องเกร็งเกรี้ยมาทำเป็นเรื่องเล่นๆ

ข้อ ๘. มีผู้เลือกจำนวน ๑๑๖ คน ความขบขันเกิดจากพฤติกรรมอัน
อนาจารของขุนช้าง เป็นพฤติกรรมซึ่งเกิดจากความตกใจจนขาดสติและผู้อ่านจำนวน
๕๒ คน เลือกความขบขันที่เกิดจากความสัปดน

ข้อ ๑๑. มีผู้เลือกจำนวน ๖๐๐ คน ความขบขันเกิดจากอาการของ
ขุนช้างถ่ายอุจจาระเรี่ยราด และความสัปดนของผู้แต่งที่นำเรื่องเกี่ยวกับอามมาใส่ใน

บทบาทของขุนช้าง ลักษณะนี้ผู้อ่านจำนวน ๕๓ คน เลือกความขบขันที่เกิดจากเรื่องสกปรก
 ลับคน ผู้อ่านซึ่งมีความเห็นอย่างอื่นๆ เช่น

- ความขบขันเกิดจากความทุกข์ และความน่าสมเพชของ
 ขุนช้าง

- ชันที่ผู้แต่งใช้ภาษาว่า "อ้ายขุนแม่กั้ง"

ข้อ ๑๙. มีผู้เลือกจำนวน ๔๖ คน ความขบขันเกิดจากมุขลิกและบทบาท
 ของระเด่นสันไค

มีผู้เลือกข้ออื่นอันดับรองลงมา คือ ความขบขันเกิดจากผู้แต่งล้อเลียน
 วรรณกรรม ๔๖ คน และขบขันการใช้ถ้อยคำภาษาของผู้แต่ง ๒๒ คน

ข้อ ๒๐. มีผู้เลือกจำนวน ๒๑ คน ความขบขันเกิดจากลักษณะรูปร่าง
 ของนางประแคะ

มีผู้เลือกข้อ ข. จำนวน ๓๐ คน เป็นความขบขันที่เกิดจากการใช้ภาษา
 และความเปรียบที่ผิดธรรมชาติเย้ยเยาะแบบ

"สูงระหงทรงเพรียงเรียวรุก งามล้ำคล้ายอุรุกะหลาป่า"

และมีผู้เลือกความขบขันที่เกิดจากการล้อเลียนวรรณกรรมจำนวน ๓๐ คน

ข้อ ๒๕. มีผู้เลือกจำนวน ๙๑ คน ความขบขันเกิดจากลักษณะของซุก
 ที่เป็นแบบ "โคแก่" อย่างกิน"หน้าอ่อน"

มีผู้เลือกข้อ ข. ความขบขันที่เกิดจากการใช้ภาษาและความเปรียบ
 ของผู้แต่ง จำนวน ๓๔ คน และความขบขันที่เกิดจากการเหินแนวมุขลิกอีก ๑๔ คน

ข้อ ๒๘. มีผู้เลือกจำนวน ๙๐ คน เป็นความขบขันที่เกิดจากพฤติกรรม
 แบบรักร่วมเพศของหม่อมขำและหม่อมสุก

มีผู้เลือกความขบขันอันเกิดจากการเหินแนมพฤติกรรมบุคคล จำนวน
 ๓๓ คน และความเห็นของผู้อ่านอย่างอื่นอีกเช่น

- ชันที่ทั้งสองทำให้น่าอายให้คนอื่นจับได้
- ผู้แต่ง เปิดเผยธรรมชาติของมนุษย์ที่ผิดปรกติ
- ชันแต่เห็นใจความกตัญถาพเพศของผู้หญิงในวังซึ่งต้อง

หาทางออกแบบประเจิดประเจ้อ

๒) ความขบขันเกิดจาก การใช้ถ้อยคำภาษา หรือสำนวนโวหาร

ข้อ ๔. มีผู้เลือกจำนวน ๗๗ คน จุดที่เร้าความขบขันของผู้อ่านคือ โวหารโอ้อวดฤทธิ์ของพระรามสูร เป็นการโอ้อวดว่ามีฤทธิ์แต่แท้จริงไม่มีฤทธิ์อะไรเลย ข้อที่มีผู้เลือกจำนวนใกล้เคียงกันคือข้อ ก. จำนวน ๕๒ คน ความขบขันเกิดจากพฤติกรรมของตัวละคร ผู้อ่านจำนวนหนึ่งน่าจะตีความว่า การโอ้อวดเป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับความสามารถที่แท้จริงของตัวละคร ผู้อ่านที่มีความเห็นอื่นๆ เช่น

- เป็นการล้อเลียนบุคคล
- ตัวละครอวดเก่งกล้าในสิ่งซึ่งผิดปกตีสืบ

ข้อ ๗. มีผู้เลือกจำนวน ๔๓ คน ความขบขันเกิดจากการคร่ำครวญของนางศรีประจัน

มีผู้เลือกจำนวนใกล้เคียงกันเลือกข้อ ก. ๒๓ คน เป็นความขบขันซึ่งเกิดจากพฤติกรรม และบทบาทของตัวละคร ผู้อ่านน่าจะตีความว่าบทคร่ำครวญของนางศรีประจันซึ่งขัดแย้งกันนั้นเป็นพฤติกรรม ผู้อ่านที่มีความเห็นสนับสนุนความคิดนี้คือ.

- ข้นที่ความคิด และการกระทำของนางศรีประจันขัดแย้งกัน

ข้อ ๑๐. มีผู้เลือกจำนวน ๒๗ คน ความขบขันของผู้อ่านส่วนใหญ่อยู่ตรงข้อความที่เป็นสัญลักษณ์แทนความสัมพันธ์ทางเพศของตัวละคร เป็นการมองในระดับแรก ถ้ามองในระดับลึกลงไปถึงพฤติกรรม หรือความสัมพันธ์ทางเพศอันโลดโผน รุนแรงของตัวละคร ซึ่งผู้แต่งใช้สัญลักษณ์แทน จะเป็นความขบขันที่เกิดจากเรื่องเพศหรือเรื่องสัปดน มีผู้เลือกในลักษณะหลัง คือข้อ ค. จำนวน ๔๔ คน

ข้อ ๑๒. มีผู้เลือกจำนวน ๒๗ คน ความขบขันเกิดจากการใช้ถ้อยคำภาษา และวิธีการบรรยาย เช่น "นอนเรียงลึงทุก" "ดาวเคียนรูปภู" หรือ "พระทรงฤทธิ์เต็มกลั่นจนสิ้นหัว"

มีผู้เลือกจำนวนใกล้เคียงกันเลือกข้อ ง. ๔๙ คน ความขบขันเกิดจากการที่ล้อเลียนบทชมธรรมชาติในวรรณกรรม

ข้อ ๑๓. มีผู้เลือกจำนวน ๑๑๖ คน ความขบขันเกิดจากผู้แต่งใช้คำไวความหมายตามพจนานุกรมมาบรรยายลักษณะ และพฤติกรรมของตัวละคร

มีผู้เลือกความขบขันซึ่งเกิดจากวิธีการแต่ง คือข้อ ฉ.จำนวน ๓๕ คน ผู้อ่านน่าจะมองในแง่ผู้แต่งมีกลวิธีการใช้คำแปลกไปจากผู้อื่น

ผู้อ่านที่เขียนแสดงความคิดเห็นเช่น

- ผู้เขียนใช้คำที่ไม่มี ความหมาย
- เสียงของคำแปลกดี

ข้อ ๑๔. มีผู้เลือกจำนวน ๓๖ คน ความขบขันเกิดจากผู้แต่งใช้คำ ซึ่งมีลักษณะขัดแย้งกัน ผู้อ่านที่เขียนแสดงความคิดเห็นสนับสนุนคือ

- การใช้คำขัดแย้ง หรือเป็นไปไม่ได้
- การสร้างความขัดแย้ง

นอกจากนั้นยังมีผู้เลือกข้อ ฉ.จำนวน ๔๒ คน ผู้อ่านน่าจะมุ่งหมายถึงกลวิธีการเลือกใช้คำซึ่งมีลักษณะขัดแย้งกันมาบรรยายในบทสัณทิต

ข้อ ๑๕. มีผู้เลือกจำนวน ๔๓ คน ความขบขันเกิดจากผู้แต่งเลือกใช้คำไวพจน์บรรยายบทแปลงกาย

มีผู้เลือกข้อ ฉ.จำนวน ๔๑ คน เป็นความขบขันที่เกิดจากวิธีการแต่ง ซึ่งน่าจะหมายถึงผู้แต่งใช้คำไวพจน์หลากหลายในบทแปลงกาย ความคิดเห็นอื่นๆของผู้อ่านที่สนับสนุนความคิดดังกล่าว คือ.

- ใช้คำความหมายซ้ำ แต่ไม่ซ้ำคำเดิม
- ข้นความซ้ำคิดในการใช้คำไวพจน์
- ใช้ความจริง ที่ทำอย่างไรรู้ก็เป็นจริง
- มีวิธีการแปลกใหม่ในการเขียน

ข้อ ๑๖. มีผู้เลือกจำนวน ๕๕ คน ความขบขันเกิดจากโวหาร เปรียบเทียบ ประชดประชัน เช่น

" "

เป็นแพงพวยทอดคอคคิกคอกไป

จะเฝ้าทรงพระกันแสงไปถึงไหน

ข้าอ่อนท่อนสไปไม่นำพา "

หรือ

" แม่ย้ายตะกายเป็นตัวดี

ยังกะว่ากูนี้เป็นเมียน้อย "

มีผู้เลือกความขบขันอันเกิดจากลักษณะอื่นอีกบ้างคือ ข้อ ก. ๓๗ คน ความขบขันเกิดจากพฤติกรรมหรือบทบาทของตัวละคร ผู้อ่านน่าจะตีความว่าการพูดเป็นพฤติกรรม และข้อ จ. ๓๑ คน ผู้อ่านน่าจะหมายความว่าคำพูดของนางศรีประจันเป็นการประชดประชัน หรือเห็นมแนมนางพม

ข้อ ๑๗. มีผู้เลือกจำนวน ๗๖ คน ความขบขันเกิดจากโวหารเปรียบเทียบ ซึ่งระเด่นสันไคใช้เกี่ยวพาราสีนางประแดง

มีผู้เลือกข้อ ค. ๒๔ คน ความขบขันเกิดจากเรื่องสกปรก หรือสัปคน ผู้อ่านน่าจะตีความเปรียบเทียบตอน

" ค้างแต่นวคปวกทองมาสองวัน ใครจะกลั่นอกทนพันกำลัง "

ซึ่งมีนัยแสดงถึงศัหาอันแรงกล้าของตัวละคร ว่าเป็นความกึกสัปคน

ข้อ ๒๔. มีผู้เลือกจำนวน ๘๒ คน ความขบขันเกิดจากผู้แต่งเล่นคำ "สลัดไค" ถว้ยการแปลความหมายว่า "สลัดมือ" เพราะถูกหนามตำมือ

มีผู้เลือกข้อ ง. ๓๘ คน เป็นความขบขันซึ่งเกิดจากผู้แต่งล้อเลียนวรรณกรรม ซึ่งก็น่าจะหมายถึงการ เขียนล้อเลียนบทนิราศในลิลิตตะเลงพ่าย

ข้อ ๒๕. มีผู้เลือกจำนวน ๖๒ คน ความขบขันเกิดจากโวหารเปรียบเทียบเชิงเห็นมแนมของผู้แต่ง เช่น

" พ่อตายเคว้งกันกัก หักหาย หนึ่งนา
 แม่คับเคว้งก่คมลาย อีกลั๊ว " "

มีผู้เลือกข้อ จ. จำนวนใกล้เคียงกันคือ ๕๑ คน ความขบขันเกิดจากการเห็นมแนมบุคคล

ข้อ ง. ๓๒ คน ความขบขันเกิดจากผู้แต่งล้อเลียนเนื้อหาของโคลงโลกนิติ ความเห็นของผู้อ่านอื่นๆ เช่น

- ชันความคิดของผู้แต่งซึ่งพอใจสิ่งที่ผู้อื่นเกรงกลัว
- ชันความคิดที่ตรงกันข้ามกับคนทั่วไป

ข้อ ๓๐. มีผู้เลือกจำนวน ๑๐๒ คน ความขบขันเกิดจากผู้แต่งใช้คำไว้ความหมายตามพจนานุกรม ทานองเกี่ยวกับที่ฤาสุวรรณ์ใช้แต่งบทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ

มีผู้เลือกข้อ ง. ๒๔ คน เป็นความขบขันซึ่งเกิดจากการล้อเลียน
การใช้ภาษาของคุณสุวรรณในบทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ

๓) ความขบขันที่เกิดจากเรื่องสัปกรณและสัปคน

ข้อ ๕. มีผู้เลือก ๙๔ คน ความขบขันเกิดจากขุนช้างคร่ำครวญถึงนางพิม
ซึ่งมีความหมายไปในทางสัปคนเกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือความสัมพันธ์ทางเพศ

มีผู้เลือกข้อ ข. จำนวน ๕๐ คน มองความขบขันในแง่ผู้แต่งใช้ความเปรียบ
ซึ่งมีความหมายไปในทางสัปคน อาทิ

" แม่ Yok ฟ้าฝามาตรกระจากใหญ่ "

หรือ

" ฉันทนางทั้งห้ากว่าจะตาย "

ผู้แต่งแสดงความเห็นสนับสนุนความคิดนี้ได้แก่

- ผู้แต่งใช้คำมีความหมายสองนัย
- ผู้แต่งใช้คำมีความหมายสองแง่ สองงาม

๔) ความขบขันที่เกิดจากวิธีการแต่ง

ข้อ ๑๘. มีผู้เลือกจำนวน ๙๐ คน ความขบขันเกิดจากผู้แต่งนำตัวละคร
จากวรรณกรรมต่างเรื่องกัน มาเขียนรวมกันในบทบาท และเนื้อหาใหม่ ความเห็นของ
ผู้อ่านอื่นๆที่สนับสนุน คือ

- ชันที่ผู้แต่งนำตัวละครจากต่างเรื่องกันมาแต่งรวมกัน
- ชันความสับสนวุ่นวายในเรื่อง
- ความสับสนของตัวละคร และชื่อตัวละครแต่ละเรื่อง
- ชันที่ผู้แต่งจงใจจะยกตัวละครจากวรรณกรรมเรื่องต่างๆมารวม

กันไว้

๕) ความขบขันที่เกิดจากการล้อเลียนเนื้อหาวรรณกรรม

ข้อ ๒๐. มีผู้เลือกจำนวน ๕๓ คน ความขบขันเกิดจากผู้แต่งล้อเลียน
เรื่องพระอินทร์ "ร้อนอาสน์" ด้วยการเขียนให้เป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม ผู้อ่านอื่นๆที่เขียน
แสดงความเห็นคือ

- เป็นความแปลกใหม่
- มีลักษณะขัดแย้งกับธรรมเนียมนิยมเดิม
- ล้อเลียนความคิดของกวีรุ่นเก่า

ข้อ ๒๒. มีผู้เลือกจำนวน ๙๔ คน ความชอบขึ้นเกิดจากผู้แต่งล้อเลียนโคลงโลกนิติ มีผู้อ่านให้ความเห็นอีกว่า

- ความคิดก็แปลกดี มีความสอดคล้องกัน

มีผู้เลือกข้อ จ. จำนวน ๒๒ คน เป็นความชอบขึ้นในลักษณะเสียดสีสังคมด้านการกิจการโทรคมนาคมสมัยนั้น

ข้อ ๒๓ มีผู้เลือกจำนวน ๕๙ คน ความชอบขึ้นเกิดจากผู้แต่งไหว้ครูแบบฉัศตรมเนียมนิยม เนื้อหาล้อเลียนบทไหว้ครูในวรรณกรรมเก่าๆ ความเห็นของผู้อ่านอื่นๆ เช่น

- ผู้แต่งมีความคิด และการกระทำแปลกไปจากธรรมดา
- ชนที่ผู้แต่งเลือกไหว้แต่สิ่งซึ่งสังคมถือว่าไม่ดีทั้งสิ้น

๖) ความชอบขึ้นที่เกิดจากการเสียดสีบุคคลหรือสังคม

ข้อ ๒๔. มีผู้เลือกจำนวน ๕๕ คน ความชอบขึ้นเกิดจากการเขียนเสียดสีเหินแสมเจมื่นราชามาตย์ที่ว่างโต และไวยศ

มีผู้อ่านเลือกข้อ ก. จำนวน ๓๔ คน เป็นความชอบขึ้นที่เกิดจากพฤติกรรมของเจมื่นราชามาตย์

ข้อ ๒๕. มีผู้เลือกจำนวน ๙๙ คน ความชอบขึ้นเกิดจากผู้แต่งเหินแสมพฤติกรรมของนักบวชที่ลั่นปฏิบัติผิดกิจและวินัยสงฆ์

ผู้อ่านจำนวนใกล้เคียงกันเลือกข้อ ก. ๕๔ คน เป็นความชอบขึ้นซึ่งเกิดจากพฤติกรรมของนักบวช

ตาราง ๑. แสดงถึงสิ่งที่ทำให้ผู้อ่านขบขันด้วยการแจกแจงความถี่และ
คิดเป็นร้อยละ

ข้อ	ก.		ข.		ค.		ง.		จ.		ฉ.		ช. อื่นๆ	
	ร	ร้อยละ	ร	ร้อยละ	ร	ร้อยละ	ร	ร้อยละ	ร	ร้อยละ	ร	ร้อยละ	ร	ร้อยละ
๑.	๑๕๒	๘๔.๔๔	๒๑	๑๑.๖๖๖	๑	๐.๕๕๕	-	-	-	-	-	-	๒	๑.๑๑๑
๒.	๑๐๓	๕๔.๔๔๔	๓๐	๑๖.๖๖๖	๑	๐.๕๕๕	๓	๑.๖๖๖	๑๔	๑๐.๕๕๕	-	-	๒	๑.๑๑๑
๓.	๙๑	๓๔.๔๔๔	๑๔	๑๐.๕๕๕	๑	๐.๕๕๕	-	-	๔๑	๒๒.๗๗๗	๔	๕	๓	๑.๖๖๖
๔.	๕๒	๒๘.๘๘๘	๙๓	๕๒.๗๗๗	๓	๑.๖๖๖	๑๓	๕.๕๕๕	๔	๕	๑๖	๘.๘๘๘	๓	๑.๖๖๖
๕.	๕๑	๒๘.๓๓๓	๔๖	๒๕.๕๕๕	-	-	๒	๑.๑๑๑	๒๓	๑๕	๑๔	๑๐.๕๕๕	๖	๓.๓๓๓
๖.	๖๓	๓๓.๒๒๒	๕๓	๓๑.๖๖๖	๒	๑.๑๑๑	๔	๒.๒๒๒	๑๓	๙.๒๒๒	๑๘	๑๐	๖	๓.๓๓๓
๗.	๖๒	๓๔.๔๔๔	๘๓	๔๖.๑๑๑	-	-	๓	๑.๖๖๖	๑๐	๕.๕๕๕	๑๓	๘.๔๔๔	๓	๑.๖๖๖
๘.	๑๑๒	๖๒.๒๒๒	๔	๒.๒๒๒	๕๒	๒๘.๘๘๘	-	-	๑	๐.๕๕๕	๑	๐.๕๕๕	๔	๒.๒๒๒
๙.	๒๐	๑๑.๑๑๑	๕๐	๒๗.๗๗๗	๙๔	๕๑.๑๑๑	-	-	๑๑	๖.๑๑๑	๕	๒.๗๗๗	๕	๒.๗๗๗
๑๐.	๒๓	๑๕	๖๓	๓๓.๒๒๒	๔๘	๒๖.๖๖๖	-	-	๙	๓.๘๘๘	๒๐	๑๑.๑๑๑	๘	๔.๔๔๔
๑๑.	๑๐๐	๕๕.๕๕๕	๑๔	๗.๗๗๗	๕๓	๒๘.๔๔๔	-	-	-	-	๒	๑.๑๑๑	๑๐	๕.๕๕๕
๑๒.	๑๔	๗.๗๗๗	๖๒	๓๔.๔๔๔	๑๓	๗.๒๒๒	๔๔	๒๓.๒๒๒	๙	๓.๘๘๘	๒๑	๑๑.๖๖๖	๙	๔.๘๘๘
๑๓.	๒	๑.๑๑๑	๑๑๖	๖๔.๔๔๔	-	-	๑๔	๗.๗๗๗	๑	๐.๕๕๕	๓๔	๒๑.๖๖๖	๖	๓.๓๓๓
๑๔.	๕	๒.๗๗๗	๙๖	๕๒.๒๒๒	๔	๒.๒๒๒	๑๖	๘.๘๘๘	๑	๐.๕๕๕	๔๒	๒๓.๓๓๓	๔	๒.๒๒๒
๑๕.	๓	๑.๖๖๖	๘๓	๔๔.๓๓๓	๑	๐.๕๕๕	๒๓	๑๕	๑	๐.๕๕๕	๔๑	๒๒.๗๗๗	๕	๒.๗๗๗
๑๖.	๓๓	๒๐.๕๕๕	๕๔	๒๘.๗๗๗	-	-	๑	๐.๕๕๕	๓๑	๑๗.๒๒๒	๔	๒.๒๒๒	๒	๑.๑๑๑
๑๗.	๓๑	๑๗.๒๒๒	๙๖	๕๒.๒๒๒	๒๔	๑๓.๓๓๓	๑๓	๘.๔๔๔	๕	๒.๗๗๗	๒	๑.๑๑๑	๒	๑.๑๑๑
๑๘.	๑๔	๗.๗๗๗	๒๑	๑๑.๖๖๖	๑	๐.๕๕๕	๔๘	๒๖.๖๖๖	๔	๒.๒๒๒	๙๐	๔๘.๘๘๘	๙	๔.๘๘๘
๑๙.	๘๖	๔๗.๗๗๗	๒๒	๑๒.๒๒๒	๑	๐.๕๕๕	๔๖	๒๕.๕๕๕	๕	๒.๗๗๗	๘	๔.๔๔๔	๑๐	๕.๕๕๕
๒๐.	๖๑	๓๓.๘๘๘	๕๖	๓๑.๑๑๑	-	-	๓๐	๑๖.๖๖๖	๑๓	๘.๔๔๔	๓	๑.๖๖๖	๑๓	๗.๒๒๒

	ก.		ข.		ค.		ง.		จ.		ฉ.		ช. อื่นๆ	
	+	ร้อยละ	+	ร้อยละ	+	ร้อยละ	+	ร้อยละ	+	ร้อยละ	+	ร้อยละ	+	ร้อยละ
๒๑.	๒๖	๑๔.๔๔๔	๔๖	๒๕.๕๕๕	-	-	๕๓	๒๙.๔๔๔	๒	๑.๑๑๑	๓๐	๑๖.๖๖๖	๔	๕
๒๒.	-	-	๔๔	๒๔.๔๔๔	-	-	๓๔	๑๑.๑๑๑	๒๖	๑๔.๔๔๔	๒๒	๑๒.๒๒๒	๓	๓.๘๘๘
๒๓.	๒	๑.๑๑๑	๔๔	๒๓.๒๒๒	๓	๑.๖๖๖	๕๓	๓๑.๖๖๖	๓๘	๒๑.๑๑๑	๒๑	๑๑.๖๖๖	๕	๒.๓๓๓
๒๔.	๑	๐.๕๕๕	๔๒	๒๑.๑๑๑	-	-	๓๘	๒๑.๑๑๑	๓	๓.๘๘๘	๑๔	๗.๗๗๗	๓	๑.๖๖๖
๒๕.	๓๐	๓๙.๔๔๔	๓๔	๑๘.๘๘๘	๑	๐.๕๕๕	-	-	๑๘	๑๐	๓	๑.๖๖๖	๑	๐.๕๕๕
๒๖.	๓๘	๒๑.๑๑๑	๒๔	๑๒.๑๑๑	-	-	๓	๑.๖๖๖	๔๔	๕๕	๑	๐.๕๕๕	๕	๒.๓๓๓
๒๗.	๕๔	๓๐	๑๓	๘.๘๘๘	๕	๒.๗๗๗	๔	๒.๒๒๒	๓๓	๕๒.๗๗๗	๔	๒.๒๒๒	๔	๒.๒๒๒
๒๘.	๓๐	๓๘.๘๘๘	๑๐	๕.๕๕๕	๔๒	๒๓.๓๓๓	-	-	๓๓	๑๘.๓๓๓	๔	๒.๒๒๒	๕	๒.๓๓๓
๒๙.	๔	๒.๒๒๒	๒๒	๓๔.๔๔๔	-	-	๓๒	๓.๓๓๓	๕๑	๒๘.๓๓๓	๒๒	๑๒.๒๒๒	๔	๒.๒๒๒
๓๐.	-	-	๑๐๒	๕๖.๖๖๖	-	-	๒๔	๑๓.๓๓๓	๖	๓.๓๓๓	๒๓	๑๕	๘	๔.๔๔๔

ข้อสังเกตบางประการที่เกี่ยวกับสิ่งซึ่งทำให้ผู้อ่านขบขัน

๑) หาสยรสและความรู้สึกสงสารเห็นใจ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเร้าให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกขบขันนั้น ผู้อ่านจะต้องรับไว้อย่างวัตถุวิสัย (objective) คือทำให้จิตใจคล้อยตามเรื่องราวนั้นไปโดยไม่นำตัวเข้าไปเกี่ยวข้อง * เหตุนี้ผู้ตอบแบบสอบถามบางคนเมื่ออ่านแบบสอบถามบางข้อจึงเกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจ แทนความขบขัน เพราะผู้อ่านทำจิตใจให้คล้อยตามตัวละครไปด้วย เช่น

ข้อ ๕. มีผู้อ่านบางคนตอบว่าไม่ขำ และสงสารนางยักษ์ชนิดี ซึ่งน่าจะเป็นเพราะผู้อ่านทำจิตใจให้คล้อยตามความโศกเศร้าของนางยักษ์ชนิดีซึ่งต้องสูญเสียสามี แล้วนึกไปถึงความทุกข์ของหญิงหม้าย จึงยังเกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจนางที่คิดจะมีสามีใหม่ แทนที่จะขบขัน

ข้อ ๑๖. มีผู้อ่านบางคนแสดงความเห็นว่า "ซิป แต่ส่งสารขุนช้างที่แพ้เล่ห์กลของขุนแผน" แสดงว่าผู้อ่านน่าจะความทุกข์ของขุนช้างที่ถูกขุนแผนเป่ามนต์อัถหวารให้ปวดอุจจาระจนทนไม่ไหวนั้นมาได้ในความรู้สึกของตน จึงเกิดความสงสารและเห็นใจขุนช้างไปค่าย

ข้อ ๒๕. แทนที่ผู้อ่านบางคนจะรู้สึกขบขันขุกซึ่งแสดงพฤติกรรมแบบ "โคแก่อยากกินหญ้าอ่อน" กลับรู้สึกสงสารและเห็นใจนางอมิตาที่จะต้องตกเป็นภรรยาขุกเพื่อชดใช้หนี้ แสดงว่าผู้อ่านอย่างวิศุทธิ์วิสัยด้วยการทำจิตใจให้กล้อยตามความรู้สึกของนางอมิตาดังกล่าว

ความรู้สึกขบขัน และความสงสารเห็นใจมีความใกล้เคียงกัน เรามักจะหัวเราะสิ่งที่มีอุพหาค หรือบกพร่องของผู้อื่น แต่ถ้าบุคคลนั้นได้รับความทุกข์ หรือเดือดร้อน ความขบขันก็จะหายไป เกิดความสงสารและเห็นใจมาแทนที่ เช่น ขุนช้าง เมื่อถูกฝ่ายขุนแผนกลั่นแกล้งให้ได้รับความเดือดร้อน ซึมอาบ ความเดือดร้อนมองขุนช้างกระทบอารมณ์ของผู้อ่านแรงเกินไป ความขบขันจึงหายไป

๒) อารมณ์ขันและแง่คิด บทลงบางเรื่องขณะอ่านจะรู้สึกขบขัน แต่พอคิดให้ลึกซึ้งจนเห็นแนวคิดบางประการที่ผู้แต่งแฝงไว้ก็จะไม่ขัน เช่น แบบสอบถามข้อ ๒๗. มีผู้อ่านบางคนแสดงความเห็นว่า "เกิดความสงสารใจในสภาพของนักพรตที่ระบฏิตนให้ชาวศรัทธา ขวนให้สลดใจมากกว่าจะรู้สึกขัน" แสดงว่าผู้อ่านส่วนนี้ถึงข้อบกพร่องของสงฆ์ตามที่ผู้แต่งต้องการจะเน้นแนบ จึงเกิดสลดใจและไม่ขัน

๓) หาสรสที่เกี่ยวกับเรื่องสัปคน เรื่องสัปคนนับว่าเราไม่ได้ในอารมณ์ขันแบบไทยๆ ผู้อ่านบางคนมีความรู้สึกที่เรื่องสัปคนเป็นเรื่องที่ไม่สุภาพ และน่าละอาย ดังในข้อ ๑๗. มีผู้อ่าน(หญิงคนหนึ่งให้ความเห็นว่า"มีความสงสารสงงาม ไม่สุภาพ" ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวถึงหาสรสประเภทสัปคนว่า ผู้อ่านจะขันหรือไม่ขึ้นอยู่กับกรอบมคัวย ถ้าผู้อ่านได้รับการอบรมอย่างเคร่งครัด เห็นว่าเรื่องสัปคนหรือเรื่องเพสเป็นสิ่งที่น่าละอาย เมื่อได้อ่านก็จะรู้สึกรังเกียจมากกว่าจะขบขัน °

° ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "อารมณ์ขัน" การอธิบายของ
ชุมนุมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว ๘ ก.ย. ๒๕๑๘

๔) หาสยรสถ์ที่เกิดจากการล้อเลียนวรรณกรรม กวีที่สร้างเรื่องล้อเลียน

วรรณกรรมนั้นประสบความสำเร็จในแง่การใช้ถ้อยคำ และการบรรยายภาพตัวละครให้น่าสนใจมากกว่าจะประสบความสำเร็จในการล้อเลียนวรรณกรรม จะเห็นว่าเมื่อผู้อ่านอ่านแบบสอบถามที่คัดมาจากรวรรณกรรมล้อเลียน ผู้อ่านมักขบขันภาพา พฤติกรรมหรือบทบาทของตัวละคร มากกว่าจะเกิดความขบขันเพราะผู้แต่งล้อเลียนวรรณกรรม เช่น

ข้อ ๑๙, ๒๐ ผู้อ่านส่วนใหญ่เลือกคำตอบข้อ ก. คือความขบขันที่เกิดจาก พฤติกรรมของตัวละคร มากกว่าจะขบขันที่ผู้แต่งล้อเลียนตัวละครเอกเรื่องอิเหนา

ข้อ ๒๔. ผู้อ่านส่วนใหญ่เลือกความขบขันที่เกิดจากการใช้ถ้อยคำภาษา และการเล่นคำมากกว่าจะเลือกความขบขันเพราะผู้แต่งล้อเลียนธรรมเนียมในการแต่งนิราศ

ข้อ ๓๐. ผู้อ่านส่วนใหญ่เลือกความขบขันที่เกิดจากการใช้คำไวความหมายกามพจนานุกรม มากกว่าจะเลือกความขบขันเพราะผู้แต่งล้อเลียนการใช้ภาษาของกฤษณาวรรณในเรื่องพระมะเหลเถไถ

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้อ่านยังจับจุดไม่ได้ว่าผู้แต่งต้องการล้อเลียน หรือไม่ก็ยังขาดประสบการณ์ทางวรรณคดีพอที่จะรู้ว่าผู้แต่งต้องการจะล้ออะไร และอาจเป็นเพราะผู้อ่านไม่ได้อ่านวรรณกรรมทั้งเรื่อง ได้แต่อ่านเฉพาะตอนที่คัดมาเท่านั้นก็เป็นได้

๕) หาสยรสถ์ที่เกิดจากการเสียดสีเหน็บแนม ผู้แต่งประสบความสำเร็จในแง่ทำให้ผู้อ่านขบขันพฤติกรรมที่กล่าวถึง ผู้อ่านส่วนใหญ่จะเลือกความขบขันอันเกิดจาก พฤติกรรมของตัวละคร หรือบุคคล เช่นในข้อ ๒๕. หรือข้อ ๒๘. แต่ไม่เลือกข้อ จ. ซึ่งเป็นความขบขันซึ่งเกิดจากการเสียดสีเหน็บแนมบุคคล อาจเป็นเพราะผู้อ่านสะอึกใจ พฤติกรรมของตัวละคร หรือบุคคล มากกว่าจะสะอึกใจกลวิธีที่ผู้แต่งใช้ หรือยังมิได้คิดถึงข้อบกพร่องซึ่งผู้แต่งต้องการจะเหน็บแนมก็ได้

๖) สิ่งซึ่งเร้าความรู้สึกขบขัน สิ่งซึ่งเร้าให้ผู้อ่านขบขันนั้นมีหลายลักษณะ ในทำประพันธ์ตอบเดียวกัน ผู้อ่านอาจมีจุดขบขันต่างกัน บางคนอาจจะขบขันที่พฤติกรรมของตัวละคร บางคนอาจขบขันถ้อยคำที่ผู้แต่งใช้ และบางคนอาจจะขบขันที่ผู้แต่งเหน็บแนมธรรมชาติบางอย่างของมนุษย์ แล้วแต่ว่าสิ่งใดจะกระแทกความรู้สึกหรือสะอึกใจผู้อ่าน เช่น จากแบบสอบถามข้อ ๓ ผู้อ่านจับจุดความขบขันต่างกันเป็นสองลักษณะคือ ขบขันพฤติกรรมอันโง่เขลา

ของตัวละคร และความขบขันลักษณะเห็นแนมบุคคลซึ่งโจเซฟา หรือ ข้อ ๒๐. มีผู้อ่าน
เลือกความขบขันทั้งที่เกิดจากพฤติกรรมของตัวละคร การใช้ภาษาและความเปรียบ
และการล้อเลียนวรรณกรรม เป็นต้น

ข. ระดับความรู้ลึกขบขันของผู้ตอบแบบสอบถาม จากแบบสอบถามจำนวน
๓๐ ข้อ ผลปรากฏว่าค่าระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ความรู้ลึกขบขันของผู้ตอบแบบสอบถามมี
ตั้งแต่ต่ำสุดระดับ ๒.๑๕ ถึงสูงสุดระดับ ๓.๘๖๑ จำแนกเป็น

๑) ข้อที่มีค่าระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ตั้งแต่ ๒.๑๕ ถึง ๓ จำนวน ๑๙ ข้อ

๒) ข้อที่มีค่าระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ตั้งแต่ ๓ ขึ้นไปถึง ๓.๘๖๑ จำนวน
๑๑ ข้อ

จากค่าระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) แปลผลได้ว่า হাস্যรสนิพนธ์วรรณกรรมร้อยกรอง
ของไทยสมัยรัตนโกสินทร์สามารถเร้าอารมณ์ขันของผู้อ่านได้ในระดับยิ้มในใจขึ้นไปถึงระดับยิ้ม
แต่ไม่ถึงขั้นหัวเราะ

เหตุที่เป็นดังนี้อาจเป็นเพราะ การสร้าง হাসยรสนิพนธ์ในรูปแบบร้อยกรองนั้น
การเขียนจะต้องอยู่ในกรอบของฉันทลักษณ์ ผู้แต่งไม่สามารถแสดงอารมณ์ได้อย่างเสรี
และเต็มที่ ดังนั้น হাসยรสนิพนธ์วรรณกรรมร้อยกรองถึงจะเป็นเรื่องสนุกก็มักสนุกเงิบๆ
และเร้าให้ผู้อ่านหัวเราะได้เหมือนการแสดงอารมณ์ขันในรูปแบบอื่น

হাসยรสนิพนธ์วรรณกรรมร้อยกรองซึ่งมีค่าระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ความรู้ลึก
ขบขันของผู้อ่านสูงที่สุดได้แก่ হাসยรสนิพนธ์ที่เกิดจากการล้อเลียนวรรณกรรมในเรื่องระเด่นสมันได
ข้อ ๒๐. และ ๑๕. มีค่าระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ๓.๘๖๖๖ และ ๓.๖๖๖ ตามลำดับ ที่รองลงมาคือ
 হাসยรสนิพนธ์วรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ได้แก่ হাসยรสนิพนธ์ที่เกิดจากเรื่องสกลปรก หรือสัปดน
ในข้อ ๑๑. และข้อ ๘. มีค่าระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ๓.๙ และ ๓.๖๕ ตามลำดับ และความ
ขบขันที่ผู้แต่งใช้กลวิธีการสร้างลักษณะขัดแย้งในบทกว่ำครวญของนางศรีประจันคือข้อ ๙.
มีค่าระดับคะแนนเฉลี่ย ๓.๕

แนวโน้ม হাসยรสนิพนธ์ที่ให้ความขบขันแก่ผู้อ่านในระดับสูง จะเป็น হাসยรสนิพนธ์
การล้อเลียนวรรณกรรมมากกว่า হাসยรสนิพนธ์แบบอื่น ดังจะดูรายละเอียดได้จากตารางประกอบ
ที่ ๒. กือ

ตาราง ๒. แจกแจงความถี่ และค่าระดับคะแนนเฉลี่ยความรู้ลักษณะขั้นของผู้อ่าน

นึกยืมในใจ				ยืมน้อยๆ		ยืมมาก		หัวเราะ		คะแนน	x̄	
f		คะแนน		f	คะแนน	f	คะแนน	f	คะแนน	รวม		
.	๔	๔	๕๗	๑๑๔	๗๖	๒๒๘	๒๓	๘๒	๒๐	๑๐๐	๕๓๘	๒.๘๘๘
.	๑๓	๑๓	๖๓	๑๒๖	๖๘	๒๐๔	๒๗	๑๐๘	๗	๓๕	๔๙๐	๒.๗๒๒
.	๓๖	๓๖	๑๐	๑๘๐	๔๘	๑๔๔	๑๘	๗๒	๘	๔๐	๔๓๒	๒.๔
.	๓	๓	๓๘	๗๖	๘๖	๒๕๘	๓๔	๑๓๖	๑๘	๙๐	๕๖๕	๓.๑๓๘
.	๒๘	๒๘	๔๔	๘๘	๕๘	๑๖๔	๓๐	๑๒๐	๑๘	๙๕	๕๐๖	๒.๘๑๑
.	๓	๓	๒๘	๕๖	๘๐	๒๔๐	๔๒	๑๖๘	๒๗	๑๓๕	๖๐๒	๓.๓๔๔
.	๒	๒	๒๓	๔๖	๓๐	๒๑๐	๖๔	๒๕๖	๒๒	๑๑๐	๖๓๒	๓.๕๑๑
.	๖	๖	๓๘	๗๖	๖๒	๑๘๖	๕๐	๒๐๐	๒๓	๑๑๕	๕๘๕	๓.๒๕
.	๑๕	๑๕	๕๖	๑๑๒	๖๒	๑๘๖	๓๖	๑๔๔	๑๑	๕๕	๕๑๒	๒.๘๔๔
.	๑๓	๑๓	๕๕	๑๑๐	๖๓	๑๘๙	๓๔	๑๓๖	๑๕	๗๕	๕๒๓	๒.๙๐๕
.	๑	๑	๒๓	๔๖	๕๑	๑๕๓	๕๘	๒๒๖	๔๖	๒๓๐	๖๖๖	๓.๓
.	๓	๓	๒๑	๔๒	๖๓	๑๘๙	๕๑	๒๐๔	๘	๔๐	๔๘๒	๒.๖๓๓
.	๒	๒	๔๘	๙๖	๗๖	๒๒๘	๓๘	๑๕๖	๑๔	๗๐	๕๕๔	๓.๐๓๓
.	๓๒	๓๒	๕๗	๑๑๔	๖๐	๑๘๐	๒๑	๘๔	๑๐	๕๐	๔๖๐	๒.๕๕๕
.	๑๕	๑๕	๕๖	๑๑๒	๗๔	๒๒๒	๓๔	๑๓๖	๑๑	๕๕	๕๔๐	๓.๐๐
.	๔๓	๔๓	๕๘	๑๑๖	๔๗	๑๔๑	๑๖	๖๔	๑๒	๖๐	๔๒๘	๒.๓๓๓
.	๒๓	๒๓	๖๓	๑๒๖	๔๘	๑๔๓	๒๘	๑๑๖	๑๓	๖๕	๔๗๗	๒.๖๕
.	๑๕	๑๕	๕๘	๑๑๖	๖๘	๒๐๔	๒๘	๑๑๖	๑๒	๖๐	๕๑๑	๒.๘๓๘
.	๒	๒	๒๐	๔๐	๔๔	๑๓๒	๘๔	๓๓๖	๓๐	๑๕๐	๖๖๐	๓.๖๖๖
.	-	-	๑๓	๓๔	๔๑	๑๒๓	๗๒	๒๘๘	๕๐	๒๕๐	๖๙๕	๓.๘๖๑

ไม่ขึ้นเลข	ฝึกซ้อมในใจ		ซ้อมน้อยๆ		ซ้อมมาก		หัวเราะ		คะแนน	รวม	$\bar{x}$
	คะแนน	รู้	คะแนน	รู้	คะแนน	รู้	คะแนน	รู้	คะแนน		
๒๑. ๑๖	๑๖	๒๒	๑๒๔	๕๘	๑๓๔	๓๓	๑๓๒	๑๑	๕๕	๕๐๑	๒.๗๘๓
๒๒. ๗	๗	๓๕	๗๐	๗๖	๒๒๘	๔๑	๖๖๔	๒๑	๑๐๕	๕๗๔	๓.๑๘๘
๒๓. ๕	๕	๓๓	๖๖	๗๔	๒๒๔	๔๖	๑๘๔	๒๑	๑๐๔	๕๘๕	๓.๒๕
๒๔. ๒๕	๒๕	๕๕	๑๑๐	๖๖	๑๕๐	๒๔	๕๖	๑๐	๕๐	๔๗๑	๒.๖๑๖
๒๕. ๕๒	๕๒	๖๘	๑๓๖	๔๑	๑๒๓	๑๕	๗๖	-	-	๓๘๗	๒.๑๕
๒๖. ๕	๕	๕๐	๑๐๐	๖๔	๑๕๒	๔๕	๑๘๐	๑๖	๘๐	๕๕๗	๓.๐๕๔
๒๗. ๑๕	๑๕	๖๑	๑๒๒	๖๔	๑๕๒	๗๓	๕๒	๑๗	๘๕	๕๐๖	๒.๘๑๑
๒๘. ๑๖	๑๖	๕๗	๑๐๘	๗๔	๒๒๒	๒๒	๘๘	๑๔	๗๐	๕๐๔	๒.๘
๒๙. ๕	๕	๕๓	๑๐๖	๗๑	๒๑๓	๓๖	๑๔๔	๑๕	๗๔	๕๔๓	๓.๐๑๖
๓๐. ๑๓	๑๓	๔๔	๘๘	๗๔	๒๓๗	๒๔	๑๑๖	๑๕	๓๕	๕๒๕	๒.๕๓๘

ค. อันดับความนิยมของผู้่านที่มีต่อกวีและวรรณกรรมร้อยกรองซึ่งให้หาสยรส

ผู้อ่านจะนิยมวรรณกรรมประเภทล้อเลียน กวีที่ประสบความสำเร็จในการสร้างหาสยรส และได้รับความนิยมเป็นอันดับหนึ่งคือพระมหามนตรี(ทรัพย์) ผู้แต่งเรื่องระเด่นสนั่นไค และกวีผู้ได้รับความนิยมรองลงมาก็คือคุณสุวรรณผู้แต่งเรื่องพระมะเหลเถไถ อุรุหรือร้อยเรื่อง และเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์

วรรณกรรมที่ไม่ใช่วรรณกรรมประเภทล้อเลียน แต่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านมาก คือเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งเป็นเรื่องของสามัคคีชนที่มีครบทุกรส และเด่นในการสร้างหาสยรส

วรรณกรรมซึ่งได้รับความนิยมจากผู้อ่านน้อยนั้น อาจจะด้วยความซับซ้อน หรือยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย และวรรณกรรมบางรูปแบบโดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทเสียดสีเหน็บแนมนั้น ผู้อ่านจะต้องอาศัยความเข้าใจ และพื้นฐานบางประการเกี่ยวกับสังคม หรือเหตุการณ์ ในระยะที่แต่งวรรณกรรมนั้นๆด้วย จึงจะเห็นจุดซาซัน ค่ายเหตุนี้จึงไม่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านเท่าที่ควร

ตาราง ๓ แสดงอันดับความนิยมของผู้อ่านที่มีต่อหาสรสในวรรณกรรมร้อยกรอง

เรื่อง	อันดับ ๑		อันดับ ๒		อันดับ ๓		อันดับ ๔		คะแนนรวม	ลำดับที่
	ฟ	คะแนน	ฟ	คะแนน	ฟ	คะแนน	ฟ	คะแนน		
๑. รามเกียรติ์	-	-	๑	๓	๓	๖	-	-	๙	๑๔
๒. ร่ายยาวมหา วลสินครชาวก ณฑ์ รุชก	๑	๔	-	-	๒	๔	-	-	๘	๑๖
๓. ขุนช้างขุนแผน	๓๘	๑๕๒	๒๙	๘๗	๓๔	๖๘	๒๐	๒๐	๓๒๗	๒
๔. อีเหนา	-	-	๑	๓	-	-	๑	๑	๔	๒๐
๕. บทละครนอก ระชาธิพนธ์ใน กาลที่ ๒	-	-	๑	๓	๒	๔	๒	๒	๙	๑๔
๖. กาพย์ ระไชยสุริยา	๒	๘	๑	๓	๑	๒	๕	๕	๑๘	๑๐
๗. พระอภัยมณี	๒	๘	๑	๓	๔	๘	๙	๙	๒๘	๗
๘. สิงห์ไกรภพ	๑	๔	-	-	๒	๔	-	-	๘	๑๖
๙. ระเด่นสับไก	๗๔	๒๙๖	๔๔	๑๓๒	๗	๑๔	๕	๕	๔๔๗	๑

เรื่อง	อันดับ ๑		อันดับ ๒		อันดับ ๓		อันดับ ๔		คะแนน รวม	ลำดับที่
	๗	คะแนน	๗	คะแนน	๗	คะแนน	๗	คะแนน		
๑๐. เพลงยาวว่า มีนราชามาตย์	๑	๔	๔	๑๒	๒	๔	๒	๒	๒๒	๔
๑๑. อุณรุทร้อย เรื่อง	๔	๑๖	๑๘	๕๔	๒๗	๕๔	๑๗	๑๗	๑๔๐	๔
๑๒. พระมะเหล ถไล	๑๗	๖๘	๒๘	๘๗	๒๑	๔๒	๑๔	๑๔	๒๑๐	๓
๑๓. เพลงยาว เรื่องหม่อม ปัดสวรรณ	-	-	๒	๖	-	-	๒	๒	๘	๑๖
๑๔. คำอธิบาย ของขุนพุ่ม	-	-	-	-	๑	๒	-	-	๒	๒๒
๑๕. งานนิราศ ของมหาฤกษ์	๑	๔	-	-	๑	๒	-	-	๖	๑๔
๑๖. บทจับกระบี่ กลก	๑	๔	๒	๖	๑	๒	๔	๔	๑๖	๑๑

เรื่อง	อันดับ ๑		อันดับ ๒		อันดับ ๓		อันดับ ๔		คะแนน รวม	ลำดับ ที่
	๕	คะแนน	๕	คะแนน	๕	คะแนน	๕	คะแนน		
วงศ์เทวราช	๑	๔	๔	๑๒	๓	๖	๒	๒	๒๔	๘
บทกวีนิพนธ์ อง เป-โมรา	๑	๔	-	-	-	-	-	-	๔	๒๐
เอ็งคิงหัว	๓	๑๒	๒	๖	๑๔	๒๘	๑๑	๑๑	๕๗	๕
โคลงโลกนิติ าแลง	๑	๔	๓	๕	๘	๑๖	๑๑	๑๑	๔๐	๖
นิราศพระ- ทะเลเถไถ	๒	๘	๒	๖	-	-	๒	๒	๑๖	๑๑
สามกรุง	๑	๔	๑	๓	๔	๘	๑	๑	๑๖	๑๑

ตาราง ๔ แสดงอันดับความนิยมของผู้อ่านที่มีต่อกวี

กวี	อันดับ ๑		อันดับ ๒		อันดับ ๓		อันดับ ๔		คะแนน รวม	ลำดับ ที่
	f	คะแนน	f	คะแนน	f	คะแนน	f	คะแนน		
สำนักวัด สังข์กระจาย	๓	๑๒	-	-	๑	๒	๒	๒	๑๖	๑๑
ร.๒	๒	๘	๔	๒๓	๓	๖	๑๒	๑๒	๕๓	๙
ร.๓	๑	๔	๑	๓	๑	-	๑	๑	๘	๑๓
กวีผู้แต่งเสภา องขุนช้างขุนแผน	๑๘	๓๒	๕	๑๕	๔	๑๘	๒	๒	๑๐๓	๔
สุนทรภู่	๑๓	๕๒	๑๔	๔๒	๒๔	๔๘	๑๑	๑๑	๑๕๓	๓
พระมหามนตรี (ทรัพย์)	๘๒	๓๒๘	๓๒	๙๖	๘	๑๖	๙	๙	๔๔๓	๑
คุณสุวรรณ	๒๒	๘๘	๔๕	๑๓๕	๒๘	๕๖	๑๒	๑๒	๒๙๑	๒
คุณพุ่ม	๒	๘	๔	๑๒	-	-	-	-	๒๐	๑๐
นายมี	-	-	-	-	๑	๒	-	-	๒	๑๖

กวี	อันดับ ๑		อันดับ ๒		อันดับ ๓		อันดับ ๔		คะแนน	ลำดับ ที่
	ร	คะแนน	ร	คะแนน	ร	คะแนน	ร	คะแนน	รวม	
๑๐. มหาฤกษ์	๑	๔	-	-	๓	๖	-	-	๑๐	๑๒
๑๑. ร.๕	๑	๔	๕	๒๓	๔	๑๖	๕	๕	๕๖	๖
๑๒. เป-โมรา	๑	๔	-	-	-	-	-	-	๕	๑๔
๑๓. ทลกวหาร	๒	๘	๕	๑๕	๔	๘	๘	๘	๓๕	๘
๑๔. ร.๖	๔	๑๖	๙	๒๑	๒๓	๔๖	๑๗	๑๙	๑๐๑	๕
๑๕. พระราช วรางค์เขอ รรมหิณ พิทยาลงกรณ	๑	๔	๕	๑๕	๕	๑๐	๖	๖	๓๕	๙

ง. ประโยชน์ของหาสยรสในด้านการศึกษาวรรณกรรมและศิลปะการประพันธ์
 จากคำถามซึ่งให้ผู้อ่านแสดงความคิดเห็นว่าได้รับอะไรจากการอ่านหาสยรสในวรรณกรรม
 ร้อยกรองบ้าง นอกเหนือจากอารมณ์หรือความรู้สึก มีผู้อ่านเป็นจำนวนมากให้ความเห็นว่าได้รับ
 ประโยชน์ในแง่การศึกษาวรรณกรรม และกลวิธีการประพันธ์ รูปแนวความคิดได้ดังต่อไปนี้

๑) กวี หาสยรสสะท้อนบุคลิกของกวีดังต่อไปนี้

ก) ลักษณะนิสัย

- กวีที่มีอารมณ์ขันเป็นบุคคลที่มองโลกในแง่ดี และช่วยให้เพื่อนมนุษย์
มีความสุข
- แสดงถึงความกล้าหาญในการแสดงออกของกวีด้วยการแต่งเรื่อง
ให้โลกเอนเอียงไปจากระบบเก่าๆ กล้าเขียนเรื่องที่สังคมถือเป็นเรื่องผิด หรือเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย

ข) แนวคิด และค่านิยม

- ได้ทราบแนวคิดของกวีที่เริ่มเปิดความเข้าใจในเนื้อหา
วรรณกรรมร้อยกรองจริงๆ
- ได้ทราบกวีทัศนะในเรื่องต่างๆ
- ได้รู้ความรู้สึก นึกคิดของกวีที่มีต่อบุคคล และสังคมในช่วงนั้นๆ
- ค่านิยมของกวีที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรอง อาจสะท้อนค่านิยม
ของผู้อ่านในยุคนั้นด้วย

ค) ความสามารถในเชิงประพันธ์

- ได้เห็นลีลาการแต่งของกวีที่มีลักษณะเฉพาะตน
- แสดงให้เห็นความสามารถของกวี โดยเฉพาะความรู้ทางคำ
วรรณคดี ความช่างสังเกต ความฉลาด สามารถจับจุดบางประการมาล้อเลียนโวหาร
ที่แปลกไม่มีใครเหมือนทำให้เป็นที่จดจำได้ง่าย น่าขัน และเจ็บแสบได้พร้อมๆ กัน

ง) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

- ได้เห็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และแนวคิดแปลกใหม่ของกวี
- การเขียนเหินแสมสังคม และล้อเลียนวรรณกรรมเป็นงานสร้าง
สรรค์ที่แหวกแนวเดิมออกไป
- บทละครเรื่องระเด่นสมันโค เป็นเรื่องล้อ (parody)

ที่เด่นที่สุดทั้งในแง่อารมณ์หรืรษา และการเห็นแบบสังคม แสดงความคิดริเริ่มของ
พระมหามนตรี (ทรัพย์)

๒) ความรู้ด้านกลวิธีการประพันธ์และวรรณกรรม

ก) ความรู้ทางวรรณกรรม

- ได้ทราบว่าวงการกวีสมัยนั้นเริ่มเมื่อเรื่องจักรวาลต่างๆ
- ได้ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมเก่ากว้างขวางขึ้น เช่น ตัวละครในวรรณกรรมเก่าซึ่งผู้แต่งนามกล่าวถึงในบทละคร เรื่องอุณรุทธหรือเรื่อง
- ทราบว่าวรรณกรรมไทยมีลักษณะพิเศษที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ขึ้น

ข) เกี่ยวกับกลวิธีการแต่ง

- ได้รับความรู้เกี่ยวกับคำ และวงศัพท์ เช่น ตอนแปลงกายในบทละครเรื่องอุณรุทธหรือเรื่อง
 - เป็นตัวอย่างในด้านศิลปะการใช้ถ้อยคำ คือ การสื่อความหมายโดยใช้เสียงของคำ หรือการนำคำที่ไม่เป็นภาษามาแต่ง การใช้คำไวพจน์ การใช้คำที่ให้ความหมายสองแง่สองง่าม
 - มีสำนวนโวหารแปลกๆ ที่เห็นภาพพจน์ และสร้างอารมณ์ขึ้น
 - ได้แนวคิดอันทำให้เกิดการเปรียบเทียบในเรื่องกลวิธีในการแต่ง
- เข้าแบบครู กับการแต่งที่พยายามสร้างประติมากรรม (นอกแบบครู) บ้าง
- ได้แนวทางการเขียนเรื่องประเภทหัตถ์คดี
 - ได้เห็นปฏิกิริยาของกวีในการใช้คำ การแต่ง การลำดับเรื่องเพื่อสร้างความขบขัน โดยเฉพาะงานของพระมหามนตรี (ทรัพย์)

- เป็นตัวอย่างในเรื่องกลวิธีการสร้างอารมณ์ขึ้น เช่น การเขียนเรื่องหยาบโตนโดยทำให้เห็นว่าเป็นเรื่องไม่น่าเกลียด การใช้คำมดเสียดสีเห็นแบบ กลวิธีการล้อเลียน และการดำเนินเรื่องพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน

- การสร้างความขบขันด้วยการนำความเป็น ความผิดพลาดของตัวละครหรือนุคคลมาเป็นเรื่องขบขัน พฤติกรรมของตัวละครบางทีกลับน่าสงสาร หรือสมเพช จึงพิจารณาได้ว่า ความขบขันที่มุ่งให้เกิดจากพฤติกรรมของตัวละคร บางครั้งก็ไม่ได้ผล

ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับการสร้างหาสยรส

"วรรณกรรมเป็นผลงานของมนุษย์ ดังนั้นวรรณกรรมจึงเป็นที่เก็บรวมองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมไว้ตามสภาพของสังคมนั้น" การศึกษาวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจพิจารณาได้ สามแง่ "แง่ศิลปะแท้ ๆ คือพิจารณาว่าแต่งถูกหลัก หมกจกงดงาม เพราะพรั่ง สมเหตุสมผล สมเป็นวัตุศิลป์หรือไม่ แง่หลักฐานในการพรรณนาความเป็นไปในสมัยนั้น ๆ รวมทั้ง ตัวบุคคล ความคิดเห็น ความเคลื่อนไหวของสังคม และ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พิจารณาในแง่นี้ ก็อยู่ที่ใด อิทธิพลของสังคมไม่มากนักเลย ... แง่ที่สามตรงกันข้ามกับแง่ที่สอง เราอาจเรียกได้ว่าเป็นแง่ ดุคคติ อันเป็นแง่ที่แสดงอิทธิพลของกวีที่มีต่อสังคม" ^๑ ถ้าจะพิจารณาวรรณกรรมในแง่สังคม วรรณกรรมที่หาสยรสซึ่งอาจเป็นเพียงเนื้อหาส่วนหนึ่ง หรือทั้งเรื่องก็ตาม ไซ้เพียงแง่จะให้ความ พะลึกเพลิน หรืออารมณ์รรมานเท่านั้น สารที่อ่านได้โดยไม่รบกวนการสะท้อนความรู้สึกนึกคิด ทิศนะ ค่านิยม ของบุคคล ตลอดจนพฤติกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมไว้อยู่

เทือก กุสุมา ณ อยุธยา เสนอแนวคิดในการศึกษาวรรณกรรมที่หาสยรสเช่นเรื่อง ระเคนตันไค หรือพระมะเหลเถไถว่า "ผู้อ่านควรพิจารณาเป็นสองแง่ คือแง่หนึ่งจะอ่านเพื่อ ความสนุกเพลิดเพลินเหมือนอ่านพระอภัยมณี... แต่อีกแง่หนึ่งนั่นคือแง่ประโยชน์สำคัญอีกอย่างหนึ่งของวรรณกรรม วรรณกรรมแต่งสมัยไหน ผู้แต่งก็เว้นเสียที่จะถ่ายทอดชีวิตความเป็นไปของบ้านเมือง นั้นไว้ไม่ได้" ^๒

การศึกษาคือความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับการสร้างหาสยรส ผู้เขียนจะพิจารณาในสามลักษณะ

คือ

^๑ สิทธา พินิจวาทิต ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า ๓๑.

^๒ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดี และวรรณคดีวิจารณ์ หน้า ๑๘๖.

^๓ เทือก กุสุมา ณ อยุธยา "วรรณกรรมอย่างไรที่เรียกว่า แพโรดี้" วิทยาสาร

๑. ความสัมพันธ์กับสังคมในฐานะสังคมเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างหาสยรส

"กวีหรือศิลปินผู้สร้างสรรค์ (creative artist) ... เป็นผู้สร้างศิลปกรรมขึ้นมาจากอำนาจนึกเป็นอารมณ์สะเทือนใจ โดยอาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นแรงบันดาลใจ" บางท่านอธิบายถึงสิ่งบันดาลใจโดยยกให้แก่อำนาจเทพเจ้าอันเป็นอำนาจเหนือมนุษย์เป็นแรงบันดาลใจให้สร้างสรรค์วรรณกรรม^๒ แท้จริงสิ่งแวดล้อมรอบตัวก็อันใดแก่บุคคล สิ่งต่าง ๆ ในสังคม เหตุการณ์ และความเป็นไปในสังคม สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่กระทบใจกวี น่าจะเป็นแรงบันดาลใจทำให้กวีอดไม่ได้ที่จะถ่ายทอดความรู้สึก หัดเสนอออกมาในวรรณกรรม^๓ เหตุนี้กวีและกวีนิพนธ์ เมื่อจะประพันธ์สรรค์สร้างสิ่งใดที่เป็นศิลปจึงพยายามหาสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นแรงบันดาลใจ จะเป็นป่าเขา ลำเนาไม้สถานที่ ตัวคน หรือสิ่งอื่น ... เพื่อทำให้เกิดจินตนาการนึกเป็นอารมณ์สะเทือนใจ จะได้แสดงความรู้สึกนั้นออกมาเป็นวรรณกรรม หรือศิลปกรรม"^๓

ก. บุคคลที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างหาสยรส บุคคลและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมเป็นแรงบันดาลใจให้แต่งสร้างหาสยรส ด้วยการนำมาใส่ในบทบาท หรือพฤติกรรมของตัวละคร หรือนำมาเสียดสีเหน็บแนมโดยตรง เช่น

๑) การเล่นเพื่อนในราชสำนัก กฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงเก่า บทที่ ๑๒๔ กล่าวถึงโทษของการ เล่นเพื่อนว่า "นางสนมกำนัลเล่นเพื่อนกันมีโทษทวนควายลวดหนึ่ง ๕๐ ที"^๔ แสดงว่าการ เล่นเพื่อนเป็นปัญหาอย่างหนึ่งในราชสำนักจึงได้มีการกำหนดโทษดังกล่าว พฤติกรรมของหม่อมข้าและหม่อมสกุในเพลงยาว เรื่องหม่อมเปิดสวรรค์นั้นเป็นหลักฐานยืนยันว่ามีการเล่นเพื่อนในราชสำนักในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ และจากเรื่องสี่แผ่นดิน สมัยรัชกาลที่ ๕ ผู้แต่งกล่าวถึงความหมายของคำว่า "เพื่อน" ว่าสำหรับชาววังเป็นคำที่มีความหมายไม่สู้ดีนักคือ

~~๑) พระยาอนุมานราชชน การที่ข้าราชบริพารในแง่วรรณคดี~~ ~~๑) พระยาอนุมานราชชน การที่ข้าราชบริพารในแง่วรรณคดี~~ ~~๑) พระยาอนุมานราชชน การที่ข้าราชบริพารในแง่วรรณคดี~~

๑) พระยาอนุมานราชชน การที่ข้าราชบริพารในแง่วรรณคดี หน้า ๓๒.

๒) Joseph T. Shipley, "Inspiration" in Dictionary of World Literary Terms, p. 37.

๓) ก. หน้า ๕๑.

๔) ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ปราชญ์เรื่องกฎหมายสมัยอยุธยา หน้า ๓๓๐.

"ในปทานุกรมของชาววังนั้น คำว่า 'เพื่อน' ไม่มีปรากฏ ถ้าจะมีก็ต้องบอกให้รู้ว่าเป็นเพื่อนอะไร เป็นคนว่า เพื่อนเล่น เพื่อนคุย ถ้าบอกว่าใครเป็น "เพื่อน" กับใคร ๆ เป็นเกิดเหตุ"^๑ ด้วยเหตุนี้จึงนำเรื่องการเดินเพื่อนมาใส่ในบทบาทของตัวละครทำนองเสียดสีเห็นแก่ตัวอย่าง มีอารมณ์ขัน เช่น ตอนพระลักษณวงศ์ตามหาพระบารกาเข้าไปในปราสาท นางสนมที่นอนหลับนั้น

"บ้างเล่นเพื่อนเบือนกายให้เพื่อนทอด	ประสานสอกร ก้าวไม้ไค่ข้าง
นาสิกเสียดเบียดควักอยู่คืบบรวง	จับมนางบ้างหลับประทับกัน" ^๒

หรือในเรื่องพระวงศ์เทวราช ตอนพระวงศ์เทวราชหลงใหลนางฉันทวิกิ เป็นเหตุให้พระชายา และนางสนมเกิดความเปลาเปเลียวและพากันจับคู่เล่นเพื่อน.

"ต่างจับคู่เข้าประคองกัน	ตามยศลดหลั่นกันออกไป
บุษบงทรงสนธิเสนาหา	กับนางเลื่อนลอยฟ้าพิสมัย
นางแสงจันทร์วันจ่อเหมือนก้อไฟ	เป็นด่านเก่าเป่าไฟลมไฟลูกโชน
นางพญพญเฒ่านางคล้อยคล้าย	นางแย้มป่ายเอนางสาคไม่ผาคไผ่น
นางกำนัลเล็กน้อยพวยพวยโยน	ต่างเล่นโชนกับยังรุ่งนงนังไป" ^๓

ส่วนเรื่องที่หม่อมข้าและหม่อมสุกมิ่งเข้ามารับราชการในพระ เจ้าลูกเขยกรมหมื่นอัปสรสุดา เทพ เล่นเพื่อนกันนั้นเป็นที่รู้และล้อเลียนกันทั้งในและนอกพระราชฐาน ดังคุณสุวรรณได้กล่าวไว้ใน เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ ว่าหม่อมข้า (หม่อมเป็ดสวรรค์) เจ็บใจที่คนค่อนว่าตน และไปฟ้อง หม่อมสุก คังกลอน

^๑ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สี่แผ่นดิน เล่ม ๑ หน้า ๑๔๖ - ๑๔๗.

^๒ พระสุนทรโวหาร (ภู่) นิทานควักตอนเรื่องลักษณวงศ์ หน้า ๑๔๗.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๑๕๓.

"หม่อมเป็กวางคุณเจ้านั้นเจ็บใจ
เก็บเอาความไม่ดีไปชี้แจง
ลึงทองจื๋นนั้นแหละคนสำคัญ
หลวงนายศักดิ์นายผิ้งก็ปากบอน
ให้โอบอวยขายหนาระอาใจ

คนพิไรก่อนว่าสารพัน
ว่าตาแจ่งตะแคงจะรูอะไรนั้น
คุณสีเหมก็ขยับข้างแคะไค
ก่อนบอกความจริงจนสิ้นได้
ก่อนพิไรกล่าวขวัญพรรณนา"

ครูแจ่งมาขับเสภาถวายกรมหมื่นอัปสรสุภาเทพก็ขับเสียดสีเรื่องหม่อมสุก และหม่อมชำเฒ่าเพื่อน
จนหม่อมชำเฒ่าโกรธ

"แกลองพกเสียดเอวว่าตาแจ่งบ้า
ไม่ว่าแล้วรูดคอศอกพิไร

เผ่าขับว่าเรื่องเรารำไปได้
เผ่าก่อนชอกแคะไคเจ็บใจจริง"^๒

ควยเห่คุณสุวรรณ ทั้งรับราชการร่วมกับคนทั้งสอง จึงดำนำพฤติกรรมของคนทั้งสองมา
เสียดสีเหน็บแนมเสียดมิไค กังปรากฎเรื่องราวในเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสุวรรณ^๑ เช่น กล่าวถึง
หม่อมชำและหม่อมสุควา

"จะกล่าวถึงหม่อมสุคนุรนาฎ
เป็นหม่อมทามชั้นระวางนางอยู่งาน
คิดถึงพระเดชพระคุณในหมื่นหมก
ไคเห็นแต่หนาหม่อมชำคอยชำใจ

เป็นข้าบาทพระราชวังบวรสถาน
ครั้นเสด็จนิพพานลวงลับไป
แสนเศร้าเปล่าอกตกเป็นหมาย
รักไครแนบข้างไม้หางทรวง"^๓

ทั้งสอง เขามารับราชการในกรมหมื่นอัปสรสุภาเทพ

"พระชูปเลี้ยงขึ้นเป็นนางระวางทาม
กับคุณสุกที่เป็นคู่อยควยกัน

ตั้งตามคำแต่งวังหนานัน
ทอคนสนิทคิดพันกันสืบไป"^๔

^๑ คุณสุวรรณ เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสุวรรณ หน้า ๘๓.

^๒ ก. หน้า ๑๐๑.

^๓ ก. หน้า ๗๔.

^๔ ก. หน้า ๗๕.

หรือตอนหมอมสุกให้พานำข้าวเหนียวหน้าทุ่งมาฝากหมอบข้าว ข้าวเหนียวบูก แดหมอมข้าว
ก็รับประทานเพราะกลัวหมอมสุกจะเสียน้ำใจ

"เพราะความรักก็ให้อร่อยไป	จนหมอมรามปากปากไปไล่โซ่พอกการ
คำราวารับประทานควยการรัก	นำต้มผักก็ชดเป็นรสหวาน
นี้ข้าวเหนียวบูกเห็นใบเป็นการ	ยังรับประทานหมดได้ไม่พอพุง"

๒) แชกคันไค ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เล่ากันว่า "มีแชกคนหนึ่งชื่อสันไค
ทำนอง จะเป็นพวกอินทราวันเียน ชักเซฟเนเจอร์ เจ้าอาวาสอยู่ที่ไคโลโบสถ์พราหมณ์ในกรุงเทพฯ
เที่ยวสืขอชอทานเขาเลี้ยงชีพเป็นนิจ พุทธภาษาไทยก็มีไคโรไค หักร่องเพลงชอทานไคเพียงว่า
"สุวรรณหงษ์ถูกหอกกอยาบอกไคร มอกไครกับมอกไคร" ร้องทวนอยู่แต่เท่านั้น แชกคันไค
เที่ยวชอทานจนคนรู้จักกันโดยมาก ในครั้งนั้นมีแชกอีกคนหนึ่งเรียกกันว่าแชกประคู้ ทำนองก็
จะเป็นชาวอินเียนเหมือนกัน ทั้งสองเลี้ยงวัวนมอยู่ที่หัวป้อม (อยู่ราวที่สนามหญ้าหน้าศาลสถิต
ยุติธรรมทุกวันนี้) มีภรรยาเป็นหญิงแชกมลายู ชื่อประแคะ อยู่มาแชกคันไคกับแชกประคู้วิวาทกัน
ควยเรื่องแย่งชิงหญิงมลายูนั้น โดยทำนองที่กล่าวในเรื่องละคอน คนทั้งหลายเห็นเป็นเรื่อง
ขบขันก็เฆี่ยนกันแพร่หลาย พระมเหสมนตรี (ทรัพย์) ทราบเรื่องจึงคิดแต่งเป็นบทละคอนขึ้น"

จากข้อความบางตอนในเรื่องระเด่นคันไค นี้เขียนคิดว่า พระมเหสมนตรี (ทรัพย์)
น่าจะเอื้อมเนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรองซึ่งข้าพเจ้าจำใจ จึงสร้างเรื่องระเด่นคันไค ด้วยการนำ
พฤกษกรรมของแชกคันไคมาผูกเป็นเรื่องราวอันล่อเลียน เรื่องระเด่นคันไคจึงจัดเป็นวรรณกรรม
ล่อเลียน และในขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องเสียดสีเสียดแค้นแนบเนียนถึงสมเด็จเจ้า กรมพระยา
คำวรงราชานุภาพ ประทานคำอธิบายว่า "เรื่องระเด่นคันไคนี้ ที่แท้เป็นจกหมายเหตุ หากผู้แต่ง
ประสงค์จะจกให้ขบขันสมกับเรื่องจริง จึงแกล้งแต่งเป็นบทละครสำหรับอ่านกันเล่น"

^๑ กุศสุวรรณ เพลงยาวเรื่องหมอมเปิดสุวรรณ หน้า ๑๑๕.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรงราชานุภาพ ตำนานบทละครเรื่องระเด่นคันไค
หน้า ๑๘๕ - ๑๘๐.

^๓ ฎ. หน้า ๑๒๔.

๓) พระยามหาเทพ (น้องป่าน) เป็นเจ้ากรมพระตำรวจในซ้าย

สมัยรัชกาลที่ ๓ ในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ กล่าวถึงพฤติกรรมของพระยามหาเทพ ที่ของพระบารมี พระเจ้าเอกเชอ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพด้วยการทอดผ้าป่า แล้วยังไว้อย่าง เจ้านาย มานั่งชมผ้าป่าหนานานอีกด้วย คือ "ในเดือน ๑๒ ข้างแรมนั้น มีการอัฐบริวารจะ กล่าวไว้วคย พระยามหาเทพ (ป่าน) นำผ้าป่าจะไปทอดที่วัดบวรมงคล มีนายเวรขุนหมื่นขุน ในกรม และขุนนาง เจ็ดตัว จุนจู ขุนพัฒน์ และลาวแพน ขาดอาสารักฎ์กาไปห้ามมากกว่า มากจนเหลือพระในวัด ต้องเอาไปทอดที่อื่น ๆ ถอนไป! ผ้าป่านั้นทำประวดประชันกับ ... ลงทุนเจ้าของหนึ่งก็หายวับ ไขเสียคาย กิดแจะให้เจ้าคุณมีความกริ้วอย่างแฉะอย่างเดียว เจ้าคุณนั้นทำศเหมือนอย่างในหลวง ถูกแพ้นับเรื่อปากคลองท่มาตามแล้วลงมานั่งอยู่ในแพ มีหมอม ๆ ละครและไปให้หมแพร์ดีกับหมลงมาหมอบเผ่าคณาปาอยู่หน้าแพ ก็เป็นการเด็กเกริก อย่างใหญ่ในแผ่นดินครั้ง ๑ จึงโดยว่าเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่จะทำมางก็ไม่ได้เข่นนั้น และเมื่อ ปลัดศรีศกนั้น กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพเป็นถึงพระราชบุตรโปรดปรานมาก เหนเข้าฟังพระบารมี แทบทั้งแผ่นดิน ทำผ้าป่ากระจาโคใหญ่ขึ้นถวายพระก่าหมั้นครั้งนั้น ก็ยังพระยามหาเทพไม่ได้ พระยามหาเทพทำครั้งนั้นก็เพื่อระแวงบุญวาสนาว่าถ้ากับกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพผูกกันจะบำเกรง นันถืออิโกรมมากกว่ากัน" กวยเทศน์ พระมหานกตรี (ศรีพิย์) จึงเขียนบัตรสนเท่ห์เห็นแบบ พฤติกรรมของพระยามหาเทพ (เขื่อยังเป็นจอมราชบาตย์) ที่ทำตนเหี้ยมเจ้านาย เชนได้ อบรมคนไว้ในบ้านอย่างนางใน

"ในคราวทอดกถานเข้าจนเกล้าคลอง ถูกท่านองแวงในไว้ใช้สอย" ๒

และ

"ปลุกเรื่อนเหมือนกับถวายฎีกา นึกกอยวสาเขาเงื่อนากฐิน" ๓

๑ เจ้าพระยาพิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒ หน้า ๑๐๒ - ๑๐๓.

๒ พระมหามนตรี (ศรีพิย์) เพลงยาวว่าจนราชบาตย์ หน้า ๔๐.

๓ ฎ. หน้า ๔๐.

พระมหากษัตริย์ยังเห็นแน่วแน่วิหิตพลของพระยามหาเทพจึงส่งไปทางไม้ออบบทรรม

ผู้คนพากันหวาดเกรงขนาด "เจ๊กจีนกลัวกว่าราชาเสียบู้" หรือ "พวกหัวไม้เห็นกลัวหนังหัวพอง"^๒
 ดังนั้นผู้คนจึงพยายามเอาใจพระยามหาเทพ ดังความในพงศาวดารว่าผู้คนมาช่วยงานค้าป่าเพื่อ
 "จะให้เจ๊กคุมความกรงหาอย่างขมเหงอย่างเกี้ยว" พระยามหาเทพจึงใช้หน้าที่ราชการหาผลประโยชน์
 มากขึ้น ความอีกตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดารกล่าวถึงพระยามหาเทพใช้ตำแหน่งราชการหา
 ผลประโยชน์จนเป็นเหตุให้ถูกข่มเหงตั้งคนเป็น "จีนตัวเหี้ย" ก่อนการจลาจลก่อ "อ้ายจีนเหี้ยว...
 เติมเข้าปากตัวเป็นบ่าวพระยามหาเทพ พระยามหาเทพจับไปแล้วกลับปล่อยไป เห็นว่ายังมีขึ้นก็
 จับตัวมาชำระเอาเงินเสียอีก ทำดังนี้หลายครั้งหลายหน อ้ายจีนเหี้ยวถูกใจเจ็บแค้นจึงคบคิดกัน
 เป็นจีนตัวเหี้ยขึ้น"^๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าพระยาพระคลังจัดคนไปปราบ
 จีนที่ร่าชา มาตัญญูได้รับแต่งตั้งให้นำกำลังไปปราบปราบเรือนเจ้าพระยาพระคลังว่าผู้ไม่ปราบควรเป็น
 พระยามหาเทพเพราะตน "จับผู้ร้ายและจนพวกขายฝันส่งมาให้ก็เป็นคนมากนักหนาแล้ว เห็นแต่
 พระยามหาเทพปล่อยเอาเงินก็เสีย ไม่ได้ผลประโยชน์มาเลย ครั้งนี้ให้พระยามหาเทพไปเองเถิด"^๔
 ดังนั้นพระยามหาเทพจึงได้รับคำสั่งให้ไปปราบจีนตัวเหี้ย การไปครั้งนี้พระยามหาเทพถูกเป็นตรงใจสะกิด
 บาดเจ็บกลับมา

๔) บุคคลที่กล่าวถึงในคำอธิบายของบุคคล บุคคลซึ่งเป็นแรงผลักดันใจโดยตรง

ให้บุคคลเขียนคำอธิบาย ๑๒ ข้อ นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ
 ประทานคำอธิบายไว้ดังนี้ *

๑ พระมหากษัตริย์ (นรพิย์) เพลงยาวว่าจเป็นราชามาตย์ หน้า ๘๗.

๒ อ. หน้า ๘๕.

๓ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒ หน้า ๑๒๒.

๔ อ. หน้า ๑๒๓ - ๑๒๔.

* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงพบคำอธิบายของบุคคล

ในสมุดบันทึกของพระองค์เจ้าหญิงอากา ในบันทึกมีคำอธิบายกำกับไว้บางข้อ บางข้อพระองค์ประทาน
 คำอธิบายตามประสบการณ์ของพระองค์เอง และคำอธิบายบางข้อมีบางท่านอธิบายแตกต่างไปอีกบ้าง
 เช่นในประวัติวรรณคดีไทย เล่ม ๔ หน้า ๔๐ ของ วิริยสรรค์ นวมารค และคนอื่นๆ ผู้เขียนจึงนำบางข้อ
 ที่แตกต่างกันมาเทียบไว้ด้วย

“อย่าให้เป็นกษัตริย์ของเจ้าคุณผู้ใหญ่” เจ้าคุณผู้ใหญ่นั้นคือ เจ้าพระยามหิทธิกร เกชา (คนรักดั่งพี่ชาย) เขาก็นับว่า เมื่อได้อาณาภิ ธิเป็นแน่แท้ไปบรรพชาในสมัยรัชกาลที่ ๓ ให้
ว่ากษัตริย์ ๗ แสนคนรับใช้โดยดี ถ้าความผิดไม่พอใจก็ให้ฆ่าเสีย *

“ขออย่าให้เป็นกษัตริย์ของเจ้าพระยามนทร” คือเจ้าพระยามนทร (น้อย) ขอมให้สม
อย่างนอกรีตต่าง ๆ ดังเช่นเวลาไปเรือ ถ้าเรือล่มเข้าไต้หน้าใจว่าเรือขึ้นเสีย ให้ยกขึ้นกว่าหมื่น
แล้วให้ฝ่ายกองเรือทุกกอง เรือก็ล่ม เจ้าพระยามนทรไปไหนเรือล่มเร็วเร็วเบา

“ขออย่าให้เป็นกษัตริย์ของเจ้าพระยาสุรสีห์” พระยาสุรสีห์คือ พระยาสุรสีห์เทพ (เพ็ง)
เมื่อเจ้าพระยามหิทธิกร เกชาที่สมุหนายกไปตั้งทัพอยู่เมืองเขมร ทางกรุงเทพฯ พระยาสุรสีห์เทพ
ได้เป็นราชเลขาการกระทรวงมหาดไทย มีคนนำเกรงไปบอกมากทั้งกลางวัด กลางถนน คนใจ
ต้องทนนำรถเข็นเข่งวันละ ๒ กระถาง ไม่มีเวลาได้หยุดนอนเลย

“ขออย่าให้เป็นมโหรีพระยาโคราช” พระยาโคราชคือ พระยามกราวสีงา (ทองอิน)
ท่านอยากมีมโหรีเพื่องานบุญผู้ใดในกรุงเทพฯ จึงเก็บเอาเด็กผู้หญิงจากทุกเขมร เป็นจำนวน
ราวพันนาง เฒ่าบาง ปะสมวงศ์เป็นมโหรี เห็นพระกระหม่อมกะเนนเต็มหัว จึงเป็นของสำหรับ
คนรัก

“ขออย่าให้เป็นลูกจ้าวสีกองพระองค์ผู้ตาย” ลูกสวาคีในทีนี้เห็นจะ ง่ายกว่า
เพียงว่าเป็นมหาดเล็กคนโปรด พระองค์ผู้ตายจะไว้มิแล้วว่าการไฟหรือมุก แต่ผู้สวาคีในทีนี้

“ขออย่าให้เป็นฝ่ายของเจ้าฟ้าอาภรณ์” เจ้าฟ้าอาภรณ์ไปเรือให้ฝ่ายเรือดำที่ทรง
ขามยาวไปท้าวเรือเกยตื้น (เห็นจะเป็นเมื่อจะเข้าเทียบท่า) ***

“ขออย่าให้เป็นพระของแม่หม่อมมา” ทรงกล่าวไว้ทราบความนี้ ในสุมพท
ก็ไม่มีคำอธิบาย ****

* อธิบายว่า เพราะมักถูกเจ้านายตายเมื่อนั้น

** “ขออย่าให้เป็นสาวสีกองพระองค์ผู้ตาย” อธิบายว่า “เพราะมักถูกฆ่าหรือทรมานในเวลา
ใจไม่ได้ดังพระทัย”

*** อธิบายว่า “เพราะต้องขามยาวถึงกว่าเรือดำไหน ๆ ผิด

**** อธิบายว่า “เพราะถึงใครเขาจะได้อะไร เบี่ยงซ้าย ปะว ทอว กระเบือม เป็นคำเล่น
ก็เอาทั้งนั้น”

"ขออย่าให้เป็นเงาเงาของอาจารย์เฮง" อาจารย์เฮงก็เมื่อนะ เป็นพระ
เป็นผู้ชอบผูกดวงชะตา แม้นตอนที่เลี้ยงไว้ออกมาก็ผูกดวงชะตาทุกหมา *

"ขออย่าให้เงาเพิ่มลูกหญิง อีก" เพราะถ้าโกรธอาจะถึงแก่ได้ **

"ขออย่าให้เป็นสนมของพระนายไวย" ได้แถมเจ้าพระยาบรรณาศาสตร์สุริยวงศ์
(ช่วง บุนนาค) เมื่อครั้งยังเป็นเจ้านายวรวรรณ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ อธิบายว่า ผัวสมปักเป็น
เจ้าที่พระเจ้ายุ้ยพระราชนัดดาคนหนึ่ง ผ่านมาหลายครั้งตามลำดับยศ สำหรับขุนนาง
เวลาเขาเผ่า โดยปรกตินางจะนั่งนาธรรมมา ต่อเมื่อถึงเวลาเข้าเฝ้าพระโรงจึงผลัดนาง
เป็นผัวสมปัก และเมื่อออกจากเผ่าจะผลัดนางนั้นกลับมาบ้าน ทยอยพระนายไวยจะนั่งผัวสมปัก
ทำอยู่ฝ่ายเดียวจนแก่ คุณแม่จึงแกล้งถอน

"ขออย่าให้เป็นกอกไม้ของเจ้าคุณวัง" เจ้าคุณวังคือเจ้าจอมมารดาตานี ในรัชกาลที่ ๑
และเป็นเจ้าจอมมารดาในกรมมื่นสุรินทรรักษ์ เจ้าคุณวังชำนาญในการร้อยดอกไม้มาก เวลานาง
ในวังท่านจะพาหม่อมเจ้าหญิงพระธิดาในกรมมื่นสุรินทรรักษ์อันเป็นหลาน และเป็นเกียรติ เจ็บตามกัน
เป็น ถ้าถึงแก่หอกก็ เขาไปร้อยดอกไม้ในวังเสมอ ที่คุณหม่อมอริยฐานขออย่าให้เป็นกอกไม้ของเจ้าคุณวัง
คงจะหมายความว่าเธอเริ่มผลัดออกก็ถูกเก็บ ไม่ได้อยู่ในวัง

"ขออย่าให้เป็นที่ระฆังวัดบวรนิเวศ" อธิบายว่า ธรรมเนียมวัดหัวไปจะตั้งระฆังวันละสองครั้ง
เพื่อให้เอาตักสัจจะพระสงฆ์ครองผ้าอาวาส และสวดมนต์ตอนเย็น แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงผนวชที่วัดบวรนิเวศ (เขื่อยังเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ) โปรดให้ตั้งระฆังเพื่อเอาตักสัจจะ
แก่พระสงฆ์ในทางอย่างอื่นอีก เช่น ตั้งระฆังพระสงฆ์โบสถ์เวลาเองโงงเช้า และสองทุ่ม เป็นต้น
ดังนั้นระฆังวัดบวรนิเวศจึงต่ำกว่ากว่ำระฆังวัดอื่น ๆ

* "อย่าให้พระธิดาเห็นอาจารย์เฮง" อธิบายว่า "เป็นหมอกที่หายไปจนถูกแสงพระอาทิตย์"

** "ขออย่าให้เป็นนักเลงบางท่านผู้หญิงอีก" อธิบายว่า "เพราะมีอุปมาเอกรัตน์ เวลาแทงไป
คุณหญิงก็หายไปจนหายจนเผลอของ บรรณ เวลาก็ได้ไปถูกแสงจนหาย"

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สาส์มเด็จพระ เล่ม ๑๓

๕) บุคคลซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างหาสมรสในเรื่องวงศ์เทวราช

บทละครเรื่องวงศ์เทวราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสียดสีเห็นแก่แบบ
พฤติกรรมของบุคคลบางคนไว้ แต่เป็นการยากที่จะทราบว่าทรงเสียดสีเห็นแก่แบบผู้ใด เพียงแต่
อนุมานได้ว่า ทรงเห็นแบบกบฏเสียอันน่าชังขึ้นอย่างฉะฉานบุคคลในสมัยนั้น กวดยการนำมาด้ายทอด
นั้นบุคลิก และเรื่องราวของตัวละครบางตัวในเรื่อง เช่น

ความเย่อหยิ่งถือตัวของพระวงศ์เทวราช

"	เมื่อเห็น	เทวราชวิสมถึงสวรรค
	ยืนค้ำหลังจะรำพรหม	ทรงธรรมนั่งกำพศกรา
	นึกจะใคร่ทักทายผู้ใด	ก็เป็นเป็นใครไม่นักหนา
	ยิ่งกับใครก็ไม่สนทนา	แหงนยิ้มกับใส่กระหนาบไป"

ความสามารถทางอาวุธของนางเลื่อนลอย

'	เห็นองค์ทรงหันหน้ามา	งามเพียงดวงจันทร์จรัสไซ
	หัตถ์น้อยบอบชบหันมองไว้	ประเดี๋ยวใจก็ไถ่อกเป็นกอง

ความตระหนี่ของนางเซ่งกงจู ไต่ยกตอนนางเซ่งกงจูคิดความแก่ของนายยัง

น้องสมุททรี อนุองค์ไปให้ทหารมาขอเสียให้ยังขำ นางก็เฉยเสีย ไปยอไว้ แต่พอ
รบเราไม่ได้ก็เข้าของไม้ให้

"	เมื่อเห็น	นางเซ่งกงจูได้พึ่งสาร
	เสียดาบยิงจนทมิฬประณ	นงคราญจึงเสียไม่เจรจา

.. .. .

.. .. .

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๑๕๕.

๒ ข. หน้า ๒๐.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำเสียงหัวเราะ "อ้อ อ้อ"
มาเรียกสลับการใส่ในมุกของตัวละคร เช่น ตอนพระวงศ์เทวราชหัวเราะ

“แล้วพระองค์ทรงพระสรวลสนั่น กององุ่นนั้นอ้อ อ้อ
ทั้งหมู่พหลมนตรี หัวเราะดังไปด้วยกัน”

๒) บทคว้างเป็นแรงขับการใจให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น การหลวงประจักษ์
ศิลปาคม * พระเจ้าน้องยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นที่โปรดปราน
และได้รับราชการใกล้ชิดพระองค์ โดยเฉพาะในระยะที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง
นอกจากการหลวงประจักษ์ฯ จะทรงปฏิบัติภารกิจได้เป็นที่ถูกพระทัยแล้ว ยังทรงมีพระอารมณ์ขัน
ในอันหนึ่ง ๆ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทรงเสร็จสิ้นจากการกิจ บังใช้
เวลาสัก ๓๐ นาที หรือมากกว่านั้น ประทับสนทนากับเสนาบดี กระทรวงองพระองค์ ซึ่งมี
พระอารมณ์ขันเป็นนิสัย ก่อเมื่อในหลวงมีพระราชนิพนธ์เรื่องราวอันใดแล้ว พอเสนาบดี
กระทรวงวังวงสนทนาราวจบถึงบทสุดท้ายก็ทรงพระสรวลทุกที ทำให้ทรงคลายความเคร่งเครียด
งมาก”^๒

ในคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒
(พ.ศ. ๒๔๔๕) ผู้ตามเสด็จจนเป็นแม่ใกล้ในพระองค์ทั้งนี้ กรมหลวงประจักษ์ฯ ซึ่งตามเสด็จ
ไปในคราวนั้นด้วยเพื่อได้สนิทสนมกับคนในคณะที่จะนิพนธ์ราชสุพรรณวราโชทัย และร่วมถือนวน
เรื่องภรรยา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นเป็นจุดขบขันที่พระองค์ทรงขบขันได้
จึงทรงตรวราชนิพนธ์ “ใญ่ถนินาถรัญ” เพื่อยั่วล้อกรมหลวงประจักษ์ฯ อย่างที่พระอารมณ์ขัน
เล่น ทรงขบขันล้อกลางประจักษ์ว่านายจอมนิกรูปเพราะจากวังมาจนเสวยอะไรไปง

* พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๑๕๒.

* พระนามเดิมพระองค์เจ้าชายทองก้อนใหญ่ (ร.ศ. ๒๓๕๕ - ๒๔๒๐) โอรสใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาตั้งจาก

๒ ไชยน้อย (นามแฝง) บทคว้างกัฏฐของ ไทย หน้า ๑๒๕ - ๑๓๐.

“ ส่องกรังแตร เกริ่นกอง	นาวา
เชิดเสพยักกะโกษา	แฉกจอม
ยลแกมมจรูตรา	เกื่อนกริ ถึงแฮ
น้ำกริกชนมจินพรอม	เพื่อกเวาจักสรร
สามวันเวนเสพเข้า	เือนาง
พวงบอมพอนเอนบาง	มอมรำ
นินทาบกปากเป็นนาง	เทถาย
ว่าหย่อนเอนนักษำ	สกกกคั่นแปกตรา”

กรมหลวงประจักษ์ฯ มีฉายาหนึ่งชื่อหมอมสูล มีความสามารถในทางทำกับข้าวมาก และมี
ฝีมือในการสลักลวดลายฝักอย่างงดงาม ด้วยเหตุที่กรมหลวงประจักษ์ฯ รัชมารการเป็นเสนาบดี
กระทรวงวังอยู่ระยะหนึ่ง หมอมสูลได้เคยปรุงพระกระยาหารถวายเป็นที่โปรดปรานมาก
โดยเฉพาะน้ำพริก^๒ พระองค์จึงทรงนำน้ำพริกกรมหลวงประจักษ์ฯ ดังกล่าว

๓) บุกกกซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้กวีเมืองนิราศพระมะเณเดโต พระยาสุริยราชวง
(ออก สุริยราช) * เป็นข้าหลวงเดิมซึ่งรับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว อุปนิสัยบางอย่างของท่านแปลกไปจากผู้อื่น เป็นจุดบันดาลใจให้พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลื่อมใสศรัทธาอย่างไม่ธรรมดาจนขึ้น เช่น “ท่านเจ้าคุณเป็นผู้ที่มีความจำ
รวมทั้งมีปฏิภาณไว... สามารถจดจำกลอนเก่า ๆ... และยังสามารถนำมาได้ในเวลาและโอกาสที่
ถูกต้องด้วย ... คุณสมบัติของท่านนี้เกิดมาจากการที่ท่านมีโอกาสรับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ...”^๓ ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงบันทึกในนิราศพระมะเณเดโต ว่า

“พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศรัตนะ” พระราชนิพนธ์เรื่องพระมะเณเดโต หน้า ๕.

๒ ไทน้อย (นามแฝง) บุกกกคำขวัญของไทย หน้า ๕๔๕ - ๕๕๒.

๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมวลกวีนิพนธ์พระราชนิพนธ์ พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพมหาเสวกโท พระยาสุริยราชวง (ออก สุริยราช) ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๓, หน้า ๒๖.

* พระยาสุริยราชวง (ออก สุริยราช) (พ.ศ. ๒๔๗๒ - ๒๕๐๖) บุตรพระยารักษ์โกษา (เหล็ก)
เป็นราชินิกุลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพราะเจ้าคุณเป็นปราชญ์จะฮาดเฮก ช่างสังเกตเหตุการณ์ะฮานไท
อกมเทคนทานก็กลองหรงไล ทองรำไปชคค เขทรางจกว่า"

หรือ

"แต่กับเรากะเปาตันเจ้าคุณ
อัครจักรของกลอนมะฮอนฮือ
เจ็นนักรุกพลปลอกตะออกหือ
รูปเป็นคี่อวางเป็นโระมะไรโไฮ"

กลอนตอนหลังนอกจากจะล่อเรื่องเจ้าคุณมอเจ้ากอนแควยังล่อเรื่องรูปร่างควย

ระหว่างทางทรงขำล่อเรื่องเจ้าคุณชอบเก็บตัว กราวเสกัประพาสหัวเมือง
ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้น แม้เจ้าคุณระวางทางจะมีการแสดงหรือการเอนสุกสเนนอย่างไร ท่าน
ก็มักแก้ตัวว่าไม่ได้รับเชิญ และขอบบาทอนเสียโนเรื่อ เพราะเริ่มว่า

"แต่ตัวพะปะเดโกไปเอยาก
พะรังพะมมะไฮโกลไกไมฮ
พังเสียงหมมะเดาะเดาะนิกเพราะกัว
คงโกไครงนัมาบะลาทิน"

๔) บุคคลหนึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้แก่วังไกลกังวล บุคคลที่พระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสียดสีเห็นแบบใน วังไกลกังวล ล้วนแต่มีตัวตนจริง ๆ
ซึ่งมีชีวิตในสมัยนั้นทั้งสิ้น การทำกิจกรรมของบุคคลเขาเสียดสีเห็นแบบ หรือขำล่อนั้น บางครั้ง
พระองค์ก็ระบือออกมาตรง ๆ เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกำแพงเพชรอัครโยธิน ผู้ทรง
ดำรงตำแหน่งบัญชาการรถไฟหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงปรับปรุงและเสริมสร้างควาเจริญ
การรถไฟ และขยายการขนส่งทางรถไฟ เช่น การสร้างทางรถไฟสายเหนือถึงเชียงใหม่
การก่อสร้างได้เป็คนมือจากวิศวกรชาวเยอรมัน (อันเป็นผลเนื่องมาจากกรณีที่ไทยประกาศสงคราม
กับเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ ๑) มาเป็นวิศวกรไทย ทรงควบคุมการเจาะอุโมงค์รถไฟ

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศมะเดโด หน้า ๑๕๐.

^๒ ฎ. หน้า ๑๕๑.

^๓ ฎ. หน้า ๑๕๒.

ลอคเขาชุนตานที่ยังค้างอยู่นสำเร็จ^๑ ผลสำเร็จคราวนี้เองที่เป็นแรงบันดาลใจให้พระบาท
สมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์วัลลอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินใน
โคลงโลกนิติจำแลงตอนหนึ่งว่า

"กำแพงเพชรบัญชา

สั่งเจ้าจะ

ทำอุ้ม ครัดครั้น

ครั้นเล่นทุกเขา"^๒

หรือพระยาเฉลิมอากาศ (สุธี สุวรรณประทีป) ผู้ริเริ่มงานด้านการบิน และมี
ความสามารถทางการบินจนได้รับสมญาว่า "เจ้าเวหาไทย" ความสามารถทางการบิน
ของพระยาเฉลิมอากาศตระหนักในพระทัยพระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็น
แรงบันดาลใจให้ทรงพระราชนิพนธ์วัลลอในโคลงโลกนิติจำแลงตอนหนึ่งว่า

"พระยาเฉลิมอา

กาทอง

มีเครื่องบินเล็กล้ำ

ลองเล่นเวหา"^๓

บุคคลบางพวกที่พระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาเห็นแบบใน
โคลงโลกนิติจำแลง แต่ทรงกล่าวไว้โดยส่วนรวมไม่ได้เจาะจงเป็นรายบุคคล เช่น

เสือป่า

"จามรีชนชวงอยู่

หยุดปลก

ชีพวักรักยศ

ยิงไซร้

เสือป่าที่มักก

ประลองยุทธ์

น่าจะเคยยิงไว้

น้อยเนื้อเกลอเอ๋ย"^๔

^๑ ทั่ว มุขพระโกษา พระมหาธีรราชเจ้า หน้า ๔๓๔ - ๔๓๕.

^๒ พระบาทสมเด็จพรมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๔.

^๓ ก. หน้า ๔.

^๔ ก. หน้า ๑๖.

ร.ฟ.ล. - (กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน)

ภาพประกอบที่ ๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ภาพล้อ
เส้นหมึก ปีพระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งลงพิมพ์ในดุสิตสมิต เป็นภาพ
แสดงความก้าวหน้า ของกิจการรถไฟในสมัยรัชกาลที่ ๖ ในภาพรถไฟกำลังเคลื่อนหลังนายช่างของ
ไทยให้ก้าวไปข้างหน้า โดยมีกรมพระกำแพงเพชรฯ ประทับบนหัวรถจักร

คนรับใช้

" ลูกจ้างอย่าคิดไว้	วางใจ
ปกปิดกมลภายใน	อย่าทงาย
เลศลับสิ่งใดก็	เห็นเหตุ
อาจเล่าสู่เพื่อนราย	อีกแจ้งสื่อพิมพ์
สาวใช้จงฟังไว้	โดยควร
หากและเลี่ยมลวน	วากแว
เมียหลวงอาจจะกวน	ใจเมื่อ ฐธ
หากฤทธิ์อีกเอ	เอกไว้แหละที่" เป็นต้น

นอกจากบุคคลจะเป็นแรงบันดาลใจให้วีรสร้างหาสยรสีในวรรณกรรมดังกล่าว
บุคคลทั่วไปซึ่งมีลักษณะพฤติกรรมสะกดตาสะกดใจ และน่าขัน ยังเป็นแบบให้ก็นำมาสร้าง
เป็นบุคลิกตัวละคร (stock characters) ที่ให้อารมณ์ขัน เช่น นักบวชที่ล
คนแก่ตื๋นหากลับ ผู้ชายมากเมีย บ้านนอกเขากรุง คนหัวล้าน เป็นต้น

ข. เหตุการณ์ และความเคลื่อนไหวในสังคมที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างหาสยรสี
ผู้แต่งจะนำมาสร้างเรื่องในนาชนชั้น ทั้งที่นำมาสร้างเป็นเรื่องราวใหม่ หรือนำมากล่าวโดยตรง
ในทำนองเสียดสีเหน็บแนม ก็ได้แก่

๑) การสร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นเครื่องหมาย
แสดงเกียรติยศ และบ่งชี้ความชอบ พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นเพื่อบำเหน็จความชอบใน
ราชการ หรือส่วนพระองค์ ๒ การตราพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์ (พ.ศ. ๒๔๑๒)

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติ เล่ม ๓๐.

๒ ราชบัณฑิตยสถาน "เครื่องราชอิสริยาภรณ์" สารานุกรมไทย เล่ม ๖
หน้า ๓๖๕๕.

และการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕^๑ เป็นแรงบันดาลใจโดยอ้อมต่อ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่องวงศ์เทวราช (พ.ศ. ๒๔๒๗)
ตอนพระวงศ์เทวราชสร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์ำเน้นความชอบแก่ข้าราชการบริพาร ถึงกลอน

" บังเกิดเป็นตราอิสริยยศ	สามชั้นหลั่นลดน้อยใหญ่
กลางดาวเป็นรูปเกยไชย	ดวงห้อยก้ไข้เหมือนกัน
อีกหน้าหนึ่งน้นอักษรว่าเร็วดี	รอบเป็นรัศมีฉาดฉิน
มีทั้งสร้อยคอสุวรรณ	รูปเกยสลักกันกับอักษรา
สายสพายนันใช้เจ็ดสี	ชาวเหลืองขจีแดงจำ
น้ำเงินม่วงสลักกันกับคำกา	เสด็จถึงจินดาพระภูมิ "

คำประพันธ์ตอนนี้ ถ้าจะมองอีกแง่หนึ่งน่าจะเป็นไปได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เสียดสียั่วล้อการ "คืน" เครื่องราชอิสริยาภรณ์

๒) สิ่งแปลกใหม่ในสังคม การติดต่อกับต่างประเทศทำให้คนไทยได้รับสิ่งแปลกใหม่
และถกถกอดไม่ได้ที่จะนำมากล่าวถึงในวรรณกรรมด้วย เช่น

ก) น้ำแข็ง เป็นของแปลกใหม่ของคนไทยซึ่งมีผู้นำมาเมืองไทยในสมัยรัชกาลที่ ๔
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าถึงความตื่นเต้นของคนไทยเมื่อ
แรกเห็นน้ำแข็งว่า " ของประหลาดอย่างหนึ่งคือน้ำแข็ง ดูเหมือนจะเพิ่งทำได้ในเมืองสิงคโปร์
ไม่ช้านัก มีผู้ส่งน้ำแข็งใส่หีบกลบขี้เลื่อยมาถวายเนืองๆ ได้น้ำแข็งมาเมื่อใดก็มักไปรคให้แจกเจ้านาย
และข้าราชการผู้ใหญ่ พวกที่เพิ่งได้เห็นน้ำแข็งชั้นเล็กๆเช่นตัวฉัน ชอบคอยออกเป็นก้อนเล็กๆ
อมเล่นเย็นเยิบสนุกดี พวกที่เป็นชนผู้ใหญ่ใคร่ใคร่ชอบ มักบ่นว่ากินน้ำแข็งปวดฟัน และยังมี
คนแก่ที่เป็นแต่ไคยว่าแจกน้ำแข็งไม่เชื่อว่ามัน กระทบกันว่า จะปันน้ำเป็นตัวอย่างไรได้ "^๒
โรงน้ำแข็งเพิ่มมีขึ้นในเมืองไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้เอง เนื่องจากน้ำแข็งเป็นของใหม่

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน "เครื่องราชอิสริยาภรณ์" สารานุกรมไทย เล่ม ๒ หน้า ๓๖๔๖.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๒๒๔.

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความทรงจำ หน้า ๔๓-๔๔.

และอยู่ในความสนใจของคนในสมัยนั้น ซึ่งน่าจะเป็นแรงบันดาลใจให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกำหนดให้อาสน์ของพระอินทร์เป็นจนกลายเป็นน้ำแข็ง ดังกลอน

มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวหัสไนยไตรกรังสา
สถิตย์เฝ้าพระแท่นแผ่นศิลา	กลางฝั่งเทวาสราไส
บังเกิดอัศจรรย์ผันแปลง	แท่นกลายเป็นน้ำแข็งขาวใส
เยือกเย็นเป็นนทีจะอุปไมย	ควันคลุมคลุมไปทั้งแผ่นฟ้า ^๑

ข) นกอินทรี เป็นของแปลกของชาวไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ อีกอย่างหนึ่ง

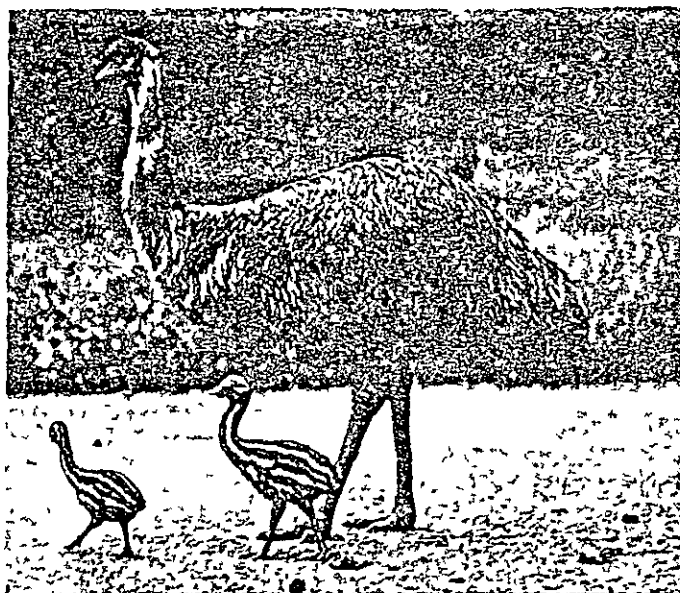
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไถ่ถอนอินทรี หรือนกกระจอกเทศมาจากออสเตรเลีย และโปรดให้นำมาเลี้ยงปล่อยไว้ในสนามหน้าพระที่นั่งจักรี เวลานั้นเห็นคนหรืออะไรที่แปลกประหลาด และอยากทราบว่าคืออะไร นกจะเกินเลียบเคียงเข้าไปพร้อมกับเปล่งเสียงจากอกกึ่งทั้ง ๆ อาการของนกเองเป็นเหตุให้เกิดศัพท์แผลงขึ้นทุกในสมัยนั้นว่า "กึ่ง" ใช้ในความหมายถึงผู้ที่อยากรู้เรื่องราวอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วไต่ถามเขาซัก มักว่า "กึ่งทั้ง ๆ ราวกับนกอินทรี" เรื่องราวของนกอินทรีนั้นน่าจะเป็นแรงบันดาลใจอย่างหนึ่งให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดให้นางบุษยมาตี ในเรื่องวงศ์เทวราช นำนกอินทรีออกไปจ่ายตลาด ดังได้บรรยายลักษณะไว้ดังนี้

" นกเขมรที่หนึ่ง	สีส้มคอกุ้งเขีกระวัง
ส่งสองศอกเสมสมทรง	คังพาพะหงศ์องค์พระมมาน
หางปีกเป้นสี่มนมอ	สรอยทอดขนยาวขาวสวาน
ขนดำ รอมแรมแซมกระบาน	รองตุงตุงหยานคอดพอง
ไต่มาจากเมืองวิกตอเรีย	เกาะอดศเกรเดียโยเวิ่ดอง
เป้นเดรใหญ่ในหมนกทั้งกอง	วิ่งเพ็งกระเจิงป่องไปตามทาง" ^๓

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๓๗.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชนิพนธ์สิบสองเกื่อน หน้า ๖๔๔ - ๖๔๕.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉ.ก. หน้า ๔๖.

ภาพประกอบที่ ๓ นกอีมีว (Emu) เป็นนกขนาดใหญ่ มีถิ่นกำเนิดในทวีปออสเตรเลีย
 ขณะยืนสูงประมาณ ๕ ฟุต (๑.๕ เมตร) และหนักประมาณ ๑๐๐ ปอนด์ (๔๕ กิโลกรัม)
 ขนสีน้ำตาลอ่อน หรือสีเทา มีปีกเล็กมากทำให้บินไม่ได้ แต่นกอีมีวมีขายาวสามารถวิ่งได้เร็วถึง
 ๓๐ ไมล์ (๔๘ กิโลเมตร) ต่อชั่วโมง

ค) บอลลูน เป็นประติมากรรมของสองพี่น้องตระกูล มงต์ โกลีเยร์ (Jacques Etienne และ Joseph Michel Montgolfier) เมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๓ เคอ โรซีเอ (Pilatre de Rozier) และ คาร์ดังเคส์ (Marquis d'arlandés) ได้เห็นฟ้าควยบอลลูนสำเร็จเป็นครั้งแรกใน ค.ศ. ๑๗๘๓ จากนั้นก็มีผู้เดินทางควยบอลลูนไปในที่ต่าง ๆ

ข่าวสารความก้าวหน้าทางวิทยาการนั้นจะแพร่หลายเข้ามาถึงเมืองไทย ทั้งนี้ เพราะความตอนหนึ่งในเรื่อง วงศ์เทวราช กล่าวถึง ทรงหนังสือพิมพ์ใหม่ให้ความประหลาด^๒ แสดงว่าคนไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ จะต้องได้รับข่าวสารของโลกจากหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ อย่างน้อยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็น่าจะ เคยทรงหนังสือพิมพ์ใหม่ดังกล่าว และ ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีฝรั่งมาแสดงการขึ้นบอลลูนหลายครั้ง ครั้งที่ เป็นชาวเลื่องลือได้แก่ กราวโปร เฟสเซอร์ โปรซ์ แสดงการขึ้นบอลลูนบริเวณสนามศาลาเบญจนาธิการ ใกล้กับเขตพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ บอลลูนขึ้นสูงกว่าครั้งใดก็ได้ที่แสดงมา แก่โปร เฟสเซอร์ โปรซ์ ไม่สามารถบังคับบอลลูนให้ตกนอกเขตพระราชฐานได้ บอลลูนตกลงใน เขตพระราชฐานชั้นใน และไปแขวนติดอยู่บนหลังคาตำหนักเจ้าจอมมรกต การแสดงครั้งนี้ทำให้ พระยาศรีราชเดโชผู้ควบคุมการแสดง ถูกพระบรมวงศ์เธอกรมหมื่นปราบปรปักษ์ตำหนิเรื่องบอลลูน ตกในเขตพระราชฐานฝ่าฝืนในอันเป็นที่หวงห้าม^๓ ข่าวสารความก้าวหน้าทางวิทยาการดังกล่าว น่าจะเป็นแรงผลักดันให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง วงศ์เทวราช ตอนหนึ่ง โดยทรงกำหนดให้มี "บอลลูนทรง" อันเป็นพาหนะที่แหวกแนวไปจาก วรรณกรรมเรื่องอื่นใดที่พบมาก่อน ทั้งนี้

^๑ William H. Nault. "Balloon" in The World Book Encyclopedia, Vol. Z, 43 - 44 pp.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิพนธ์เรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๖๕.

^๓ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ "ฝรั่งมาเล่นบอลลูนในกรุงเทพฯ" อนุสรณ์จากอดีต

" บาลนเอยบาลนไชย
 ขายรักควยไผ่วิไลยตา
 แขนงกระจากราชยานยาวกว้าง
 ผูกเพดานคากันหินกร
 อินนิเนียชำนานูญาญหัก
 ลัวเือนเอนจะแขงควงควัน
 เียงชวาบาลนพระบิกร
 พรอมบาลนหนาหังคังกอง

กอมไหญสง เข้มเทียมเวหา
 พนแดงกจาจับอัมพร
 แปดเหลี่ยมขงสร้างปักสคอน
 หังราชปจรรครบครัน
 ระวังกสารพัตถกวชัน
 งามคังเวรยันตัวมานทอง
 ช่ายทาววิเรนทรปกป้อง
 พระพายพักพาคองดอยไป"

๓) การเล่นหอย ก.ข. การเล่นหอยมาจากการ เล่นของจีนที่เรียกว่า "ฮวยหอย" การเล่นชนิดนี้มีเล่นในเมืองไทยราว พ.ศ. ๒๓๗๔ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๓ เริ่มแรกเจ้าหลวงทั้งโรงหอยอยู่บริเวณในกำแพงเมืองโกสัพพานัน แล้วเอนมาที่หน้าวังบูรพาภิรมย์ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ต่อมาเกิดไฟไหม้จึงย้ายโรงหอยมาตั้งที่ริมสะพานข้ามคลองหลอด เห็นประตูสามยอด และตั้งอยู่ที่หน้าวังวัดราชบพิธให้เด็กเล่นหอย

เมื่อมีนิยมเล่นหอยกันมากขึ้นจึงเกิดการประมูลอากรหอยให้รัฐบาล ผู้ที่เป็นนายอากรหอยมีบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางเบิกบวรรัตน เงินอากรหอยเป็นรายได้จำนวนมากของรัฐ ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไกอากรหอยถึงปีละ ๓,๘๔๔,๖๐๐ บาท^๓ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นโทษของการเล่นหอย จึงโปรดให้เตรียมการประกาศให้ประชาชนเลิกเล่นหอย และทำใ้สำเร็จในสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕^๔

การเล่นหอย ก.ข.นี้ จะมีการกำหนดตัวหอยทั้งหมด ๓๖ ตัว แต่ละตัวมีชื่อกำกับ ชื่อเหล่านี้ล้วนเป็นชื่อบุคคลและในภาษาจีนทั้งสิ้น เนื่องจากคนไทยอ่านภาษาจีนไม่ออก เจ้าของโรงหอยจึงเอาอักษรไทยกำกับ เช่น

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๒๔.

^๒ กรมศิลปากร "ตำนานการเลืกบ่อนเบี้ย และเลืกหอย" ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๗

หน้า ๑๕๗ - ๑๕๘.

^๓ ฎ. หน้า ๑๖๓ - ๑๖๖.

^๔ ฎ. หน้า ๑๖๗ - ๒๓๓.

อักษร ก หมายถึงอุปราช ชื่อสามหอย ชาติเป็นชะนี

อักษร ข หมายถึงทนายทหาร ชื่อข่วยโป ชาติเป็นเต่า

หรือ

อักษร ง หมายถึงทวนางชี ชื่ออัวลือ ชาติเป็นแมวป่า เป็นต้น

ด้วยเหตุที่นำอักษรไทยกำกับจึงเรียกกันว่า " หอย ก.ข. " คนไทยที่เล่นหอยมักเรียกตัวหอยด้วยชื่อตัวอักษร และชื่อเงินกำกับ เช่น "กอสสามหอย" "ข่องข่วยโป" "สออะไฮ้" และบางตัวก็นำคำไทยแทนชื่อภาษาจีน เรียกว่า "จอหลวงชี" เป็นต้น ตัวหอยเหล่านี้ ทางโรงหอยจะนำมาเขียนบนฉากแขวนให้คนดูชုชหนึ่ง อีกชูชหนึ่งทำเป็นป้ายยอมฯซ่อนไว้ข้างใน ถึงเวลาออกหอย นายอากรเจ้าของโรงหอยจะเลือกป้ายใส่ถุงมาแขวนป้ายหนึ่ง ใครจะแทงหอยต้องไปแทงที่โรงหอย กำหนดให้แทงตัวละ ๑ บาท เวลาแทงหอยจะมีเสมียนคอยเขียนหอยอยู่หน้าโรงคอยทำหน้าที่รับเงิน และเขียนโพยหอย เมื่อหอยออกใครถูกรางวัลก็นำโพยไปขึ้นเงินได้ ๓๐ ต่อ (เท่า) แต่ไม่คืนทุนเดิมให้ ถ้าแทงผิดก็จะเสียเงินที่ซื้อหอยให้นายอากร คนในสมัยนั้นนิยมแทงหอยกันมาก จนเกิดมีการไ้หอย และขอหอยขึ้น

การไ้หอยเกิดจากคนที่ไปแทงหอยที่โรงหอยขอร้องให้นายอากรบอกค่าเงินหอยที่จะออกบ้าง นายอากรจึงเอาใจคนแทงหอยด้วยการหาคนสำหรับบอกไ้ว่าหอยจะออกตัวใดทุกวัน ทั้งที่คนบอกไ้เองก็ไม่รู้ว่าหอยจะออกตัวใด^๒ ส่วนการขอหอยนั้นเกิดจาก "นักเลงหอย" หรือ "คนบ้าหอย" บนบานขอหอยต่อวัดๆ หรือบุคคล ที่ตนนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระสงฆ์ แม่พระพุทธรูป หรือต้นไม้ ก็มีผู้ไปอธิษฐานขจัดกูรอยตัวหอย

^๑ กรมศิลปากร "ตำนานการเลิ่บ่อนเบี้ย และ เลิ่บหอย " ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๗
หน้า ๒๕๖ - ๒๕๗.

^๒ ก. หนา ๒๔๓.

วิธีเล่นหอยดังกล่าว เป็นวิธีที่ใช้เมื่อแรกมีโรงหอย โดยมีเจ้าหลวง เป็นนายอากรหอย

ในเรื่อง เองคิงหัว (แต่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๓๕)

กล่าวพาพิงถึงการเล่หน่วยไ่วหลายแห่ง ท่านองเล่ยศนักเล่หน่วย หรือ "คนบ้าหน่วย" หรือไม
เช่นนั้นผู้แต่งก็อาจเป็น "นักเล่หน่วย" เอง นับไควว่า หน่วยก.ข. เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้แต่ง
สร้างหาสยรส คังกลอน บทไหว้ครู ผู้แต่งไหว้การพนันชนิดต่างๆ รวมทั้ง หน่วยก.ข. ค้วย เช่น

" ข้าจะไหว้ทรงฤทธิท่านกิดปั้น ทั้งเทียนเหลียงเทียนสินลั่นทั้งห้า
อิกคุณไปคุณตัวหัวโลกา ทั้งคุณกัณฑ์คุณปลาม้าไควปู " ๑

หรือคอนชาวเมืองหวาคกลัวกองทัพ ของข้าศึกจนลงนั่งภาวนา ถ้อยคำที่ภาวนาล้วนแต่
เป็นชื่อตัวหน่วย ก.ข. ทั้งสิ้น คังกลอน

" บ้างเข้าซ่อนหลับตาในฝาชี กลัวเค็มที่ภาวนาคาถาคู
ทั้ง ฮกซุน คุณชั่ว เป็นตัวเก้ง คอกวาง เหม็ง ช่วย ค้วย พอน ช่าย หมู
ออบัน กิม เก่งกาจเป็นชาคิง โปรคเ็นคูช่วยช่ายอย่าให้ตาย " ๒

ชื่อตัวหน่วยที่กล่าวในคำประพันธ์นี้ไควแก่ กิดปั้น (พ กิดปั้น) เทียนเหลียง (ด เทียนเหลียง)
เทียนสิน (น เทียนสิน) ฮกซุน (ซ ฮกซุน) คุณชั่ว (ภ คุณชั่ว) คอกวางเหม็ง
(ค กวางเหม็ง) ช่ายหมู (ฉ จีคิก) ออบันกิม (อ บวนกิม)

คอนพระเองคิงหัว และพระอาวคิงโง่ คร่ำครวญถึงพระญาติ ความบางคอน
พาพิงถึงการไ้หน่วย คังกลอน

๑ คลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเองคิงหัว หน้า ก.

๒ ก. หน้า ๒๗๖.

"พระคุณเกราบบอกหยอให้รวยทรัพย์
 แบนวันเก้ที่จกคิกสมาย
 เมื่อวันนั้นหลานถาตาสงสัย
 ำเห็นเรือสองลำคว่ำกะแคง
 ครั้นหยอออกมาบอกว่าเรือจ้าง

จนคนนั้นถือเรือออกแต่ล่อหล่าย
 เคยก็ปรายมอกเจ้าให้เขาแหง
 ่ทานไปให้เหลือคิไม่มีแแทง
 ำคิกแคงตัว ร. เอาคอกัน
 ฉนั้นควมายเจียวพอกังอระหัน"

ความเปรียบมางตอนก็ยังสาฟพิงไปถึง เรื่องหยอ เช่น ตอนกล่าวถึงกมคง

"มันคำมิกเกราบกับหมิกเสปียนหยอ

ข้างสะสวยยิ่งมนมยสุกประสงค^๒

๔) สภาพการตลาคในสมัยรัชกาลที่ ๕ บริเวณตึกต่อกับพระบรมมหาราชวัง ถึง
 วัดพระเชตุพนในอดีตกเคยเป็นแหล่งชุมนุมชนใหญ่ของกรุงเทพฯ โดยเฉพาะสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
 ในจดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาในประเทศไทย สมัยรัชกาลที่ ๓ นายแพทย์ คี.บี.
 บลัคเลีย์ กล่าวถึงบริเวณที่พวกมิชชันนารีแยกกันตั้งอยู่สามแห่งทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ระยะทาง
 ห่างจากพระบรมมหาราชวังคงไปทางใต้ตั้งแต่ ๒๐ - ๒๐ เส้น ว่าเป็นทำเลเหมาะสมควรเพราะอยู่
 ใกล้ที่ประชุมชนชาติต่าง ๆ มีจำนวนอันกว้างขวาง^๓ ตลาคทำเตียนซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณดังกล่าวเป็นที่
 ชุมนุมของพวกพอกา แมคคา ฮอตตายมิก ปลา ผดไม้ และของสารพัดทุกอย่าง ของเหล่านี้บรรทุกมา
 ทางเรือจากจังหวัดต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น ตลาคทำเตียนตั้งอยู่แต่เวลายังขึ้นเช้ามีคคือ
 เวลา ๖ โมงเช้า ถึง ๔ โมงเช้าทุกวัน

ในเรื่องวงศ์เหวราช ตอนนางบุญนาก็ขายตลาค แสดงสภาพการตลาคในสมัย
 รัชกาลที่ ๕ อย่างชัดเจน ก็คือ

^๑ ตลกโวหาร (นามแฝง) นิทานคำกลอนเรื่องเงือกทอง หน้า ๑๐๔.

^๒ ก. หน้า ๕๕.

^๓ สุเทพ ชูเชื้อ กรุงเทพฯสมัยก่อน เทพธู พัทธอง (นามแฝง) หน้า ๕๔ - ๕๖.

^๔ ก.

สภาพตลาด

"
 มีของสดสารพัดจักวางไว้
 กุ้งสดกุ้งเค็มออกเต็มร้าน
 ทั้งปลากรอบแห้งย่างอย่างชำล้า

การจ่ายตลาด

" มองเห็นกล้วยส้มลูกอันดี
 อรไทยไปแวะซื้อหมากคืบ
 โฉมยงทรงชดเคื่องพระทัย
 นางแม่ค้าตกใจเชิญให้กลับ
 โฉมยงยินดีปรีดา

เห็นแสงลอยวางกลาคนับไม่ไหว
 หึ่งสุกร เบ็ดไก่และผักปลา
 ตะพานน้ำเต้าหานเนื้อบักขา
 เนื่อกระจุมหึ่งสาควางทราย "

ซื้อไปเสียทั้งหัวได้เขavnไว้
 ต่อจนยุบยิบเขาไม่ให้
 เสด็จไปจากร้านท่ามารยา
 นับหมากคืบถวายเป็นพรภณา
 ซื้อพญู่นยามาพอกา "

๕) ความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติก) ความสัมพันธ์กับชาติตะวันตก

"เปิดประตูต่างประเทศ " คึกคักทำสัญญาทางไมตรี

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ไทยเริ่ม

และการค้ากับชาติตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช

หน้า ๔๙ - ๕๕.

๒

ก.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตก เป็นแรงบันดาลใจโดยอ้อมให้
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เนื้อหาบางตอนในเรื่อง
วงศ์เทวราช เช่น

ทรงกำหนดให้กิ่งโยเซฟ กษัตริย์ชาติตะวันตกส่งพระราชสาส์นมาขอเป็นไมตรีกับ
พระวงศ์เทวราช และมาร่วมงานอภิเษก พระวงศ์เทวราชกับนางบุษบก้วย กังกลอน

"	ถึงกิ่งโยเซฟแล้วกล้า
ครองกรุงกรอบเขตนครา	ชันษาได้สิบแปดปี
ท้าวมีคอนชอศุสรัก	ชื่อวันไวศวไลลักษณะศรี
ชันษาสิบสามรูปงามดี	ชำนาญการดนตรียิ่งนัก
.....	

ทรงหนังสือพิมพ์ไทม์ไครความประหลาด ว่าเทวราชฤทธิ์ระบือลือลือก้อง
คิดจะใคร่ทำไมตรีเป็นพี่น้อง ได้ค้าขายสบายคลองทั้งสองเมือง "๑

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช

การต้อนรับราชทูต

"พระยาครุฑนี้วักวีโว่ไป
 คึกใหญ่ยังไม่มีเครื่องใน
 แขนงโคมหวกโคมหม้อคอคเป็นเฟื้อง
 เอาเตียงอินมาให้ทูตใหญ่นอน
 มุ้งนอนหมอนควายคนละใบ
 เกณฑ์ฝรั่งแนมเป็นเป็นผู้อยู่เลี้ยง
 ชาคะไรจะไปทุลกุ่นวาย

และการแห่พระราชสาสน์เข้าเมือง

"เชิญพระราชสาสน์ขึ้นบนพาน
 เกณฑ์แห่ฝรั่งพร้อมลอมกันมา
 ตัวท้าวราชทูตผู้ใหญ่
 ผู้อยู่เกินตามจริงลี

การรับแขกเมือง

" เมื่อนั้น
 วางว้างไปรับฉับพลัน
 แลเห็นกวีในไวศน์มยง
 นางยืนทักท้วงให้พระภุมิ

 ครั้นมาถึงพระแท่นล่ายของ
 เห็นที่เก้าอี้ทองรัตนาว
 เสนาสนามนคสองสำหรับ

สั่งให้จัดตึกแขกเมือง
 ยืมเก้าอี้มาได้ไม่ครบเครื่อง
 กระโถนถ้วยขันทองเหลืองมาตั้งไว้
 รองมานั้นฉันนอนยกพื้นให้
 คู่สามโคกใส่ผ้าไว้เรียงราย
 หามัดซ่อมพร้อมเรียงไว้มากหลาย
 สู้ชวนชวายยืมไปได้ครั้นครบ" ^๑

ตั้งเห็นราชยานไปหน้า
 ตามคาราเมืองราชไมตรี
 ฉายฉันทันแควนั้งเก้าอี้
 เข้ามายังที่วังใน" ^๒

เทวราชรัศมีเจ็ดฉนั้น
 กอดโยเสพนันด้วยยินดี
 พระทรงค่านับमारศรี
 จับหัตถ์เหวี่ยงมาจนวน

 เชิญให้สองกษัตริย์ทรงประทับ
 พระราชที่นั่งกลางหว่างสลัป
 ยืนหมอนเป็นอันคืบแน่นกันไป" ^๓

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บดละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๙๕-๙๖.

^๒ ก. หน้า ๙๕.

^๓ ก. หน้า ๙๕ - ๑๐๐.

การจัดงานเลี้ยงฉลองแบบฝรั่ง และมีการเต้นรำตามแบบฝรั่ง

" เมื่อนั้น	เทวราชมีเง็กกา
จึงองค์ศักราชกัลยา	ไปไกลแถวท้าวพระยาที่ยืนนั้น
คำนับจับหัตถ์กัน	กับเจ้านานิทุกเขตชั้น
แล้วต่างองค์ทรงเข้าคู่กัน	ตามยंत्रทรงธรรมธิบดิ์
.....	
สิ่งศักราชเคนควอทรล	สับเปลี่ยนนาวันเป็นคู่
แต่ร่ำไปตามบังคับตำหรับครู	ต่างองค์สนุพอใจ"

เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างชาติไทยกับชาติตะวันตกนับแต่สมัย รัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ เป็นเหตุให้ชาติตะวันตกมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านวัฒนธรรม ทัศนคติ และค่านิยมบางประการของคนไทย เมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ ๖ ลักษณะดังกล่าวยิ่งเด่นชัดขึ้น คนไทยบางกลุ่ม "เห่อฝรั่ง" และเอาอย่างฝรั่งโดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย สภาพดังกล่าวเป็นแรงบันดาลใจให้วีรกรรมที่ไม่ได้ที่จะแสดงทัศนะของคนออกมาในรูปของการเสียดสีเห็นแบบ เช่น

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงเห็นแบบผู้ที่แต่งกาย	
เลียนแบบวัฒนธรรมฝรั่งอย่างไม่เหมาะสมกับสภาพของตน ในเรื่องพระลอหลายตอน เช่น	
"เกินเกือกไม่เป็น	แคนทะเล้นทำฝรั่ง
.....	
แหม่มคู่คว่ำเท้าโอง	เตะกระโปรงล้มพบบ"

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องวงศ์เทวราช หน้า ๑๑๒.

^๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครเรื่องพระลอ หน้า ๔๕.

หรือ

" หนอยแน ๆ แยนกะละเมออย่างใหม่
 ศิวีไลซ้อะไรนะไม้อ้อ เอาแค้จับมือกูไป"^๑

ในโคลงโลกนิติจำแลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นแบบ
 บุคคลที่นิยมฝรั่ง และเลียนแบบฝรั่งควยเห็นว่าโก้เก๋ เช่น

" ปลาร้าพันห้อย ใบคา
 ใบก็เหม็นคาวปลา คุละกุด
 ชาวเราขี้คนน่า ศิวีไลซ้อ
 ควรวเล็กปลาร้าหมัก กัดก่อนเนยแข็ง"^๒

และ

" แดงอรรณพปลาร้าอีก กระปิ
 แม่เล็กกินเสียสิ จักโก้
 ค้อกรจะเริ่มริ เลิกเพื่อน ไทยนา
 คบเพื่อนฝรั่งคุยโอ อจอ้างอวดคิ"^๓

หรือทรงเห็นแบบคนที่มีความเป็นอยู่แบบฝรั่งอย่างมีพระอารมณ์ขันว่า

" เป็นคนฉลาดเหย้าอย่า เป่ล่ากาย
 จงพกเบรานิงขาย อวดไว
 เทาอย่าสูญวาย เหล้าวิส ก็น่า
 เงินถูกชุกจักไต่ เป็กเลี้ยงเหล่าสหาย"^๔ เป็นต้น

^๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ บทละครเรื่องพระลอ หน้า ๒๐.

^๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๑.

^๓ ก. หน้า ๑.

^๔ ก. หน้า ๓๕.

ข) ความสัมพันธ์กับชาวจีนในประเทศไทย

ด้วยสาเหตุทางเศรษฐกิจ และความไม่สงบภายในประเทศ ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาทำมาหากินในเมืองไทยมากขึ้น โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๓ ชาวจีนเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยอย่างใกล้ชิด ชาวจีนหลายคนได้เข้ารับราชการเป็นขุนนางไทย หลายคนได้คนไทยเป็นภรรยา เกิดความผสมผสานทางเชื้อชาติ และวัฒนธรรมระหว่างกัน^๑

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ทางกรมไทยเริ่มประสบปัญหาชาวจีนในประเทศไทย เช่น ปัญหาการก่อตั้งสมาคมลับฮั้งฮี้ การเรียกร่องสิทธิต่าง ๆ การวิวาทแย่งชิงผลประโยชน์กันเอง และการแสดงบทบาทคานถ่วงอำนาจทางการไทย เป็นต้น^๒ และเมื่อเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ ๖ ปัญหาชาวจีนในประเทศเพิ่มมากขึ้นจนเห็นเด่นชัด เพราะชาวจีนที่มามากมายพึ่งพระบรมโพธิสมภารบางพวกยังสำนึกว่าตนเป็นชาวจีน เข้าร่วมมือทางการเมืองกับประเทศจีนอันก่อให้เกิดความไม่สงบภายในไทย ทั้งยังอาศัยหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยเป็นเครื่องมือยุยงชักชวนชาวจีนในไทยให้เข้าร่วมมือทำการคังกล่าว เช่น พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๖ พรรคก๊กมินตั๋งซึ่งนำโดย ดร.ซุนยัตเซ็น ได้ทำการปฏิวัติล้มล้างราชวงศ์แมนจู และสถาปนาสาธารณรัฐจีนขึ้น ชาวจีนบางกลุ่มในเมืองไทยสนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋ง และนิยมระบอบสาธารณรัฐซึ่งขัดกับระบอบการปกครองของไทยในสมัยนั้น มีการเรียกรับเงินจำนวนมากไปช่วยเหลือพรรคก๊กมินตั๋ง แทนที่จะหาเงินหมุนเวียนอยู่ในประเทศ ทั้งยังแข่งขันกันกับชาวจีนที่นิยมและสนับสนุนราชวงศ์แมนจูโดยใช้โรงเรียนจีนและหนังสือพิมพ์จีนในไทยเป็นเครื่องมือ ทำให้รัฐบาลไทยไม่พอใจที่ชาวจีนสองพวกนี้มาทะเลาะกันภายในไทย^๓

^๑ พลภูธ อังกินันท์ บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๑๖๕ - ๑๖๘.

^๒ ก.

^๓ พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับชาวจีนในพระราชนิพนธ์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๓๔๖ - ๓๔๗.

ด้วยเหตุดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศจีน เช่น ปณิกะคดีของอัครพาหุ และ ความกระจัดกระจายในเมืองจีน เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ทรงชี้ให้เห็นข้อบกพร่องในการปกครองแบบสาธารณรัฐ^๑

ใน พ.ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๖๑ ประเทศญี่ปุ่นยื่นข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อต่อรัฐบาลสยาม^๒ ให้จีนปฏิบัติตามกติกากับจีนสูญเสียเอกราช ดังนั้นจึงเกิดปฏิกิริยาต่อต้านญี่ปุ่นอย่างรุนแรงในกลุ่มนักศึกษาจีน และหนังสือพิมพ์จีน ชาวจีนในไทยออกความเห็นในหนังสือพิมพ์จีนในไทยเสียชื่อเสียงญี่ปุ่น รวมทั้งยุยงให้ชาวจีนบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น รัฐบาลไทยก็เดือดร้อน ห้ามปรามก็ไม่ค่อยได้ผลทางการต้องใช้วิธีรุนแรงจับชาวจีนที่เป็นตัวการก่อเหตุรุนแรงเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักร^๓

บทบาทของสโมสร และสมาคมจีนก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกัน เพราะชาวจีนใช้เป็นที่พักปะทางการเมือง โรงเรียนจีนก็มีบทบาทอบรมให้เด็กจีนเลื่อมใสการปกครองระบอบสาธารณรัฐและปลุกฝังชาตินิยมจีน ทำให้ทางการต้องออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ เพื่อควบคุม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโรงเรียนจีน ในบทความต่าง ๆ เช่น ความเป็นชาติโดยแท้จริง ถูกบังคับให้เป็นจีนไม่ชอบไทยและปัญหานายกุลีย บพพระราชนิพนธ์ที่ทรงกล่าวถึงสถานการณ์ในประเทศจีนช่วงนี้คือเรื่อง วังต้องคดีใหม่ การภายในในเมืองจีน ทุกข์โดยอาชีวะ และ อุตุตกรุ^๓

ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๔ สถานการณ์ในประเทศจีนทวีความวุ่นวายยิ่งขึ้น รัฐบาลญี่ปุ่นเร่งเร้าให้รัฐบาลจีนปฏิบัติตามข้อเรียกร้อง เป็นเหตุให้นักศึกษามหาวิทยาลัยปักกิ่งบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น และเดินขบวนคัดค้าน ดังนั้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ หนังสือพิมพ์จีนในไทยก็เริ่มชักชวนให้ชาวจีนในไทยบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นบ้าง รัฐบาลจึงเนรเทศหัวหน้าออกนอกพระราชอาณาจักร และออกพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์ในประเทศคือ พระราชบัญญัติสมุดเอกสารการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์ถูกปิดถึงสองฉบับ^๔

^๑ พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราโชบายเกี่ยวกับชาวจีนในพระราชอาณาเขต
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๓๔๖ - ๓๔๗.

^๒ กุ. หน้า ๓๔๗ - ๓๔๘.

^๓ กุ. หน้า ๓๔๘ - ๓๕๐.

ชาวจีน และบทบาทชาวจีนในประเทศไทย เป็นแรงบันดาลใจให้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นแนมในโคลงโลกนิติจำแลง หลายตอน บางตอน
ก็มีพระอารมณ์ขัน แถบบางตอนรุนแรงจนคอยพระอารมณ์ขัน เช่น

ทรงเห็นแนมมารยาทอันคำชาของชาวจีนบาง คน

"ผู้ใดชั่วบริถกกล	หับเจ็ก
เจ็กจะร้องเลียงหลั่น	โลกแทหนวทู่" ^๑
"หมาใดชั่วร้ายซบ	บาทา
อย่าซบคอบคอบหมา	อย่าซง
เจ็กลากรถกล่าววา	จาหยาบ
อย่าโกร ซอย่าหน้าง	คอบอายเจ็กหมา" ^๒

ทรงเห็นแนมชาวจีนที่ยังจงรักภักดีต่อชาติจีน และยังคงเล่นการเมืองในไทย

"ชาวเข้ศึกเสียมสาร	ยกยวง งวนนา
เจ็กอยู่สยามตั้งร้อย	ชาติก็คงจีน" ^๓

หรือ

"ทองเหลืองเปลืองร้ายหอน	เห็นมี
ซัดเท่าซัดราศี	เล่าไซร
เจ็กถึงจะทำดี	ต่อเท่า โกลา
ก็มีจักไว้	จิตแท้ในไทย" ^๔

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๑๕.

^๒ ก. หน้า ๖.

^๓ ก. หน้า ๗.

^๔ ก. หน้า ๑๑.

ด้วยเหตุดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศจีน เช่น ปกิณกะคดีของอัครพาดู และ ความกระจ่างกระจ่างในเมืองจีน เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ทรงชี้ให้เห็นข้อบกพร่องในการปกครองแบบสาธารณรัฐ^๑

ใน พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๒๔๖๑ ประเทศญี่ปุ่นยื่นข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อต่อรัฐบาลสยามให้แก้ไขจีนปฏิบัติตามกติกากับจีนสูญเสียเอกราช ดังนั้นจึงเกิดปฏิกิริยาต่อต้านญี่ปุ่นอย่างรุนแรงในกลุ่มนักศึกษาจีน และหนังสือพิมพ์จีน ชาวจีนในไทยออกความเห็นในหนังสือพิมพ์จีนในไทยเสียสละญี่ปุ่น รวมทั้งยุยงให้ชาวจีนบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น รัฐบาลไทยตกใจเกรงห้ามปรามก็ไม่ค่อยได้ผลทางการต้องใช้วิธีรุนแรงจับชาวจีนที่เป็นตัวการก่อเหตุรุนแรงเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักร^๒

บทบาทของสื่อมวลชน และสมาคมจีนก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกัน เพราะชาวจีนได้เป็นที่พบปะทางการเมือง โรงเรียนจีนก็มีบทบาทบ่มเพาะให้เด็กจีนเลื่อมใสการปกครองระบอบสาธารณรัฐและปลุกฝังชาตินิยมจีน ทำให้ทางการต้องออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ใน พ.ศ. ๒๔๖๑ เพื่อควบคุม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโรงเรียนจีน ในบทความต่าง ๆ เช่น ความเป็นชาติโดยแท้จริง ถูกบังคับให้เป็นจีนไม่ชอบไทยและปัญหานายคุลิย บพพระราชนิพนธ์ที่ทรงกล่าวถึงสถานการณ์ในประเทศจีนช่วงนี้คือเรื่อง วังต้องคดีใหม่ การภายในในเมืองจีน ทุกข์โดยอาศัย และ อุตุตรกร^๓

ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๔๖๔ สถานการณ์ในประเทศจีนทวีความวุ่นวายยิ่งขึ้น รัฐบาลญี่ปุ่นเร่งเร้าให้รัฐบาลจีนปฏิบัติตามข้อเรียกร้อง เป็นเหตุให้นักศึกษามหาวิทยาลัยปักกิ่งบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น และเดินขบวนคัดค้าน ทั้งนี้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ หนังสือพิมพ์จีนในไทยก็เริ่มชักชวนให้ชาวจีนในไทยบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นบ้าง รัฐบาลจึงเนรเทศหัวหน้าออกนอกพระราชอาณาจักร และออกพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์ในประเทศคือ พระราชบัญญัติสมุดเอกสารการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์ถูกปิดถึงสองฉบับ^๔

^๑ พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราโชบายเกี่ยวกับชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๓๔๖ - ๓๔๗.

^๒ ก. หน้า ๓๔๙ - ๓๕๔.

^๓ ก. หน้า ๓๔๕ - ๓๕๐.

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นสมัยที่ไทยติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้นกว่าในกาลก่อน ประกอบกับประชาชนได้รับการศึกษามากขึ้น เจ้านาย และข้าราชการบางคนมีโอกาสดูไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ทำให้ความคิดเห็นแบบตะวันตกแพร่หลายมาสู่มวลชนมากขึ้น ประชาชนสามารถทราบความผันผวนต่าง ๆ ในโลก เช่นการปฏิวัติในรัสเซีย การปฏิวัติในฝรั่งเศส การปกครองแบบประชาธิปไตยในอังกฤษและอเมริกา และชาวสังคมโลกครั้งที่ ๑ ที่ไทยเข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตร^๑ ลักษณะสำคัญของการหนังสือพิมพ์สมัยนี้คือความค้นคว้าอันเป็นผลมาจากการแพร่หลายของประชาธิปไตย และฐานะของประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๖ อยู่ในภาวะที่จะต้องตัดสินใจว่า ควรจะรับการปกครองระบอบ "ปาเลียมেন্ট" หรือไม่^๒

ในส่วนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเองทรงเห็นความสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ยังคงเห็นว่า การเปลี่ยนไปรับระบอบการปกครองใหม่นั้นยังกระชั้นเกินไป และทรงตระหนักว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยย่อมเกิดขึ้นได้ในเวลาอันใกล้นี้ จึงทรงเตรียมให้ประชาชนได้รู้จักการปกครองระบอบใหม่ ความพยายามที่เห็นได้ชัดคือการก่อตั้งดุสิตธานี และมีพระบรมราชานุมัติให้หนังสือพิมพ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี^๓ ด้วยเหตุนี้เองพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงคัดค้านหนังสือพิมพ์หลายฉบับที่เรียกร้องให้มีรัฐสภา โดยที่คนไทยยังไม่ค่อยรู้จักความหมายของประชาธิปไตยดี เห็นได้จากพระราชนิพนธ์เรื่อง "รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม" ซึ่งแสดงให้เห็นการโต้เถียงกันอย่างไม่เป็นไฉนเป็นพาย มีแต่คนข้างพูดและพูดไปโดยไม่ถูกจุดที่ต้องการ เป็นความต้องการที่จะฉวยความรู้ของคน และหวังจะกอบโกยผลประโยชน์เข้าตนเองให้มากที่สุดหาเป็นความหวังดีต่อชาติอย่างแท้จริงไม่^๔ เหตุที่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้มาเพื่อทรงเห็นแนมนักหนังสือพิมพ์ที่ชอบเขียนบทความเรียกร้องรัฐบาลต่าง ๆ เช่น เรียกร้องให้รัฐบาลปราบคอร์รัปชัน เรียกร้อง

^๑ สุกัญญา ตีรวนิช ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หน้า ๔๔

^๒ ก. หน้า ๖๗.

^๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม" นิพนธ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ หน้า ๕๕๑ - ๕๖๒.

ให้มีรัฐสภา ทำคนเหมือนกับผู้ทรงความยุติธรรมรอบรู้ ฐานแห่งความศิวิไลซ์ ทรงเห็นว่า การเขียนขอเช่นนี้ใคร ๆ ก็เขียนได้ บางครั้งก็เขียนอย่างรุนแรงโดยปราศจากข้อมูล ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลทำอย่างดีที่สุดแล้วที่จะนำประเทศให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับชาติอื่น ๆ แต่อะไรที่ยังไม่สมควร ก็ให้ร้งรอไปก่อน^๑

การให้เสรีภาพการพิมพ์ และหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้น หนังสือพิมพ์เอง ก็ยังปรับตัวไม่ทันกับความหมายของ "เสรีภาพ" ซึ่งได้รับอย่างมากมาย บางครั้งนักหนังสือพิมพ์ นำไปใช้ในทางที่ผิด เช่น โจมตีพวกเดียวกันเอง หรือโจมตีคนที่ไม่มีทางสู้ จนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารภเกี่ยวกับคนในวงการนี้ว่า บางคนก็อวดฉลาด อวดดี อวดวิเศษ คอยแต่จะเสนอแนะสอนคนอื่น การใช้เสรีภาพในทางที่ผิดนี้เป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์ ถูกฟ้องคดีหมิ่นประมาท เช่น พระยาอภัยราชพ้องนายหลุยส์ คีรีวัต ฌ อยู่ชยา สยามภาพยนตร์ ฟ้องหนังสือพิมพ์บางกอกเฮนรัลด์ ว่าพิมพ์ลดคุณค่าหมิ่นประมาทคนแจกตามท้องถนน ลำด้าการ เมือง ที่คอยจะแฉโพยความเลวของพระยาต่าง ๆ ถัดก็เรื่องประโยชน์ที่ได้จากการแกะไค้ขุนนาง คอร์รัปชั่น แล้วก็จะมองเห็นข้อเสียอย่างเด่นชัดคือ ขุนนางบางคนอาจถูกใส่ไคล้โดยไม่มีมูลความจริง ทำให้เสียชื่อเสียงไปทั่วโดยไม่มีปากกาจะแก้ตัว^๒ และเนื่องจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในสมัยรัชกาลที่ ๖ คนหนังสือพิมพ์มักหาคนในบังคับของชาติอื่นซึ่งเมื่อทำความผิดไม่ต้องขึ้นศาลไทยเป็นตัวเจด หนังสือพิมพ์หลายฉบับจึงมี นายฮับตุลลาเต็บ นายมหมัดอาลี เป้เต็น เป็นบรรณาธิการและพิมพ์โฆษณา หนังสือพิมพ์ดังกล่าวนี้มีอิทธิพลแรงกล้า โดยไม่เกรงอาญาบ้านเมือง เพราะถึงอย่างไรกฎหมายไทย ก็ควบคุมไม่ถึง การจับกุมของตำรวจไทยนั้นจะต้องขออนุมัติจากกงสุลแห่งชาติสังกัดของบุคคลนั้นก่อน ถ้าทางกงสุลไม่ยอมก็ทำอะไรไม่ได้ บรรณาธิการที่ว่าจึงเป็นคนชาติหย่า ขายเนื้อสะเดาะ บางครั้ง ภาษาไทยก็พูดไม่ได้^๓

^๑ สุกัญญา คีรีวันิช ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หน้า ๕๕.

^๒ ก. หน้า ๑๒๐.

^๓ ประพัฒน์ ตริณรงค์ ชีวิตและงานของอัสวาท หน้า ๓๐๔.

บทบาทของหนังสือพิมพ์ทั้งหลายเป็นแรงบันดาลใจให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นแน่วไว้ในโคลงโลกนิติจำแลงหลายตอน เช่น

บทบาทของหนังสือพิมพ์คือสัตว์คน

" ป่าพึ่งพาลพยัคฆ์ร้าย	ร วกี
เสือพึ่งไฟรพงพิ	เถื่อนถ้ำ
คนแค้นพึ่งสื่อตี	พิมพ์ช่วย ตะโกนแธ
สื่อพึ่ง คนแค้นคำ	แคะซอนินทา" ^๑

หรือ

" โทษท่านผู้เฒ่าเพียง	เมล็ดงา
ปองตินิกินินทา	หอนเวน
ดียังไม่พอหา	โอกาส
ลงกว่าเขาเหลน	ณหน้าสื่อพิมพ์" ^๒

และ

" อาศัยเรือนทานไท	วิจารณ์
เห็นท่านทำกรงาน	หลักเน้อ
แม่มักจโคยสาร	นาเวศ
พายถอช่วยคำเสอ	เหนอยแพอย่าตำ" ^๓

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๕.

^๒ ก. หน้า ๓๑.

^๓ ก. หน้า ๓๕.

เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ที่เกินขอบเขต

" นี่เปรียบด้วยผู้ชอบ

ลงประจานเสียหลาย

ครั้นท่านตอบหมาย

แต่ว่าอันที่แท้

ค่านาย

ฉบับแล

ว่านั่น

ท่านครั้นตอบหมู"^๑

บรรณาธิการหนังสือพิมพ์

" ชูเขาสูงร้อยโยชน์

ช่างฉลาดโยธา

แต่ส่วนท่านบรรณา

เถียงแทบคอแตกให้

คนนา

ปราบได้

ธิการเก่ง

พ่ายแพ้ภูมิ"^๒

หรือ

" ฐธรรมนิยมเท่าผู้

เจนจืดอรรณภายใน

กลาวแกสิ่งสงสัย

คือเอกิเตอร์พน

ทรงไตร

ลิกถัน

เลอะเลือน

เพริกพริ้งพรหมินทร์"^๓

ประชาชนที่ยังไม่รู้จักใช้หนังสือพิมพ์

"ลึงเห็นเนตรทรายวาม

คนอ่านหนังสือพิมพ์

ว่าลูก หว่าแฮ

เชอแมคำครู"^๔

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๓.

^๒ ก. หน้า ๘.

^๓ ก. หน้า ๑๐.

^๔ ก. หน้า ๑๓.

อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงเห็นสมควรเป็นหนังสือพิมพ์ "ฝ่ายค้าน" ส่วนหนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาล กฤตสมิทธิ

หนังสือพิมพ์ไทย

พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์สนับสนุน ถึง โกลง

" ผู้ใดใจโกล้ง เขาว่าไว

ทั้งหมื่นอันพิมพ์ไทย รอบรู้

ยามคูประโมทัย ชับชวย ใจนา

คือคนคนผู้ ทราบรู้สแรง "

หรือ

" เทพาพันเทพเรือง ฤทธิรงค์

บเทพาพรอันทรงค หนึ่งไค

หนังสือมากมอลง พิมพ์าย

เทากฤตสมิทธิไซร ยากแท้จักหา "

๗) เครื่องบันทึกเสียงรรมย์ของชาวกรุงเทพ ได้แก่การมหรสพ แล่งเสียงรรมย์

ยามราตรี เช่น

ก) ละครร้องปราโมทัย หลังจากละครร้อง "ปริชาลัย" ของพระเจ้า

บรมวงศ์เชอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์เป็นที่นิยมแพร่หลายไม่นานนัก ต่อมาผู้นำแบบแผนละคร

ร้องนี้ไปแสดงขึ้นอีกหลายคณะ และหลายโรง โดยมากผู้ที่ไปฝึกหัดก็มักเป็นตัวละครเก่าจากคณะละคร

ปริชาลัยไปฝึกสอน ปราชญ์ขอโรง และคณะต่าง ๆ กัน เช่น ปราโมทัย ปราโมทัยเมือง

ประเทืองไทย วิไลกรุง ไฉวเวียง เสรีสำเร็จ บรรเทืองไทย และนาครบรรเทือง เป็นต้น

ละครแบบนี้ได้เป็นที่นิยมกันมาจนตลอดสมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๓.

๒ ก. หน้า ๑๕.

๓ มนตรี ทรวิโมท การเล่นของไทย หน้า ๔๔ - ๑๑๑.

สำหรับละครเรื่อง "ปราโมทย์" นั้น นายเล็ก สมิตะสิริ (พระโสมนัสอักษรภิไธย) ได้สร้างโรงละครขึ้นที่ถนนเจริญกรุง แถวสามยอดฝั่งใต้ ตรงข้ามกับโรงปรีชเดียเตอร์ - ที่แสดงยี่เกของหม่อมสุภาพ โรงอยู่หลังตึกแถวถนนเจริญกรุงมีทางเข้าข้างทางสรรพพานิช โรงใหญ่ขนาดโรงละครปรีชาลัย การตกแต่งงามพอสมควร เล่นละครเรื่องแบบเดียวกับละครปรีชาลัย เรียกโรงละครว่า "ปราโมทย์" ละครปราโมทย์เป็นที่นิยมของคนในสมัยรัชกาลที่ ๖ ถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นสมควรไว้ใน โคลงโลกนิติ จำแลงตอนหนึ่งว่า

"บุรุษถูกเมียเขี้ยว

ซัดจิต

คุปราโมทย์น้อย

หนึ่งต้องถูกหึง"^๒

สิ่งเร้าความสนใจของคนดูละคร "ปราโมทย์" คือระบำสลับาถ จะมีระบำแบบฝรั่ง ซึ่งเป็นนางระบำเดี่ยว เล่นเข้ากับทำนองแบบฝรั่ง ตัวนางระบำที่มีชื่อมากมีสองคนคือ "สะมิระ" เล่นที่โรงละครบาง ที่อื่นบ้าง สามารถร้องเพลงทำนองแขกมลายูได้ เรียกกันว่า "ระบำสะมิระ" อีกคนหนึ่งชื่อ "เนลียว" ส่วนมากเล่นที่โรงละครปราโมทย์ มีคนชอบมาก เรียกกันว่า "ระบำแม่เนลียว"^๓ พวกชายหนุ่มกระเป่าหนักพากันติดนางระบำ แข่งความเป็นเศรษฐีกันในการตกแต่งวัด ซึ่งมีตั้งแต่พวงมาลัยไปจนถึงธูปบัตร์และแหวนเพชร เพื่อให้ชนะใจนางระบำด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเห็นสมควรชายหนุ่มที่ติดนางระบำของโรงละครปราโมทย์ว่า "บุรุษถูกเมียเขี้ยว ซัดจิต" ดังกล่าวแล้ว หรือ

"แมลงภู่ววนเคล้า

บุษบา

คือหนุ่มติดนางปรา

โมทย์ ฉะนั้น"^๔

^๑ ชุนวิจิตรมาตรา เมื่อวานนี้ ตอนกรุงเทพฯเมื่อ ๗๐ ปีก่อน กาญจนาคพันธุ์ (นามแฝง) หน้า ๓๔๔ - ๔๐๐.

^๒ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติ จำแลง หน้า ๓๒.

^๓ ชุนวิจิตรมาตรา เรื่องของละครและเพลง กาญจนาคพันธุ์ (นามแฝง) หน้า ๖๕.

^๔ ยศ วังวรเสถียร เกร็ดจากอดีต ยุธิษฐิติ (นามแฝง) หน้า ๕๓๕.

^๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ล.ก. หน้า ๗.

ภาพประกอบที่ ๔ "สะมิระ" นางระบำที่มีชื่อโด่งดังที่สุดคนหนึ่งของโลกบ้านเพิง
โนนคืต

และ

" อายุถึงขวบรอย	เจียรนนำ
บ่มีเห็นเตนร่า	เว็กผ้า
กุดบุตรผู้กำ-	ล้งหนุ่ม
เห็นเฉลียวแล้วอ่า	โอษฐ์รองกองโรง"

ข) ภาพยนตร์ คนไทยเริ่มรู้จักภาพยนตร์ในราว พ.ศ. ๒๔๔๓ - ๒๔๔๔

คนสมัยนั้นเรียกภาพยนตร์ว่า "หนังญี่ปุ่น" เพราะชาวญี่ปุ่นเป็นผู้นำมาฉายเป็นครั้งแรก
โรงภาพยนตร์โรงแรกของชาวญี่ปุ่นตั้งอยู่ในเวียงนครเขมร ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับวังบูรพาภิรมย์
ภาพยนตร์รุ่นแรก ๆ มักเป็นเรื่องสงครามระหว่างญี่ปุ่นและรัสเซีย นอกจากนี้มักเป็นเรื่องตลก
ม่วนเกี้ยวจบ^๒ ในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ พ.ศ. ๒๔๕๓ ปรากฏว่ามีโรงภาพยนตร์
ในกรุงเทพเปิดฉายเป็นปรกติอยู่ที่โรงคือ โรงภาพยนตร์ญี่ปุ่นหลวง กรุงเทพ พัฒนาการ
และวิวัฒนาการ^๓

ระยะต้นสมัยรัชกาลที่ ๖ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๖ ภาพยนตร์ที่ประชาชนนิยม
ล้วนเป็นเรื่องบู๊ โลกโชน การบู๊ที่ชื่นชอบกันในสมัยนั้นคือ เอ็ดดี้ โปโล แฮร์รี่ คาร์รัย
และ ฟรานซิส ฟอร์ด เป็นต้น การฉายหนังระยะแรก ๆ นั้นเป็นเรื่องคินเคียวจบ ต่อมา
มีหนังเรื่องยาวที่ฉายต่อกันหลาย ๆ คืน เรียกว่าหนังซีเรียล เรื่องแรกคือ "กัทลัน"
มีความยาวถึง ๒๔ ม้วนจบ ต้องแบ่งฉายเป็น ๑๒ ตอน ตอนละ ๒ ม้วน ฉายสัปดาห์ละ ๒ ตอน

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติ จำแลง หน้า ๕.

^๒ จัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทย สมัย ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ ก้านสังคม หน้า ๓๔๑.

^๓ ก. หน้า ๓๔๑ - ๓๔๒.

^๔ สติชัย เสมานิล วิสาสะ หน้า ๔๐.

ก่อนฉายหนังเรื่องจะมีหนังกลบทประกอบหนึ่งข่าวฉายก่อน หนึ่งคลกที่นายไค้แกกตลกเค.
(เรียกตามตัวอักษร ก.ก.ที่เมซอ) และคลก แอล. เค. โอ. (เรียกตามตัวอักษรที่
มูซอเช่นเดียวกับ) หนังสี่สองบริษัทนี้เป็นหนังสืออเมริกา ชาร์ แรมลิน คลกเอกก็แสดง
หนังหนึ่งในสองบริษัทนี้^๑

ภาพยนตร์มีอิทธิพลต่อคนไทยสมัยนั้น โดยเฉพาะการไว้ทรงผมของชายหนุ่ม
แบบผู้ชายพระเอกสองคนคือ ฟรานซิส พอร์ค ไว้ผมยาวทวิเลยขึ้นไปไม่แสก จอนยาวตัดตรงใบหู
พระเอกคนนี้ขกตอยเก้ง หนุ่มไทยที่ไว้ผมทรงนี้มักจะเป็นคนกะเดียดจะเป็นนักเลง อีกคนหนึ่ง
พระเอกรูปหล่อ ชาวอิตาลีเย็น มีขกตอยบ้างก็เก้งเป็น ทวดา ทรงผมอย่างคนผู้ซึ่งหนุ่ม
จำพวกหนึ่งนิยมตามกัน เมื่อเข้านั่งเก้าอี้ในร้านค้ผมแล้วบอกช่าง "ทรงรูปคอลล" ^๒

ความนิยมภาพยนตร์ และความคลั่งไคล้การภาพยนตร์ ของชาวไทยสมัยรัชกาลที่ ๖
นี้เองที่เป็นจุดบันไดจิตใจให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นแบบอย่างมี
พระอารมณ์ขัน ในโคลงโลกนิติจำแลง เช่น

" แลเกอเมื่อสุกไซ้	มีพรรณ
ภาพนอกดูแฉงฉัน	ชาตบ้าย
น มเอกภาวณตรอัน	สวยสุด
แต่ที่จริงเป็นหน้า	ลูกต้งแปดคน" ^๓

หรือการ ขยอคนนิยม

" ภูเขาเหลือแหล่ลวน	ศิลา
หาบฉินจินกา	ยากไค้
ฝูงคนเกิควากมา	เหลือแหล่
ชาวลิแซปลินไซ้	เล็กแท้ เลอสรวงา" ^๔

^๑ สถิตย์ เสมานิล วิสาสะ หน้า ๔๑.

^๒ ก. หน้า ๔๒.

^๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแลง หน้า ๒.

^๔ ก. หน้า ๔.

" ป่าปองงลวนเกล้า	พฤษภา
หาแถบจันทร์กฤษณา	ยากไถ่
นารีแผ่นโลกา	มีมาก
เมรัยปิกขุรค์ไซร	เลิศเพียง เนียงสวรรค์ ^๑
" การารับมารอวย	ถึงพัน
มีเปรียบกับดวงจันทร์	หนึ่งแท้
คนอื่นจะรบกวน	ปล้ำปลุก
ที่สุดก็ต้องแพ้	เอื้อมไปโงะ ^๒

๔) ปัญหาโสภณ หนึ่งโสภณโนสสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖

ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเรียกว่าหญิงคนชั่ว หรือ "หญิงโคมเขียว" เหตุที่เรียกว่า "หญิงโคมเขียว" เพราะในสมัยนั้นของโสภณส่วนมากมักแขวนโกมสีเขียวไว้เป็นสัญลักษณ์ของหน้าของ โคมที่ใช้เหมือนโกมขรรณกาแก้หาสีเขียว หรือใช้กระจกสีเขียว ข้างในมีหลอดไฟฟ้า บางครั้งก็ใช้ตะเกียงแทน ตกเวลาค่ำก็จะเปิดไฟให้เป็นที่สังเกตของบรรดาหนุ่มนักเที่ยวทั้งหลาย^๓

ย่านโสภณมักเป็นย่านชุมนุมที่มกมาเที่ยวเตร่ในเวลาากลางคืน เช่น บริเวณสะพานเหล็ก และสะพานถ่าน อันมี โรงหนังญี่ปุ่น โรงบ่อน และโรงมหรสพ (ของโรงบ่อน) ซึ่งมีการแสดงลิเก ละคร งิ้ว เป็นประจำทุกคืน โรงละครปราโมทย์ก็ตั้งอยู่ในบริเวณนี้ บนสะพานเหล็ก และริมถนนเจริญกรุงฟากโรงบ่อน โรงหนัง จะมีหญิงงามเมืองยืนพิงราวสะพานหรือเดินเตร่ไปมาแถวนั้นมาก วาจาบาทหนึ่ง หรือหกสสิ่ง เป็นอย่างแพร่ ก็นั้นจึงเกิดบทสัภาษว่า ใครจะแต่งก็ไม่ทราบ มักพูดกันแต่ก่อนขึ้นต้นว่า "สัภาษเกื่อนหงายชายหอหมก พอเกื่อนตกเจกตอ นอจ" แปลว่าตอนค่ำเกื่อนหงายเจมนั้น คนเที่ยวมาก วาจา "หอหมก" ก็แพร่ พอดตกก็เกื่อนหมก ไขกอยมีคน เจกตอ นอจ ภาษาจีนแปลว่าสองสสิ่ง^๔ โสภณที่ขึ้นชื่อ และคนเที่ยวกันมาก

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติว่าแดง หน้า ๔.

^๒ อ. หน้า ๒.

^๓ สุเทพ ฐะเชอ กรุงเทพฯในอดีต เพชร ทัตทอง (นามแฝง) หน้า ๔๙ - ๕๕.

^๔ ขุนวิจิตรมาตรา เรื่องของละครและเพลง กาญจนาภักดิ์ (นามแฝง) หน้า ๔๙-๕๕.

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ไก่แก่ โรคคุณเบ้แฟง และกุดแมงก๊อบที่ตรอกเตา
แถบสำเพ็ง ตรอกโพธิ์ ตรอกฉนวน สะพานเหล็ก สะพานถ่าน หลังวัด ถนนกินสอ ตรอกหน่อ
ตรอกแขก ถนนรองเมือง สะพานขาว บางลำภู ฯลฯ

การมีหญิงโสเภณีเป็นเหตุให้เกิดปัญหาหยาบประการ โดยเฉพาะปัญหาการโรค โรค
ติดต่อยาวแรงในสมัยนั้น สมัยรัชกาลที่ ๕ รัฐบาลดำเนินการควบคุม และป้องกันด้วยการออก
พระราชบัญญัติป้องกันสัตว์จรโรค ร.ศ. ๑๑๓^๑ กระนั้นปัญหาการโรคก็ยังแก้ไขไม่ตกจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๖
ตามสถิติของกรมสบาภิบาล กระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่าผู้ชายในกรุงเทพฯ เป็นกามโรคกัน
ถึงร้อยละเจ็ดสิบห้า^๒ กวายเป็นเหตุ หญิงโสเภณี หรือ "หญิงโคมเขี้ยว" และปัญหาการโรคจึง
เป็นแรงบีบบังคับให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นสมควรไว้ในโคลงโลกนิติว่าแลง
หลายตอน เช่น

" บ้างชาวชนเรียบร้อย	กุด
กินสัตว์เสพลามี	ชีพแล
แจกเงินยวนาวี	ฉมโป่ง
มิใช่นางสาวแท้	เสพทอง ฉักยาฯ "
" มกเค่งแมงป่องไ้	พิษหาง
งูจะเข็บพิษวาง	แทงเขี้ยว
พิษโสภณนาง	เนาแนบ ในนา
ใครสมัครกอดเกี้ยว	ไปพัน ฆิบนางฯ "

^๑ สุเทพ ชูเชื้อ กรุงเทพฯในอดีต เทพธู ทับทอง (นามแฝง) หน้า ๑๒๓-๑๓๐.

^๒ ขัย เรืองศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทย สมัย ๒๓๘๑ - ๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ กวณสังกม หน้า ๔๒๒.

^๓ สุเทพ ชูเชื้อ อ.ป. หน้า ๑๓๑.

^๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติว่าแลง หน้า ๒.

^๕ อ. หน้า ๔.

" แผลงวันยุงโรคราย	นำมา
สุนัขบ้ากัดพา	คลังไคล
นารัพระภา	บรกด
จงระวังมากไว	จักทองฉีกยาฯ ^๑

๘) ความเจริญก้าวหน้าในสังคม นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มนำกิจการซึ่งเป็นสาธารณะประโยชน์ใหม่ ๆ มาใช้ในประเทศ เช่น การรถไฟ การประปา การไฟฟ้า การโทรเลข และการโทรศัพท์ เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินกิจการเหล่านี้จนเจริญก้าวหน้า และเป็นประโยชน์อย่างกว้างขวาง ความเจริญก้าวหน้าในสังคมเป็นแรงบันดาลใจโดยตรงให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ในโคลงโลกนิติจำแนก เช่น

ก) ความเจริญด้านการสื่อสารและคมนาคม

(๑) ยุวยานพาหนะ ในโคลงโลกนิติกล่าวถึงภัยของยุวยาน

พาหนะต่าง ๆ เทียบกับบุคคลว่า

" หลีกภัยหนีให้เสีย	ตอกหมาย
มันลี้ภัยหนีตอกกราย	อย่าไกร
ข้างสี่ล้อตอกกลาย	กลาคดาก
เห็นทรชนเล่ห์ให้	ทางพนันตา" ^๒

เมื่อสภาพของสังคมเปลี่ยนไป และสภาพของสังคมเป็นแรงบันดาลใจให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์โคลงโลกนิติจำแนกตอนหนึ่งว่า

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติจำแนก หน้า ๒๕.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเกชาดิลกรา โคลงโลกนิติ หน้า ๑๕๖.

" หลีก ^๑ รณ ^๑ เจก ^๑ หลีก ^๑ หา	ศอกหมาย
มา ^๑ หลีก ^๑ สืบทอด ^๑ กราย	อย่า ^๑ ไถ่
รณ ^๑ นค ^๑ หลีก ^๑ คลาด ^๑ คลาย	ยี่สิบ ^๑ สอกนา
จักร ^๑ ระยาน ^๑ ยนต์ ^๑ ไซ ^๑ ร	หลีก ^๑ พน ^๑ ฉับ ^๑ ตา" ^๑

พา^๑หนะ^๑สมัย^๑ทัก^๑คว่ำ^๑กึ่ง^๑นี้^๑สน^๑นำ^๑มา^๑จาก^๑ต่าง^๑ประ^๑เท^๑กั^๑ง^๑แ^๑ต^๑สมัย^๑รัช^๑กาล^๑ที่^๑ ๕ นิ^๑ย^๑มิ^๑ใช้^๑กัน^๑ใน^๑สมัย^๑รัช^๑กาล^๑ที่^๑ ๖ และ^๑บาง^๑ชน^๑ิก^๑เช^๑น^๑ รณ^๑นค^๑ และ^๑จักร^๑ระยาน^๑ยนต์^๑ บัง^๑นิ^๑ย^๑มิ^๑ใช้^๑จน^๑ถึง^๑ป^๑จ^๑ุ^๑บ^๑ัน

พระ^๑บาท^๑สม^๑เ^๑็จ^๑พระ^๑ม^๑ง^๑กุ^๑เ^๑ล^๑า^๑เจ^๑า^๑อ^๑ย^๑ห^๑ั^๑ว^๑ท^๑ร^๑ง^๑เส^๑ีย^๑ค^๑สี^๑เห^๑็น^๑น^๑ม^๑คว^๑าม^๑นิ^๑ย^๑มิ^๑ใช้^๑พา^๑หนะ^๑ของ^๑ประ^๑ชา^๑ชน^๑ใน^๑สมัย^๑นั้น^๑ว่า

" พา ^๑ ว ^๑ ช ^๑ ค ^๑ ด ^๑ อง ^๑ ค ^๑ ด ^๑ อย ^๑	คว ^๑ ร ^๑ ค ^๑ ดา
ส ^๑ ว ^๑ น ^๑ ร ^๑ ก ^๑ ว ^๑ าง ^๑ บ ^๑ าง ^๑ ค ^๑ ดา	น ^๑ า ^๑ ไซ ^๑
รณ ^๑ นค ^๑ เ ^๑ ร ^๑ อง ^๑ ค ^๑ ี ^๑ พา	หน ^๑ เ ^๑ ด ^๑ ก ^๑
รณ ^๑ เจ ^๑ ก ^๑ คว ^๑ ร ^๑ ช ^๑ ี ^๑ ไ ^๑ ก ^๑	แ ^๑ ต ^๑ เ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ อ ^๑ ช ^๑ ัก ^๑ สน ^๑ " ^๒

บาง^๑คน^๑ช^๑อ^๑รณ^๑นค^๑ไ^๑้^๑เพ^๑ื่อ^๑ให้^๑ทันสมัย^๑ โดย^๑ไม่^๑ค^๑ำ^๑น^๑ึง^๑ถึง^๑ฐ^๑า^๑นะ^๑ของ^๑ตน^๑ พระ^๑เจ^๑า^๑บรม^๑วง^๑ศ^๑เ^๑ขอ^๑กรม^๑พระ^๑น^๑รา^๑ธิ^๑ป^๑ระ^๑พัน^๑ษ^๑ัง^๑ก^๑ ท^๑ร^๑ง^๑เห^๑็น^๑ม^๑แ^๑ม^๑ว่า

" ค ^๑ อ ^๑ ย ^๑ ค ^๑ ะ ^๑ ร ^๑ ิ ^๑ ค ^๑ ค ^๑ ค ^๑	ช ^๑ อ ^๑ บ ^๑ ท ^๑ เ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ ว ^๑ ร ^๑ กา
ช ^๑ อ ^๑ แ ^๑ น ^๑ ำ ^๑ ม ^๑ ัน ^๑ เบ ^๑ น ^๑ ฉ ^๑ ิน	ม ^๑ ิ ^๑ น ^๑ ะ ^๑ ไ ^๑ ระ ^๑ ก ^๑ ิน ^๑ ก ^๑ ิ ^๑ ไ ^๑ ว ^๑ า" ^๓

^๑ พระ^๑บาท^๑สม^๑เ^๑็จ^๑พระ^๑ม^๑ง^๑กุ^๑เ^๑ล^๑า^๑เจ^๑า^๑อ^๑ย^๑ห^๑ั^๑ว^๑ โศ^๑ก^๑โล^๑ก^๑นิ^๑ติ^๑จำ^๑แ^๑ง หน้า ๓๖.

^๒ ธิ.

^๓ พระ^๑เจ^๑า^๑บรม^๑วง^๑ศ^๑เ^๑ขอ^๑ กรม^๑พระ^๑น^๑รา^๑ธิ^๑ป^๑ระ^๑พัน^๑ษ^๑ัง^๑ก^๑ บท^๑ละคร^๑เร^๑ือง^๑พระ^๑ล^๑อ หน้า ๑๘.

(๒) กิจการโทรคมนาคม ในสมัยรัชกาลที่ ๖ การติดต่อสื่อสาร

สะดวกรวดเร็ว จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ทรงนำมาเสียดสีด้วยพระอารมณ์ขัน คือ

" รักกันน้อยขอฆ่า	เขาเขียว
โทรเลขถึงครูเขียว	พลโค
ซังกันมแลเขียว	ตาตอ กันนา
โทรศัพท์เสียงโ	แหบแห้งบั้ง ^๑

กิจการกานโทร เลขและโทรศัพท์เริ่มมีในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ และเจริญก้าวหน้าตามลำดับในสมัยรัชกาลที่ ๖

ข) การไฟฟ้า มีผู้นำไฟฟ้ามาใช้ในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ หลังจากเห็นประชาชนในกรุงเทพ โดยเฉพาะตามวังเจ้านายเริ่มนิยมใช้ไฟฟ้ากันมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างโรงไฟฟ้าหลวงตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การก่อสร้างโคลงมือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ และเริ่มจำหน่ายกระแสไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นต้นมา^๒

ความเจริญด้านการไฟฟ้าเป็นแรงบันดาลใจโดยตรงให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสียดสีไว้ในโคลงโลกนิติว่าแลง ดังโคลง

" หิ่งห้อยส่งกันแข่ง	แสงจันทร์
เทียนแข่งไฟฟ้าอัน	สว่างจา" ^๓

^๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติว่าแลง หน้า ๑๖.

^๒ สงวน อึ้งคง สิ่งแรกในเมืองไทย เล่ม ๒ หน้า ๕๐๓ - ๖๐๕.

^๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ค.ภ. หน้า ๑๑.

ควายเทศที่หาสยรสมมีความสัมพันธ์กับสังคมกวาง ไช่ อานจะรู้สึกขบขันได้
ต่อเมื่อเป็นคนร่วมสมัยกับกวี ภูมิหลังของบุคคล หรือสังคมที่กวีนำมาเป็นจุดสร้างความขบขัน

๒. อิทธิพลของทาสยรสมที่สอดคล้องกัน เป็นการมองในมุมกลับจากข้อ ๑. คือ
มองในแง่ทาสยรสมส่งผลไปสู่สังคมอย่างไร

ทาสยรสมในรูปเสียดสี เน้นแนมนั้นภาวะจำแนกจุดประสงค์ของการเขียน
จะไค่สองลักษณะคือ เป็นการเสียดสียั่วล้อบุคคล หรือสังคมเพื่อความสนุกสนานส่วนตัวของกวีเอง
อันได้แก่ นราทรทัศนะ และ นราธนะเหลเถไถ อีกประการหนึ่ง กวีจะนำข้อผิดพลาด บกพร่อง
ของบุคคลหรือสังคมมาชี้ให้เห็นด้วยวิธีทำให้เข้าใจ ประการหลังนี้ ทาสยรสมเป็นเครื่องมือของกวี
ที่จะแสดงทัศนะของตนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้น ผู้อ่าน หรือบุคคลที่ถูกเหน็บแนม
ควรจะสะดุ้งตกใจ แก้ไข หรือยุติพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เหล่านั้นเสีย หากผู้นั้นมีความคิดเป็น
ประชาธิปไตยพอที่จะรับฟัง

ในการประชุมนักเขียนนานาชาติที่ประเทศเกาหลี จี อวน ขาง
นักเขียนเกาหลีกล่าวว่า "ในบางครั้งความขบขันยังสาารถใช้เป็นอาวุธที่ธรรมดาสำหรับป้องกัน
ความชั่วร้าย ให้เกิดผลได้" เขายกตัวอย่างเรื่องของ เยนจื่อมาประกอบการอภิปรายคือ
"เยนจื่อเป็นขุนนางในบังคับของชิงกเจาเมืองเจเมื่อประมาณศตวรรษที่หกก่อนคริสตกาล ชิงก
เจามีบัญชาให้ประหารชีวิตชายคนหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่ดูแลคอกม้าของหลวง ฐานไม่เลี้ยงม้าให้ดี เยนจื่อ
รับคำสั่งแล้ว จึงระบสาคเหตุที่ชายผู้นั้นต้องพิพากษาให้ประหารชีวิตออกมาดัง ๆ ว่า "เจ้าต้องตาย
ประการแรก เพราะว่าเจ้าไม่เลี้ยงม้าของเจ้าเมืองได้ดี ประการที่สอง เพราะว่า ความผิด
ของเจ้านั้นจะทำให้คนโง่จนจนกว่าเจ้าเมืองถือว่ามาสำคัญกว่าคน" เจ้าเมืองเกิดสะดุ้งใจเมื่อ
ได้ฟังดังนี้ จึงถอนฉันทิ้งการประหารชีวิตเสีย"

สำนักข่าวสารออเมริกัน "ทำไมคนเราจึงหัวเราะ" เสรีภาพ ๒๐ : ๓๕, ๒๕๑๔.

วรรณกรรมเสียดสีเห็นแบบ เช่น เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ ซึ่งพระมหามนตรี (ทรัพย์) เห็นแบบจมีนราชามาตย์เรื่องการวางอำนาจแบบ

" ถนนกว้างสี่วามาไม่ได้ ถึกหัวไหล่ไกวแขนให้ชักข้อ " ^๑

หรือการใช้อำนาจหน้าที่ราชการหาผลประโยชน์ใส่ตน เช่น

" ถึงวันพระไม่ได้ชำระความในวัง ออกมานั่งนอนนอกนอกแขกเมือง
พวกทนายเรียงรายของกำนัล เจ้านั้นเงินมีหลายเรื่อง " ^๒

หรือใน โคลงโลกนิติว่าแล ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นแบบบุคคลที่ชอบเลียนแบบฝรั่งโดยไม่ใช้ความคิดของตนเอง ว่า

"	แม้มีความรู้	ศัพท์บัญญัติ
	หากบมีกฐ	หอนจีน
	ฉนั้นจงหมั่นอ้างครู	ยุโรป ไวนา
	ถึงจะเซลาพอพื้น	เพราะอ้างอวดครู " ^๓

คำประพันธ์ดังกล่าวน่าจะช่วยให้ผู้อ่าน หรือผู้ปฏิบัติกรรมเช่นนั้นได้คิดบ้าง

หาสรสในรูปแบบอื่นที่นอกเหนือจากวรรณกรรมประเภทเสียดสีเห็นแบบนั้น ถึงแม้จะมีได้มีส่วนแก้ไข หรือจับบกพร่องในสังคม แต่ก็มีผลต่อสังคมโดยอ้อม ในแง่ช่วยผ่อนคลายความเครียดของบุคคล จากภาวะบีบรัดทางเศรษฐกิจ การเมือง ในชีวิตประจำวัน อันเป็นผลคงสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังที่ หลิน ยูถึง กล่าวว่า " คำพูดขบขัน เหมือนกับสายฝนอันชื่นฉ่ำที่โปรยปรายจากสวรรค์ลงมา ทำให้เราทั้งมวลอยู่ในบรรยากาศแห่งความเป็นเพื่อนมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดความสบายใจ " และ " มนุษย์ที่ไม่มีอารมณ์ขันไว้

^๑ พระมหามนตรี (ทรัพย์) เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ หน้า ๗๕.

^๒ ค. หน้า ๔๐.

^๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงโลกนิติว่าแล หน้า ๑๖.

^๔ สำนักข่าวสารอเมริกัน " ทำไมคนจึงหัวเราะ " เสรีภาพ หน้า ๔๐๕ - ๕๐๐.

คอยหล่อเลี้ยง บ่มมีวัฒนธรรมอำพรางมาเป็นลำดับ ปีการครองชีพที่ต้องคอยเปลี่ยนแปลงหมุนเหว
 ริงแกกัน มีความคิดเลื่อมโทรมลงทุกวัน มีวรรณกรรมที่อ่านได้ไม่เกิดรสชาติ มีดวงจิตแข็ง
 กระด้างคอรั้นขึ้นทุกวัน ... คอยปั้นสีหน้าเข้าหากัน เกิดความเหลวแหลกบุกเนิ่นขึ้นในดวงจิต
 เหลือแต่ความจริงใจไว้เพียงนิดเดียว แต่ต้องดำรงชีวิตเฉื่อยชาต่อไปอีกรั้งชาติ"

๓. ความสัมพันธ์ของหาสร สกกับสังคมในแง่สะท้อนสภาพของสังคม ผลจากแบบสอบถาม
 ที่ว่า เมื่อผู้อ่านวรรณกรรมที่หาสรส สิ่งซึ่งผู้อ่านได้รับนอกเหนือจากอารมณ์ความรู้สึกแล้ว
 ผู้อ่านได้อะไรจากการอ่านอีกบ้าง ความคิดเห็นของผู้ตอบส่วนใหญ่ เป็นการมองหาสรสในแง่
 ให้คุณค่ากับสังคม ด้วยการสะท้อนสภาพสังคม ซึ่งสรุปความเห็นได้ดังนี้

ก. สะท้อนสภาพของสังคมสมัยนั้นในด้านต่าง ๆ เช่น

- ความเชื่อ
- ค่านิยม
- แนวคิด
- วัฒนธรรม ความเป็นอยู่
- ประวัติดังตอน และพฤติกรรมของบุคคลในสมัยนั้น เช่น ความประพฤติ
 ของนักบวชผู้ถือ การคดโกงหรือการฉ้อราษฎร์บังหลวง การเล่นเพื่อนในราชสำนัก เป็นต้น
- สภาพความเป็นไป และความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์บางอย่าง

ในสมัยนั้น

- เป็นการบันทึกสังคมอย่างมีอารมณ์ขัน

ข. สะท้อนให้เห็นลักษณะนิสัยของคนไทยสมัยนั้น

- อารมณ์ขันในวรรณกรรมแสดงอุปนิสัยของคนไทยสมัยก่อน จนแม้ปัจจุบัน
 ที่ชอบสนุกสนาน และมองโลกในแง่ดี

— สะท้อนให้เห็นลักษณะนิสัยของคนไทยประการหนึ่งคือ คนไทยเราเป็นชาติที่มีอารมณ์ขัน สามารถทำเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญ ให้เป็นเรื่องเล็กได้ และมักชอบล้อเลียน หรือเสียดสีคนอื่นอย่างมีอารมณ์ขัน

— ได้เห็นอุปนิสัยที่แท้จริงของคนไทย ซึ่งเราจะพบว่าไม่ว่าจะอยู่ในสภาพะใดก็ตาม จะโกรธ เกลียด รัก ตกใจ เสียใจ เราก็มักมีอารมณ์ขันแทรกอยู่ด้วยเสมอ คนไทยเห็นทุกอย่างเป็นเรื่องเล่น ไม่ค่อยจริงจังกับอะไรนัก

— เห็นสภาพจิตของคนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ว่ามีความสุขสมบูรณ์ดี

— เข้าใจสภาพจิตของคนไทยในสมัยนั้น ๆ ว่า เหตุการณ์บ้านเมืองสงบลงพอที่จะให้เรามีอารมณ์ขันกันได้บ้าง

— ทำให้เห็นว่าคนไทยสมัยนั้นมีน้ำใจเป็นมิตร สัมพันธ์ ติดกับคนไทยสมัยปัจจุบันที่นับวันจะไร้อารมณ์ขัน และจิตใจเสื่อมทรามลง

— ทำให้สามารถประเมินอารมณ์ขันของคนไทยในอดีตได้

— สะท้อนความคิด ความชอบ ไม่ชอบ ของคนในสมัยนั้นว่า จะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร สังคมจึงจะยกย่อง นับถือ ชำชื่น สงสาร หรือสังเวช

ก. สะท้อนภาพสังคม และชีวิตจริงของคนในสมัยนั้นมาให้เห็น ซึ่งสามารถนำมาเปรียบกับปัจจุบัน และสมัยอื่น ๆ ได้

ง. ได้เห็นว่าการเมืองมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม ทำให้กวีไม่กล้าเขียนวิพากษ์วิจารณ์สถาบันทางการเมือง จะมีอยู่บ้างก็ในงานของพระมหามณเฑียร (ทรัพย์สิน) ซึ่งนับว่าเป็นคนที่กล้าหาญในการแสดงออก.

บทที่ ๕

บทสรุป

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

๑. เนื่องจากคนไทยมีลักษณะเด่นอย่างหนึ่งคือ รักสนุก และมีอารมณ์ขัน จึงปรากฏ
 ภาษยรสีในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย อันสะท้อนลักษณะนิสัยของคนไทยดังกล่าว

๒. ภาษยรสีในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย อาจแบ่งได้ตามรูปลักษณะ และวัตถุประสงค์
 เป็นสามลักษณะใหญ่ๆคือ ภาษยรสีในรูปการบรรยายตรงๆ ภาษยรสีในรูปของการเสียดสีเหน็บแนม
 และภาษยรสีในรูปล้อเลียน

๓. บุคคล และเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในสังคม เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้แต่ง
 สร้างภาษยรสีทั้งที่แสดงออกมาโดยตรงในรูปการเสียดสีเหน็บแนม หรือโดยอ้อมด้วยการนำไปใส่ใน
 บุคลิกของตัวละคร หรือเหตุการณ์ในเรื่อง

๔. ผู้แต่งสร้างภาษยรสีเพื่อจุดมุ่งหมายที่สำคัญสามประการคือ เพื่อสนองความต้องการ
 ผ่อนคลายความเครียดอันได้รับจากสังคมหรือชีวิตประจำวัน เพื่อล้อเลียนเนื้อหาวรรณกรรมซึ่งดูเป็น
 แบบแผนหรือที่ฉีกพลาตบกพร่อง และเพื่อเสียดสีเหน็บแนมบุคคลหรือสังคม

๕. กลวิธีที่ผู้แต่งใช้สร้างภาษยรสี ได้แก่

ก. การบรรยายลักษณะหรือพฤติกรรมของตัวละคร และสภาพเหตุการณ์ต่างๆ

ข. การเลือกใช้คำ สำนวนโวหาร และวิธีการบรรยาย เพื่อแสดงลักษณะบางประการ
 อันน่าขบขัน เช่น การเลือกเสียงและความหมายของคำซึ่งมีน้ำเสียง หรือให้คำประหวัด สร้างภาพ
 ไปในทางน่าขัน การสร้างภาพพจน์ การใช้สัญลักษณ์ การสร้างยกย่อง การสร้างลักษณะขัดแย้ง
 การพรรณนาแบบนิคธรรมนิยม การเขียนให้แปลกหรือแฉงออกไป

ค. การสร้างบทบาทที่น่าขันให้ตัวละคร หรือบุคคล

ง. การเขียนแบบรีวิว

จ. การดำเนินเรื่องให้ซ้ำซ้อน ซึ่งแบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือ

๑) การแทรกหาสยรสเพื่อผ่อนคลายความเครียดของผู้อ่าน

๒) การดำเนินเรื่องให้ผู้อ่านติดตามความหมาย

๖. หาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ สามารถรับอารมณ์ขันของผู้อ่านได้ในระดับยืมในใจขึ้นไปถึงระดับยืม แต่ไม่ถึงขั้นหัวเราะ เหตุที่เป็นดังนี้อาจเป็นเพราะการสร้างหาสยรสในรูปแบบร้อยกรองนั้น ผู้แต่งจะต้องเขียนในกรอบของฉันทลักษณ์ ไม่สามารถแสดงอารมณ์ได้อย่างเสรีและเต็มที่เหมือนอารมณ์ขันในรูปแบบอื่นๆ

สิ่งซึ่งเราให้ผู้อ่านขบขันได้แก่ บุคลิกหรือบทบาทของตัวละคร การใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร เรื่องสัพทกหรือสัพทคน การเสียดสีเหน็บแนมบุคคลหรือสังคม การล้อเลียนวรรณกรรม และท่วงทำนองเขียน หาสยรสในรูปแบบล้อเลียนวรรณกรรมมีแนวโน้มสร้างความขบขัน และได้รับความนิยมจากผู้อ่านมากกว่าหาสยรสในรูปแบบอื่น ผู้แต่งที่ประสบความสำเร็จในการสร้างอารมณ์ขัน และได้รับความนิยมจากผู้อ่านเป็นจำนวนมากคือ พระมหามนตรี (ทวีปย์) และ คุณสุวรรณ

๗. หาสยรสมีความสัมพันธ์กับสังคมในแง่สังคมเป็นเครื่องบันทึกละเอียดให้ผู้แต่งสร้างหาสยรสในขณะเดียวกันผู้แต่งก็อาศัยหาสยรสในรูปแบบของการเสียดสีเหน็บแนมเป็นเครื่องมือสำหรับจับจุกพ่องในสังคม เพื่อนำทางไปสู่การแก้ไขสังคมอีกด้วย

อภิปรายผล

การศึกษาหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย ทำให้เราทราบว่า แม้ในเรื่องขบขัน ผู้แต่งบางท่านยังไข่ประสมการทางวรรณกรรม และศิลปะเชิงภาษาอย่างสูง จึงเท่ากับได้ศึกษาศิลปะการประพันธ์ในรูปแบบหนึ่งซึ่งจะช่วยให้เข้าใจลักษณะวรรณกรรมร้อยกรองของไทยได้ลึกซึ้งกว้างขวางขึ้น นอกจากนั้นหาสยรสนี้ยังสะท้อนลักษณะสังคมบางประการที่ไม่สามารถทราบได้จากประวัติศาสตร์หรือพงศาวดาร อันได้แก่ ทิศนะบางประการของประชาชนที่มีต่อฝ่ายปกครอง เหตุการณ์และความเคลื่อนไหวในสังคมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมือง และลักษณะนิสัยของคนไทย เป็นต้น หาสยรสในรูปแบบการเสียดสีเหน็บแนมที่ผู้แต่งนำมาใช้จับจุกพ่องในสังคมนั้น แม้สถานภาพของผู้แต่ง และสภาวะทางการเมืองจะเป็นเหตุให้ปรากฏวรรณกรรมรูปแบบนี้ไม่มากนัก แต่ักพอจะยืนยันได้ว่า ผู้แต่งในฐานะที่เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม มีความสำนึก หรือความรับผิดชอบต่อสังคม

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรจะได้มีการศึกษาอารมณ์ขันในวรรณกรรมรูปแบบอื่น เช่น วรรณกรรมประเภทการ์ตูน (cartoons) วรรณกรรมประกอบภาพล้อ (caricatures) บทตลกสั้นๆ (jokes) และคติชาวบ้าน (folk - lore)

๒. ควรจะได้มีการศึกษาวรรณกรรมบางรูปแบบทุกแง่อย่างลึกซึ้ง เช่น วรรณกรรมล้อเลียน (parody) วรรณกรรมเสียดสีเหน็บแนม (satire) เพราะการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งพิจารณาเฉพาะกลวิธีการสร้างหาสยรสเท่านั้น มิได้มุ่งศึกษาวรรณกรรมเฉพาะแบบ

๓. ควรจะได้มีการศึกษาอารมณ์ขันในวรรณกรรมบางรูปแบบในแนวเปรียบเทียบ กับวรรณกรรมต่างประเทศที่อยู่ในยุคเดียวกัน เพื่อจะได้เห็นลักษณะอารมณ์ขันในวรรณกรรมเด่นชัดขึ้น ทั้งยังเห็นลักษณะการถ่ายทอด หรือการเลียนแบบกลวิธีในการสร้างอารมณ์ขันของวรรณกรรมบางรูปแบบ และบางช่วงอีกด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กระแสร มัลลยาภรณ์ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน เอกสารประกอบการเรียนไทย ๒๓๓

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน ๒๕๑๔, ๑๓ หน้า. พิมพ์ค.

วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น โรงเรียนสตรีเนติศึกษาแผนกการพิมพ์

๒๕๑๖, ๔๔๔ หน้า.

การฝึกหัดครู, กรม เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๐๐ คู่มือวิชาภาษาไทย เล่ม ๓

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู ๒๕๑๒, ๔๒๐ หน้า.

กิ่งแก้ว อติฉกร วรรณกรรมจากบ้านใน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู

๒๕๑๓, ๔๔๔ หน้า.

กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณกรรมไทย โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น ๒๕๑๖, ๒๐๗ หน้า.

วรรณคดีเปรียบเทียบ เอกสารประกอบการเรียนวรรณคดีเปรียบเทียบ

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ๒๕๑๒, หน้า ๑๐ พิมพ์ค.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. สี่แผ่นดิน เล่ม ๔ แพร่พิทยา ๒๕๐๖, ๕๙๒ หน้า.

จักรปาณี (ฤทัย), หลวง นิราศพระปฐม นิราศทวารวดี นิราศพระปลิว โคลงรวมเกียรติ

ฉันทกล่อมพระมหาพิชัยพรหมคชพงษ์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนโกศลประศาสน์ (เทียบ จันะทีประะ) ๒๖ มีนาคม ๒๕๑๓, ๔๔ หน้า.

จันทร์จิรายุ รัตน์, ม.จ. ผู้รวบรวม นิทานกล่าวลอยสุนทรภู่ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์

๒๕๐๑, ๖๔๔ หน้า.

จันทร์ศรี สุกัญญากร กลอนไถ่รักมีนทราวม วงศ์เทวราช พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รายงานประกอบการศึกษาวิชาวรรณกรรมรัชสมัยพระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

๒๕๑๖, ๖๒ หน้า. พิมพ์ค.

จิตร ภูมิศักดิ์ "เพลงยาวบัตรสนเท่ห์ว่าจมีนราชามาตย์" บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศึกษา

โรงพิมพ์พิมพ์เนต ๒๕๑๔, ๓๔๔ หน้า.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อุโฆษนิพนธ์การวรรณกรรมแนวประชาชน ชมรมวรรณศิลป์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๘, ๖ หน้า.

จุลจอมเกล้าเจาอยุธยา, พระบาทสมเด็จพระ กฤษณโกโรวิชัยทราบ ตามเสด็จไทรโยค

โคลงนิราศท้าวสุคิตการภักดิ์ และกอนนาวีรมย์ โรงพิมพ์จันทร์ว่า ๒๕๑๖, ๒๕๐ หน้า.

บทละครเรื่องเงาะป่า ศิลปบรรณาการ

๒๕๐๗, ๑๗๒ หน้า.

พระราชนิพนธ์บทพระบำตถก

โรงพิมพ์บำรุงนุกกลิจ ๒๕๓๕, ๑๑ หน้า.

"คำอธิบายศัพท์แถม" พระราชพิธีสิบสองเดือน

ฉานฟ้าพิทยา ๒๕๐๙, หน้า ๖๔๒ - ๖๔๔.

"นิราศรัทนะ" พระราชหัตถ์เลขาโกณมาน เล่ม ๑,

โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๔๗, ๔๐๐ หน้า.

จุลจอมเกล้าเจาอยุธยา, พระบาทสมเด็จพระ สละ พัฒนพงศ์ภักดิ์, หลวง บทละครเรื่อง

วงศ์เทวราช โรงพิมพ์บำรุงนุกกลิจ ๒๕๖๙, ๒๕๔, ๒๐๔, ๒๓๒ หน้า.

ฉันทน์ ขำวิไล ผู้รวบรวม ประชุมนิราศสุนทรภู่ โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๕๔๙, ๙๙๙ หน้า.

ชมัยพร วิฑูรย์ชรัส "ลักษณะรวมนาเห็นใจของฝ่ายปฏิบัติ" กรอง ภาษา และวรรณกรรม

ชุมนุมวิชาการอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงพิมพ์พิมพ์เนต ๒๕๑๔,

หน้า ๕๐ - ๖๔.

ชั้น ชีรานนท์ บรรณาธิการ เกราะเหล็กสายลับภาค ๔๐(๑) : ๑๒๗๓

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔.

ชัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย ๒๓๕๓ - ๒๔๕๓ ตอนที่ ๑ คำนึงสังคม

บ้านเรื่องศิลป์ ๒๕๑๗, ๕๕๔ หน้า.

ชาติ เอี่ยมกระสินธุ์ อนุสรณ์จากอดีต เขมมบรรณกิจ ๒๕๐๔, หน้า ๒๓๕ - ๒๔๖.

ณัฐวิสิ สุนทรสังกราม ชีวิตและงานกวีนิพนธ์ของคุณหมื่น จินตวิสัย โรงพิมพ์คุรุสภา

๒๕๑๗, ๑๖๙ หน้า.

คำทรงราชานุญาต, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ความทรงจำ คลังวิทยา
๒๕๕๔, ๔๖๐ หน้า.

_____ ตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาวอน ป.จ. ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๒,
๒๓๙ หน้า.

_____ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
บริษัทพิมพ์หอสมุดเจ้าฟ้าฯ, ๒๕๑๑, ๘๑๑ หน้า.

_____ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
สมัยรัชกาลที่ ๕ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๔, ๓๓๙ หน้า.

คำทรงราชานุญาต, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และนริทรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมพระยา
สาสน์สมเด็จพระ เอม ๑ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๕, หน้า ๑๑๘.

_____ สาสน์สมเด็จพระ เอม ๑๓ โรงพิมพ์คุรุสภา
๒๕๐๕, ๒๔๔ หน้า.

ตลกโหวด (นามแฝง) นิทานกำกอลอนเรื่องเอ็งคังหัว เกษมบรรณกิจ ๒๕๑๑, ๓๓๑ หน้า.

✓ ตูย ชุมสาย, ม.ค. วรรณกรรมพื้นเมืองวิถีชีวิต ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๖, ๑๖๑ หน้า.

ทวี มุขธารโกษา พระมหาธีรราชเจ้า แพร่พิทยา ๒๕๐๖, ๔๔๔ หน้า.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ โรงพิมพ์คุรุสภา,
๒๕๐๔, ๑๕๗ หน้า.

เท็ด สเตรโลว์ "วิจารณ์ช่างขุนแผน" สังกมศาสตร์ปริทัศน์ ๔ : ๓๕ - ๔๕
มีนาคม - พฤษภาคม ๒๕๑๑.

เทือก กุสุมา ณ อยุธยา "วรรณกรรมอย่างใดที่เรียกว่าแพะไกร" วิทยาสาร
๒๔ : ๓๐ - ๓๒, ๑ ก.ย. ๒๕๑๖.

ไธยน้อย (นามแฝง) บุคลลสำคัญของไทย คลังวิทยา ๒๕๐๔, ๖๗๙ หน้า.

นราธิปประพันธ์พงศ์, กรมพระ บทละครเรื่องพระลอ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๑๗, ๕๕ หน้า.

นราธิปประพันธ์พงศ์, กรมพระ บทละครเรื่องเรื่องกระตอมตั้นเปี๊ยะ ประเสริฐอักษร (นามแฝง)

โรงพิมพ์อักษรนิติ ๒๔๕๔, (ร.ศ. ๑๒๕), ๒๓ หน้า.

บทละครเรื่องจักษะแหก ประเสริฐอักษร (นามแฝง)

โรงพิมพ์สุกการจารุก ๒๔๕๕ (ร.ศ. ๑๒๕), ๓๔ หน้า.

บทละครเรื่องเรื่องโนเบ ประเสริฐอักษร (นามแฝง)

โรงพิมพ์สุกการจารุก ๒๔๕๕ (ร.ศ. ๑๒๕), ๒๐๔ หน้า.

บทละครเรื่องเรื่องน้ำสุม หมายพญา (นามแฝง)

โรงพิมพ์สุกการจารุก ๒๔๕๕ (ร.ศ. ๑๓๐), ๓๕ หน้า.

บทละครเรื่องเรื่องบรมหึง น.ป.ท., ม.ป.ป., ๓๕ หน้า.

นาคินน้อย (นามแฝง) บทละครเรื่องเรื่องกวางใจ เกม ๑ คณะเสรีสำเร็จ ม.ป.ท.,

๒๔๖๑, ๒๔ หน้า.

นางสาวสุกจิต (นามแฝง) บทละครเรื่องเรื่องจิมดวงโลก คณะเสรีสำเร็จ ม.ป.ท., ๒๔๖๑,

หน้า ๒๑ - ๒๒.

นิยดา สาริกภูติ ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทย และละครภาค วิทยานิพนธ์ อ.ม.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๕, ๒๑๓ หน้า.

นิรันดร์ นวมารก และคณะ ๆ ประวัติวรรณคดีไทย เกม ๔ โรงพิมพ์ปริยกิจ ๒๔๕๑, หน้า ๔๐.

บัญญัติ (นามแฝง) "หนังสือต้องห้ามสมัยคุณปู่" ชาวกรุง ๔ : ๔๒ - ๔๖, ๒๕๐๔.

บัวงาม อรรถพันธ์ วิเคราะห์บทละครว่าเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ

พุทธเลิศหล้านภาลัยโดยเฉพาะสภาพชีวิตความเป็นไปที่ปรากฏในเรื่อง

ปริชยานิพนธ์ อ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๗, ๑๔๗ หน้า.

บุญนพ สุวรรณมาตร มหาเวสสันดรฉบับสอบไล่ ธนบุรีศึกษา ๒๕๐๑, ๒๐๔ หน้า.

บุญเหลือ เพทยสุวรรณ "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย" วรรณคดี ไทยวัฒนาพานิช.

หน้า ๕๕ - ๑๕๓.

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ราชสกุลวงศ์ พระนามเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า

ในกรุงรัตนโกสินทร์ โรงพิมพ์ไทย ๒๔๖๓, ๑๓๔ หน้า.

ประจักษ์ ประภาพิตพากรณ์ กฎหมายเชิงภาษาไทย โอเคียนบุคคัลโคร์ ๒๕๑๕, ๕๐๘ หน้า.

บทพรรณหัวในารรรถคดี ทวิย'ตุน ๕ : ๖๑ - ๗๑

มกราคม ๒๕๑๕, ..., ๑๐ : ๖๔ - ๗๓ มิถุนายน ๒๕๑๕.

ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากคำบดศรีภริมาศ จังหวัดสุโขทัย ปริญญาโท กศ.ม.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๖, หน้า ๓๔.

ประพัฒน์ ศรีธรงค์ ชีวิตและงานของอัครมหา วัฒนาพานิช ๒๕๐๖, ๗๓๐ หน้า.

ประสิทธิ์ ภาพักคอน ภาษากวี ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๔, หน้า ๒๓๕.

ประยูทธ สิทธิพันธ์ แผ่นดินพระพุทธรูปเจ้าหลวง ชรรบเสวี ๒๕๐๑, ๓๔๑ หน้า.

พระมหาธีรราชเจ้า โรงพิมพ์มิตรสยาม ๒๕๑๕, ๕๐๗ หน้า.

ปานิ ไกรฤกษ์ และคนอื่นๆ คณะบรรณาธิการ ฤทธิศมิต ๑ : หน้าปกหลัง

ธันวาคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ฤทธิศมิต ๔ : ๗๓๘ - ๑๔๕

กันยายน - ตุลาคม ๒๕๖๒.

เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษ ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๕๕, ๔๓๒ หน้า.

วิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๕๗, หน้า ๑๖๐ - ๑๖๑.

พลกุล อังกนันท์ บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๔, ๒๒๐ หน้า.

พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราโทยาเกี่ยวกับชาวต่างชาติในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๖, ๓๕๒ หน้า.

พระกลิ้ง (ทม), เจ้าพระยา ลิตินเพชรมงกุฎ โรงพิมพ์ไทย ๒๕๔๔, ๑๐๖ หน้า.

พิทยาลภพพิชยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น เรื่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๐๐. ๒๗ หน้า.

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวิงศ์เรอ กรมหมื่น สามกรุง ชัยพฤกษ์ ๒๔๔๕, ๕๕๕ หน้า.

พุทธชอกฟ้าจุโลก, พระบาทสมเด็จพระ มหาดุรเรื่องดาหัง แพรพิมา,

๒๔๑๔, ..., ๒ เดิม

อุณนุท โรงพิมพ์สามมิตร ๒๔๑๔, ๕๐๒ หน้า.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ มหาดุรเรื่องรามเกียรติ์ โรงพิมพ์คุรุสภา,

๒๔๑๖, ..., ๓ เดิม.

มหาดุรเรื่องอินเภา ศิลปบรรณาการ

๒๔๑๔, ๑๒๐๗ หน้า.

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ศิลปบรรณาการ

๒๔๑๓, ๑๐๘๔ หน้า.

ไพบูลย์ วงษ์เทศ คำประกาศของชนรุ่นใหม่ ประพันธ์คำสัน ๒๔๑๗, ๑๘๔ หน้า.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ "รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม"

นิทานมหาวชิราวุธ สวัสดิ์สวรรค์ ๒๔๐๑, หน้า ๕๕๑ - ๕๖๒.

นิราศยะหลดเกโด โรงพิมพ์คุรุสภา

๒๔๑๔, หน้า ๑๐๓ - ๑๖๔.

มหาดุรเรื่องทั้งจิตกิดคลั่ง เจ้าเงาะ (นามแฝง)

บ.ป.ท., ม.ป.ป., ๓๔ หน้า.

ประมวลภาพพระราชนิพนธ์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน

พระราชทานเพลิงศพ มหาเสวกโท พระยาสุจริตข้าราชการ (อุก สุจริตกุล)

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๗, ๑๕๓ หน้า.

โคลงโลกนิติว่าแดง พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉานกิจศพ

นางชุ่ม สร้อยสีสุทธี และนางบรรยง มากิน ๒ เมษายน ๒๕๐๔, ๔๓ หน้า.

มนตรี ตราโมท การเดินของไทย โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๔๔๗, ๑๒๒ หน้า.

มหามนตรี (ทวีป), พระ มหาดุรเรื่องระเณดินไถ ศิลปบรรณาการ ๒๕๑๑,

หน้า ๑๕๕ - ๒๓๕.

ยศ วัชรเสถียร เกร็ดจากอดีต ยุกติเสฐียร (นามแฝง) ราวสาม
๒๕๑๓, ๕๔๔ หน้า.

✓ แยม ประพันธ์ทอง รวรรณคดีไทย โรงพิมพ์บรรณการ ๒๕๑๒, ๒๕๕ หน้า.

✓ ยุกพร อร่ามกุล ลักษณะคดีในบทพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๓, ๑๒๕ หน้า.

ยุกทิน ขวาทรี วิเคราะห์วรรณกรรมคุณสุวรรณ ปรินิพนธ์ กทม.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๓, ๗๕ หน้า.

ราชบัณฑิตยสถาน "เครื่องราชอิสริยาภรณ์" สุวรรณภูมิไทย เล่ม ๖ โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม
๒๕๑๓ - ๒๕๑๔, หน้า ๓๖๕๕ - ๓๗๖๕.

ลวน สายยศ และอังคณา ศันศิริตานนท์ สถิติวิทยาทางการศึกษา วัฒนาพานิช
๒๕๑๕, ๒๗๖ หน้า.

✓ ลาวัณย์ โชตามระ "อารมณ์ขันในงานพระราชนิพนธ์ของพระปิยมหาราช" ด้วย ทุน
๕ : ๖๑ - ๗๕ นฤศวิภาณ ๒๕๑๔.

✓ ลำยอง วิมุกตะสพ "วรรณคดีประเภทดัดเขียน" วัฒนธรรมไทย ๔ : ๑๔ - ๒๒
มิถุนายน ๒๕๑๔.

วันเนา ฐูเก้น "คนไทยกับอารมณ์ขัน" สายสน นุ้ย ข้อย่าง (นามแฝง)
๑ : ๕๓ - ๖๓, มีนาคม - เมษายน ๒๕๑๔.

รากูญะ อสังการศาสตร์ ป.ส. ศาสตร์ (แปล) โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๑๔, ๙๒ หน้า.

วิทย์ ศิระศรียานนท์ "บทโศกและบทคฤในวรรณคดี" บทความทางวิทยุกระจายเสียง
ชุดความรู้ทั่วไป กรปประชาสัมพันธ์ ๒๕๐๐, หน้า ๘๑ - ๘๕.

วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย,
๒๕๐๔, ๓๗๒ หน้า.

"วิจารณ์ระเกะระคันไก่อ" วารสารรวมคำแหง ๒ : ๓๓
กรกฎาคม ๒๕๒๐.

"อารมณ์ขัน" เอกทัศน์ไทย ๒ : ๗๓ - ๗๔,
กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐.

วิจิตรมาตรา, ขุน เมื้อวานันท์ กอนกรุงเทพ. เมื่อ ๗๐ ปีก่อน กาญจนาคพันธุ์ (นามแฝง)
เรื่องศิลป์ ๒๕๒๐, ๔๑๔ หน้า.

_____ เรื่องของละครและเพลง กาญจนาคพันธุ์ (นามแฝง) เรื่องศิลป์
๒๕๒๐, ๑๑๒ หน้า.

วิจิตรวาทการ, หลวง "ความขบขัน" รวมปรากฏตาของหลวงวิจิตรวาทการ โรงพิมพ์คุรุสภา
๒๕๐๔, ๒๗๔ หน้า.

วิชาการ, กรม พจนานุกรมสันสกฤต - ไทย - อังกฤษ อภิศาน โรงพิมพ์คุรุสภา
วิเศษ ๒๕๐๗, ๑๓๔๓ หน้า.

ศักดา นั่นแหละเพ็ชร คุณค่าเชิงวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน วิทยานิพนธ์ อ.ม.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๒, ๒๐๗ หน้า.

ศิลปากร, กรม กัณฑ์ปฐมเกียรติ ภาค ๑ - ๔ โรงพิมพ์สำนักทำเนียบรัฐบาล
๒๕๑๒, ๒๔๗ หน้า.

_____ บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ ของหอสมุดแห่งชาติ
ศิลปাবรรณการ ๒๕๐๑, ๗๑๑ หน้า.

_____ ประชุมโคลงโลกนิติ คลังวิทยา ๒๕๑๓, ๓๑๖ หน้า.

_____ "ตำนานการเล่กบ่อนเบี้ย และเล่กหยบ" ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๗
โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๒, หน้า ๒๖๑ - ๒๖๒.

_____ "เวาควยเรื่องพุทธรังส้ายกรรฐกโกสินทร์" ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๒
โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๒, หน้า ๖ - ๒๑๗.

ศึกษาริการ, กระทรวง มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ ๑๓ กัณฑ์ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๖, ๔๑๖ หน้า.

สุกร ผลชีวิน "วรรณคดีรวิว" วงวรรณคดี ๑๓ : ๑๔ - ๒๐ กุณาพันธ์ ๒๕๔๕.

สกลไศ ขันตีรพงศ์ ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก เคสึคไทย
๒๕๑๗, ๑๒๕ หน้า.

สงวน อ้นคง สิ่งแรกในเมืองไทย เล่ม ๒ แพร่พิทยา ๒๕๑๔, ๒๔๔ หน้า.

สนั่น เลื่องจวงษ์ ประวัติศาสตร์ไทย งามรู้ - รัตนโกสินทร์ โรงพิมพ์อักษรสมัย
๒๕๑๘, ๔๕๐ หน้า.

สถิตย์ เสมานิล วิสาสะ แพร่พิทยา ๒๕๑๓, ๓๕๑ หน้า.

สาธิตา (นามแฝง) บทละครเรื่องเรื่องวิชาประจบ คณะเสรีสำเร็จ ม.ป.ท., ๒๕๒๑, หน้า ๘.

✓ สัทธา จินิจภูวกร ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย โรงพิมพ์สวนทองถิ่น ๒๕๑๕, ๔๔๔ หน้า.

สุกัญญา ตั้ววิธ ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช
ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๒๐, ๑๓๗ หน้า.

สุชาติ พงษ์พาคิช วิเคราะห์หม่อมหลวงศรีบุญในวรรณคดีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(พ.ศ. ๑๘๕๑ - ๒๔๑๑) ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
๒๕๑๗, ๒๒๓ หน้า.

สุชีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ วรรณคดีและวรรณกรรมปัจจุบัน โรงพิมพ์อักษรวัฒนา ๒๕๐๗, ๓๘๒ หน้า.

สุเทพ ชูเชิด กรุงเทพในอดีต เทพชู หับทอง (นามแฝง) อักษรมณฑิต
๒๕๑๘, ๒๓๕ หน้า.

_____ กรุงเทพสมัยกรุงเก่า เทพชู หับทอง (นามแฝง) อักษรมณฑิต ๒๕๑๘, ๑๑๑ หน้า.

สุนันทา ไสรวัว บทวิเคราะห์วิจารณ์พระเอกหรือผู้ร้ายในวรรณคดี โรงพิมพ์นิยมวิทยา
๒๕๒๐, ๑๘๘ หน้า.

สุนทรโวหาร (ภู่), พระ กามยंत्रระไวยสุริยา และประมุขกานำ เล่ม ๑ โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์
๒๕๐๘, ๕๘ หน้า.

_____ พระอุภัยมณี บรรณาการ ๒๕๑๓, ๓๐๐ หน้า.

สุวรรณ, กุณ บทละครเรื่องพระชะเหลเถไถ เถงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์ บทละครเรื่อง
อุณรุทธเรื่อง กิตติบรรณาการ ๒๕๑๑, ๒๔๐ หน้า.

เสถียร จันทิมาธร ลูกวิภังค์ ๒๕๑๔, ๒๔๑ หน้า.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. ปาฐกถาเรื่องกฎหมายสมัยอยุธยา ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิพ
๒๕๑๐, หน้า ๗๓.

เสาวรัตน์ อนันต์ตามนต์ บทละครนอกสมัยอยุธยา วิทยานิพนธ์ อ.บ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๕๑๕, ๓๕๒ หน้า.

_____ วรรณกรรมรัชกาลที่ ๒ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐, ๑-๘ หน้า.
_____ วรรณกรรมของไทย เรื่องขุนช้างขุนแผน มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๑๗, ๒๒๖ หน้า.

ไสว นิยมจันทร์ "กำเนิดกองทัพอากาศ" ไทยริเริ่ม โรงพิมพ์ประเสริฐสิน ๒๕๐๐, ๓๖๐ หน้า.

หลิน ชูศักดิ์ "วิจารณ์วรรณคดี" สารคดีและนิยายของหลินชูศักดิ์ "เหยา"(แปด)
กัลป์วิทยา ๒๕๐๗, หน้า ๓๗๗ - ๔๑๐.

อรรถ อรรถวิจิตร บุคคลสำคัญของไทย โรงพิมพ์กฤษณมิตร ๒๕๐๕, ๒๒๖ หน้า.

อนันต์ แจ่มกมล "วีรเจ้าเรื่องตลกให้ตลก" ชาวกรุง ๑๐ : ๒๒ - ๒๓
กรกฎาคม ๒๕๑๗.

อารกา สัมมิตร ละครในของหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๒ วิทยานิพนธ์ อ.บ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๕๑๖, ๓๙๑ หน้า.

อุกม ประมวลวิทยา ๑๐๐ เจ้าฟ้า และเสนาบดี กัลป์วิทยา ๒๕๐๕, ๔๕๕ หน้า.

อนุমানราชชน, พระยา การแก้ไขวรรณคดีในบางวรรณคดี ราชบัณฑิตยสถาน
๒๕๐๔, ๔๐๘ หน้า.

Blistein, Elmer M., "Theory of Humor" in Encyclopedia Americana Vol.14,
pp. 562 - 564, edited by Bernard S. Cayne, Americana Corporation
International Headquarters, U.S.A., 1974.

Braude, Jacob M., "Humor" in The World Book Encyclopedia Vol ๘.,
p. 389, edited by J. Morris Jones, Field Enterprises Educational
Corporation, Chicago, 1960.

Funk, Charles Earle editor, The Funk and Wagnalls New Standard Dictionary
of English Language, Funk and Wagnalls, New York, 1952, 2815 pp.

Hook, J.N., "Satire" in The World Book Encyclopedia Vol.16,
p. 128, edited by J. Morris Jones, Field Enterprises Educational
Corporation, Chicago, 1960.

Kellerman, Dana F., editor, The New Grolier Webster International Dictionary of The English Language Vol.1., Grolier Incorporated, New York, 1973, p. 407.

Mc Keon, Richard, "Comedy and Epic Poetry" in The Basic Works of Aristotle, Chapter 5, Random House, New York, 1941, p. 1459.

Piccard, Don, "Balloon" in The World Book Encyclopedia Vol.2, edited by William H. Nault, Field Enterprises Educational Corporation, Chicago, 1975.

✓ Shaw, Harry, Dictionary of Literary Terms, Funk and Wagnalls Company, New York, 1960, 623 pp.

✓ Shipley, Joseph T., Dictionary of World Literary Terms, The Writer Inc. Publisher, Boston, 1970, p. 64.

Steinberg, S.H., editor, Cassell's Encyclopedia of World Literature, Vol.1, Funk and Wagnalls Company, New York, 1953, pp. 407 - 407.

การคำนวณ

ภาคผนวก ก.

เนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรองที่นำมาวิเคราะห์

เนื้อหาโดยย่อของวรรณกรรมร้อยกรองที่จะกล่าวต่อไปนี้ ผู้เขียนจะเรียงตามลำดับอักษร พร้อมกับบอกรายละเอียดเกี่ยวกับ รูปแบบการประพันธ์ และชื่อผู้แต่งไว้ในตอนต้นด้วย ดังตัวอย่าง

พระอภัยมณี (นิทานคำกลอน : สุนทรภู่)

๑. เป็นรูปแบบการประพันธ์

๒. เป็นชื่อผู้แต่ง

เนื้อหาโดยย่อของวรรณกรรมร้อยกรอง มีดังต่อไปนี้

กระท่อมนายเปี๊ยะ (บทละครเรื่อง : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)

ขุนสารบรรจงเป็นคนชอบหมกมุ่นอยู่กับตำราต่างๆจนไม่ค่อยได้สนใจงานนี้ภรรยาหนัก ทำให้นางไม่ค่อยพอใจ ได้แต่นั่งกับแม่จนหลานสาว และนายบรรจงหลานเขยเท่านั้น วันหนึ่งมีคนจีนทำทางเหมือนนักเองชื่อว่า ชื่อนายเปี๊ยะมาขอพบท่านขุน นางนี่ให้สิ่งฝากไว้กับตน แต่นายเปี๊ยะไม่ยอมบอกอะไร ทำให้นางเริ่มสงสัยว่านางจะมีลัษณคมในอะไรสักอย่างหนึ่ง เพราะนางแปลกใจที่ท่านขุนคบกับเจ๊กชี่ยา นางจึงแอบค้นหาหลักฐานตามโต๊ะหนังสือของท่านขุน พบข้อความที่ทำให้สงสัยว่าท่านขุนคิดจะฆ่านาง นางจึงขอตำรวจลับนอกเครื่องแบบชื่อ นายแหม่ แห่หม มาคอยอารักขา วันรุ่งขึ้นนายเปี๊ยะมาหาท่านขุน ทั้งคู่เข้าไปเจรจาในห้องโดยมีนางนี่และนายแหม่แอบฟัง ข้อความที่ทั้งสองพูดจากนั้นก็ยังคงทำให้นางนี่และนายแหม่เข้าใจว่า ท่านขุนและนายเปี๊ยะกำลังคบคิดกันจะฆ่านางนี่ นางนี่เสียใจมากจนสลบ ท่านขุนได้ยินเสียงเอะอะก็ออกมาดู ความจริงก็เปิดเผยว่า ผู้ที่ท่านขุนให้นายเปี๊ยะฆ่าคือสุนัขตัวเมียข้างบ้านนั่นเอง

ไกรทอง (บทละครนอก : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

จะเข้ชาละวันซึ่งอาศัยในถ้ำแก้วใต้แม่น้ำเมืองพิศตร ออกอาละวาดก่อกวนนางตะเภาทองบุตรของเศรษฐีเมืองพิศตรไปเป็นภรรยา ไกรทองรับอาสาฆ่าพญางูชาละวันสำเร็จ และได้นางกลับคืนมา เศรษฐีจึงยกนางตะเภากแก้วและนางตะเภาทองให้เป็นภรรยา ภายหลังไกรทองลอบลงไปหานางวิมาลาเมียของพญางูชาละวัน และได้นางเป็นภรรยา แล้วพานางขึ้นมาอยู่ด้วยกันบนบก นางตะเภากแก้วและนางตะเภาทองทราบเรื่องก็พาบ่าวไพร่มาด่าว่าและทุบตีนางวิมาลาด้วยความ

หึงหวง จนนางต้องกลายร่างเป็นจระเข้หนีกลับไป ตอนท้ายเรื่อง หลังจากไกรทองคืนดีกับภรรยา ทั้งสองแล้ว ก็ลอบหนีลงไปหานางวิมาลาในถ้ำอีก

หมายเหตุ เรื่องไกรทองที่เป็นบทพระราชนิพนธ์มีสองตอน คือ ตอนนางวิมาลาตามไกรทอง มาจากถ้ำซึ่งเรียกว่าตอนพ่อกลางพอนบน และตอนไกรทองตามนางวิมาลากลับไปถ้ำ

ขุนช้างขุนแผน (เสภา : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และคณะกวีในสมัยนั้น)

เป็นเรื่องรักสามเส้าของ ขุนแผน ขุนช้าง และนางวันทอง ทั้งสามเป็นชาวสุพรรณบุรี

คุ้นเคยกันมาแต่เยาว์วัย ขุนแผนชอบรักนางวันทองขณะบวชเณร ต่อมาจึงสึกพร้อมกับให้มารดาพาไปเจอจาก
สู่ขอนาง แต่งงานอยู่กินด้วยกันไม่นาน ขุนแผนก็ถูกเกณฑ์ไปทำศึก ขุนช้างซึ่งหลงรักนางวันทองอยู่
ให้ขุนายหลอกลวงให้นางวันทองหลงเชื่อว่าขุนแผนตายในสงคราม แล้วขุนช้างก็สู่ขอแต่งงานกับนาง
สำเร็จ นางวันทองไม่ยอมเป็นภรรยาขุนช้าง คงครองตัวคอยขุนแผน ขุนแผนกลับจากสงครามได้รับ
ความดีความชอบ และได้นางลาวทองเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง เมื่อพบกับนางวันทอง เกิดนึกใจกันเรื่อง
ภรรยาใหม่ นางวันทองโกรธขุนแผนจึงยอมเป็นของขุนช้าง ภายหลังขุนแผนหวนกลับมาลัดกันนางวันทอง
ไปอยู่ด้วยกันในป่า ขุนช้างถวายฎีกาต่อพระพันวสาให้เอาโทษ พอนางวันทองมีครรภ์แก่ ขุนแผนเกรง
ภรรยาจะลำบากจึงออกมาถวายตัวเพื่อสู้คดี ขุนแผนชนะคดีได้นางวันทองมาอยู่ด้วยแต่ต่อมาได้ทำผิด
พระราชโองการต้องโทษจำคุก ขุนช้างซึ่งนางวันทองกลับไปอยู่ด้วย ระหว่างนั้นนางคลอดบุตรเป็นชาย
ให้ชื่อว่าพลายงาม เมื่อพลายงามเจริญวัยได้เข้าถวายตัวต่อพระพันวสาเป็นมหาดเล็ก พ่อก็เกิดศึก
เชียงใหม่พลายงามจึงได้โอกาสรับอาสาทำศึก และทูลขออภัยโทษบิดาให้ไปช่วยทำศึกด้วย ขุนแผนจึง
พ้นโทษ ขณะทั้งสองเดินทางผ่านเมืองพิจิตร ขุนแผนแวะเยี่ยมพระพิจิตรผู้เป็นบุญคุณ พลายงามได้พบ
นางศรีมาลาบุตรสาวพระพิจิตร เกิดรักใคร่และไถ้ นางเป็นภรรยา ขุนแผนจึงสู่ขอนางให้พลายงาม
การทำสงครามครั้งนี้ได้ชัยชนะกลับมา ขุนแผนได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระสุรินทรฤาไชยไปครองเมือง
กาญจนบุรี ส่วนพลายงามได้เป็นจมื่นไวยวรนาถ และได้รับพระราชทานนางสร้อยฟ้าธิดาของเจ้าเมือง
เชียงใหม่ให้เป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง ต่อมาพลายงามคิดถึงมารดา จึงลัดนางวันทองมาจากเรือนขุนช้าง
ขุนช้างถวายฎีกาให้พระพันวสาคัดสินคดี พระพันวสาถามนางวันทองว่า นางสมัครใจจะอยู่กับขุนช้าง
หรือขุนแผน นางคัดสินใจไม่ถูก พระพันวสาพิโรธว่านางสองใจและสั่งให้ประหาร ตอนท้ายกล่าวถึง
เรื่องในครอบครัวของพลายงาม เป็นเรื่องหึงหวงระหว่างนางศรีมาลาและนางสร้อยฟ้า นางสร้อยฟ้า

ทำเสน่ห์ให้พละงามหลงใหลจนเกิดเรื่องผิดใจกับนางศรีมาลา พละงามเกือบจะฆ่าพละชุมพล
 ชุนแผนและพละชุมพลแก้เสน่ห์ทางสร้อยฟ้ากระทำพละงามได้ และยังสามารถปราบเงรชวาคซึ่ง
 เป็นตัวการสำเร็จ

คำวิ (บทละครนอก : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

ถูกเสือและลูกโคเป็นมิตรกัน พระฤาษีชุบให้ทั้งสองเป็นมนุษย์ ถูกเสือได้ชื่อว่าหลวิชัย
 ส่วนลูกโคได้ชื่อว่าคำวิ ทั้งสองรักใคร่กันเหมือนพี่น้อง เมื่อเรียนวิชาการจากพระฤาษีสำเร็จแล้ว
 ทั้งสองเดินทางผ่านเมืองจันทบุรี คำวิสามารถปราบยักษ์ที่ก่อวุ่นประชาชนให้เดือดร้อนได้
 ท้าวมคธราชยกนางศรีสุคาพระธิดาให้ คำวิมอบให้หลวิชัยอภิเษกกับนาง และขึ้นครองเมือง ส่วนตน
 ออกเดินทางเผชิญโชคต่อมา ถึงเมืองร้างซึ่งผู้คนถูกภูผานกอินทรียจับกินหมด คำวิพบนางจันทสุคาธิดา
 เจ้าเมืองซ่อนอยู่ในถ้ำ หลังจากปราบนกอินทรีสำเร็จก็ได้นางเป็นชายา ทั้งสองประทับอยู่ที่เมือง
 นั้นต่อมา กล่าวถึงท้าวแสนนุราชกษัตริย์เผ่าเก็บแม่มดของนางจันทสุคาได้ก็เกิดหลงใหล ให้นางเข้า
 ทศประสาทซึ่งเคยเป็นข้ารับใช้นางจันทสุคาทำอุบายลวงฆ่าพระคำวิสำเร็จ และน่านางมาถวายท้าว
 แสนนุราชได้ นางจันทสุคาไม่ยอมปลงใจถวาย ท้าวแสนนุราชคิดจะชุบตัวให้กลับเป็นหนุ่มเพื่อนางจะได้รัก
 พระองค์ หลวิชัยทราบเรื่องตามมาช่วยเหลือคำวิแล้วรับอาสาชุบตัวให้ท้าวแสนนุราช ขณะทำพิธีได้
 ผิดท้าวแสนนุราชลงในกองไฟ แล้วนำคำวิซึ่งซ่อนไว้ในยามออกแสดงตนแทน คำวิจึงได้พบนางจันทสุคา
 และครองเมืองต่อมา นางคันธมาลีเมสืบท้าวแสนนุราชเข้าใจว่าคำวิเป็นพระสามีก็ตามหึงหวงนางจันทสุคา
 ภายหลังนางได้ทราบความจริงจากนางทศประสาท จึงคิดฆ่าคำวิด้วยการส่งสารให้ไวยทศพระนัดดายก
 ท้าพมาตีเมือง คำวิปราบปรามได้ จักการเอาโทษผู้ผิดเรียบร้อยแล้วก็ครองเมืองเป็นสุขสืบมา

หมายเหตุ ตอนที่เป้นมพระราชนิพนธ์นี้เพียงสี่ตอน คือ

๑. ตอนท้าวแสนนุราชตามหานางแม่มด หรือนางจันทสุคา
๒. ตอนท้าวแสนนุราชชุบตัว
๓. ตอนนางคันธมาลีเข้าเฝ้า
๔. ตอนพระคำวิรบกับไวยทศ

คำอธิษฐานของคุณพุ่ม (กลอน : คุณพุ่ม)

เป็นคำอธิษฐานจำนวน ๑๒ ข้อ เนื้อความบอกความประสงค์จะไม่ขอเกิดเป็นสิ่งที่ตนนำมา
กล่าว การเขียนเป็นทำนองเสียดสีเห็นแบบบุคคลในสมัยนั้นอย่างมีอารมณ์ขัน

โคบุตร (นิทานกำกลอน : สุนทรภู่)

นางฟ้าเมณฑาถูกสาปให้จุติในคอกบัว พระอาทิตย์ลงมาสมสู่กับนางจนนางทรงครรภ์ และ
ประสูติโอรสได้ชื่อว่าโคบุตร พระอาทิตย์ฝากพระโอรสไว้กับราชสีห์ตัวเมีย พอโคบุตรอายุได้ ๑๑ ปี
พระอาทิตย์มอบเครื่องประดักพิพย์ให้เป็นเครื่องป้องกันตัว และช่วยให้สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้
โคบุตรออกเดินทางหาคุณครู ผ่านมาพบนางมณีสวรรค์และพระอรุณกำลังถูกยักษ์สี่ตนทำร้าย โคบุตรลงมา
ช่วยเหลือไถ่ทราบเรื่องราวนางและอนุชา เป็นธิดาและโอรสของท้าวพรหมทัตเจ้าเมืองพาราณสี ท้าว
พรหมทัตถูกพราหมณ์แย่งชิงเมืองและถูกปลงพระชนม์ โคบุตรจึงเข้าช่วยรบชิงเมืองกลับคืนมา พร้อมกับ
ชุบท้าวพรหมทัตและพระชายาให้กลับมีชีวิตดั้งเดิม ส่วนพระองค์ก็ออกเดินทางผจญภัยต่อไปโดยมีพระอรุณ
ติดตามไปด้วย ทั้งสองเดินทางผ่านมายังเมืองกาหลง โคบุตรไต่ถ้ำจนทองแสนรู้เป็นสื่อจนไต่มา
อำพันมาลาธิดาเจ้าเมืองกาหลงเป็นชายา แล้วพระองค์ลักพานางหนีกลับมาเมืองพาราณสี พระอาทิตย์
เสด็จลงมาเนรมิตเมืองปรากฏการบรรพตให้โคบุตรครอบครอง แล้วจัดงานอภิเษกโคบุตรกับนางมณีสวรรค์
และนางอำพันมาลา คอบานางอำพันมาลาคบคิดกับเถรกระอาทาสให้โคบุตรให้หลงใหลตน นางมณีสวรรค์
ให้ขุนทองส่งสารถึงพระอรุณมาแก้มนต์เสน่ห์สำเร็จ โคบุตรกริ้วนางอำพันมาลาและสั่งให้ประหารนางเสีย
แต่พระอรุณและนกขุนทองขออภัยโทษ ให้ลงโทษนางเพียงขับไล่ออกจากเมือง เพราะเวทนางนางซึ่ง
กำลังทรงครรภ์อยู่ เรื่องก็จบลงเพียงนี้

เงาะป่า (บทละคร : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

หมพลาหลงรักนางลำหับคู่หมั้นของฮเนา หมพลาอาศัยไม้ไผ่ของนางลำหับ และคณึงเพื่อน
ของไม้ไผ่เป็นสื่อชวนให้นางมาเที่ยวชมป่า นางลำหับถูกงูรั้งข้อมือ หมพลาจึงมีโอกาสนำช่วยเหลือ
และฝากรัก นางก็รับรักด้วยความสำนึกคุณ แต่นางจำต้องเข้าพิธีแต่งงานกับฮเนา เมื่อพิธีแต่งงานเสร็จ
หมพลาได้ทำอุบายลักนางไปอยู่ด้วยกันในถ้ำ ฮเนาแค้นใจจนกลุ้มกลั่ง พอค่อยคลายโศกก็อดทนติดตาม
พานางพร้อมกับพี่ชาย พบหมพลาซึ่งออกมาหาเสบียงอาหาร เกิดต่อสู้กัน พี่ชายของฮเนาเห็นน้อง
จะเสียก็หมพลาจึงเป่าลูกคอกมาหมพลา นางลำหับซึ่งอดทนติดตามสามีด้วยความเป็นห่วงมาพบเข้า นาง
เสียใจและฆ่าตัวตายตามสามี ฮเนาเสียใจในความผิดของตนจึงฆ่าตัวตายตามไปด้วย

จมีนราชามาตย์ (เพลงยาวเหินแหม : พระมหามนตรี [ทรัพย์สิน])

เริ่มต้นด้วยการชมบุญบารมีของจมีนราชามาตย์ แล้วเหินแหมการวางอำนาจ เหยียด
และทำตัวเทียมเจ้านาย พวกนักเลงพากันเกรงกลัว เพราะถ้าจับใครได้ก็จะทรมานจนกว่าจะรับ
เหินแหม เรื่องลูกน้องสามคนที่มาใจคอเหี้ยมโหด คอยรักษาดลประโยชน์ให้ แล้วพูดถึงบรรดาภรรยา
ทั้งหลายของจมีนราชามาตย์ บอกคุณสมบัติที่กระดุกดอ้างเสียคลีเกมเยาะให้ขบขัน เหินแหมเรื่อง
จมีนราชามาตย์รับของกำนัลจากเจ๊กจีน ลงท้ายผู้แต่งมีความกลัวเกรงขอฝากตัวอยู่ด้วย

จิกะเหลน (บทละครร้อง : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)

หลวงโกศการเป็นหมายไ้ภรรยาใหม่ชื่อเจียม ต่อมาคุณหลวงจัดการให้มะนาบุตรสาว
ที่เกิดจากภรรยาเก่าแต่งงานกับนายประเสริฐพร้อมกับให้อาศัยอยู่ด้วยกัน คุณหลวงเดินทางไปซื้อไม้
ซุงที่เชียงใหม่ ก่อนไปมอบหมายให้นายประเสริฐดูแลบ้านและกิจการแทน นายประเสริฐสอบมีความ
สัมพันธ์กับนางเจียมอย่างเปิดเผยโดยไม่เกรงใจภรรยา คนใช้เก่าแทนไม่ได้จึงไปตามคุณหลวงกลับ
พอมานางเจียมกลับได้รับความชเมนาว่าเป็นรู้ทันนายจิตรคนใช้ที่ไปถามคุณหลวงมา คุณหลวงเสียใจ
ที่เห็นนางเจียมโกรธและหาเหตุจะหย่ากับตนจึงยิงตัวตาย ปรากฏว่าเป็นลั่นเสียก่อนและคุณหลวงตกใจ
จนเป็นลมสลบ คนทั้งหลายให้การตำรวจจับหอดักัน ในที่สุดคุณหลวงฟื้นขึ้น และบอกความจริงแก่ตำรวจ
ทั้งนางเจียมและนายประเสริฐสำนึกผิด หลวงโกศการจึงสารภาพความผิดของตนบ้างว่า ตนไปได้
ภรรยาสาวที่เชียงใหม่อีกคนหนึ่ง เรื่องก็จบลงด้วยความเข้าใจกัน

จันระบำกล (บทจันระบำ : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เนื้อเรื่องกล่าวถึงเทพบุตร และนางฟ้ามาจันระบำกันในคราวนักขัตฤกษ์ นางเมขลา
เทพธิดารักษาพระสมุทรก็มาเล่นจันระบำด้วย รามสูรเหาะผ่านมาเห็นแสงแก้วที่นางเมขลาถืออยู่
จึงขวางขวางเพื่อจะชิงเอาดวงแก้ว นางฟ้าและเทพบุตรตกใจหนีไปหมด รามสูรพบกับพระอรชุน
และเกิดต่อสู้กัน พระอรชุนจับรามสูรฝากกับเขาพระสุเมรุจนเขาทรุดเอียงไป พระอิศวรจึงมีบัญชา
ให้ห่อเขาพระสุเมรุ

โฉม (บทละครร้อง : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)

สาละเป็นสาวใช้ในบ้านของคุณพระอัคนีและนางพวง เนื่องจากนางเป็นคนหน้าตาดีจึงเป็นที่
ต้องใจของบรรดาผู้ชายในบ้านนั้นหลายคน นับแต่คุณพระอัคนี จันนุชสามีมืดของมาลัยบุตรสาวของ
คุณพระ และเจ้าสาคนใช้ สาละมีสามีแล้วชื่อนายสิบสวนซึ่งมักจะลอบมาหานางตอนกลางคืนเสมอ

คืนวันหนึ่งขณะนางกำลังรอสามี เจ้าสำนักเข้ามาหาสามีในห้อง นางไล่อ่างไรก็ไม่ยอมไป เณรน้อยส่วนมาเคาะประตูเรียก เจ้าสำนักจึงหนีเข้าไปซ่อนในคุ่ม ขณะนายสวนอยู่ในห้องจมน้ำพุทธรักษา เคาะประตูเรียก นางจึงให้สามีเข้าไปซ่อนตัวอยู่ข้างต้นค้ายเกรงว่านายจะรู้ว่านางมีสามี จมน้ำพุทธรักษา เข้ามาเจรจาให้สามียินยอมเป็นภรรยา และจะพาหนีไปอยู่ด้วยกันโดยไม่ให้นางมาไล่อ่าง นางมาไล่อ่าง ตื่นขึ้นมาเห็นว่าสามีเข้าห้องสาวใช้จึงไปปลุกมารดาให้มาเป็นพยาน แต่กลับมาพบคุณพระอัคนีศรีอยู่ในห้อง ของสามีแทน และจมน้ำพุทธรักษาแอบอยู่ที่ใดเคียง นางพ่วงจึงเข้าทูลว่าว่าคิดว่าเป็นลูกเขยแต่กลับมาเป็น พ่อตาเสียเอง คุณพระจึงแก้ตัวว่าตนมาตามหาจมน้ำพุทธรักษาเหมือนกัน นางมีซึ่งบาทตามเจ้าสำนักหนีไป คักน้ำในคุ่มที่เจ้าสำนักซ่อนตัวอยู่ เจ้าสำนักออกมาและแก้ตัวว่าจมน้ำพุทธรักษาชวนตนให้มาเป็นพยาน จมน้ำพุทธรักษา ออกจากจากใดเคียงให้การสอกลต้อกับเจ้าสำนักพร้อมกับแสดงตัวว่าบริสุทธิ์ นายสวนสามีของสามีจึงปรากฏ ตัว และจะเอาเรื่องบุคคลทั้งสามดำเนินนางพ่วงไม่ยอมให้สามีเป็นไทแก้ตัวและไปอยู่กับตน นางพ่วงจำ ต้องยินยอม เรื่องจึงสงบลงได้

ไชยเชษฐ (บทละครนอก : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

พระไชยเชษฐาออกไล่สัตว์จนพลัดเข้าไปในเมืองยักษ์ ไก่นางสุวิญชาธิคาบุณธรรมของ ท้าวสิงหลพญายักษ์เป็นชายา เมื่อพระองค์พานางกลับมาถึงบ้านเมือง พระสนมเจ็ดนางพากันริษยา นางสุวิญชาซึ่งเป็นแม่เหล็ก จึงคิดอุบายให้พระไชยเชษฐาเสด็จออกคล้องช้าง นางสุวิญชาประสูติ โอรส แทนางสนมทั้งเจ็ดลอบเอาขอนไม้มาวางไว้แทน แล้วนำโอรสไปซ่อนไว้ในป่า เมื่อพระไชยเชษฐา เสด็จกลับก็ทูลพระไชยเชษฐาว่านางสุวิญชาประสูติโอรสเป็นท่อนไม้ ทั้งยุยงให้ขับไล่นางออกจากเมือง นางแมวทาสผู้รักกิตติความช่วยเหลือนางสุวิญชาจนได้ไปพบโอรสแล้วพากันกลับเมืองสิงหล ภายหลัง พระไชยเชษฐาทรงทราบความจริงจึงเสด็จออกติดตามหานาง ไปพบกับพระนารายณ์เฝ้าเศียรและเกิด ต่อสู้กัน ในที่สุดก็ทราบว่านางเป็นโอรสที่เกิดจากนางสุวิญชา พระองค์อาศัยโอรสให้เป็นสื่อช่วยไกล่เกลี่ย ขอคืนกิตติกับนางสุวิญชา กว้านางจะยอมคืนก็ด้วยพระองค์ถูกนางแมวเสียชื่อเสียงเยาะเย้ยจนได้รับความ อับอาย ท้าวสิงหลพระทัยอ่อนให้จัดงานอภิเษกพระไชยเชษฐากับนางสุวิญชาอีกครั้งหนึ่ง

หมายเหตุ บทละครเรื่องไชยเชษฐาที่เป็นบทพระราชนิพนธ์มีสี่ตอนคือ

๑. นางสุวิญชาถูกขับไล่ออกจากเมืองเขม้นต์
๒. พระไชยเชษฐาตามนางสุวิญชา

๓. พระไชยเชษฐาเข้าเฝ้าท้าวสิงหล

๔. อภิเษกพระไชยเชษฐา

ฉากหลัง (บทละครใน : พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และคณะ)

กล่าวถึงกษัตริย์วงศ์ท้าวแสนนคร ท้าวกูรมณีมีพระโอรสที่เกิดจากประไหมสุหรีชื่อระเด่นมนตรี พระองค์ได้ศุภานันท์กับนางบุษบาภาโหละธิดาท้าวคานาหาพระอนุชาไว้ตั้งแต่ยังเยาว์ เมื่อระเด่นมนตรีเจริญวัยออกประพาสป่า ไคนางบุษบาสำหรับสาวชาวไร่เป็นพระชายา ไม่ยอมเข้าพิธีอภิเษกกับนางบุษบาศุภานันท์ ท้าวกูรมณีให้คำมะ هنگกำจัดนางบุษบาสำหรับเสีย ระเด่นมนตรีเสียพระทัยมาก เทียวเตร็จเตร้อยู่ในป่าปลอมพระองค์เป็นบัณฑิตใจป่าเที่ยวรับฟังเมืองต่างๆ ไว้ในอำนาจมากมาย ต่อมาระเด่นมนตรีเสียที่ระตุมะงาควาเรือแตกพลัดกับไพร่พล เสด็จกับประสันตยานเข้ามาในเมืองกาหา ระเด่นมนตรีกับพี่เลี้ยงปลอมเป็นคาคหลังคนเชิดหนัง ทั้งสองมีโอกาสดูคานาหาท้าวคานาหา ขณะเชิดหนังระเด่นมนตรีมีโอกาสดูเห็นนางบุษบาภาโหละศุภานันท์เกิดความลุ่มหลง ท้าวคานาหาได้พระราชทานนางให้แก่ระตุมะงาไปเสียแล้ว ระเด่นมนตรีลอบเข้าหานางแต่นางไม่ยินดียุ้ย และไม่รู้จักพระองค์ เมื่อพิธีอภิเษกนางกับระตุมะงาใกล้เข้ามา ระเด่นมนตรีจึงฆ่าระตุมะงาเสีย นางบุษบาต้องเข้าพิธีหมั้นในกองไฟตายตามระตุมะงาตามประเพณี องค์ประตาระกาหลาเสด็จลงมาช่วย แล้วปลอมนางบุษบาให้เป็นชายชื่อมีสาประหมังกุหนึ่ง สามีว่านางจะกลายเป็นหญิงต่อเมื่อพบกับระเด่นมนตรีและจำกันได้ ทั้งยังบอกความจริงว่าคาคหลังนั้นแท้จริงเป็นระเด่นมนตรีศุภานันท์ ขณะนี้กำลังลุ่มหลงเสียจริตเพราะคิดว่านางตายในไฟ ให้นางออกตามหา นางจึงออกติดตามไปยังเมืองต่างๆ แล้วเข้าสวามิภักดิ์ต่อท้าวคาคหลัง ส่วนระเด่นมนตรีเมื่อคลายโศกและทราบความจริงก็ออกติดตามหานางบุษบา ผ่านเข้ามายังเมืองกาหลังโดยปลอมพระองค์เป็นกระเทย เมื่อได้พบนางบุษบาจึงเข้าใกล้ธิดานางจนนางจำได้ นางจึงกลายเป็นหญิงและหนีออกบวชด้วยความอาย ระเด่นมนตรีตามไปลี้ภัยและพานางกลับมายังเมืองกาหลัง พร้อมกับส่งข่าวให้พระบิดาพระมารดาทรงทราบ

ตั้งจิตคิดคลั่ง (บทละครร้อง : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เรไรรักกันน้อยกับนายสมย์ แตมาราคาต้องการให้นางแต่งงานกับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประทีปแก้วเติร์จฟ้าซึ่งชราแก่รำรวย เรไรหนีไปอยู่กับป้า นายสมย์ปลอมตัวเป็นหญิงสาวตามไปอยู่ด้วยและไคนางเป็นภรรยา ภายหลังคนของสมเด็จเจ้าพระยาสืบรู้เข้าก็นำตัวเรไรกลับมา เรไรกินยาตายด้วยความเสียใจ สมเด็จเจ้าพระยาเห็นเรไรตายจึงฆ่าตัวตายตาม นายสมย์รู้เข้าก็เสียใจยิ่งตัวตายตามอีกคนหนึ่ง

นำสบด (บทละครเรื่อง : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)

พระเนติการนิกรยาสาวชื่อนางแฉ่ว คุณพระหึงหวงนางจนขาดเหตุผล ทำให้แฉ่วเกิดความรำคาญ ทั้งสองอยู่ด้วยกันจนมิบุตรหาคณแล้ว คุณพระก็ไม่ลดความหึงหวงลงเลย ในที่สุดแฉ่วจึงชวนคุณพระไปสาบานด้วยกันที่วัดว่านางจะพูดแต่ความจริง และให้คุณพระสัญญาว่าจะไม่ทำร้ายนาง คุณพระยอมสัญญา แฉ่วจึงบอกว่าในจำนวนบุตรทั้งห้าคน มีคนหนึ่งที่ไม่ใช่บุตรของคุณพระ คุณพระถามว่าคนไหน และลูกใคร นางก็ไม่ยอมบอก คุณพระคิดจะหย่าก็ส่งสาธุบุตร จึงหนีไปอยู่ด้วยกันต่อมา จนในที่สุดคุณพระล้มป่วยลงด้วยความทรมานใจ แฉ่วเกิดความสงสารจึงเปิดเผยความจริงว่า ที่ว่าบุตรคนหนึ่งไม่ใช่บุตรคุณพระ ก็เพราะว่าเกิดตอนคุณพระยังมีบรรพชาศกดิ์เป็นเพียงคุณหลวงหาใช่ลูกฐไม่ ทั้งสองจึงเข้าใจกันได้

บรมหึง (บทละครเรื่อง : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)

เพทายเป็นหนี้เงินยืมก่อแปงและอาชัม นายสนุนำเงินมาชำระหนี้ให้และขอรับตัวนางไปเป็นภรรยา เพทายเป็นหญิงขาดการศึกษา คอยแต่ตามหึงหวงสามีอย่างไรเหตุผล ทำให้นายสนุนไม่พอใจและในที่สุดก็เลิกร้างกัน อิกยี่สิบปีต่อมานายสนุนรับราชการจนได้เป็นพระยาพิเณศมุนีภักดิ์ และมีภรรยาใหม่ ตลอดเวลานายสนุนได้รับจดหมายขอเงินจากเพทายเป็นเสมอ พร้อมกับขู่ว่าถ้าไม่ให้เงินก็จะไม่คืนจดหมายเก่าให้ ต่อมาเพทายมาเยี่ยมคุณพระสามี ความจึงเปิดเผยว่านางไปทำขนมขายเลี้ยงชีพด้วยความลำบาก และยังไม่ได้มีสามีใหม่ คนที่เขียนจดหมายมาขู่ขอเงินนั้นกลายเป็นเงินยืมก่อแปง คุณพระจึงบังคับให้เงินยืมก่อแปงเผาจดหมายเสียแล้วจะไม่เอาความ พร้อมกับชวนเพทายให้มาอยู่ด้วย เพทายไม่ยอมเพราะหึงคุณหญิง ถ้าไปอยู่ด้วยกันก็คงทำให้คุณพระเดือดร้อนใจ นางขออยู่ตามลำพังทั้งเดิม

พระไชยสุริยา (กาพย์ : สุนทรภู่)

กล่าวถึงพระไชยสุริยาและนางสุมาลิ้มเหลือปกครองเมืองสาวัตถี ต่อมาย้ายเมืองเกิดอาเพศ ขุนนางและชาวเมืองประพฤติกินเลื่อมศีลธรรม เปิดโอกาสให้ป่าเข้ามาระท่ายาผี น้ำป่าไหลเข้าเมืองทำให้ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก พวกที่เหลืต่างหลบหนีละทิ้งบ้านเมือง พระไชยสุริยาพาแม่เหลืสนมกำนัล และข้าราชการบริวารลงเรือสำเภานี้ เรือแตกระหว่างทาง พระไชยสุริยาและแม่เหลืว้ายขึ้นฝั่งได้ เทียววัดเชพเนจรในป่าได้รับทุกขเวทนา พระดาบสซึ่งนำเทพบุตรอยู่ในป่าทราบเรื่องด้วยฉันทจึงมาแสดงธรรมจนทั้งสองพระองค์ศรัทธา ออกบวชถือเพศเป็นโยคี และเมื่อสิ้นพระชนม์ก็เสด็จสู่สวรรค์

พระมะเหลเอโด (บทละคร : คุณสุวรรณ)

กล่าวถึงพระมะเหลเอโดทูลลาพระบิดาพระมารดาออกประพาสป่า ขณะประทับแรมอยู่ในป่า พระอินทร์ธรมนางตะแลงแกงมาให้เป็นพระชายา พระองค์พานางเดินทางกลับบ้านเมือง ไปพบยักษ์มะลากอยและเกิดการต่อสู้กัน ยังไม่ทันรู้แพ้ชนะ เรื่องก็จบลงเพียงนี้

พระลอ (บทละคร : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)

ท้าวแมนสรวงมีเมียชื่อนางบุญเหลือ และโอรสชื่อพระลอ ท้าวแมนสรวงได้ทำสงครามกับท้าวพิมพิสาครเจ้าเมืองสรวง ท้าวพิมพิสาครสิ้นพระชนม์ ท้าวพิชัยพิณบุตรโอรสครองราชย์ต่อมา พระองค์มีจิตสวององค์ชื่อพระเพื่อน และพระแพง ทางเมืองแมนสรวงพระลออภิเษกกับนางลักษณวดี และขึ้นครองเมือง ขาวรูปโฉมของพระลอเป็นที่เลื่องลือ ได้มีผู้ขับขอมโหมของพระองค์ไปตามเมืองต่างๆจนข่าวเลื่องลือไปถึงพระเพื่อนพระแพง นางทั้งสองเกิดความหลงใหลพระลอ นางรื่นนางโรยรับอาสาช่วยด้วยการส่งคนเหี่ยวขับเพลงชมความงามของพระเพื่อนพระแพง เมื่อพระลอได้ฟังก็เกิดความเสน่หานาง นางพี่เลี้ยงไปหาปู่เจ้าให้หาเสน่ห์พระลอ พระลอค้มคู้ลี้ภัยแรงมนต์จนหมอหลงไม่สามารถแก้ไขได้ พระองค์ลาพระมารดาและพระแม่เหล้เดินทางมาหาพระเพื่อนพระแพง นายแก่นนายขวัญพี่เลี้ยงติดตามเสด็จด้วยความรักดี พระลอเสด็จรอนแรมมาในป่าจนถึงเมืองสรวงและเข้าประทับยังอุทยานของสองนาง พระลอได้สองนางเป็นชายา พระเพื่อนพระแพงพาพระลอเข้าไปอยู่ด้วยในวัง ขาวร่ำไห้จนท้าวพิชัยพิณบุตรทราบเรื่องและเสด็จมาทอศพระเนตร พระองค์เกิดความเมตตาพระลอ จะจัดการอภิเษกให้กับธิดา เจ้าย่ายังไม่หายเกลียดแค้นท้าวแมนสรวงให้คนมาลอบฆ่าพระลอเสีย พระเพื่อนพระแพงตลอดจนพี่เลี้ยงทั้งสี่ช่วยต่อสู้ป้องกันพระลอจนสิ้นชีวิต ท้าวพิชัยพิณบุตรทราบเรื่องก็ให้ประหารเจ้าย่าและจัดพิธีศพสามกษัตริย์ พร้อมทั้งส่งพระราชาสันไปเชิญนางบุญเหลือให้มาร่วมในพิธีนี้ด้วย สุดท้ายทั้งสองนครจึงเป็นไมตรีกันต่อมา

พระอภัยนุราช (บทละคร : สุนทรภู่)

พระอภัยนุราชออกไล่สัตว์ แต่ไม่ไ้ขบวนสรวงบูชาเทพารักษ์เจ้าน้ำจึงไม่ไ้สัตว์แม้แต่ตัวเดียว พระองค์พิโรธสั่งให้ทหารเผาศาลเทพารักษ์เสีย เทพารักษ์เข้าสิงร่างนางศรีสาหนหญิงหม้ายมายั่ววนพระอภัยนุราช พระอภัยนุราชหลงใหลและพากลับเมือง นางศรีสาหนเกิดวิวาทกับแม่เหล้ของพระอภัยนุราช นางท้าวมารยาจับปวดแล้วทูลยุยงให้พระอภัยนุราชควักพระเนตรพระแม่เหล้มารักษาทานนาง โอรสและธิดาของพระอภัยนุราชพากันเส้ราโศกที่พระมารดาถูกทำร้าย เรื่องก็จบลงเพียงนี้

พระอภัยมณี (นิทานคำกลอน : สุนทรภู่)

ท้าวสุทัศน์เจ้าเมืองรัตนามีโอรสชื่อพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ พระองค์พี่โรยที่โอรสทั้งสองไปเรียนวิชาที่ไม้อ้อวิชาษัตริย์มา คือ พระอภัยมณีเรียนวิชาเป่าปี่ และศรีสุวรรณเรียนวิชาตีกระบี่กระบอง พระองค์จึงขับไล่โอรสออกจากเมือง ทั้งสองเดินทางมาพบกับพราหมณ์ทั้งสามผู้มีวิชาเก่งกล้า พระอภัยมณีแสดงวิชาเป่าปี่ให้ฟัง จนศรีสุวรรณและพราหมณ์ทั้งสามหลับใหล นางผีเสื้อสมุทรลักพาพระอภัยมณีไปอยู่ในถ้ำ พระอภัยมณีไต่ถามเป็นชายา ศรีสุวรรณออกติดตามพระอภัยมณีพร้อมกับพราหมณ์ทั้งสามมาจนถึงเมืองรมจักร ได้อภิเษกกับนางเกศราธิดาของเจ้าเมืองรมจักร ส่วนพระอภัยมณีอยู่กินกับนางผีเสื้อสมุทรจนมีโอรสชื่อสินสมุทร พระอภัยมณีอาศัยเงือกพาหนีมาพบกับโอรส และอาศัยอยู่กับพระฤาษีที่เกาะแก้วพิสดาร พระอภัยมณีไต่ถามเป็นชายา ท้าวสิริราชพาธิดาออกประพาสทางทะเล เรือถูกพายุพัดมาจอดที่เกาะแก้วพิสดาร พระอภัยมณีจึงขอโดยสารเรือไปช่วย พระองค์พอใจนางสุวรรณมาลีธิดาของท้าวสิริราชซึ่งที่ทราบว่ามีคนนั้นอยู่แล้ว และพยายามเกี้ยวพาราส์โดยอาศัยสินสมุทรเป็นสื่อ นางผีเสื้อสมุทรตามมารังควานจนเรือแตก ท้าวสิริราชชมน้ำตื้นพระชนม์สินสมุทรนั้นอุ้มนางสุวรรณมาลีว่ายนำมามาอาศัยอยู่กับโจรสลัด ภายหลังโจรสลัดนั้นลวนลามนางสุวรรณมาลีสินสมุทรจึงฆ่าโจรสลัดแล้วคุมกองทัพเข้าตีเมืองรมจักร สินสมุทรได้พบกับศรีสุวรรณและรู้ว่าเป็นอาหลานกัน แล้วทั้งสองจึงพากันออกติดตามหาพระอภัยมณี ฝ่ายพระอภัยมณีเห็นนางผีเสื้อสมุทรขึ้นไปบนเกาะ และเป่าปี่ฆ่านางตาย อุทิศเรณูคึดคามหานางสุวรรณมาลีผู้หนีมาพบกับพระอภัยมณีจึงช่วยเหลือและพากันติดตามนางต่อไปจนพบกับสินสมุทร ศรีสุวรรณ และนางสุวรรณมาลี เข้ากลางทาง ทั้งสองฝ่ายเกิดรบกัน พระอภัยมณีวางตัวเป็นกลางทำให้นางสุวรรณมาลีโกรธ เมื่อสินสมุทรชนะอุทิศเรณูและเดินทางกลับเมืองผลึกนางจึงหนีออกบวช พระอภัยมณีต้องอาศัยอุบายนางวาลีสีกันมาอภิเษก พระอภัยมณีครองเมืองผลึกจนนางสุวรรณมาลีให้กำเนิดธิดาฝาแฝดชื่อสร้อยสุวรรณ และจันทร์สุภาสุกสาครโอรสของพระอภัยมณีกับนางเงือกออกติดตามหาพระบิดาจนถึงเมืองการเวก เจ้าเมืองการเวกรักใคร่เลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมพร้อมกับให้อยู่ควยกันกับเสาวคนธ์ และหัสชัย ธิดาและโอรสของพระองค์ ส่วนทางลังกา เจ้าลังกาและอุทิศเรณูแก่พระอภัยมณี ยกทัพมาตีเมืองผลึกจนต้องเสียชีวิตทั้งสองพระองค์ นางละเวงธิดาเจ้าลังกาคิดแก้แค้นด้วยการประกาศหาพันธมิตรออกช่วยรบโดยอาศัยกัณหาเป็นเดิมพัน เกิดสงครามครั้งใหญ่ พระอภัยมณีได้รบนางละเวงและหลงใหลนาง สุกสาครตามมาช่วยแก้ไขได้ทันเวลาที่ พระอภัยมณียกทัพไปตีลังกาเป็นการตอบแทน ได้พบกับนางละเวงและเกิด

รักใคร่กันขึ้น นางละเวงคิดตัดศึกด้วยวิธีเสนาหาจึงยอมเป็นชายาของพระอภัยมณี ทั้งยังให้นาง
 รำภาสหรือ นางบุพผกา และนางสุลาลีน บัณฑิตชน ศรีสุวรรณ สิ้นสมุท และสุกสาคร หลงไหล
 ได้ทั้งสามพระองค์มาอยู่ในลังกาทั้งสิ้น นางสุวรรณมาลีพร้อมกับพระญาติวงศ์ยกทัพมาติดตามแก้เอา
 ทัพสิ้นสมุทและสุกสาครออกมาได้ เกิดสงครามครั้งใหญ่และรุนแรง พระญาติเกาะแก้วพิสดารแสดง
 ปาฏิหาริย์หย่าศึก ทั้งสองฝ่ายจึงเป็นไมตรีกัน พระอภัยมณีเสด็จกลับบ้านเมืองพร้อมด้วยพระญาติวงศ์
 นางเสาคณธิดาโคตรเพชรจากลังกากลับมาด้วย จากนั้นพระอภัยมณีก็จัดการอภิเษกสิ้นสมุทกับนาง
 อรุณรัตน์ ส่วนนางเสาคณธิดาการอภิเษกกับสุกสาคร เพราะนางยังโกรธที่สุกสาครไปมีความสัมพันธ์กับ
 นางสุลาลีนชาวลังกา นางปลอมเป็นญาติไปอยู่ที่เมืองวาสุโลม สุกสาครตามง้อและได้นางเป็นชายา
 ทางลังกา มังคลาโอรสพระอภัยมณีที่เกิดจากนางละเวงก็อยู่กับเมืองฉลิกเพื่อชิงโคตรเพชรกลับมาคืน
 เกิดศึกครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง พระอภัยมณีปราบปรามได้ และจัดการอภิเษกหัสซัยกับนางสร้อยสุวรรณ
 นางจันทร์สุภาครองกรุงลังกา สุดท้ายพระอภัยมณีเกิดเบื่อหน่ายเต็มเหลืทั้งสองคือ นางละเวง และ
 นางสุวรรณมาลี เจ้าแฉ่งแสนอน และคุมเจิ้งกัน จึงออกบวช มเหสีทั้งสองจึงออกบวชตามไปปรนนิบัติ
 ด้วย

มณีพิชัย (บทละครฉบับ : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

ท้าววรการมัจฉพิชัยสมพรให้นางเกษมณีพระธิดา พระอินทร์ปลอมเป็นพราหมณ์แก่เสด็จลงมา
 ให้นางเลือก และพานางไปอยู่ควยบนสวรรค์ เมื่อนางเกษมณีทรงครรภ์พระอินทร์จึงพานางลงมาประสูติ
 พระธิดายังโลกมนุษย์ พระอินทร์นำพระธิดาไว้ในปล่องไม้ไผ่และให้ชื่อนางว่ายอดพระกลั่น พระมณีพิชัย
 โอรสท้าวพิชัยนุราชและนางจันทร์ออกประพาสป่ามาพบนาง และได้นางเป็นชายา นางจันทร์ไม่พอใจ
 นางยอดพระกลั่นเพราะนางได้คู่ชอชิดาของเจ้ากรุงจีนไว้ให้พระมณีพิชัยแล้ว นางจึงทำกุบายใส่ความ
 ว่านางยอดพระกลั่นกินแมว พระมณีพิชัยขับไล่นางออกจากเมือง พระอินทร์เสด็จลงมาช่วยเหลือพระธิดา
 และให้นางยอดพระกลั่นแปลงกายเป็นพราหมณ์หนุ่ม ทั้งยังแก้แค้นด้วยการบันดาลให้ภูมิก้นนางจันทร์
 พราหมณ์ยอดพระกลั่นเข้ารับอาสาแก้ไขและขอตัวพระมณีพิชัยไปเป็นทาส ภายหลังพระมณีพิชัยก็องเสด็จ
 ไปอภิเษกกับธิดาเจ้ากรุงจีนโดยมีพราหมณ์ยอดพระกลั่นคอยติดตามช่วยเหลือ หลังจากทั้งสองหนีกลับ
 จากเมืองจีนก็ต้องเผชิญภัยกับยักษ์ระหว่างทาง พราหมณ์ยอดพระกลั่นติดตามพระมณีพิชัยจนพ้นจากภัย
 แล้วแสดงตัวว่าเป็นชายา ทั้งสองกลับบ้านเมือง ท้าวพิชัยนุราช จัดการอภิเษกให้ทั้งสองครองเมือง
 อยู่ด้วยกันต่อมา

หมายเหตุ บทละครเรื่องมณีพิชัยที่เป็นบทพระราชนิพนธ์คือ ตอนพราหมณ์ยอพระกลิ่นขอพระมณีพิชัยไปเป็นทาส

มะเหล็กเถใด (นิราศ : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ในนามพระยาสุจริตดำรง (อุก สุจริตกุล) เนื้อความเสียดสีล้อเรื่องส่วนตัวของพระยาสุจริตดำรงอย่างน่าขัน

เริ่มเรื่องกล่าวถึงการเดินทางตามเสด็จประพาสทางชลมารค พร้อมกับบอกวันเวลาในการเดินทาง ก่อนออกเดินทางได้สั่งการเทพเจ้าให้ช่วยคุ้มครองตน ลาบุตร และภรรยาเสร็จแล้วบรรยายการเดินทาง และเส้นทางที่เสด็จผ่านมายัง อยุธยา ลพบุรี แล้วตามเสด็จกลับกรุงเทพเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสร็จพิธีก็เสด็จประพาสต่อไปยัง อ่างทอง พรหมบุรี สิงห์บุรี อินทร์บุรี ไชยนาท อุทัยธานี นครสวรรค์ ขณะเดินทางบรรยายเหตุการณ์ต่างๆที่ได้พบเห็น การประทับแรม การบำเพ็ญพระราชกุศลทอดพระกรฐิ์ การจัดการรับเสด็จ พร้อมกับคร่ำครวญถึงภรรยาและบุตรที่จากมาแบบนิราศจนกระทั่งเดินทางกลับกรุงเทพ

ระเณลันไค (บทละคร : พระมหามนตรี (ทวีปย์))

ระเณลันไคมีอาชีพขอทาน วันหนึ่งไปขอทานถึงบ้านท้าวประจักษ์ตระตัวประจักษ์ออกไปเลี้ยงวัว ระเณลันไคมีโอกาสดำเนินนางประจักษ์ภรรยาท้าวประจักษ์ และเกี้ยวนาง นางประจักษ์เองก็พอใจระเณลันไค นางเอาข้าวสารและปลาสลิดแห้งให้ทาน ท้าวประจักษ์กลับบ้านรู้เรื่องก็โกรธ จึงขับไล่นางออกจากบ้าน ตกคืนระเณลันไคลอดร่องแมวขึ้นหานางประจักษ์ตามที่ไถ่ถามมาไว้ แต่กลับพบท้าวประจักษ์ ความจึงแตก ระเณลันไคต้องกระโดดเรือนหนี ระหว่างทางระเณลันไคพบนางประจักษ์เข้าจึงพานางไปอยู่ควย นางกระแถมค้าขายข้าวเหนียวซึ่งเคยมีความสัมพันธ์กับระเณลันไค พงระเณลันไคอยู่กับนางประจักษ์ก็เกิดความหึงหวง เรื่องจบลงเพียงนี้

วัชนะ (นิราศ : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เป็นเรื่องแทรกอยู่ในพระราชหัตถ์เลขา ไกลบ้าน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อเสียดสีล้อพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

เริ่มเรื่องกล่าวถึงการที่กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเดินทางตามเสด็จประพาสยุโรป แล้วร่ำพันถึงชายาทั้งหลายที่จากมา คร่ำครวญถึงบุตร และบรรยายการเดินทางตามเสด็จยังเมืองสิงคโปร์ นิราศก็จบลงเพียงแค่นี้

รวมเกียรติ (บทละครใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และคณะกวี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

)

เริ่มเรื่องกล่าวถึงที่รัชสมัยนั้นแผ่นดินจนพระอิศวรมีโองการให้พระนารายณ์อวตารเป็น
สุกรลงมาปราบ ต่อจากนั้นกล่าวถึงพระอิศวรให้พระอินทร์ลงมาสร้างเมืองอยู่อย่าให้เป็นที่อยู่ของ
พระกุมารซึ่งกำเนิดในคอกบัวที่ผู้คนพระอิศวรของพระนารายณ์ คือท้าวอินมาศอันเป็นต้นวงศ์ของพระราม
ต่อมากล่าวถึงท้าวสหคิพรหมสร้างลงกาให้ท้าวจตุรพักตรอินเป็นต้นวงศ์ของทศกัณฐ์ครอบครอง กล่าว
ถึงนทุกผู้มีหน้าที่ล้างบาปเทพเจ้า ได้รับพรจากพระอิศวรให้เป็นผู้เป็นแพศยาให้ชนเทวดาตาย พระ
นารายณ์แปลงเป็นสคริมาล่อให้คนทุรกาย และซึ่งถูกตนเอง ก่อนตายนั้นทูลกล่าวว่าตนมีเพียงสองมือไหน
จะสู้พระนารายณ์ซึ่งมีถึงสี่กรได้ พระนารายณ์จึงตรัสว่า พระองค์จะอวตารลงมาเกิดเป็นมนุษย์ ตามลง
ไปปราบคนทุกที่เป็นพญายักษ์ที่มีถึงสิบเคียร ยี่สิบกรให้ได้ ดังนั้นทกลงมาเกิดเป็นทศกัณฐ์โอรสของ
ท้าวลัสเตียน และได้ครอบครองกรุงลงกา ต่อมายักษ์วิรุฬหกเอาสังวาลย์นาคขวางคุกแกจนเขาพระ
สุเมรุทศ พระอิศวรให้ทศกัณฐ์ล่อเขาให้ทรง ทศกัณฐ์ทูลขอพระอมาเป็นนางวัด พระอิศวรก็ประทาน
ให้ พระนารายณ์ทำอุบายล่อลวงให้ทศกัณฐ์นำพระอมาไปคืน และขอนางมณโฑมาแทน ขณะที่ทศกัณฐ์
เหาะผ่านมายังเมืองชิติน ถูกพญาพาลีซึ่งนางมณโฑไปเป็นเมีย ทศกัณฐ์ต้องขอให้พระฤาษีองค์หนึ่งเป็น
อาจารย์พาลีของนางมณโฑกลับคืน แขนางทรงครรภ์เสียแล้ว ฤาษีต้องผ่าท้องเอาทารกออกไปใส่ทอง
แพะไว้ และต่อมาก็กำเนิดเป็นองคต ทางกรุงกิริยอุษยา ท้าวทศธรผู้ครองราชย์ต่อมามีพระโอรส
ที่เกิดจากมเหสีทั้งสาม คือ พระราม พระพรต พระลักษมณ์ และพระสัตรุด ทางฝ่ายลงกานางมณโฑ
ก็ประสูติธิดา แรกประสูติธิดาร้องว่าฉาญราพณ์ ทศกัณฐ์จึงให้ใส่ผอบไปทิ้งน้ำเสีย พระชนกฤาษี
เก็บมาเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่านางสีดา พอนางรุ่นสาวก็จัดให้มีการสุมพริกสร พระรามยกศรได้อภิเษก
กับนางและนำนางกลับมาอยู่อุษยา นางไภยเกษีพระมารดาของพระพรตเคยได้รับพรจากท้าวทศธรว่า
นางจะทูลขอสิ่งใดก็ได้ นางทูลขอราชสมบัติจากท้าวทศธรให้แก่พระพรต และให้พระรามเดินทางเป็น
เวลา ๑๔ ปี ท้าวทศธรจำต้องยินยอม พระรามจึงออกเดินทางโดยมีพระลักษมณ์ และนางสีดาคามเสด็จ
ด้วย นางสำนึกขานนิมิตของทศกัณฐ์ที่เกิดหลงใหลพระราม และคิดจะกำจัดนางสีดาเสีย นางจึงไป
ทูลยุยงให้ทศกัณฐ์อยากได้นางสีดา ทศกัณฐ์นำลัทธินางไปลงกา พระรามออกติดตามนางสีดา ได้
ไพร่พลลี้จากเมืองชิติน และหนุมานทหารเอกเข้าตีเมืองลงกา กอนต์เมืองให้หนุมานส่งข่าวให้

นางทราบ ทางฝ่ายทศกัณฐ์นั้นร้าย พิเภกทูลให้คืนนางสีดาแก่พระรามเสีย ทศกัณฐ์ก็รีบขับไล่พิเภกออกจากเมือง พิเภกจึงเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระราม พระรามและทศกัณฐ์ต่อสู้กันเป็นเวลานานจนพระญาตัวของทศกัณฐ์สิ้นชีวิตหมด และในที่สุดทศกัณฐ์ก็ถูกพระรามฆ่า พระรามแวงตั้งให้พิเภกครองกรุงลงกา ส่วนพระองค์พานางสีดากลับมาครองกรุงศรีอยุธยา ภายหลังพระรามเกิดแกล้งใจว่านางสีดายังมีใจผูกพันถึงทศกัณฐ์ ให้พระลักษมณ์พานางสีดาไปฆ่า พระลักษมณ์ปล่อยนางไป นางไปอาศัยอยู่กับพระฤๅษีและประสูติโอรสให้ชื่อว่าพระมงกุฎ ฉะนั้นพระฤๅษีให้เป็นเพื่อนชื่อว่าพระลบ ฤๅษีทั้งสองเรียนวิชาการกับพระฤๅษีจนเชี่ยวชาญ พระรามทำพิธีอิศวรเบสปล่อยม้าอุปการ พระมงกุฎจับมาขี่เล่น หนุมานไม่สามารถปราบได้ พระรามจึงออกรบเอง ในที่สุดก็ทรงทราบว่านางสีดาเป็นพระโอรส และขอคืนก็กับนางสีดา นางสีดาไม่ยอมคืนก็ด้วยจนพระรามต้องทำเป็นสิ้นพระชนม์ นางสีดามาร่ำไห้ข้างพระโกศศพอยู่ทุกข์ทรมานไปมาคาล พระรามจึงต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์แล้วรับนางมาอภิเษกอีกครั้งหนึ่ง

หมายเหตุ รามเกียรติ์ที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น เริ่มตั้งแต่ตอน หิรัญคัณท์จนหมดดิน จนถึง พระรามครองกรุงศรีอยุธยา ส่วนที่เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้แก่ตอน หนุมานถวายแหวน จนถึง ทศกัณฐ์ล้มและตอน พระรามสั่งให้นางสีดา จนถึง การอภิเษกพระรามกับนางสีดาที่เขาสไกรลาศ

ลักษณะวงศ์ (นิทานคำกลอน : สุนทรภู่)

ท้าวพรหมหัตถ์ครองเมืองพาราณสี มีมเหสีชื่อนางสุพรรณอำภา และโอรสชื่อพระลักษณะวงศ์ วันหนึ่งพระองค์ออกประพาสป่าพบนางยักษ์แปลงก็เกิดหลงรัก พามาอยู่ในวัง นางยักษ์ทำอุบายใส่ความจนท้าวพรหมหัตถ์หลงเชื่อ ขับไล่มเหสีและโอรสออกจากเมือง ขณะที่ยังสองพระองค์ประทับแรมอยู่ในป่า ยักษ์วิรุณชาติได้ลักพานางสุพรรณอำภาไปในขณะพระลักษณะวงศ์ยังหลับอยู่ เมื่อพระลักษณะวงศ์ตื่นขึ้นก็เที่ยวติดตามหาพระมารดาจนไปพบฤๅษีและได้อาศัยอยู่กับฤๅษี นางทิพเกสรซึ่งฤๅษีเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรมและพระลักษณะวงศ์ได้เรียนวิชากับฤๅษีและเคียมโศมาภัยกับ พระลักษณะวงศ์ ฤๅษีออกติดตามหาพระมารดา ก่อนไปก็ให้สัญญาแก่นางทิพเกสรว่าถ้าพบพระมารดาแล้วจะกลับมารับนาง พระลักษณะวงศ์เดินทางมาถึงเมืองมยุรา การบงกชท้าววิรุณชาติได้พระมารดาแล้วจะกลับมาเมือง เพื่อจัดการหานางยักษ์แปลงและพระบิดากับนางสุพรรณอำภาเข้าใจกันดีแล้ว พระองค์ก็ลา

มารับนางทิพเกสร มาถึงพระอาศรมก็ทราบว่านางได้เสียชีวิตแล้วและนางกินรีทั้งห้าได้นำนางทิพเกสรไปเลี้ยงไว้ พระองค์ติดตามไปจนได้นางทิพเกสรและนางกินรีทั้งห้าเป็นชายา ขณะพระลักษณะที่พานางทิพเกสรกลับบ้านเมือง วิทยาธรคนหนึ่งได้ลักตัวนางทิพเกสรไป แต่วิทยาธรอีกคนหนึ่งได้ช่วยเหลือนางไว้ พร้อมกับมอบแหวนให้นางสวมนิ้วและกลายร่างเป็นพราหมณ์หนุ่มออกติดตามหาพระสามี พระลักษณะก็ออกติดตามพานางทิพเกสรมาถึงเมืองยุบล ได้นางยี่สุนรีตาของเจ้าเมืองเป็นชายา พราหมณ์ทิพเกสรติดตามมาถวายตัว พระลักษณะก็โปรดปรานมากเพราะนางมีรูปร่างละม้ายนางทิพเกสร นางยี่สุนรีไม่พอใจจึงใส่กลว่าพราหมณ์ฉวนลามนาง พระลักษณะก็สั่งให้ประหารพราหมณ์เมื่อพราหมณ์ทิพเกสรถูกประหาร นางก็กลายร่างเป็นหญิงและประสูติพระกุมารทันที พระลักษณะก็เสียพระทัยมาก สั่งให้จัดการพระศพอย่างสมพระเกียรติ

โลกนิติจำแลง (คำโคลง : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เป็นโคลงล้อเลียนเนื้อความโคลงโลกนิติ กำหนดเรื่องตามโคลงโลกนิติเดิมแต่จำแลงหรือแปลงเนื้อหาใหม่ เป็นการเสียดสีบุคคลหรือสังคมในสมัยนั้น เนื้อหาจึงเป็นคติที่แฝงอารมณ์ขันปนกับการเสียดสีเห็นแก่ความ

วงศ์เทวราช (บทละคร : หลวงพัฒนพงศ์กิติ (ทิม สุขยางค์)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

เทพธิดาทำผิดถูกพระอิศวรสาปให้ลงมาเกิดบนพื้นโลก พระพรหมลิขิตนี้เก็บนางมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมให้ชื่อว่านางสุวรรณหงสา พระอินทร์เฝ้าลงมาสมสู่กับนางจนเกิดโอรสชื่อพระวงศ์เทวราช เมื่อโอรสเจริญวัยพระอินทร์เสด็จลงมาเนรมิตเมืองให้ครอบครอง แล้วพานางสุวรรณหงสากลับสวรรค์ก่อนไปพระอินทร์มอบอาวุธและพาหนะวิเศษให้พระวงศ์เทวราช ภายหลังพระวงศ์เทวราชก็ได้च्छสัทธิราชสัทธิ และสังฆบัตถกานร เป็นบวรากรีก ทางเมืองสมุทรคีรี ท้าวมหานพสุรจัดพิธีสมสู่พรให้นางบุษยธิดา แต่ไม่มีใครสามารถยกศรีได้ พระวงศ์เทวราชเสด็จเข้ามาพร้อมด้วยสังฆบัตถกานรเอก จึงปลอมเป็นแม่ค้าขายขนมจนได้พบนางบุษย นางเมตตารับไว้เป็นนางกำนัล ไห่หูล่ท้าวมหานพสุรว่ามีชายอยู่ในปราสาทธิดา พระองค์กริ้วและสั่งให้นางไปถ่วงน้ำ พระวงศ์เทวราชจึงนางไว้ได้ และเกิดสงครามกับท้าวมหานพสุร หลังจากสงครามอันยืดยาวได้สิ้นสุดลง ท้าวมหานพสุรยอมแพ้พระวงศ์เทวราชแต่ยังไม่ยอมถวายนาง อ้าวว่าพระวงศ์เทวราชยังไม่แสดงฤทธิ์อำนาจให้ปรากฏ พระวงศ์เทวราชยกศรีได้ด้วยนิ้วพระกนิษฐาเพียงนิ้วเดียว และแสดงฤทธิ์เหาะขึ้นไปพันดวงจันทร์ ท้าวมหานพสุรจึง

ถวายความเคารพ พระวงศ์เทวราชให้ท้าวมหานพสุรและท้าววิเรนทร์ไปรับนางบุษบงมาจากเมือง
เนรมิตเพื่อมาอภิเษกที่เมืองสมุทรคีรี เจ้าเมืองต่างพากันส่งพระราชสาส์นมาเจริญไมตรีและมาช่วย
การอภิเษก สังข์ปัดซึ่งหลงรักวันไวต์พระชายาของกิ่งโยเสฟก็ออกอาราธนาในงานฉลองการอภิเษก
และเฝ้าเมืองเพื่อชิงนาง เกิดเหตุขุนวายุจนพระวงศ์เทวราชพลัดกับนางบุษบง นางบุษบงบวชเป็น
ชีเพื่ออาศัยอยู่กับหลวงชีสะมะยังในป่า ส่วนพระวงศ์เทวราชหนีไปทางเมืองบางซื่อและปลอมกายเป็น
คณูชนเข้าไปอาศัยอยู่กับนางบุญนาดีเจ้าเมือง พระวงศ์เทวราชได้นางเลื่อนลอยฟ้าหลานของนาง
บุญนาดีเป็นชายา เทพเปื่อน้องนางบุญนาดีไม่พอใจจับพระวงศ์เทวราชคุมขัง แต่ไกรสรและกษัตริย์
บริวารของพระวงศ์เทวราชตามมาช่วยเหลือพาไปหาพระธรรมภาณฤาณี พระวงศ์เทวราชได้นาง
วันงอ และนางแสงจันทร์แจ่มบุตรีบุญธรรมของพระฤาณีเป็นชายาอีก ภายหลังกระองคค์อยู่กับเทพเปื้อ
จนชนะ เมื่อพระองค์พบนางบุษบงจึงพากันกลับบ้านเมือง สังข์ปัดเกิดริษยาพระวงศ์เทวราชที่มีพระ
ชายามากจึงเข้าข่มขู่จะแย่งพระชายา พระวงศ์เทวราชมาสังข์ปัดได้ แต่เปรตสังข์ปัดก็ตามมารังควาน
อีก นางอินทวดีรับอาสาช่วยปราบก็ไม่สำเร็จ พระพรหมลิขิตที่เฝ้าช่วยปราบจนเปรตหนีไป
พระวงศ์เทวราชบำเพ็ญ รำวงวัดแก้หยาที่มีชีวิตที่ความชอบ และครองเมืองเป็นสุขสืบมา

หมายเหตุ บทละครเรื่องวงศ์เทวราชสำนวนหลวงพิณพวงก็มักก็จบลงแค่นั้น พระวงศ์เทวราช
เตรียมตัวจะยกศร ต่อจากนั้นเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปจน
จบ

เวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก (ร่ายยาว : สำนักรักสังข์กระเจา)

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวของพระพุทธรูปเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น
พระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ คือพระราชทานพระมเหสี และพระโอรส พระธิดา
เป็นทาน เรียกว่า บุตรทารุทาน

เนื้อเรื่องในกัณฑ์ชูชก กล่าวถึงชูชกพราหมณ์เจ้าที่มีอาชีพขอทาน ชูชกมีภรรยาสาวสวย
ชื่อนางอมิตตา นางอมิตตาเป็นบุตรของพราหมณ์เพื่อนของชูชก บิคมารดาของนางบอให้ชูชก
เพื่อชดใช้หนี้ เมื่อมาอยู่กับชูชก นางปรนนิบัติชูชกเป็นอย่างดีจนนางพราหมณ์เพื่อนบ้านไม่พอใจ
พากันมารุมคว่ำนางให้ไถ่อาลัย นางให้ชูชกไปขอพระชาติพระกัณฑ์หา พระโอรสและพระธิดา
พระเวสสันดรมาเป็นทาส ชูชกจึงเดินทางไปยังเขาวงกต ระหว่างทางพบกับพราหมณ์จตุภคร์ที่คอย

เผ่าตนทางเพื่อไม่ให้ใครไปรบกวนพระเวสสันดรตามคำสั่งของกษัตริย์เจตตราษฎ์ ชูชกลองจน
พรวนเจตบุตรหลงเชื่อว่าคนถือสารมาจากพระเจ้ากรุงสุทนต์ มาเชิญให้พระเวสสันดรกลับบ้านเมือง
พรวนเจตบุตรจึงชี้ทางไปเขาวงกตให้

สังข์ทอง (บทละครนอก : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

นางจันทรมเหสีท้าวยศวิมลประสูติโอรสออกมาเป็นหอยสังข์ นางจันทราพระสนมทูลยุยงให้
ท้าวยศวิมลขับไล่นางออกจากเมือง นางจันทราหอยสังข์ไปอยู่กับทนาย นางจันทรายุยงให้
ยศวิมลอีกว่านางจันทรมีชู้จนมิบุตรชื่อพระสังข์ ท้าวยศวิมลจึงให้จับพระสังข์ถ่วงน้ำ พญานาคมาพบ
เข้าจึงช่วยเหลือ และนำพระสังข์ไปฝากนางยักษ์พันธุรัตเลี้ยงดู เมื่อพระสังข์ทราบว่านางเป็นยักษ์
จึงหนีออกจากเมือง ก่อนไปได้ซุกตัวเป็นทองสมรูปเงาะแฉะนำอาวุธวิเศษไปด้วย นางพันธุรัต
ตามมาอ่อนน้อมได้พระสังข์กลับ พระสังข์ไม่ยอมกลับ นางเสียใจจนสิ้นชีวิต พระสังข์เหาะผ่านมายัง
เมืองท้าวสามนตซึ่งมีบิดาเจ็ดนาง นางรณานิศาองค์สุดท้ายเลือกพระสังข์ซึ่งอยู่ในรูปเงาะเป็นคู่ครอง
ท้าวสามนต์พิโรธขับไล่ให้ไปอยู่เสียที่ปลายนา และยังออกอุบายฆ่าพระสังข์ด้วยการให้หาเนื้อ หาปลา
มาถวายแต่ไม่สำเร็จ พระอินทร์รอนอาสน์เสด็จลงมาช่วยด้วยการทำท้าวสามนต์คิดลั่นเอาเมือง
พระสังข์ถอดรูปเงาะมาช่วยตีลั่นพระอินทร์ ท้าวสามนต์จัดการอภิเษกพระสังข์กับนางรณานิศา
ครองเมือง ต่อมาท้าวยศวิมลทราบความจริงจึงมาขอคืนดีกับนางจันทรา และมารับพระสังข์กลับบ้าน
เมือง

สังข์ศิลป์ชัย (บทละครนอก : พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ท้าวเสนากุญมีชายาเจ็ดนาง ต่อมานางไกรสรนางสนมให้กำเนิดบุตรเป็นราชสีห์ และชายา
ทั้งเจ็ดให้กำเนิดโอรสทุกคน แต่โอรสนางปทุมนั้นต่างไปจากพี่น้องทั้งหกเพราะประสูติออกมาพร้อม
กับศรและสังข์ พี่นางทั้งหกเรียวยาวจึงทูลยุยงให้ท้าวเสนากุญขับไล่นางไกรสรและนางปทุมออกจากเมือง
พระอินทร์เสด็จลงมาเนรมิตเมืองให้นางทั้งสองอยู่จนโอรสทั้งสองเจริญวัย ท้าวเสนากุญคำริจะติดตาม
นางเกสรสมณฑาพระชนินรฐาซึ่งถูกยักษ์ลักพาไปตั้งแต่ชันษาได้เพียง ๑๗ ปี กุมารทั้งหกซึ่งมีศรีสันต์
เป็นหัวหน้า รับอาสาติดตามหานาง ทั้งหกเดินทางมาพบพระสังข์ศิลป์ชัยโอรสท้าวเสนากุญที่เกิด
จากนางปทุมเข้า จึงล่อลวงให้ออกติดตามนางเกสรสมณฑาตามพระประสงค์ พระสังข์ศิลป์ชัย
ตามนาง และรับนางพร้อมกับนางศรีสุพรรณผดิดากลับมาได้ กุมารทั้งหกออกอุบายฉกพระสังข์ศิลป์ชัย

ตกแห แล้วนางทั้งสองไปเฝ้าท้าวแสนนุกุเพื่อหวังความดีความชอบเสียเอง ในที่สุดนาง
เกสรสมุณท์กับออกความจริงให้ท้าวแสนนุกุทรงทราบ และขอให้พระองค์ไปรับชายาทั้งสองและโอรส
กลับบ้านเมือง ภายหลังพญายักษ์ยกทัพมาตีเมืองเพื่อชิงนางศรีสุพรรณฉัตร พระสังข์ก็ปล้ำรับอาสา
ออกปราบสำเร็จ และได้อภิเษกกับนางศรีสุพรรณฉัตรในเมืองต่อมา

หมายเหตุ บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัยที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ไว้แต่ก่อน พระสังข์ศิลป์ชัยถูก
ปลัดตกแห และตอนท้าวแสนนุกุเข้าเมืองเนรมิต

สามกรุง (กวีวิจิตรไทย : พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์)

เนื้อเรื่องเป็นประวัติศาสตร์ไทยสามสมัย คือ

ภาค ๑. เริ่มเรื่องตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาที่กำลังจะเสียแก่พม่าในสมัยพระเจ้าเอกทัศ
จนกระทั่งเสียกรุง

ภาค ๒. สมัยกรุงธนบุรี ทรงเชิดชูเกียรติคุณของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่สามารถ
กอบกู้บ้านเมืองให้กลับคืนสู่อิสรภาพได้

ภาค ๓. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่เริ่มสร้างกรุง จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔

สิงห์ไกรภพ (นิตานคำกลอน : สุนทรภู่)

ท้าวอินธุมาศเจ้าเมืองโกญจามิม เหลือชื่อนางจันทร์ ต่อมาท้าวอินธุมาศถูกกองคาประลัยโอรส
บุญธรรมสมอำนาจเมือง ทั้งสองพระองค์หนีไปอาศัยอยู่กับพรานจันทน์ประสูติโอรส
พรานพณเทพจินดาลักโอรสที่เข้าป่า ยักษ์พันธุมารมาพบเข้าจึงนำไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม เนื่อง
จากพระกุมารเสวยมณางไกรสรจึงได้ชื่อว่าสิงห์ไกรภพ พ่อกุมารทั้งสองเจริญวัยก็คิดหนียักษ์พันธุมาร
ก่อนหนีได้ถือโอกาสเก็บสรพยาซึ่งมีคุณสมบัติวิเศษไปด้วย ทั้งสองกินสรพยากลายร่างเป็นนกแก้ว
บินหนีไป ยักษ์พันธุมารตามทันและขอร้องให้กลับ ทั้งสองไม่ยอมกลับ พันธุมารเสียใจจนขาดใจตาย
ต่อมาพระสิงห์ไกรภพทราบความจริงเกี่ยวกับกำเนิดของพระองค์ จึงแปลงกายเป็นนกแก้วหนีพรานพณ
เทพจินดาออกติดตามหาพระบิดาพระมารดา ของบินมานานยังเมืองยักษ์ พระสิงห์ไกรภพพบนาง
สร้อยสุภาธิคาพญายักษ์ นางนำไปเลี้ยงไว้ พระองค์กลายร่างเป็นมนุษย์และลักลอบได้เสียดกับนาง
ภายหลังท้าวจตุรพักตรจิ๋วได้ พระองค์จึงพานางหนี พญายักษ์ตามมาทันจึงนางกลับไปได้ พรานพณ
เทพจินดาเดินทางมาพบพระสิงห์ไกรภพพาไปจับสละอยู่จึงเข้าช่วยเหลือ และพาพระองค์ไปพบกับ

พระบิดาพระมารดา เมื่อพระสิงห์ไกรภพปราบศัตรูเรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็ยกทัพไปชิงนางสร้อยสุดา
 ที่เมืองโกฏกัณฐะ และให้พราหมณ์เทพจินดาครองเมืองยักขค่อมมา พระรามวงศ์โอรสของ
 พระสิงห์ไกรภพและนางสร้อยสุดาที่ประทับอยู่กับยายเมื่อเจริญวัยไถ่เอาเครื่องราชบรรณาการมาเคารพ
 พระศพท้าวอินธุมาศ พระรามวงศ์ถูกวิรุณพัฒน์เลี้ยงฉิ่ง เป็นหลานของท้าวจตุรพักตร์ พาไปให้ท้าว
 เทพาสหายของท้าวจตุรพักตร์จับตัวไว้เป็นการแกล้งแค้นพระสิงห์ไกรภพ ท้าวเทพาเข้าตีเมืองกลับคืน
 แต่ไม่สำเร็จ พระอินทรธนูพระราชมวงศ์ไปสมสู่กับนางแก้วกนิวีธิดาของท้าวเทพา ทั้งสองพากันหนี
 ออกจากเมือง ขณะทั้งสองนอนหลับอยู่ในป่า นางองออยมีป่าเกิดรักพระรามวงศ์จึงทำร้ายนาง
 แก้วกนิวีจนพลัดพรากจากพระรามวงศ์ พระรามวงศ์ออกบวชเป็นฤาษีท่องเทียวติดตามหานางแก้วกนิวี
 ขณะเดินทางพระรามวงศ์ได้ช่วยเหลือท้าวกาลเนตรยกเสาหิน ท้าวกาลเนตรยกธิดาให้แต่พระองค์
 ไม่รับ พระองค์ขอเพียงเสด็จผ่านเมืองไป พญายักษ์พิโรธจึงเกิดต่อสู้กัน พระรามวงศ์ชนะ เรื่อง
 ก็จบลงเพียงนี้

หม่อมเป็ดสวรรค์ (เพลงยาว : คุณสุวรรณ)

เป็นเพลงยาวเสียดสีเห็นแบบหม่อมขำ หรือหม่อมเป็ดสวรรค์ซึ่งเคยเป็นหม่อมหามในกรม
 พระราชวังบวรมหาดำรงกิจพลเสวย หม่อมขำได้มารับราชการในพระบรมมหาราชวัง ประจำอยู่ที่พระตำหนัก
 กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ผู้แค้นมักเสียดสีเห็นแบบกับหม่อมสุด หรือคุณโหม่ง ซึ่งเป็นหม่อมหามในกรม
 พระราชวังบวรมหาดำรงกิจพลเสวย และได้มารับราชการอยู่ด้วยกัน เรื่องหมักนามาเสียดสีเห็นแบบ
 คือเรื่องที่ทั้งสองชอบเล่นเพื่อนกันโดยมีหม่อมสุดทำหน้าที่เป็นชาย นอกจากนั้นยังเห็นแบบเรื่องที่
 หม่อมเป็ดสวรรค์ทำเป็น หรือน่าขายหน้า เช่น เรื่องหม่อมขำมีท่าเดินเหมือนเป็ด เรื่องหม่อมขำพัน
 ไม่ก็ต้องตะบันทุเรียนรับประทานเหมือนกับตะบันหมาก มีหน้าซ้ำพันปลอมวิ่งเป็นพันกะลาที่มักหลุด
 ทำให้อับอายอยู่เสมอ และเรื่องมีนิสัยชอบรับประทานโดยไม่ระมัดระวัง เช่น รับประทานเกลือ
 สิ้นเชาว์โดยนึกว่าเป็นซัดหลกร หรือรับประทานของบูดเน่าจนท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเรี่ยราด เป็นต้น

อิเหนา (บทละครใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

อิเหนา หรือระเด่นมนตรีเป็นโอรสของท้าวกูเรปันษัตริย์วงศ์เทวา พระบิดาได้ส่งนางน
 ไม้กับระเด่นมุนษาดิชาของท้าวคาคา เมื่ออิเหนาเจริญวัยได้เดินทางไปงานพระศพพระอัยยิกาที่เมือง
 หมันหย้า อิเหนาเกิดรักใคร่กับนางจินตะหราวาธิดาท้าวหมันหย้า ท้าวกูเรปันเกรงจะเกิดเรื่อง

ไม่งามขึ้นจึงมีพระราชสารให้อิเหนากลับเมือง และจะจัดการอภิเษกกับนางบุษบาเสียโดยเร็ว
 อิเหนาคิดถึงนางจันทะหราจึงทูลลาออกประพาสป่า ปลอมพระองค์เป็นปณฺธิโจรป่าเข้าช่วงชิงเมือง
 ต่างๆแล้วหวนกลับมาเมืองพมฺพญา ได้นางจันทะหราเป็นชายา ฝ่ายท้าวคาคาหกรั้วอิเหนาที่บิดพริ้ว
 ไม่ยอมแต่งงานกับนางบุษบาจึงยกนางให้กับระตุจรรกา ท้าวประหมังกูหนึ่งและวิทยาสะก่าเข้าตีเมือง
 คาคาหาเพื่อชิงนาง อิเหนาได้รับบัญชาจากพระบิดาให้ยกทัพมาช่วยคาคาหา อิเหนาสามารถปราบศึก
 ได้สำเร็จและเข้าเฝ้าท้าวคาคาหา อิเหนามีโอกาสพบนางบุษบา ก็เกิดหลงใหลนางไม่ยอมกลับบ้านเมือง
 ถึงกับคิดอุบายเผาเมืองลักพานางบุษบาไปอยู่ยังถ้ำทอง และได้นางเป็นชายา อิเหนาเดินทางมา
 แก่งสยทางเมืองคาคาหา นางบุษบาและพี่เลี้ยงถูกลมหอบพัดพรากกัน นางได้ปลอมเป็นชายชื่อ
 มีสาอุมภกรณออกติดตามอิเหนามาจนถึงเมืองกาหลัง และเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากาหลัง อิเหนา
 กลับมาไม่พบนางบุษบา ก็ปลอมเป็นปณฺธิโจรป่าออกท่องเที่ยวติดตามหานางไปยังเมืองต่างๆ ขณะ
 เดินทางได้ตีเมืองเหล่านั้นไว้ในอำนาจมากมาย ในที่สุดอิเหนาก็เข้าไปสวามิภักดิ์ต่อท้าวคาคาหลังเช่น
 เดียวกัน อิเหนาสงสัยว่ามีสาอุมภกรณเป็นนางบุษบาและคอยจับพิรุณนาง นางบุษบาเกรงคนจะ
 ล้วงรู้ว่าเป็นหญิงจึงหนีออกบวช ทางเมืองคาคาหา สียะตราอนุชาของนางบุษบาทูลลาพระบิดา
 ออกตามหานางบุษบาและอิเหนา พระองค์ปลอมเป็นโจรป่าชื่อยาหรันเดินทางมาถึงเมืองกาหลัง
 และเข้าสวามิภักดิ์ เมื่อสียะตราพบกับอิเหนาก็เกิดพอใจนางวิยะดาขนิษฐาของอิเหนาซึ่งแท้จริง
 ก็เป็นคู่ตุนาหนึ่งของพระองค์ สียะตราบังอาจลักตัวนางมา อิเหนาออกติดตามและเกิดต่อสู้กัน
 ในที่สุดทั้งสองก็จำกันได้ ภายหลังอิเหนาคิดอุบายนำนางบุษบาที่บวชชีมาอยู่ด้วย พระองค์ให้
 สังคามาระตาและประสันดาเชิดหนังจับเป็นเรื่องราวระหว่างอิเหนากับนางบุษบา นางบุษบาคิดถึง
 ความหลังถึงกับร้องไห้คร่ำครวญทั้งสองจึงจำกันได้ อิเหนาอยู่กับนางต่อมาที่เมืองกาหลังพร้อมกับ
 ส่งข่าวให้พระบิดาพระมารดาทราบเรื่อง มีการจัดการอภิเษกอิเหนากับนางบุษบาและนางจันทะหรา
 ครองเมืองต่อมา

อุอุรุ (บทละครใน : พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และคณะกวีในสมัยนั้น)

กล่าวถึงท้าวกรุงพามาพญายักษ์ชอบประพฤติผิดลูกเมียของผู้อื่น ครั้งหนึ่งได้สมมนางสุจิตรา
 พระชายาของพระอินทร์ พระอินทร์ผู้ทรงพระอิศาร พระอิศารจึงให้พระนารายณ์อวตารลงมาเป็น

พระบรมจักรกฤษณ์เพื่อปราบท้าวกรุงพาน พระบรมจักรกฤษณ์ครองกรุงนงกามีโอรสชื่อท้าวไกรสูท พระองค์จึงมอบราชสมบัติให้โอรสครองครอง ส่วนพระองค์เสด็จออกมาเพื่พบรตในป่า ท้าวไกรสูท มีโอรสชื่อพระอนุรุท ต่อมาก็จัดการอภิเษกพระอนุรุทกับนางศรีสุภา นางสุจิตราพูลลาพระอินทร์จุติ ลงมาเกิดในคอกบัวใกล้อาศรมฤๅษีสวรราส ท้าวกรุงพานมาพบนางจึงชวนนางไปเลี้ยง เป็นธิดาบุญธรรม วันหนึ่งพระอนุรุทออกประพาสป่าพร้อมกับนางศรีสุภา เทวดาแปลงกายเป็นกวางทองมาล่อให้นางศรีสุคา พอลัง พระอนุรุทติดตามกวาง และไปพักอยู่ใต้ต้นไม้ ก่อนบรรทมได้ดวงสรวงบูชาพระไทร พระไทร พอลังพระอนุรุทไปสมนางอุษาคณาเจ้ากรุงพาน เมื่อท้าวกรุงพานทราบเรื่องก็พิโรธ สั่งให้ จับพระอนุรุทมัดประจานไว้ ท้าวบรมจักรกฤษณ์เสด็จมาช่วยพระนัดดาปราบพระเจ้ากรุงพาน พระอนุรุท ฆ่าท้าวกรุงพานแล้วพานางอุษากลับเมืองนงกาท้าวไกรสูทจัดการอภิเษกพระอนุรุทกับนางอุษา และ นางศรีสุคาให้ขึ้นครองเมือง พระอนุรุทเสด็จคล้องช้างพลัดกับไพร่พลมาพบนางกนิรีทั้งห้าและได้นางกนิรี ทั้งห้าเป็นชายาอีก พระองค์พานางกนิรีไปสร่งน้ำที่บริเวณเขาไกรลาส ได้เกิดต่อสู้กับวิยาธรวิรุณเมศ ทรงได้ชัยชนะวิยาธร แล้วพระองค์ก็ล่านางกนิรีเสด็จกลับบ้านเมือง

เเองตึงหัว (นิทานคำกลอน : คลกโวหาร)

ท้าวอุคมโคตรชัยไล่พระเเองตึงหัว และพระอ้าวตึงโฮ้งโอรสออกจากเมือง เพราะทรท้านาย ว่าโอรสทั้งสองจะเป็นภัยต่อบ้านเมือง พระเเองตึงหัว และพระอ้าวตึงโฮ้งเดินทางรอนแรมไปในป่า และได้เรียนวิชาการจากพระฤๅษีจนสำเร็จ ต่อมาทั้งสองออกเดินทางเผชิญโชคผจญภัยมายังเมือง แยกแยะแฉว พระเเองตึงหัวรับอาสาคุมช้างเพื่อนำน้ำตัมข้างมาถวายนางสังขะอุคคิศาของท้าวถึงโยนโลก เจ้าเมืองสำเร็จ พระเเองตึงหัวได้นางสังขะอุคคิเป็นชายา ท้าวหยีแย่งกับกับเจ้าเมืองกุกกูครองตัว เป็นหม้ายมานาน ท้าวหยีแย่งกับกับมีพระราชสาส์นชวนนางสังขะอุคคิมาเป็นพระชายา เมื่อท้าวถึงโยนโลก ไปให้ทีไกรธแคน ประกาศให้เจ้าเมืองต่างๆเข้าช่วยทำสงครามชิงนาง โดยพระองค์จะประทาน นางกระจองปองธิดาให้เป็นรางวัล ในที่สุดฝ่ายท้าวหยีแย่งกับกับก็พ่ายแพ้พระเเองตึงหัวและ พระอ้าวตึงโฮ้งผู้สาอาอกรบ ท้าวหยีแย่งกับกับยอมสวามิภักดิ์และถวายธิดา ท้าวถึงโยนโลกจึงจัดการอภิเษกพระเเองตึงหัวกับนางสังขะอุคคิ และพระอ้าวตึงโฮ้งกับนางกระจองปองให้ครองเมืองต่อมา

ส่วนท้าวถึงโยนโลก และท้าวหยี่แย้กับกับนั้นต่างเสด็จออกมาเพื่อพรวนดินที่เปื้อนอยู่ในป่า

ภาคผนวก ข.

ผู้แต่งวรรณกรรมร้อยกรองฉบับต่างๆที่นำมาวิเคราะห์

ชื่อผู้แต่งวรรณกรรมร้อยกรองต่อไปนี้ ผู้เขียนจะเรียงตามลำดับอักษรตามแบบ
บรรณานุกรม คือ

คุณพุ่ม เป็นธิดาพระราชามนตรี(ภู่)ข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
นารายณ์เอกคำ บิดาพาคุณพุ่มเข้าถวายตัวทำราชการฝ่ายในตำแหน่งเจ้าพนักงานพระแสง
ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ต่อมากราบบังคมทูลลาออกจากราชการเพราะสุขภาพไม่ดี กลับมาอยู่บ้าน
เหนือหัวพระกับบิดาตามเดิม คุณพุ่มมีชื่อทางการแต่งกลอนสักรวามก เจ้านายและข้าราชการ
มีบรรดาศักดิ์ไปติดพันเล่นสักรวากับคุณพุ่มมิได้ขาด จนได้รับสมญาว่า "บุษมาท่าเรือจ้าง"
เมื่อสิ้นบุญบิดา คุณพุ่มยากจนถึงกับเขียนกลอนขาย ในสมัยรัชกาลที่ ๔ คุณพุ่มได้อาศัยอยู่กับ
เจ้านายหลายพระองค์และในสมัยรัชกาลที่ ๕ คุณพุ่มเคยเล่นสักรวากับหน้าพระที่นั่งถวาย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สระน้ำบางปะอิน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ คุณพุ่มได้
ถวายตัวเข้ารับราชการในสมเด็จพระบรมราชาธิบดีจุฬารัตนราชประยูร โดยเป็นผู้นบถสักรว
และได้ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงคุณพุ่มจนตลอดอายุขัย คุณพุ่มเป็นกวีหญิงที่มีฝีปากคมคาย คารมกล้า
และมั่นใจในตนเอง งานของคุณพุ่มเท่าที่พบมี นิราศวังบางยี่ขัน เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ
เพลงยาวบวงสรวงสระบางโสมค จ้าอชินฐาน ๑๒ ข้อ เพลงยาวโต้ตอบกับสามชาย
บทสักรวาลเล่นที่ท้องพรหมมาส และบทสักรวาลเล่นถวายรัชกาลที่ ๕ ณ สระบางปะอิน

คุณสุวรรณ เป็นธิดาพระบาทุไทยธรรม(กลาง) ราชนิกุลบางช้าง ถวายตัวทำราชการ
ฝ่ายใน ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ประจำ ณ ตำแหน่งพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ
ต่อมาเมื่อกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพสิ้นพระชนม์ คุณสุวรรณยังคงอยู่ในพระบรมมหาราชวัง
แต่ไม่ปรากฏว่าทำราชการตำแหน่งใด คุณสุวรรณมีชื่อเสียงโด่งดังในสมัยรัชกาลที่ ๔
ด้วยบทละครสองเรื่องคือบทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ และอุณรุทธร้อยเรื่อง เพราะเป็น
บทละครที่มีแนวเขียนแปลกและน่าขัน นอกจากจะมีผู้มองคุณสุวรรณต่างชื่นเพราะความวิจิตรแล้ว
ยังอาจมองในแง่ว่าคุณสุวรรณแต่งขึ้นด้วยอิทธิพลภาพอันล้ำสมัยก็ได้ คุณสุวรรณถึงแก่กรรมใน
สมัยรัชกาลที่ ๕ งานของคุณสุวรรณได้แก่ เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ เพลงยาวเรื่อง
พระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ บทละครเรื่องอุณรุทธร้อยเรื่อง และบทละคร

เรื่องพระมะเหลเถไถ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ (๒๓๙๖-๒๔๕๓) พระนามเดิม เจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ประสูติเมื่อ วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ และเสด็จสวรรคตเมื่อ วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงได้รับยกย่องว่าเป็น "พระปิยมหาราช" พระราชกรณียกิจที่สำคัญ ได้แก่ การปฏิรูปและปรับปรุงงานด้านต่างๆ เป็นการวางรากฐานงานของชาติให้เขาสู่แผนใหม่ เช่น การปฏิรูปการปกครอง กฎหมาย ศาล และการยกเลิกประเพณีเก่า เช่น การเข้าเฝ้า การเลิกลาสนา ทรงริเริ่มนำกิจการสาธารณูปโภคต่างๆ มาใช้ในประเทศ เช่น การไฟฟ้า ประปา โรงพยาบาล การรถไฟ และสภาพาชากร ฯลฯ ทางด้านวรรณกรรม ปรากฏว่า ทรงมีพระปรีชา สามารถเป็นอย่างยิ่ง ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้มากมาย และร้อยกรอง งานพระราชนิพนธ์ร้อยกรองได้แก่กาพย์เห่เรือ กลอนโคตรี่ขึ้นทราบ บลعهกร เรื่องเงาะบ้า บลعهกร เรื่องวงศ์เทวราช กลอนตามเสด็จไทรโยค กลอนนาวิชัย โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี นิราศรัคนะ โคลงเรื่องรามเกียรติ์ โคลงสุภาสิต โคลงพระราชพิธีแห่โสกันต์ โคลงพิธีถือน้ำ และคเชนทร์สวนาน และลิลิตนิราชากริต

"คลอกโวหาร" ผู้แต่งเรื่องเองตั้งหัว ไม่ปรากฏหลักฐานและเขียน ทราบเพียงว่า นามจริงคือนายเสม เป็นพี่เลี้ยงในพระราชวังวังเชอ กรมหมื่นแก้วพจน์สุปรีชา

นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ (๒๓๓๐-๒๓๙๔) พระนามเดิมพระองค์เจ้าชาย ทัต ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกับสมเด็จพระศรีสุราลัย ประสูติเมื่อ วันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ และเสด็จสวรรคตเมื่อ วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ พระราชกรณียกิจสำคัญคือ การทำนุบำรุงพระศาสนา โปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน และจารึกวิชาการ ตลอดจนบทกลอนต่างๆ เป็นการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน นับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย

* พระนามเดิมพระองค์เจ้าชายกัลยาณประวัติ (๒๔๑๔-๒๔๗๐) โอรสในกรมพระราชวัง บวรวิชัยชาญ กับเจ้าจอมมารดาเลี่ยมใหญ่ ทรงเป็นต้นสกุล กัลยาณวงศ์

องค์ทรงเชี่ยวชาญทางกาพย์กลอน ทรงเป็นกวีผู้หนึ่งในคณะกวีที่สร้างสรรคัวรรณกรรมใน
 รัชกาลที่ ๒ บทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ทั้งเมื่อยังทรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ
 ภายหลังเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ได้แก่ บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ชัย เพลงยาวสังวาส
 ลงนามกลบทและกลอักษร เพลงยาวปลงสังขาร กลอนเสภา บทสักวา บทร้อบเพลง
 ลงปราบดาภิเษก โคลงลงปู่เจ้า โคลงกาพย์คัดคน

บรรณิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ (๒๔๐๔-๒๔๙๔) พระนามเดิม
 องค์เจ้าชายวรวรนาถ ประสูติเมื่อ วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๔ ทรงเป็นพระโอรส
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาเขียน ทรงศึกษาภาษาไทยกับพระยา
 ยติธรรมาคา(เปี่ยม) และภาษาอังกฤษกับ มร.ยอร์ช ปีเตอร์สัน พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้ทรงกรม
 ทรงพระยศเป็น กรมหมื่นนาธิปประพันธ์พงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้รับราชการในหอรัษฎการ
 ขึ้นตำแหน่งรองอธิบดีกรมพระคลังมหาสมบัติ และดำรงตำแหน่งสภานายกหอสมุดวชิรญาณ
 สมัยรัชกาลที่ ๖ ได้รับสถาปนาเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนาธิปประพันธ์พงศ์
 เป็นผู้ให้กำเนิดละครเรื่อง "ปริศนาลาย" ทรงเป็นปราชญ์ทั้งทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี
 ละครละคร ทรงนิพนธ์วรรณกรรมไว้มากเกือบทุกประเภททั้ง ความเรียง กวีนิพนธ์ ประวัติศาสตร์
 วรรณคดี ธรรมะ ปรัชญา สารคดี และบันเทิงคดี พระนามแฝงที่ทรงใช้ในการนิพนธ์ได้แก่
 พระเสริฐอักษร พระศรี หมายพญา พระพรหม ว.ท. พิเภก หมายกระ มิสเตอร์โม้ และอ้ายไม้
 นพระนิพนธ์ร้อยกรองได้แก่ เฉลิมพระเกียรติจักรีคำฉันท์ โคลงลิลิตสุภาพสำหรับพระบรม
 ชาติเชกสัปดาห์ระฆังมหาจักรีวงศ์ โคลงสดุดีมหามกุฏคุณานุสรณ์ โกลงอุทยานยวนอดวิล
 ละครเรื่องพระลอ บทละครเรื่องนางสาวเครือฟ้า กลอนนิยายอาหรับราตรี รุไบยาคของอะกิม
 มาร์ คัยยาม ฯลฯ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนาธิปประพันธ์พงศ์สิ้นพระชนม์เมื่อ
 วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๔

พินยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่น (๒๔๑๔-๒๔๔๔) พระนามเดิม
 องค์เจ้าราชสีห์แจ่มจรัส โอรสในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ พระเจ้าจอมมารดาเลี่ยม(เล็ก)
 ประสูติเมื่อ วันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๔ ทรงศึกษาเบื้องต้นที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ
 ละทรงเข้าศึกษาต่อที่ตริณิตีคอลลิจ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๐ แต่ต้อง
 สิ้นจกสับก่อนจบหลักสูตร เนื่องจากความจำเป็นทางราชการในพ.ศ. ๒๔๔๒

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงมีพระบรมริชาสามารถ และมีความริเริ่มในการทำงาน ทรงรับราชการ
ตำแหน่งต่างๆ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ เฉพาะตำแหน่งที่สำคัญ ได้แก่
อธิบดีกรมตรวจและสารบาณีย์ อธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ รองเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์
อุปนายกแผนกวรรณคดีแห่งราชบัณฑิตยสภา งานด้านหนังสือพิมพ์ เมื่อเสด็จกลับจากอังกฤษใหม่ๆ
ในพ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงเข้าร่วมกับพระสหายออกหนังสือพิมพ์รายเดือน "สัปดาห์" ออกหนังสือพิมพ์
ได้สองปีก็ต้องเลิกไปเพราะขณะจัดทำงานราชการมากขึ้น และหลังจากได้กราบถวายบังคมลา
ออกจากราชการ ทรงหันมาทำเนืองงานด้านหนังสือพิมพ์อีก คือออกหนังสือพิมพ์ "ประมาญวัน"
รายวัน "ประมาญมารศ" และ "ประมาญสาร" รายสัปดาห์ ทรงคลุกคลีกับงานหนังสือพิมพ์ถึง
๐ ปีเศษ (พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๔๔๗) และต้องเลิกกลับไปเพราะโรงพิมพ์ถูกระเบิดคราวเกิด
สงครามโลกครั้งที่ ๒ ส่วนงานด้านวรรณกรรมทรงได้รับยกย่องว่าเป็น "รัตนกวี"
งานพระนิพนธ์มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทรงใช้พระนามแฝงว่า "น.ม.ส." งานพระนิพนธ์
ร้อยกรองได้แก่ กาพย์เห่เรือ เสาอากาศ ฉันท์ลิลิตสังเวทสมโภช พระมหาเวทมนตร์ลิลิต
พระนิพนธ์ร้อยกรองชิ้นเอกคือ กนกนคร พระนลคำฉันท์ และลิลิตลาลมกร

มกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ (๒๔๒๓-๒๔๖๔) พระนามเดิม
มเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ พระราชโอรสองค์ที่ ๒๕ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ละสมเด็จพระนางเจ้าศรีวัชรสินธุราชมรมราชินีนาถ ทรงพระราชสมภพเมื่อ วันที่ ๑ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๒๓ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ
ทรงสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และโรงเรียนทหารบกแซนเฮิสต์
ประเทศอังกฤษ เสด็จขึ้นครองราชย์ตั้งแต่วันที่ ๒๓
ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ถึงวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ตลอดรัชสมัยพระองค์ทรงริเริ่ม
งานสำคัญหลายด้าน เช่น ทรงทดลองวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยขึ้นที่ดุสิตธานี งาน
อป่า ทรงนำใจือเสียงของชาติไทยเป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติ และสามารถแก้ไข
ข้อขัดแย้งต่างๆ ที่ไทยเสียเปรียบจากชาวต่างชาติได้สำเร็จ ้วยการ ทรงก่อกำเนิดพระทัยประกาศ
ความกับเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ ๑ งานปรับปรุงภายในประเทศถูกหันไปได้มาก
งานด้านการศึกษา สาธารณสุข ศิลปกรรม และการละคร ทางด้านวรรณกรรม ทรงมี
ประสิทธิภาพทางวรรณกรรมจนได้รับยกย่องว่าเป็น "พระมหากวีราชเจ้า"

นพระราชนิพนธ์ทั้ง ด้านภาษา และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ บันเทิงคดี กวีนิพนธ์
บทละคร บทพระราชนิพนธ์ร้อยกรองที่สำคัญได้แก่ กาพย์เห่เรือชุดใหม่ นิราศมะเหลเถไถ
เคนารายณ์ถล่มปาง สิลิพิชัย กาพย์ห่อโคลงสุภาษิต โคลงสุภาษิต โคลงโลกนิติจำเริญ
บทคำหลวง บทพากย์รามเกียรติ์ บทละครเรื่องมัทนะพาธา ฯลฯ พระนามแฝงที่ทรงใช้
แก่ อิศวาทู หรืออุษา รามจิตติ คันแหลม นายแก้วนายขวัญ น้อยลา สุทธิพิ พระขรรค์เพชร
นายก ท.ป.ส. เป็นต้น

ยอคฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระพุทธ (๒๒๗๔-๒๓๕๒) พระนามเดิม ทองด้วง
เสด็จเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๔ พระชนกรับราชการในกรมพระอดิศัยเป็นหลวง
จักษุ (ทองดี) พระมารดาชื่อนอก เมื่อเจริญวัยได้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระ
เจ้าอุทุมพร และพระเจ้าเอกทัศ เมื่อพระชนมายุได้ ๒๕ พรรษาได้รับบรรดาศักดิ์เป็น
วงษมัตถ์เบื่องราชบุรี รับราชการจนรุ่งเรืองอุษายาเสียแก่แม่ พระองค์ได้ร่วมมือกับนาย
จินดา (บุญมา) พระอนุชา และพระยาตากสินกอบกู้เอกราช และย้ายราชธานีมาตั้งกรุงธนบุรี
รับราชการในพระเจ้ากรุงธนบุรีจนได้เป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และเมื่อวันที่ ๖
ษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ และย้ายราชธานีมาตั้งกรุงเพท
ทิจขึ้นครองราชย์จนถึง วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ ตลอดรัชกาลทรงปฏิบัติภารกิจ
สงครามตลอดเวลา แต่ก็ยังมีเวลาทำนุบำรุงบ้านเมืองด้านอื่นๆ เช่น ด้านศาสนา
วรรณกรรม ทรงอุปถัมภ์กวี และฟื้นฟูขนบวรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง
นพระราชนิพนธ์ทั้งที่ทรงพระราชโพนธ์เอง และทรงเป็นประธานคณะกวีในการแต่ง ได้แก่
สารบบมหาทำคินแดง บทละครเรื่องรามเกียรติ์ อุรุทูท และอิเหนา

เลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระพุทธ (๒๓๖๐-๒๓๖๗) พระนามเดิม นิม
งเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๕ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระ
บรมราชินี ประสูติเมื่อ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๖๐ เมื่อพระราชมารดาเสด็จขึ้น
ครองราชย์ได้โปรดเกล้าฯสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
เสด็จขึ้นครองราชย์ระหว่างวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ ถึงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ.
๒๓๖๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดการกวีมาก ในรัชสมัยของพระองค์เป็นสมัย
วรรณกรรมเฟื่องฟูมาก โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทบทละคร นอกจากจะทรงเป็นกวีชั้นยอด

แล้ว ทรงเป็นประธานในการแต่งหนังสือต่าง ๆ ทรงอุปถัมภ์ก็เป็นอย่างดี พระราชนิพนธ์ทั้งที่เป็นพระราชนิพนธ์ของพระองค์เอง และทรงพระราชนิพนธ์ร่วมกับคณะกวีในสมัยนั้น ได้แก่ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน บทละครเรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา และบทละครนอกเรื่อง ไชยเชษฐ์สังข์ทอง คาวี นลพิชัย และไกรทอง ภาพยนตร์เรื่องมณีเครื่องท้าวหวาน บทพากย์รามเกียรติ์ และเพลงยาว

"สำนักวัดสังข์กระจาย" ผู้แต่งรายยาวมหาเวศสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก ความเห็นยังไม่เป็นที่ยุติลงไว้ว่า "สำนักวัดสังข์กระจาย" เป็นผู้ใด มุขนพ สุวรรณมาตร ให้ข้อสันนิษฐานว่า น่าจะ ได้แก่ พระเทพมุนี (คั่ง) วัดสังข์กระจาย ด้วยเหตุผลที่สรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑. เจ้าบุญอริยะสีลาจารย์ (วรรณ) เจ้าอาวาสวัดสังข์กระจายผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้ค้นคว้า และทำหลักฐานไว้โดยย่อว่า "ผู้แต่งกัณฑ์ชูชกคือพระเทพมุนี (คั่ง)" พระมหาวิจิตร จันทบุษโธติ ค้นคว้าตอบว่า "ครั้นปี พ.ศ. ๒๓๕๐ พระเทพมุนี (คั่ง) วัดสังข์กระจายได้เทศน์กัณฑ์ชูชกถวายรัชกาลที่ ๑"

๒. หนังสือวชิรญาณวิเศษ เล่ม ๓ หน้า ๑๔๔ ว่า เจ้าจอมฝ่ายในรับกัณฑ์ชูชกของพระเทพมุนี วัดสังข์กระจาย การจักเทศน์มหาชาติครั้งนี้อย่างใหญ่

๓. พระราชพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขาบันสีเกล้าเสวยมโหรีเทศน์มหาชาติครั้งยิ่งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นการเทศน์แม่พระราชอุบลถึงพระองค์เจ้าต่างกรม ข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายใน ฝ่ายหน้า เจ้าจอม เระฉนมเอก ต่างมระกวคประชันกับข้ากรมเจ้าพลใหญ่บูชากัณฑ์เทศน์แต่จะเป็นปีใดและใครเทศน์กัณฑ์ใดไม่ปรากฏ

๔. ในหนังสือตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ สมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า "บางทีพระเทพมุนี (คั่ง) จะเป็นผู้แต่งกัณฑ์ชูชกที่เรียกกันว่า ความเรียงวัดสังข์กระจาย ซึ่งเทศน์กันอยู่ทั่วไปทุกวันนี้"

๕. สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสได้ทรงพระนิพนธ์รายยาวมหาเวศสันดรชาดก ๑๐ กัณฑ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงเห็นกัณฑ์มหาพน และกัณฑ์ชูชกคล้ายกับจะทรงยอมรับว่า จะทรงพระนิพนธ์ให้ต่อไปกว่านี้ไปได้ แสดงว่ารายยาวมหาเวศสันดร กัณฑ์ชูชก และมหาพน

มีผู้แต่งไว้ก่อน และได้รับความนิยมแพร่หลายแล้ว ดังนั้น "สำนักวัดสังข์กระจาย" น่าจะแต่งกัณฑ์ชูชก อย่างน้อยในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก่อนสมเด็จกรมพระปรมานุชิตฯ จะทรงพระนิพนธ์รายยาวมหาเวสสันดร ฉบับ ๑๑ กัณฑ์ หรือในสมัยรัชกาลที่ ๑ เพราะสมัยนี้มีการเทศน์มหาชาติจริงใ้หือดังกล่าว *

สรุปการสันนิษฐานได้ความว่า "สำนักวัดสังข์กระจาย" น่าจะได้แก่พระเทพมุนี (กว้าง) วัดสังข์กระจาย และน่าจะแต่งกัณฑ์ชูชกในสมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓

สุนทรโวหาร(ภู่), พระ (๒๓๒๔-๒๓๔๔) นามเดิมภู่ เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ บิดาเป็นชาวน่านกล่า อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มารดาไม่ทราบประวัติแน่ชัด บิดาและมารดาหย่ากัน มารดามาเป็นนางนมพระธิดาในกรมพระราชวังหลัง สุนทรภูู่ก่อกำ ๗ สำนักวัดชีปะขาว เมื่ออายุประมาณ ๑๔ ปีเข้าทำงานเป็นเสมียนในกรมพระคลังวังหลัง สุนทรภูู่มีนิสัยรักกาพย์กลอน มีอาชีพแก่งกลอนและเป็นคนบอกบทละครให้โรงนายบุญยังบ้านขมิ้น .ร่ว่อนไปกับคณะละครจนสิ้นรัชกาลที่ ๑ ต่อมาสุนทรภูู่ลอบรักกับหญิงชาววังชื่อจันจนถูกเฝ้าจับกุม เมื่อกรมพระราชวังหลังทิวงคตในพ.ศ. ๒๓๔๔ สุนทรภูู่จึงพ้นโทษและเดินทางไปเยี่ยมบิดาที่เมืองแกลง จากนั้นได้มารับราชการอยู่กับพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสในกรมพระราชวังหลัง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสนพระทัยความสามารถเชิงกลอนของสุนทรภูู่ และโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการเป็นพระอาลักษณ์ ในรัชกาลที่ ๒ ปี สุนทรภูู่มีชื่อเสียงรุ่งโรจน์ มีตำแหน่งเป็นกวีที่ปรึกษา และเป็นพระอาจารย์สอนพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้บรรดาศักดิ์เป็นขุนสุนทรโวหาร สุนทรภูู่มีชีวิตตกต่ำในสมัยรัชกาลที่ ๓ ต้องออกมาขบและท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ และเขียนกลอนเลี้ยงชีวิต

* บุญพ สุวรรณมาตร มหาเวสสันดรฉบับสอบได้ หน้า ๙ - ๔.

ต่อมาเสด็จออกบรรพชาภิกษุกับพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ เมื่อพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ
 ล้นพระชนม์ พระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพก็ทรงอุปถัมภ์เลี้ยงต่อมา สมัยรัชกาลที่ ๔
 สุนทรภู์ได้รับราชการในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวจนได้เป็นพระสุนทรโวหาร
 รับราชการได้ ๕ ปี ก็ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔ สุนทรภู์เป็นกวีที่มีความสามารถในการ
 การเขียนกลอนแปด มีความคิดก้าวหน้าทันสมัย งานของท่านเป็นที่นิยมแพร่หลายมากที่สุด
 งานของสุนทรภู์มีทั้ง นิทานคำกลอน นิราศ สุภาพนิพนธ์ กาพย์ เพลง ละคร และบทเด็กเล่น
 งานที่สำคัญได้แก่ นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี กาพย์พระไชยสุริยา เถาเรื่อง
 ขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม สุภาพนิพนธ์ถึง สวัสดิรักษา นิราศพระบาท
 นิราศภูเขาทอง และนิราศสุพรรณ

ภาคผนวก ค.

รายละเอียดเกี่ยวกับแบบสอบถาม

๑. จุดประสงค์

- ก. เพื่อให้หาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองที่นำมาวิเคราะห์หาคำความน่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะผลทางสถิติวิเคราะห์จะเป็นย่นย่อ มีผู้อ่านอื่น ๆ รู้สึกชอบขึ้นด้วย
- ข. เพื่อนำความคิดเห็นบางประการของผู้ทำแบบสอบถามมาประกอบการวิเคราะห์ลักษณะ และกลวิธีในการสร้างหาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรอง

๒. การสร้างแบบสอบถาม

- ก. เลือกคำข้อความที่น่าจะให้หาสยรสแก่ผู้อ่านจากวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องต่างๆ ในขอบเขตที่ศึกษา มาเป็นตัวอย่างเพื่อสร้างเป็นแบบสอบถาม

- ข. นำข้อความที่คัดเลือกมาสร้างเป็นแบบสอบถาม ตอนที่ ๑ จำนวน ๒๐ ข้อ แบ่งออกเป็น

ตอนที่ ๑ ก. ถามความรู้สึกชอบขึ้นของผู้อ่านตามระดับความชอบขึ้นแบบ Rating Scale จำนวนห้าระดับ คือ

ไม่ขึ้นเลย	นึกขึ้นในใจ	ขึ้นน้อยๆ	ขึ้นมาก	หัวเราะ

โดยให้ผู้ทำแบบสอบถามเลือกระดับใดระดับหนึ่งตามความรู้สึกของตน เป็นจำนวน ๓๐ ข้อ

ตอนที่ ๑ ข. ถามสิ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกชอบขึ้น เป็นแบบสอบถามชนิดปรนัยเลือกตอบ (Multiple Choice) แบบปลายเปิด (Open Form) จำนวน ๓๐ ข้อ ดังตัวอย่าง อะไรที่ทำให้ท่านชอบขึ้น

- ก. บุคลิก พฤติกรรม หรือบทบาทของตัวละคร
- ข. การใช้ถ้อยคำภาษา หรือสำนวนโวหาร
- ค. เรื่องสลับปรก หรือสัพคน
- ง. การล้อเลียนวรรณกรรม

จ. การเสียดสีเหน็บแนมบุคคล หรือสังคม

ฉ. วิธีการแต่งของกวี

ช. อื่นๆ.....

ก.	ข.	ค.	ง.	จ.	ฉ.	ช. อื่นๆ

ค. ถามความคิดเห็นของผู้อ่านในแบบทดสอบ - ตอนที่ ๕ ด้วยการให้เก็บข้อความลงในช่องว่าง จำนวน ๓ ข้อ

๓. การทดสอบ ทดสอบจากกลุ่มตัวอย่างที่มีพื้นฐานความรู้ทางวรรณคดีไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๑๔๐ คน มีรายการดังต่อไปนี้

ก. นิสิตและนักศึกษาในระดับปริญญาตรี และปริญญาโท

๑) นิสิตระดับปริญญาโท วิชาเอกภาษาไทย และวรรณคดีไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จำนวน ๒๔ คน

๒) นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์และคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน ๑๖ คน

๓) นักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์ วิชาเอกภาษาไทย วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓๐ คน

รวม ๖๕ คน จำแนกเป็น หญิง ๔๐ คน และชาย ๒๕ คน

ข. อาจารย์ภาษาไทย และผู้สนใจภาษาไทย จาก

วิทยาลัยครูนครราชสีมา ๑๕ คน

วิทยาลัยครูเทพสตรี ๑๖ คน

วิทยาลัยครูสกลนคร ๑๖ คน

วิทยาลัยครูอุบลราชธานี ๑๐ คน

วิทยาลัยครูสงขลา ๑๓ คน

วิทยาลัยครูธนบุรี ๕ คน

วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา ๑๓ คน

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๕ คน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ๕ คน

รวม ๑๑๕ คน จำแนกเป็น

๑) ระดับการศึกษา ปริญญาตรี ๘๐ คน ประกาศนียบัตรชั้นสูง วิชาเฉพาะ ๓ คน
ปริญญาโท ๓๑ คน และปริญญาเอก ๑ คน

๒) เพศ ชาย ๓๓ คน หญิง ๘๒ คน

๔. วิธีการวิเคราะห์แบบสอบถาม

ก. แบบสอบถามตอนที่ ๑

๑) การความรู้สึกชอบขึ้นจากผู้อ่าน ข้อที่มีค่าคะแนนเฉลี่ย (X) ตั้งแต่ ๒ ขึ้นไป
แสดงว่าให้ความชอบขึ้นแก่ผู้อ่าน

๒) ถามสิ่งที่ทำให้ผู้อ่านชอบ จะนำความคิดเห็นของผู้ทำแบบสอบถาม มาแจกแจง
ความถี่และค่าเป็นร้อยละ เพื่อนำความคิดเห็นข้างมากมาช่วยในการวิเคราะห์

ข. แบบสอบถามตอนที่ ๒ นำความถี่เห็นชอบของผู้อ่านมาประกอบในการวิเคราะห์

๕. ประโยชน์ของแบบสอบถาม ช่วยให้การวิเคราะห์หาสรสในวรรณกรรมมีความ
น่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะอาศัยวิธีการทางสถิติ ประกอบกับความถี่เห็นชอบบุคคลในกลุ่มตัวอย่าง
มาประกอบในการวิเคราะห์

ในการสร้างและทดสอบแบบสอบถามนั้น ผู้เขียนสำนักอยู่ตลอดเวลาว่า ยังมีปัญหาอื่นๆ
ประกอบอีกหลายข้อ ที่น่าจะนำมาพิจารณาในโอกาสต่อไป ปัญหาเหล่านี้ คือ

๑. การนำอารมณ์ขันในวรรณกรรมของคนสมัยหนึ่ง มาให้คนอื่นอีกสมัยหนึ่งวัด ความตลกสมัย
อาจเป็นผลให้ไม่ไ้ความเที่ยงตรง กรณีนี้ผู้เขียนเองถึงแม้จะเป็นคนตลกสมัย แต่ก็ได้ศึกษาข้อมูล
และพื้นฐานทางสังคมในสมัยนั้นมาพอสมควร ย่อมมีความเข้าใจและมีความเที่ยงตรงมากกว่า

๒. อารมณ์ขันในวรรณกรรมนั้น บางครั้งต้องอาศัยประสบการณ์ พื้นฐาน ความเข้าใจ
เกี่ยวกับเรื่องนั้น จึงจะเห็นขัน เช่น

ก. หาสรสแบบล้อเลียนวรรณกรรม (parody) ผู้อ่านต้องมีพื้นฐานทาง
วรรณคดีพอสมควร และจะต้องเคยอ่านวรรณกรรมที่เป็นแบบในการล้อเลียน จึงจะรู้สึกเห็นขัน
ทั้งนี้ บทละครเรื่องระเด่นสมันใด อาจทำให้ผู้อ่านชอบขึ้นไ้มากกว่าบทละครเรื่องวงศ์เทวราช
เพราะผู้อ่านส่วนมากเคยอ่านบทละครเรื่องอิเหนา แต่ไม่เคยได้อ่านบทละครเรื่องวงศ์เทวราช
นับที่หลวงพัฒนาพงศ์ภักดีเป็นปฐม

ข. หาสรสที่เกิดจากการเสียดสีเหน็บแนม (satire) นั้น ถ้าผู้อ่าน
ไปเข้าใจภูมิหลังหรือพื้นฐานทางสังคมในขณะที่กวีเขียน อาจจะไม่เห็นจุดเข้าชั้น

ค. หาสรสบางลักษณะ ต้องอาศัยความสามารถทางภาษา และความช่างสังเกต
จึงจะเห็นชั้น เช่นหาสรสที่เกี่ยวกับเรื่องสัปคนที่ผู้แต่งมักให้ผู้อ่านกลืนเอง

ง. บางครั้งผู้อ่านจะต้องเข้าใจเรื่องที่มีมาก่อน หรือข้อความแวดล้อมมาประกอบ
ตอนที่อ่านเสียก่อน จึงจะรู้สึกขบขัน

จ. อารมณ์ขันที่เกิดจากวิธีการดำเนินเรื่อง เช่นการบิดความคาดหมายในตอนท้าย
และบังเกิดความขบขันในทันที ผู้เขียนไม่สามารถนำมาวัดในแบบสอบถามได้ เพราะจะต้อง
อ่านทั้งเรื่องจึงจะรู้สึกขบขัน เช่นบทละครร้องในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
เป็นต้น

๓. การวัดอารมณ์ขันของบุคคลนั้นยังขึ้นกับ เพศ วัย สติปัญญา และเส้นชั้นของ
บุคคลอีกด้วย

๔. ผู้อ่านที่เคยอ่านวรรณกรรมที่ให้หาสรสแล้ว จะรู้สึกขบขันน้อยกว่าที่ได้้อ่าน
ครั้งแรกๆ ลักษณะนี้เหมือนกับคนห่มชุดคลกซ้ำๆ จังกลายเป็นตลกจ๋านไป

๕. ความขบขันนั้นยังขึ้นกับการอบรม และรสนิยมของผู้อ่านด้วย เช่นบางคนจะเห็น
เรื่องสัปคนเป็นเรื่องน่าเกลียด (โดยเฉพาะเพศหญิง) และไม่ขบขัน

ตัวอย่างแบบสอบถาม

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

กันยายน ๒๕๒๐

ข้าพเจ้ากำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท วิชาเอกภาษาและวรรณคดีไทย มีความประสงค์จะศึกษาและวิจัยเพื่อเขียนวิทยานิพนธ์ เรื่อง "หาสยรสในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๗๕ (Humor in Thai Poetry of the Ratanakosin Period, B.E. 2325 - 2475)

การศึกษาและวิจัยครั้งนี้เกี่ยวข้องกับการพิจารณาลักษณะและกลวิธี (Techniques) การสร้างอารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยกรอง ข้าพเจ้าจึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่าน
ตอบแบบสอบถามที่แนบมาด้วยนี้ ผลการตอบแบบสอบถามของท่านครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์มาก
ต่อการศึกษาและวิจัยเป็นอย่างมาก

ข้าพเจ้าจึงหวังว่าจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และขอขอบคุณไว้ในโอกาสนี้ด้วย
ด้วยความนับถือ

นางลักษณ์ แซ่มโซติ

คำชี้แจง

ข้อความต่อไปนี้ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับอารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยที่น่ามา
เสนอเพื่อจะได้เข้าใจตรงกัน และเป็นแนวทางในการตอบแบบสอบถามต่อไป คือ

๑. อารมณ์ขัน (Humor) อารมณ์ขันเป็นสภาวะทางอารมณ์ที่สามารถสังเกต เห็นได้
จากพฤติกรรมที่แสดงออก ม.ล. ต้อย ชุมสาย ให้นิยามลักษณะการเกิดอารมณ์ขันหรืออารมณ์สำรวล
และพฤติกรรมที่แสดงออกไว้ว่า "อารมณ์สำรวลเป็นความรู้สึกทางอารมณ์ และการหัวเราะเป็น
พฤติกรรมอย่างหนึ่งที่เห็นได้ง่ายที่สุด พฤติกรรมสำรวลของคนหนึ่งมีปรากฏให้คนอื่นเห็นได้
มีปรากฏอยู่ในดวงตาที่ยิ้ม เชื่อมเป็นประกาย อย่างที่เรียกว่ายิ้มที่ดวงตา พฤติกรรมสำรวลที่มี
ปริมาณเพิ่มขึ้นอีกชนิดหนึ่งคือ ที่มุมปากทั้งสองข้างขยายกว้างขึ้นอีกหน่อยหนึ่งอย่างที่เราเรียกว่ายิ้มที่มุมปาก

เมื่อระยะระหว่างมุมปากขยายกว้างขึ้นๆ อารมณ์ล้ารวลก็มากขึ้นจนเมื่อระยะที่มุมปากขยาย
ต่อไปไม่ได้อีกแล้ว เราก็จะอ้าปากขึ้นแล้วที่จะมีเสียงระเบิดหัวเราะออกมาจากลาคอ
เป็นเสียงของการหัวเราะ ค่าปริมาณของอารมณ์ล้ารวลก็วัดได้กว้างๆ จากความดังของ
เสียงหัวเราะ" ๑

ความรู้สึกลบขบขันนั้นเป็นผลมาจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากระตุ้นอารมณ์ของเรา เจตนา นาควัชร
กล่าวว่า "อารมณ์ขันเป็นอะไรอย่างหนึ่งที่อยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งต้องการอะไรบางอย่าง
เข้ามากระตุ้น มันเป็นสภาวะทางจิตที่ต้องการแรงกระตุ้น แรงกระตุ้นนี้กล่าวได้ยากกว่าเป็น
แรงภายในหรือภายนอก... แรงกระตุ้นส่วนหนึ่งอาจมาจากความทรงจำของเรา มาจาก
ประสบการณ์ที่คิดไปถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วทำให้เกิดอารมณ์ขัน"๒ บางครั้งแรงกระตุ้นเกิดจาก
ภายนอก เช่น ได้เห็นท่าทางที่น่าขบขัน ได้ฟังคำพูด หรืออ่านหนังสือที่ให้อารมณ์ขันเป็นต้น

๒. ทาสยรส (Humor) ในวรรณกรรมร้อยกรอง

ทาสยรส (Humor) หรือรสแห่งความขบขัน คือความรู้สึกลบขบขันอันเป็นผลมา
จากการอ่านวรรณกรรมร้อยกรอง ความขบขันนั้นเกิดมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น

๒.๑ ความขบขันอันเกิดจากบุคลิกลักษณะของตัวละคร หรือบุคคล อาจเกิดจากรูปร่าง
หน้าตา การแต่งกาย กิริยาท่าทาง ความคิดอ่าน และนิสัยใจคอ

ลักษณะรูปร่างหน้าตาอันเกิดจากปมค้อยของตัวละคร หรือบุคคล เช่น ความรูปร่าง
ตัวดำ ความอ้วนหรือผอมจนเกินไป ความหัวล้าน ทั้งนี้ส่วนมากผู้ที่หัวเราะจะไม่มีลักษณะ
ดังกล่าวนี้อย่างเดียว

ปมค้อยของบุคคลที่คนไทยมักใส่ใจเป็นพิเศษคือเรื่องหัวล้าน และถ้าพูดถึงคนหัวล้าน
ก็มักจะตบตบไปถึงขุนช้างในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ถึงกับบรรยายลักษณะไว้ตอนหนึ่งว่า

ม.ล.คุ้ย ชุมสาย วรรณกรรมพิภพเชิงจิตวิทยา หน้า ๑๓๘.

๒ เจตนา นาควัชร "อารมณ์ขัน" การอภิปรายของชุมนุมวรรณศิลป์
มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๑๘

" แล้วเดินตรงลงมาหาเรือจ้าง ใครเห็นขุนช้างว่าหลวงเณร
 ซ้ำมาถึงพาราเวลาเพล โจ่งกระเบนงกเงินเดินคู่มา
 เด็กเด็กแฉเห็นเชิงแซ่ แม่แม่นั้นอะไรมาโน้นชา
 หัวแดงตจะแรงที่กลางนา มันจะกินกับข้าตาถูกโพลง "

(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว : ขุนช้างขุนแผน)

ส่วนกริยาทำทางที่ได้ความขบขัน มักได้แก่ทำทางที่เป็นหรือท่าแถม ความโง่เขลา ความผิดพลาด อริสโตเติล กล่าวถึงสาเหตุของความขบขันเป็นหลักใหญ่ ๆ ว่า "ความน่าขบขัน เกิดมาจากความผิดพลาด หรือความผิดปรกติพิการ ที่ไม่ก่อให้เกิดผลเป็นความเจ็บปวดหรือ ความเสียหายต่อบุคคลอื่น" เช่น ขณะที่ทหารโรมันแต่งตัวเต็มยศอยู่หนึ่งกำลังเดินองอาจมา ความฉุนเฉียวของคนก็มองอย่างคร้ามเกรง แต่พอทหารโรมันคนนั้นเหยียบเปลือกกล้วยแล้วลื่นล้มลง กันกระแตก ความสง่าผ่าเผยหายไปหมดในฉับพลันทันที คนดูก็จะรู้สึกขบขัน แล้วถ้าทหารโรมัน คนนั้นหล่นถึงกับหัวแตกสลบไป หรือขาแข้งหัก คนดูอาจจะไม่เห็นเป็นของขบขัน หรือขบขัน ชั่วประเดี๋ยวเดียว ๒

๒.๒ ความขบขันที่เกิดจากเรื่องตลกประกลัปกบ เป็นสิ่งที่สังคมถือว่าเป็นเรื่องน่าอับอาย หรือควรปกปิด แต่ในภาวะที่เราต้องการผ่อนคลายอารมณ์ บางครั้งก็มักนำเอาเรื่องเหล่านี้ มาหัวเราะกันด้วยความรู้สึกเป็นอิสระ และเบิกบานใจ

เรื่องขบขันทำนองนี้บางครั้งก็เขียนกันอย่างโจ่งแจ้งซึ่งมันต้องใช้ความสามารถ อะไรมาก แต่บางครั้งผู้แต่งก็อาศัยศิลปะทางภาษายกย่อนซ่อนเงื่อนให้ผู้ผู้อ่านคิดเอาเอง อย่างเช่น ตอนมหาอุกฤษเฝ้าเจ้าอุเทนเรียนจากสาว ๆ ชาวบ้านตลอดซาก ความตอนหนึ่งว่า

" เขาพูดจาแต่อุบายจะขายของ
 อุเรียนมันมีชื่อเชิดชื้อสอง กว่าจะต้องคิดใจเวียนไปมา

^๑ Richard Mc Keon , " Comedy and Epic Poetry " The Basic Works of Aristotle , chapter 5 , p. 1459.

^๒ ม.ล. กุญ ชุมสาย วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา หน้า ๑๔๐.

ที่ทั้งคำจำนองเพราะต้องหู	ฉันชอบพโยยโย่เนื้อในหนา
แม้หุสลับตัมแกนแสรระอา	เป็นปลาร้าแล้วกระดากไม่ยอมคาย
เขาจึงว่าถ้ากระนั้นฉันไม่ขับ	ถึงจะจับก็ไม่ว่าเจ้าข้าเอ๋ย
ไม่ดูเนื้อหนังเขาบ้างเลย	จานายเคยแต่จะอมขนมปลากริม "

(พราหมณ์ (พฤกษ์) : นิราศทวารวดี)

เรื่องที่เจรจาซื้อขายกันนั้น ถ้าคิดให้ลึกซึ้งจะพบภัยที่แฝงไว้ในทางสัปคนเกี่ยวกับอริยวาทะ

๒.๓ ความขบขันอันเกิดจากวิธีการแต่ง	เช่นคำประพันธ์ตอนหนึ่งจาก "วรรณคดีรีวิว"
" สีนสมุทร สุขชนมุกขลปรือ	ผูกโดยศอรัปโศทวโนในไท่
รีบขันผึ่งนั่งคล่าอยู่ว่าไป	หัสตยหวัระอวมุงองัน
วิทยาสะกักรำกริชเอวบิคเบี้ยว	ส่วนม้าเหี่ยวร่าคล่องตะบองสนั่น
สมิงพระรามคว่ำขวบคางปัดพัน	ร้องเล็กกันเหิดหวาอย่ารบเลย "

(สุภรณ์ ผลชีวิน : วรรณคดีรีวิว)

ความขบขันเกิดจากกู่ต่งนำตัวละครจากวรรณกรรมต่างเรื่องกัน มาเขียนให้แสดงบทบาทร่วมกัน ซึ่งบทบาทนั้นผิดไปจากที่เราเคยอ่านมา

๒.๔ ความขบขันที่เกิดจากการล้อเลียนวรรณกรรม (parody)

เทือก กุสุมา ณ อยุธยา ให้คำจำกัดความวรรณกรรมล้อเลียน (parody) ว่า " เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นล้อเลียนเรื่องที่แต่งกันจนแพร่หลายจนเอามากี่ว่าก็ได้ เมื่อเอื้อมขึ้นมาก็แต่งเป็น parody ล้อเลียนเรื่องนั้นอีกทีหนึ่ง" ๑ กระแสร์ มาลายาภรณ์ กล่าวถึงลักษณะวรรณกรรมประเภทล้อเลียนว่า " คือเรื่องที่เขียนใกล้เคียงกับเรื่องอื่นที่ผู้แต่งล้อเลียน (parody) และแน่แท้แต่งเอง (self parody) เป็นการล้อเลียนเชิงขำขันเป็นส่วนใหญ่ อาจมีเหน็บแนม (satire) บ้าง เรื่องอื่นนั้นจะต้องมีชื่อ และผู้แต่งล้อจะต้องมีชื่อด้วย" ๒

๑ เทือก กุสุมา ณ อยุธยา "วรรณกรรมอย่างไรที่เรียกว่า เพโรดี้" วิทยาสาร

๒๔ : ๓๐ กันยายน ๒๕๑๖

๒ กระแสร์ มาลายาภรณ์ ไน้คมระกอบการเขียน วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า ๕.

วรรณกรรมล้อเลียนที่ให้อารมณ์ขันอย่างคมคายได้แก่บทละคร เรื่องระเด่นลันได ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) ผู้แต่งเขียนขึ้นเพื่อล้อเลียน (parody) วรรณกรรมเรื่องอิเหนา ด้วยการกำหนดให้ตัวละครเอกของเรื่องเป็นระเด่นลันไดผู้นาตา เลี้ยงชีพด้วยการขอทาน มีลักษณะตรงกันข้ามกับอิเหนาหรือระเด่นมนตรีอันเป็นโอรสเจ้าศรียักษ์ เทวาที่มีความเก่งกล้า และสง่างามเป็นความแตกต่างกันราวฟ้าและดิน และชวนขันทุกบททุกตอน

๒.๕ ความขบขันที่เกิดจากการเสียดสีเหน็บแนม (satire) การเขียนแบบเสียดสีเหน็บแนมมีลักษณะการเสียดภาพ หรือเหตุการณ์อันหนึ่งอันใด โดยประสงค์จะสื่อความหมายให้เป็นไปในทางแย้งอย่างตรงกันข้าม นำหัวเราะเย้ยหยัน ในลักษณะแสดงถึงความเหลาะหั่นเลวร้าย" ภาพ หรือเหตุการณ์ที่ผู้เขียนนำมาเสนอขึ้นได้แก่ จุกอ้อน ความผิดพลาก บกพร่องของบุคคลหรือกลุ่มชน ซึ่งนำมากล่าวถึงอย่างเจตนาจะให้ขบขัน และนำไปสู่การแก้ไขพฤติกรรมเหล่านั้นด้วย เช่น กวีประพันธ์ตอนหนึ่งที่ผู้เขียนต้องการจะเสียดสีเหน็บแนมอิทธิพลของอเมริกาที่มีต่อสังคมไทย ว่า

" วัคเอยวัคโบสถ์	ศาลโตนคยี่สิบกว่าตัน
กอดฟ้าเชอร์ไปปล้น	ปานฉะนี้ไปกลับมา
ศรน้อยรอดัว	เข้าครัวมัดคະน้ำ
วิญญูเสียงอเมริกา	ประกาศว่าตัวตายแล้ว
ว่าให้อาสัยรัก	กระเทียมผักขำแฉ้ว
แต่นี้ไม่มีแล้ว	อกไอ้ อนิวจา
ชีวิตรักพาทเนอร์	สิ้นที่คองเปลื้องผ้า
สิ้นซึ่งอเมริกา	วัคโบสถ์ก็วังเวง
เรือหางยาวหยุกวิ่ง	เจ้าอาวาสกั้นอนเซลง
เทศน์ปลาทูร้องเพลง	วอท เอฟเว่อ วิค บี วิล บี "

(ไพฑูรย์ วงษ์เทศ : เพลงพื้นบ้านฉบับพิเศษ)

สาเหตุที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันที่นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้นยังมีอีก เช่น ความขบขันอันเกิดจากการใช้คำ สำนวนโวหาร ของกวี เป็นต้น

แบบสอบถาม

ตอนที่ ๑

อ่านคำประพันธ์ต่อไปนี้ แล้วเลือกตอบคำถามตามความรู้สึกร และความคิดเห็นของท่าน
ลงในกระดานคำตอบ ดังตัวอย่าง

" เมื่อนั้น	เทวราชสุริวงค์เป็นใหญ่
เปรมปรีดิ์กระหึ่มฤทัย	ภูวนัยแน่นปึ้นยินดี
ทรงยิ้มด้วยหมู่เสนา	ยิ้มกับพระยาโยธี
ยิ้มกับวานรเสนี	ยิ้มกับศรีศรีที่เหนียวไว
ยิ้มกับนิ้วพระกนิษฐา	ยิ้มกับปลอกผ้าที่ศรีใส่
ยิ้มกับอะไรต่ออะไร	ภูวนัยไม่รูปหันตา "

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : วงศ์เทวราช)

คำตอบคือ

ตอนที่ ๑ ก. ท่านรู้สึกอย่างไร

ไม่สนใจเลย	นึกยิ้มในใจ	ยิ้มน้อยๆ	ยิ้มมาก	หัวเราะ
			✓	

ตอนที่ ๒ ข. อะไรที่ทำให้ท่านขบขัน

- ก. บุคลิก พฤติกรรม หรือบทบาทของตัวละคร
- ข. การใช้ถ้อยคำภาษา หรือสำนวนโวหาร
- ค. เรื่องสกปรกหรือสัปดน
- ง. การล้อเลียนวรรณกรรม
- จ. การเสียดสีเหน็บแนม
- ฉ. วิธีการแต่ง
- ช. อื่นๆ

ก.	ข.	ค.	ง.	จ.	ฉ.	ช. อื่นๆ
✓						

๑. ขุนช้างแต่งตัวเพื่อไปฟังเทศน์มหาชาติ

" เจ้าขุนช้างอาบนํ้าสำราญใจ	ข้าไทเข้ากลุ่มรุมกันสี
เอาขมิ้นถูตัวให้ทั่วก็	ชี้โคลไหลรีสีออกมา
ผิวหนังยังเขียวเหมือนผักตบ	นี้จวนจบมหาพนแล้วสีหว่า
เข้าห้องคินสอพองละลายทา	ประทัวกายาจนพุงลาย
ครีบกเอาหน้ายขึ้นป้ายปีก	ฉีกผมปกเกล้าให้ล้านหาย
ยังโล่งเสียนเทียนกลางอย่างแปลงกาย	หัวภูนิศหายน่าอายใจ
นุ่งลายกนกเหมหงส์	เหมือนผ้าทรงโกรใครหาไม่
เกี่ยวส่วนปีกทองกรองคอกไม้	ผ้าเต็คแดงโอโคลใส่ชมพู
กรังนี้จะแต่งไปให้ยิ่งยวด	จะไปอวดนางพิมพ์ให้ยืมอยู่
นิ้วก็ยโสสร้างแดนแหวนงู	นิ้วชี้เช็กชุนั้นแหวนเพชร
นิ้วนางประดับทับทิม	เอะที่นี้บางพิมพ์มันสำเร็จ
แหวนเครื่องของบิดายอดห้าเม็ด	ขาวสุพรรณมันเช็ดว่ามั่งมี
เคียนโยงไปส่องกระจกในห่อ	ทุกหัวจิ้งไรเหมือนล่องชี้
ถึงหัวชั่วแต่ตัวเป็นผู้ดี	อายเท็กมานเฝ้าเสียไป "

(ศิลปากร : ขุนช้างขุนแผน)

๒. กษัตริย์ ๑๖ นครยกทัพมาตีเมืองแถบแหม่มแมว ประชาชนต่างตกใจกลัว

" จะกลับกล่าวขานบุรีที่แจ้งกิจ	ปัจจามิตรบทัทพมาจับไก
นักหวาดทวันพรันตัวด้วยกลัวภัย	ตื่นตกใจวุ่นวุ่น เป็นสิ่งคลี
บ้างเข้ากรัวไคกรกยทนต์เคียร	ฉวยฉวยขึ้นขึ้น เจ็ดช่องแล้ววิ่งชี้
บ้างเขาซ่อนบั้งหลับคำในผ้าสี	กลัวเต็มทีกาวนาคาถาครู
ทั้งสกรุนคุณชั่วเป็นตัวเก่ง	คอกวางแถมึงช่วยภัยพ้อขอชายหมู่
ออบันก็มเื่องกาจร เถเป็นงู	โอรคเอ็นกูช่วยว้าอย่าให้ตาย "

(ตลกโวหาร : เอ็งตั้งท้าว)

๓. นางเสาวคนธ์ปลดอมกายเป็นพระยาณีเพื่อหนีการอภิเษกกับสุคตสาร เสด็จทางไปถึง
แขวงเมืองโรมวิสัย ประชาชนแถบนั้นนับถือผีสงเทพเจ้า นางให้ลำนไปป่าวประกาศให้
ประชาชนมาฟังเทศน์รับศีล ซึ่งประชาชนต่างก็มากันมากมาย

" ที่พวกพ้องของโคโรบอกให้รู้	ไปฟังผู้วิเศษท่านเทศธรรม
ศีลภาณีย์ที่จะให้ผู้ได้รับ	ดีกว่าทรัพย์สินยิ่งผูกสิ่งสรรพ
บรรดาเหล่าชาวบ้านเมืองค่านนั้น	ต่างสำคัญว่าเป็นของที่ต้องการ
บ้างแบกกระบุงงูไปใส่ศีล	มาพร้อมสิ้นข้าวขานแน่นหน้างาน
แล้วลำนตรงลงเถตราว่าอาจารย์	นิมนต์ท่านเทศธรรมเหมือนสัณเฑาะ "

(สุนทรภู่ : พระอภัยมณี)

๔. เมื่อรามสูรท้าวรบพระอรชุน รามสูรอาวออ้างฤทธิ์และความสามารถของตนว่า

" เมื่อนั้น	รามสูรวิหิตศักดิ์ศึกษา
หยุดแล้วจึงมีวาจา	เราจะอาวอท้าวให้เอ็งเกรง
กลัวเราทั้งในใต้หล้า	แต่ชั้นหมาภูเขายังร้องเอ็ง
ไล่เคียนกิ่งก็อลือครั้นเครง	คนตายเองก็ไม่มีความ
ฮันการกินจะอาวอให้เอ็งรู้	ทั้งกิ่งกำบลาน้ำก็เข็ดขาม
ท้าวแกงแวงลายสีกหลายขาม	งูหลามคัมปลาว้าสิบห้าตัว
ได้เห็นฤทธิ์เราหรือหาไม่	บานไปกลัวท่านจะสิ้นตัว
มิใช่จะแสวงแกล้งอาวอตัว	ใครดิษฐ์เห็นกันในวันนี้ "

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : บทจับกระบี่ตาล)

๕. ท้าวประลัยกัลป์พยายามถูกพระสิงห์ไกรภพประหารใบสนามรบ นางยักษ์มีเมเหสี
ท้าวประลัยกัลป์ เมื่อทราบว่าพระสามีสิ้นชีวิตก็คร่ำครวญถึงด้วยความอาลัยรักว่า

" เสียงโหยโหยว่าพระยายักษ์	เคยพุ่มรักภักดิ์องไม่มองกริ
มาสิ้นสูญบุญท้าวเดียวคราวนี้	ไม่มีที่พึ่งพาเอกากาย
โอดอกร้องอยู่เคียวเปล่าเปลี่ยวจิต	ยิ่งคิดคิดแล้วให้จิตใจหาย
จะนั่งนอนรอนรอนกรระวนกรระวาย	เฝ้าพุ่มฟายแต่น้ำตาด้วยอาลัย

ยามเที่ยงคืนคืนดึกถึงหัว	ยิ่งหยของมัวชบหน้าน้ำตาไหล
จะแลเหลือวเปสีวเปล่าว่างเหงาใจ	จำจะไปตามหาศพสามี
แม่หล่อเหลือเนื้อหนังยังไม่สุก	จะกองกระดูกเก็บเข้าช่วยเผาผี
ให้สิ้นตัวผู้รักด้วยฮักคือ	จะได้มีผัวอื่นให้ชื่นใจ "

(จันทรภู : สิงห์ไกรภพ)

๒. พระเอ็งตั้งห้าว และพระอ้าวตั้งโง่งฉั่นเป็นนางร้าย โหรทูลว่าอวมโคตรว่า

ทั้งสองจะเป็นภัยต่อบ้านเมือง ให้เนรเทศโอรสทั้งสองออกจากเมืองเสีย

" มันทมิทรผิดมณุษย์สุคนธ	อ้ายชาติคนหัวเขียงเลี้ยงไม่ได้
เหวยเสนอยู่ที่นั่นชวนกันไป	รีบขับไล่ให้มันออกนอกพารา
เอาเลี้ยงไว้โนนครหนอนจะแข่ง	เรียกขุนแรงลับเหร่อนำเออหมา
พระศรีพลางทางเผ่นเต็นเข้ามา	จิกเกศาสงโอรสยศไกร
มเหสีตกประหม่าเห็นว้าวุ่น	กระโคคณอุณหิบบินมาขึ้นให้
พระฉวยอุคณอุคณไปพันใจ	เอาส่งให้สองกุมารวานจ่านำ "

(ตลกโหวต : เอ็งตั้งห้าว)

๓. เมื่อบางพิมพ์ได้ข่าวว่าพลายแก้วตายในสงคราม นางคร่ำครวญว่าจะฆ่าตัวตาย

นางศรีประจันมารดาที่อยู่ในที่นั้นด้วยหวนนึกไปถึงความหลัง เมื่อตอนสามีของนางตาย นางก็เฉลอ
คร่ำครวญออกมาบ้างว่า

' เมียจะตายตามผู้รักตัวผีหลอก	กลัวหายใจไม่ออกเมื่ออาสัญ
จะโจนน้ำให้ตายไปตามกัน	ก็กลัวจะเข้มันจะคาบไป
เมียจะเชือกคอตายเสียหลายครั้ง	แต่อรังกลัวเจ็บไปเชือกไค้
จะผูกคอตายเชือกมาเตรียมไว้	เชือกก็ใหญ่กลัวรัดมัดคับคอ
ไค้พ้ออพิมพ์ของเมียแก้ว	ตายแล้วกลัวจะไปไม่พบพ่อ
จึงคิดแล้วคิดเล่าเข้ารื้อร	กระไรขออยู่ไปให้ชรา "

(ศิลปากร : ขุนช้างขุนแผน)

๘. ขุนช้างฝันร้ายตกใจตื่นขึ้นมาไม่พบนางวันทอง เพราะพลายงามมาลักตัวไป
ขุนช้างออกมาเรียกบ่าวไพร่ด้วยความตกใจ

" ขุนช้างเห็นข้าไม่มาใกล้	ช้ตใจลุกขึ้นทั้งแก้ว
แหงนเงอแป้อบังยืนจึงกำ	ย่างเท้าก้าวมาไม่รู้ตัว
ยายจั้นนั่งงกยกมือไหว้	นั่นพ่อจะไปไหนเพื่อขุนหัว
ไม่หุงย่อนนุ่งผ้าคุนากัว	ขุนช้างมองดูตัวก็ตกใจ
สองมือปิดชาเหมือนน้ำเบรค	ไครบาเทศน์เอาผ้าปูไปไหน
ให้นึกอายอดสูหมื่นข้าไท	ยายจั้นไปเอาผ้าให้ข้าที "

(ศิลปากร : ขุนช้างขุนแผน)

๙. ขุนช้างคร่ำครวญถึงนางวันทองที่สิ้นชีวิต เนื่องจากพระพันวษาตัดสินความด้วย
การถาบนางวันทองว่านางจะอยู่กับขุนช้างหรือขุนแผน นางตัดสินใจไม่ถูกว่าจะอยู่กับใครดี
พระพันวสาพิโรธว่านางสองใจและสั่งให้ประหารชีวิตนางเสีย

" พระองค์ทรงชักรวักไคร	แม่สองใจคิดยากหากโลเล
ให้การไหลหลงทรงโกรธเกรี้ยว	ถ้ารักข้างข้างเคียวขนมโก๋
จะไค้อยู่เรือนเหี้ยาเสวโคโค	แกงเหโปกินเล่นให้เย็นใจ
แม้มาตายกลางคืนเขานินทา	แม้ยกฟ้าผ่าชาครกระจากไฟ
จะหาไหนเหมือนแม่แต่นี้ไป	แม่นไม้ไค้เช่นนี้ไม่มีเมีย
เรือนเหี้ยาเข้าของถวายพระ	จะสละโกนหนวกไปบวชเสีย
ถึงลูกคุณหลานหม่อมจะยอมเย็บ	มีเมียไปทำไมไม่เหมือนกัน
จะภาวนาให้หนักชกประคำ	แต่หัวคำว่าไปจนไค้ขึ้น
ร้อยเวลาพันวาไม่รารับ	กันแต่นางทั้งห้ากว่าจะตาย "

(ศิลปากร : ขุนช้างขุนแผน)

๑๐. บทรัก หรือบทสัจจรรยาระหว่างพระไชยวัริยา และนางสุมาลี ขณะที่ทั้งสอง
แรมคืนอยู่กลางแจ้ง

"	ขึ้นกบหัดจักรรย์	เสียงกรั่นกรันขึ้นเขาหลวง
	นกหกตกรังรวง	สัตว์ทั้งปวงง่วงงุนใจ
	แคนคันทึ่มมุนษย์	เสียงกังคุดเพลงโกลง
	ตึกกว้านข้ามเรือนโรง	โคลงคลอนเคลื่อนเขยื้อนโยน
	บ้านช่องคลองเล็กใหญ่	บ้างตื่นไฟตกใจโจน
	ปลูกเพื่อนเคียนตะโกน	ลูกโกลโชนโกลกันเอง
	พิณพาทย์ระนาดซ้อง	ตะโพนกลองร้องเหินเพลง
	ระฆังคังวังเวง	โห่งห่างเหง่งแก่งก้างคัง
	ขุนนางต่างลุกวิ่ง	ท่านผู้หนึ่งวิ่งบุกหลัง
	พัลละวันคันคังคัง	พลั้งพลัดตกหกคะเมน
	พระลงขลุ่ยจากกฎ	อุตุตุตุคมือเขร
	หลวงชีหนีหลวงเถร	ลงโคลนเลนเล่นนาคโดน
	พวกวัดปลัดเข้าบ้าน	ล้านต่อล้านราบเรโคน
	คันไม้ไกวเอนโอน	สิงค่างโจนโดนหกหัน
	พวกผีที่ปั้นลูก	คิดจุกจุกตาพลัน
	ซิกซิกระริกกัน	ปั่นไม่ทันบันเกล้าใจ "

(สุนทรภู์ : กวพย์พระไชยสุริยา)

๑๑. ขุนช้าง และขุนแผนเป็นคดีกันเรื่องนางวันทอง ต่อหน้าลูกขุนที่พิจารณาคดี ขุนช้างผู้เป็นโจทก์ให้การรวน และถูกขุนแผนเป่ามนต์ฮักทวารทำให้ปวดอุจจาระจนทนไม่ได้ ทำให้ถูกล้อลูกฉันเป็นทริศมากขึ้น

"	ขุนแผนตัวก็มีแบบคาย	อ่านมนต์ส่นยายฮักทวาร
	เป่าต๋องขุนช้างเข้าหว่างอก	เหงื่อตกออกใจให้ฟุ้งซ่าน
	หน้าแดงแสงขนลอนลาน	ขอประทານฉานไม่สบายใจ
	เวียนหัวยิ่งยากปวดท้องซี้	จะแก้ความวันนี้เห็นไม่ได้
	มันให้ฮักพ่วงพ่วงพุงพองไป	งกไว้วันพ่วงนี้เกิดพ้อขุน

พระหมื่นศรีว่าความรับสั่ง
ใครจะงดกคไว้ให้เจ้าคุณ
ขุนช้างตาพองร้องแรก
แน่นฮึดจะขอฝัดไปสักวัน
ผูกผูกขยับออกจากที่
ขุนแผนว่าประทานฉานจิตใจ
ขุนช้างฮึดฮัดให้ซัดใจ
เป็นขามขามปามลงกลางศาลา
ขุนช้างแกล้วเมื่อยยิ่งเสียใจ
โอ้อว่าเจ้าวันทองน้องแก้ว
ช่วยทุเลาตัวบ้างพอค้างคืน
ลูกมาจะคว่ำเจ้าวันทอง
พระหมื่นศรีร้องมาว่าฮ่าแฮ้ย

จะแกลังรังความไว้ให้เกิดวุ่น
อ้ายขุนแบตั้งไม่ฟังมัน
ซี้จะแตกทบไค้ที่ไหนนั่น
ไม่ฟังกันแล้วก็จะตามไป
เป็นตายจะไปซี้ให้จงได้
โจทก์จะหลบหนีไปไค้บัญชา
พอก้าวไปซี้หะลักออกราศผ้า
เหม็นกว่าซี้หมาอ้ายหน้าไพร่
ซี้ไหลทรุดนั่งลงทั้งยืน
ซี้เปื้อนผ้าแล้วสิ้นทั้งตีน
ซี้ใจแล้วไม่ทุเลาเจย
ออกฮึกกองหนึ่งแล้วแก้วแม่เอ๋ย
เฉยเสียที่เกี้ยวเจียวผู้กุม "

(ศิลปากร : ขุนช้างขุนแผน)

๑๒. ระเด่นลันไดเข้านอน

" แล้วเอนองกัลง . เป๋อเลื่อกระดูก
เสนาะเสียงสำเนียงฝึกรบร้อง
แ่ววแ่ววเค้าแมวในกลีบเมฆ
พระเมฆบัตถุรแลชะแง้ดู
พระพายชายพัดอุกพิศ
หอมชื่นกอกอัญชันที่คันร้าว

นอนนิ่งกลิ้งหนุนอยู่ในห้อง
ครางกระห่มคร้มก้องบนกบทุ
ดูวิเวกลงหลังคาเที่ยวหาหนู
ดาวเค็นอนรูปดูไม่เห็นตัว
พระทรงฤทธิ์เต็มกลันจนสิ้นหัว
ฟุ้งคลบอบทั่วทั้งวังใน "

(พระมหามนตรี (ทวีปย์) : ระเด่นลันได)

๑๓. พระมะเหลเถไถลาพระบิดา และพระมารดาออกเที่ยวป่า

" เมื่อนั้น
สถิตยั้งแผ่นทองกะโปลา

พระมะเหลเถไถมะโหลลา
สุชาบาลากะเปเล

วันหนึ่งพระจึงมะเหล็กกึก
แล้วจะไปเที่ยวชมมะลุมเต
ศรีแล้วพระมะเหลจึงเป้ปะ
จรรจักคันคักพลัดพลู
ครั้นถึงจึงเข้าตะหลุกตุก
มะเหลใดกรามไหว้ทั้งสองรา
ก๊วบักนี้ตัวขำมะเหลเด
จะขอลาสองรำน้าเง้าเค้า

มะเหลใดไพรพริกมะกรีกเข
มะโลโกโปเปมะลุดู
มะเลโตโคลคละมะหูกู
ไปลู่ปราสาทหัวไปลา
กัมเกล้าเกล้าหูกกระหลาค้า
จึงแจ้งกิจจามะเลาเตา
ไปสบายถ่ายเทกะหงาเก้า
เที่ยวมะโลไปเป่าพนาวัน "

(คุณสุวรรณ : พระมะเหลใด)

๑๔. บทสังสา

" โอ้อ้วาพระหูลกระห่อมแก้ว
มิได้สั่งสนทนาพาตี
จรเข้ยังรู้สั่งอากาศ
หฺสรังยังรู้สั่งไอยรา
เหมราชยังรู้สั่งขิงภูเขา
พยัคฆ์ยังรู้สั่งมฤคิน

หนีเมไปแล้วพระโณมกรี
สฤณียังรู้สั่งยมนา
สิงหาราชยังรู้สั่งมหิงษา
นาคายังรู้สั่งสุบรรณบิน
แต่มีจณายังรู้สั่งชิงไพรสิทธิ์
พระภูมินทร์ควรฤาไม่อาดียลา "

(คุณสุวรรณ : คุณหฺสรัง)

๑๕. " จำจะยกโยธาคลาไคล
ว่าพลางทางแปลงกายา
รู้พลให้กลายเป็นโยธา
พาซีแปลงเป็นอาชาชาญ
ไกรครให้แปลงเป็นสิงหาราช
พระราเมศแปลงเพศเป็นรามา

กามองค์พระอภัยเขมรา
เป็นองค์สุกาเขาวบาลย์
ไอยราแปลงเป็นคชสาร
พระพรหมมานแปลงเป็นท้าวธาดา
สุภชาติแปลงเป็นภิกษา
พยัคฆาแปลงเป็นพยัคฆ์

* หฺสรัง เป็นนกชนิดหนึ่งที่กินช้างเป็นอาหาร

พระยาครุฑแปลงเป็นสุบรรณจร วานรแปลงเป็นกระปี่กรี่
 นาคาเป็นพระยาวาสูกรี โกสีย์แปลงเป็นท้าวหสนัน
 พระสุริยนั้นเป็นทินกร ศศิธรเป็นคางคกไข
 เจ้าพลายงามแปลงนามเป็นหมื่นไวย ชาละวันนั้นให้เป็นกุมภ "

(คุณสุวรรณ : คุณทร้อยเรื่อง)

๑๖. นางศรีประจันประชดประชันนางพิมที่มัวแต่นั่งร้องไห้ ไม่จัดเตรียมเสบียงอาหาร
 ให้พลายแก้วไปสงคราม

" ศรีประจันมารดาจึงว่าไป แม่พิมนี่กระไร เข้าเรือนนี้
 ตัวมีที่ไปไม่ไหวถึง ช่วยกันวิ่งเต้นบ้างเป็นไร
 หมากพลุพุกยาไม่จัดแจง จะเผ้าทรงพระกันแสงไปถึง ไหน
 เป็นแพงพวยพอกยออกอีกออกไป ฆ่าผ่อนท่อนสไบไม่น่าพา
 อย่างนี้หรือขึ้นชื่อว่ารักตัว มัวแต่จะร้องไห้ไม่เงยหน้า
 แม้นไม่มีถูกดูเถิดควา ปลาขึ้นหนึ่งจะกินก็ไม่มี
 จะลงกักก้อนเกลือกกรอกกรอด นั่งกอดหัวเข้าอยู่กับที่
 แม่ยายตะกายเป็นควา ยังกะว่ากูนี้เป็นเมียข้อย "

(ศิลปิน : ขุนช้างขุนแผน)

๑๗. ระเณ่สันไคเกี้ยวนางประแคะ

" สุกเอบสุคลิม เชิญผีนหน้าม้ายืมกับพี่ข้าง
 เผ้าถ้อโทษโกรธเกรี้ยวไปเจียวนาง ไม่เห็นอกพี่ข้างที่อย่างนั้น
 เหน็บอนแก้วอ้อยไกล้มคไกรอดได้ พี่ก็ไม่มีคู่ตุนาหงิน
 ตั้งแต่นวคปวคทองมาสองวัน ใครจะกลั่นอกทนพันกำลัง "

(พระมหามนตรี (ทรัพย์) : ระเณ่สันไค)

๑๘. พระอุณรุทออกรบ

" เมื่อนั้น
 สมสู่อยู่ด้วยนางจันทิ
 แค้นด้วยอิเหนาทุเรษ
 เอานางจันสุคายาใจ
 เลียคายวงก่อสลุณแหว
 เหม่เหม่อสุรินทร์อุหมั่นกู

พระอุณรุทผู้รุ่งโรจน์
 ภูมิตรีทริกนิกไน
 กับสุวรรณมาลีศรีไส
 ไปยกให้พระสมุทตรรระตู
 พระราชาเคื่องแสนแสนออกดู
 จะได้คู่ฤทธิกันในวันนี้ "

(คุณสุวรรณ : อุณรุท ร้อยเรื่อง)

๑๙. ระเด่นสันไคอาบน้ำ และแต่งกาย

" ครั้นรุ่งแสงสุริยันตะวันโค้ง
 เสรีจเสวยข้าวตังกับหนังปลา
 กระโศกคำสามทีสีเหงื่อไคล
 ทรงสุคนธ์ปิ่นและลายคินสอพอง
 นุ่งกางเกงเข็มหลงลงกรณ
 เจ็บระบาศเสมียนสะว้ามาแต่ลาว
 สวมประจำตีควายตะพายยาม
 ฤๅมกระบองกันหมาจะราวี

โก้งโค้งลงในอ่างแล้วล้างหน้า
 ลงสระสงคองคางในท้องคลอง
 แล้วย่างขึ้นบันไดเข้าในห้อง
 ขโถมลงแก้มคางอย่างแมวคราว
 ผ่าทิพย์อาวุธฟันขาว
 ถูราวกับหางแขกเมื่อแรกมี
 หบคางคองคางกว่าบันทึ
 ถือขอจรลีมาตามทาง "

(พระมหามนตรี (ทพย์) : ระเด่นสันไค)

๒๐. ระเด่นสันไคชมโฉมนางประแคะ

" สูงระหงทรงเพรียวเรียวรูป
 พิศแต่หัวกลอคเท้าขาวแต่ตา
 จี๋วโก่งเหมือนหงเฆาคักฝ้าย
 หูกหลวงดวงพิศตรึงหงอ
 สองเท้าห้อยงู้งังงูตะเคียว
 เสวยสลาบาจากพระโอษฐ์อม

งามละม้ายคล้ายอุรุทะหลาป่า
 หึงสองแก้มกลัดคางลูกขอ
 จมูกละม้ายคล้ายพราขอ
 ลำคอโตตันสันกลม
 โคนเขี้ยวแห่งรวมเหมือนบวบคัม
 บันน้ำเขย่นาขมนางเทวี "

(พระมหามนตรี (ทพย์) : ระเด่นสันไค)

๒๑. เมื่อพระวงศ์เทวราชจะอภิเษกกับนางมุขบง พระอินทร์เฝ้าอาสน์ทองเสด็จลงมาช่วยงานอภิเษกโอรส

" มาจะกล่าววาทไป	ถึงท้าวหัสไนยไตรศรีงสา
สดีศย์เหนือพระแท่นแผ่นศิลา	กลางฝูงเทवासुरาโลย
บังเกิดอัศจรรย์ยับยั้งแสง	แท่นกลายเป็นน้ำแข็งขาวใส
เยือกเย็นเป็นพื้นจะอุบไม่ย	คว้นคลุ้มกุ่มไปทั้งแผ่นฟ้า
เทพเจ้าทนายสิ้นนงน	ต่างตกใจกันเป็นหนักหนา
มิชวาทยานเหาะขึ้นเมฆา	ไม่ว่าเหตุผลกลไก
จึงจื๊วหลิวนิ้วพัศกรพิศเพ่ง	แลเล็งลงมาข้างท่าไต้
จึงแจ้งว่าโอรสยศไกร	สั่งให้ตั้งการสุมพร "

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : องค์ทวาราช)

๒๒. " รักกันอยู่ขอบฟ้า	เขาเขียว
โหรเลฆถึงครุ่เดี้ยว	พุกไ้
ชงกันบ่แลเหลียว	คาต่อ กันนา
โหรพิศเสียงให้	แหบแห้งบ่ถึง "

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : โคลงโลกนิติจำแลง)

๒๓. บทไหว้ครู

"	ประณมัตถ์จิตวางกลางหมอง
ข้าจะไหว้ครูผู้คร่ำทมนานอง	ที่เฝียวท่องอยู่ทุกถิ่นจนกินเกดื้อ
ข้าจะไหว้ครูกำนับสัปหเรอ	ที่เป็นเกดื้อกับนียอกลิเหื้อ
อีกทั้งคุณครูคนที่ปล้นเรอ	ล้วนชาติเชื้อชวยชัดจนกิดกะลา
ข้าจะไหว้ทรงฤทธิ์ท่านกิดปั้น	ทั้งเฝียนเหลียงเฝียนสินลั่นทั้งห้า
อีกคุณโยคุณถั่วหัวโลกา	ทั้งคุณงูคุณปลาน้ำเต้าปู
ข้าจะไหว้ไม้สามอันเชิงชั้นคล่อง	ครูไฟทองผ่องเงินและกินคู่
ครูไม้คำไม้แดงที่แรงครู	ครูกันชาคาญล้วนดีจริง "

ตลกโวหาร : เอ็งตั้งหัว

๒๔. " สลัดไคสลัดค้วยเหตู กังกา
 เห็นจะหนามคำมือ แม่มาแล้ว
 สลัดไคไช่อื่นคือ สลัดหัด
 ถูกหรืออาจกลากแคล้ว ไม่รู้ดูเคา "

(พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ : สามกฐ)

๒๕. เมื่อซุกได้เห็นนางอมิตาบุตรสาวของเพื่อนพราหมณ์ที่นางพราหมณ์นำมาล่อใจ
 ซุกเพื่อจะชดใช้แทนหนี้

" โส ซุกโก วันนั้นซุกเข้าขรา ต่ ทิสวา เมื่อเห็นเจ้าอมิตาบุพเยาว์
 เรอรุ่นเค็กรูณี หน้าแน่นน้อยนวลวีเพริศพริ้งพราย ชะชวยฉาดเฉิกฉายโฉมเฉลา
 คั่งว่าพฤติโคเคาเข้าขราจร ครั้นว่าเห็นเหยื่อหน้าอ่อนออกโอชโอษฐ์อ้า ละสนละดาน
 แลเปลียวหาหนทางระเหินหัน เค้าก็มีจิตเกษมสันต์โสมนัสยวนยิ่ง จึงว่าวาสนาญี่หนอ
 ต่อจะจีจริง จึงประจวบจวนใจประสงค์เฟื่องฟูขึ้นนักหนา "

(สำนักวัดสังฆกระบะจาย : รายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ซุก)

๒๖. จมื่นราชามาตย์ (ทองปาน) รับราชการเป็นตำรวจในสมัยรัชกาลที่ ๓
 ตำแหน่งปลัดกรมพระตำรวจในซ้าย ปีผู้นำเพลงยาวบัตรสนเท่ห์เข้ามาบิไว้ที่ระเบียบ
 หีบตำรวจในวังอันเป็นที่ทำการของจมื่นราชามาตย์ ความตอนหนึ่งว่า

"	เขาขมบุญเรียกเจ้าคุณราชามาตย์	แต่ร้ายกาจเกือบเหมือนยักษ์มักกะสัน
	ลงนั่งนาวาเหมือนชาละวัน	ขึ้นบกตกมันเหมือนสิงห์ทอง
	จะเข้าวังตั้งโให้เสียสามหน	ตรวจพลอีกทีกักกอง
	ห้อยกาน้ำพานรอง	หอกลมพชุกดล้องร่มค่างดาว
	นุ่งปวมเขมรไหมวิลเลื้อ	สวมเสื้อได้ประทานห่มส่วนขาว
	ลงจากหอกกลางทางหงษ์ย้าวา	เมียมทว่าราวกับนายโรง
	ช่างหมคจคงคางมาถึงลามอย่าง	จะไว้วางกิริยาก็อ้าโง
	แต่ใจโศกว่าคับคับชั้ไครง	เมื่อเดินโคลงยักย้ายหลายท่านอง

ถนนกว้างสี่วาไม่ได้

กีดหัวไหล่ไกวแขนให้ขัดข้อง

พวกหัวไม้เห็นกลั้วหนังหัวพอง

ยกสองมือกราบอกราบดิน "

(พระมหามนตรี (ทรัพย์) : เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์)

๒๗. เมื่อพระราม และนางสีดาเสด็จไปหาฤาษีสวามิตรที่สำนัก สภาพของฤาษี
ในสำนักมีดังนี้

" บัดนั้น

พวกคณะฤาษีชีป่า

นั่งประชุมชวนกันฉันน้ำชา

อยู่ที่บรรณศาลาสัย

บ้างอวดเพื่อนพ้องฉันจุ

ถ้าชาติสี่ครูก็รับได้

บ้างว่าถ้าทุเรียนสักสิบใบ

จะฉันให้ไม่เหลือเลยสักพู

ที่บวชเฒ่าแก่ชรารักษากิจ

สอนลูกศิษย์เกรี้ยวกราดทวาดชู

บ้างทำเลลงดินสอเป็นหมอดู

เรียนรู้หลายอย่างต่างต่างกัน "

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย : รามเกียรติ์)

๒๘. หม่อมข้าและหม่อมสุกซึ่งเป็นหม่อมท้าวในกรมพระราชวังบวรมหาดำรงกิจพลเสขย์
ได้เข้ามาบรรณาการในวังหลวงประจำอยู่ที่ตำหนักกรมหมื่นฮัสนุดดาเทพ หม่อมข้าชอบเดิน
เยื้องย่างเหมือนเป็ดจึงได้รับสมญาว่าหม่อมเป็ด หม่อมข้าและหม่อมสุกชอบเล่นเพื่อนกันโดยมี
หม่อมสุกหรือคุณโม่งทำหน้าที่เป็นชาย วันหนึ่งทั้งสองเฝ้าอยู่งานกรมหมื่นฮัสนุดดาเทพ
โดยหม่อมข้าทำหน้าที่นวดพัน และหม่อมสุกอ่านพระราชนิพนธ์ถวาย ทั้งสองแอบคลุมโปง
เล่นเพื่อนกันอยู่ปลายพระบาทเพราะเข้าใจว่าบรรทมหลับแล้ว คือ

" ชื่อคุณโม่งโต้งคังผีปากดี

จะพาที่กลางสนามไม่ข้ามใคร

.....

.....

รู้จักทำกายณ์กลอนอักษรสาร

สำหรับอ่านพระราชนิพนธ์ถวาย

หนังสือตกอ่านแค้นไม่แค้นพราย

อ่านอยู่ปลายพระแท่นบรรทมใน

แต่ปากอ่านใจคิดขนิษฐ์เป็ด

มีใครจะเสร็จสิ้นสุดสมุกได้

จนล่วงมิขมิยามสองอย่าข้องชัย

จะผูกไว้ก็เกรงพระอาญา

หม่อมเป็กน้อยก็เตือนให้เพื่อนนอน
 ยังไม่ทรงพระบรมหัตถ์มูรา
 เห็นพระองค์ทรงนั่งไม่ตึงกาย
 หับสมุคหุคยังฟังคำคิด
 พระแสงทรงพระกระสจะให้รู้
 คุณโหม่งก็ชะงากกระดากใจ
 ครั้นพระองค์ทรงพลิกพระกายกลับ
 ก็สมจิตคิดไว้ใจประวิง
 เข้าซูลมุนวุ่นวายอยู่ปลายพระบาท
 จึงกระทำเอาแต่อาเภาใจ
 กระซุบกระซิบข่มกายอยู่ปลายพระบาท
 เอาเพลาะหอมกรอมหุ้มกันคลุมโปง

เฝ้าเครื่องคั่นแค้นขัดสะบัดหน้า
 แต่ชายตาตุ่มพริกพัน
 เคือนก็ชายคึกกว่านให้่วนบัน
 ค่ายกระสันเสียขานรำคาญใจ
 ว่าสิ้นพระบรมมอยู่หาหลับไม่
 ก็แข็งจิตอ่านไปใจประวิง
 หมายความว่าบรมหลับสนหนึ่ง
 ก็กลานชิงกันขยับคืบเทียนชัย
 ก็คิดคาดเอาว่าคนหาเห็นไม่
 ค่ายแสงไฟมืดมืดไม่มีโพลง
 อุดุดุดุดจากท่าอาใจโง
 จึงตรัสเรียกว่าคุณโหม่งแต่นั้นมา "

(คุณสุวรรณ : เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็กสวรรค์)

๒๔. " พ่อตายเครื่องกันก็คิด
 แม่คืบเครื่องก็คลาย
 เมียหลวงหากวอควาย
 เรากลับเป็นโสดได้

หักหาย หนึ่งนา
 อีกไซ้
 หมดก็คิด
 อีกทั้งสนุกเหลือ "

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : โคลงโลกนิติจำแลง)

๓๐. พระยาสุจริตร่าง (อุก สุจริตกุล) เดินทางตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จประพาสหัวเมืองทางชลมารค ระหว่างทางได้ขึ้นไปนมัสการพระพุทธรูปที่วัดธรรมามูล พร้อมทั้งอธิษฐานขอบุตร

" เจ้าประคุณตุณขุนกรุณา	ขอลูกหมูกะบู่หลาอีกห้าตัว
ชายให้เหมือนนิคากะคำแค้น	กะแต่แยะกันยันกะกันตัว
พุงให้ย่อยปากให้ยื่นกะตั้นยั่ว	ใครเห็นตัวกะตั้นลั่นคลั่นใส่พุง
หญิงให้เหมือนมารดรกะต้อนเคื้อน	อย่าแคว้วเคสื่อนกะเจื้อนไหมกะใจหมอง
ถึงไม่งามเลิศฟ้ามะฮาสูง	รู้จักปรุงอาหารกะปานสี "

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : นิราศพระมะเหลเถไถ)

กระดาษคำตอบ

หญิง ☐ เพศ อายุ..... ปี ระดับการศึกษา.....
ชาย ☐

ตอนที่ ๑

ตอนที่ ๑ ก. อ่านคำประพันธ์ในแบบสอบถามแล้วทำข้อใดต่อไปนี้

ไม่สนใจเลย ไม่ค่อยสนใจ ธรรมดา ค่อนข้างสนใจ หัวเราะ

ข้อ ๑.					
๒.					
๓.					
๔.					
๕.					
๖.					
๗.					
๘.					
๙.					
๑๐.					
๑๑.					
๑๒.					
๑๓.					
๑๔.					

	ไปขึ้นเลย	นั่งยิ้มในใจ	ยิ้มน้อยๆ	ยิ้มมาก	หัวเราะ
๑๕.					
๑๖.					
๑๗.					
๑๘.					
๑๙.					
๒๐.					
๒๑.					
๒๒.					
๒๓.					
๒๔.					
๒๕.					
๒๖.					
๒๗.					
๒๘.					
๒๙.					
๓๐.					

ตอนที่ ๑ ข. อะไรที่ทำให้ท่านชอบ

- ก. บุคลิก พฤติกรรม หรือบทบาทของตัวละคร
- ข. การใช้ถ้อยคำภาษา หรือสำนวนโวหาร
- ค. เรื่องสกปรก หรือสัปคน
- ง. การล้อเลียนวรรณกรรม
- จ. การเสียดสีเหน็บแนม
- ฉ. วิธีการแต่ง
- ช. อื่นๆ

ก. ข. ค. ง. จ. ฉ. ช. อื่นๆ

๑.						
๒.						
๓.						
๔.						
๕.						
๖.						
๗.						
๘.						
๙.						
๑๐.						
๑๑.						
๑๒.						
๑๓.						
๑๔.						
๑๕.						

	ก.	ข.	ค.	ง.	จ.	ฉ.	ช. อื่นๆ
๑๖.							
๑๗.							
๑๘.							
๑๙.							
๒๐.							
๒๑.							
๒๒.							
๒๓.							
๒๔.							
๒๕.							
๒๖.							
๒๗.							
๒๘.							
๒๙.							
๓๐.							

ตอนที่ ๒

โปรดแสดงความคิดเห็น ด้วยการตอบคำถามลงในช่องว่างต่อไปนี้

๑. จากการอ่านวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๗๕) ท่านชอบความขบขันในวรรณกรรมเรื่องใดมากที่สุด เรียงตามอันดับความชอบ

อันดับ ๑.

๒.

๓.

๔.

๒. จากการอ่านวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๗๕) ท่านชอบอารมณ์ขันของกวีท่านใดมากที่สุด เรียงตามอันดับความชอบ

อันดับ ๑.

๒.

๓.

๔.

๓. ท่านคิดว่าอารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยกรองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์นั้น นอกจากให้อารมณ์หยอเย้าแล้ว ท่านได้อะไรจากการอ่านอีกบ้างหรือไม่

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....